МИНИСТЕРСТВО НА ТЪРГОВИЯТА, ПРОМИШЛЕНОСТЬТА И ТРУДА

НАР. БИБЛИОТЕКА-ТЪРНОВО
ДЕПОЗИТНИ
1930 г. № 21053

Д-ръ Ив. Сакъзовъ

21 2/28

СТОПАНСКИТѢ ВРЪЗКИ

МЕЖДУ

ДУБРОВНИКЪ И БЪЛГАРСКИТѢ ЗЕМИ

ПРЕЗЪ 16 И 17 СТОЛѢТИЯ

Страници изъ стопанската история на България

(Приложение на списанието „Известия и стопански архивъ" на М-вото на търговията, промишленостьта и труда, год. IX)

БЪЛГАРСКА НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ТЪРНОВО

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1930

МИНИСТЕРСТВО НА ТЪРГОВИЯТА, ПРОМИШЛЕНОСТЬТА И ТРУДА

Д-ръ Ив. Сакѫзовъ

НАР. БИБЛИОТЕКА-ТЪРНОВО
ДЕПОЗИТНИ
1930 г. 21053

СТОПАНСКИТѢ ВРЪЗКИ

МЕЖДУ

ДУБРОВНИКЪ И БЪЛГАРСКИТѢ ЗЕМИ

ПРЕЗЪ 16 И 17 СТОЛѢТИЯ

Страници изъ стопанската история на България

(Приложение на списанието „Известия и стопански архивъ“ на М-вото на търговията, промишленостьта и труда, год. IX)

БЪЛГАРСКА НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ТЪРНОВО

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1930

Предговоръ

Настоящиятъ трудъ е резултатъ на едно кратко проучване архивитѣ на стария градъ Дубровникъ, както и тия въ градоветѣ Римъ, Анкона, Генуа и Венеция. По инициативата на професори отъ нашия университетъ М-вото на Търговията изяви готовность къмъ края на 1928 г. да организира едно пробно проучване преди всичко архивитѣ на старата дубровнишка република, — съ цель да се даде потикъ за едно документирано проучване стопанската и търговска история на България.

Отъ многобройнитѣ трудове на най-добрия познавачъ на дубровнишкия архивъ Иречекъ се знаеше, че въ тая архива се криятъ още много ценни извори за българската история. Обаче указанията за голѣмото богатство отъ документи за българскитѣ земи презъ епохата на турското господство бѣха много непълни. Още по-малко би могло да се очаква това отъ изследванията и издаденитѣ материали на Гелчичъ, Любичъ, Кукулевичъ-Сакчински, Иорга и др. Сѫщо и печатниятъ каталогъ на стария уредникъ на архивитѣ, Иосифъ Гелчичъ, мѫчно би могълъ да ни послужи за цельта. Указанията въ него сѫ много общи и предимно сѫ дадени заглавията и датитѣ на описанитѣ документи. Да се работи съ този каталогъ е невъзможно и поради обстоятелството, че архивата е още недоуредена следъ мѣстенето ѝ презъ време на войната въ Грацъ и обратно. Не всичко е още издирено: много документи липсватъ, а други се намиратъ въ Бѣлградъ. Фактическиятъ уредникъ на архивата, г. Иовица Перовичъ, изключително самъ подрежда голѣмото ѝ богатство, а пъкъ месеци сѫ потрѣбни само за да се дешифриратъ и подредатъ поне една серия документи. Особено голѣми мѫчнотии създаватъ значителенъ брой документи написани съвършено неграмотно и съ много лошъ почеркъ.

Голѣмото богатство и предимство на дубровнишката архива се състои въ ценния материалъ, който съдържа той, на първо мѣсто въ областьта на стопанската история на България. Имайки предвидъ, че за сега най-тъмната и неизвестна епоха отъ тая история съставляватъ първитѣ вѣкове следъ завладяване Балканския полуостровъ отъ турцитѣ, азъ се спрѣхъ главно надъ издирване и проучване изворитѣ, засѣгащи 15—17 в., за което богатъ материалъ можахъ да открия въ нѣколко серии документи. На първо мѣсто това сѫ завещанията на дубровнишкитѣ търговци, живущи въ българскитѣ земи, които завещания своевременно сѫ бивали изпращани да се вписватъ въ специалнитѣ за това книги — Testamenta. Най-старитѣ завещания на живущитѣ въ България дубровчани датиратъ отъ 80-тѣхъ години на

15 в. Макаръ още презъ 1411 г. дубровчани да сж обикаляли България, първитѣ тѣхни завещания сж едва отъ края на 15 в. Часть отъ тия завещания сж написани на италиянски езикъ, а други, — сравнително по-малко — на хърватски. Въ тѣхъ търговцитѣ сж отбелязвали своята последна воля за ликвидиране съ актива и пасива на търговската имъ дейность. Не рѣдко сж отбелязани дарения въ полза на лица, църкви и монастири въ българскитѣ земи. Нѣкои отъ завещанията сж много дълги и съдържатъ ценни сведения за тогавашния стопански животъ въ редица български градове: София, Пловдивъ, Провадия, Търново, Силистра, Никополъ и др. Последнитѣ завещания датиратъ отъ края на 17 в.

Второ мѣсто заематъ писмата и нарежданията досежно отношенията между дубровнишката република и живущитѣ въ чужди страни нейни поданници — подшити въ повече отъ 100 тома — Lettere e comissioni di Levante. Тъй като дубровчанитѣ и вънъ отъ отечеството сж изповѣдвали своята религия и се подчинявали на отечественитѣ си закони, наредби и традиции, налагало се, за регулиране взаимнитѣ отношения между дубровчанитѣ, да се изпращатъ нареждания и заповѣди отъ Дубровникъ. Последнитѣ сж били издавани отъ Ректора и Съвета на Републиката и сж били задължителни за всички. Лицата, които не се подчинявали на издаванитѣ наредби, сж бивали глобявани и наказвани. Усилията на Дубровникъ били да се поддържа напълно съгласието и единството въ стопанския, общественъ и частенъ животъ на дубровнишкитѣ колонисти въ Турция. Регистрирани сж нареждания, засѣгащи отношенията на дубровчанитѣ съ турци, българи, евреи и др. Най-много материали има въ документитѣ за уреждане трибутарнитѣ отношения съ Турция. По този материалъ можемъ да си съставиме по-добра и ясна представа за фактическата организация на дубровнишкитѣ колонии и за тѣхната стопанска дейность въ българскитѣ земи.

Третата серия документи обгръща нотариалнитѣ вписвания на частнитѣ договори между дубровчанитѣ въ кржга на тѣхната търговия; тѣ сж два вида: Diversorum notariae et cancelariae (Diversa notaria, Diversa cancelaria) — всѣка повече отъ 200 тома, написани предимно на латински езикъ върху свинска кожа. На нотариалнитѣ власти на Републиката дубровчанитѣ, — живущи въ българскитѣ земи, — сж пращали за презавѣряване договоритѣ и декларациитѣ, които тѣ сключвали помежду си въ България.

Цѣлиятъ този материалъ ни дава много ценни сведения за характера на външната и вжтрешната търговия въ България и подробности за стопанската история на нѣкои български градове. Отъ тия извори разбираме не само какви сдѣлки сж били сключвани между българи и дубровчани, но и вида и цената на стокитѣ, които намирали пазаръ въ българскитѣ земи.

Къмъ последната серия документи би трѣбвало да отнесемъ специалнитѣ нотариални книги за вписване осигурителнитѣ договори за превозъ на стоки — Sicurta di notaria и Sicurta e nolegiata di notaria. Това сж ненумерирани значителенъ брой томове, въ които сж впис-

вани между друго и договоритѣ за осигуровка и превозъ на стоки отъ черноморскитѣ български пристанища до Дубровникъ и Анкона. Отъ тия договори сѫдимъ за количеството и вида на стокитѣ въ Турция, внасяни и изнасяни съ посредничеството на дубровчани презъ 16—17 в.

Последня категория документи относно не само стопанската, но и политическата история на България съставляватъ презъ 17 в. експедирванитѣ писма отъ български градове и паланки до Дубровникъ — lettere, relazzioni e comissioni отъ и за дубровчани, живущи въ разни градове на Балканския и Апенински полуострови. Тия документи сѫ въ тѣсна връзка съ поменатитѣ „нареждания" на Републиката, или представляватъ специални доклади за положението на дубровнишкитѣ колонисти въ българскитѣ земи. Тѣзи писма сѫ твърде много, но не сѫ нито добре подредени, нито подшити; така: въ нѣкои папки, въ които сѫ сортирани писмата, изхождащи отъ Албания и Далмация, открихъ не малко писма, изпратени отъ Русе, Търново и др. Презъ време на едномесечното ми пребиваване въ Дубровникъ успѣхъ да прегледамъ отъ тази серия документи около 30 папки, съ писма отъ разни области на полуострова, предимно тия, които сѫ отъ български земи. Всѣка отъ тия папки съдържа срѣдно до 300 писма отъ търговци занаятчии, дубровчани, отъ София, Провадия, Пловдивъ, Пазарджикъ, Силистра, Шуменъ, Никополъ, Чипровци, Нишъ и др. Найраннитѣ писма сѫ отъ 1603 г. По-старата кореспонденция е изгорѣла въ пожаритѣ и земетресението въ Дубровникъ презъ 1667 г. — една голѣма загуба за насъ. Използването тия писма, колкото и необходимо за насъ, се затруднява, както вече казахме, отъ лошия имъ почеркъ и отъ голѣмата имъ безграмотность. Това сѫ писма, на полуграмотни търговци, писани на развален италиянски езикъ съ половина думи славянски. Обикновено, съществителнитѣ имена сѫ хърватски думи, а глаголитѣ — италиянски. Употрѣбявани сѫ само проститѣ времена на глаголитѣ.

Писмата, писани на хърватски, сѫ още по-мѫчно четливи и много по-тежки за разбиране. Сливани сѫ по нѣколко думи наедно безъ никакви препинателни знаци. Изключение правятъ само докладитѣ на цариградскитѣ посланици и писмата на нѣкои търговци отъ София — четливо и красиво написани. Кореспонденцията на дубровчанитѣ, живущи въ българскитѣ земи, е много ценна за насъ. Тя хвърля богата свѣтлина върху вида и характера на търговията на дубровчанитѣ, като не рѣдко се даватъ сведения за положението на населението и отношението на турскитѣ власти къмъ него. Много често се срещатъ съобщения за движението и военнитѣ действия на турскитѣ войски. Въ това отношение сѫ изобилни съ данни рапортитѣ на посланицитѣ въ Цариградъ и на специалнитѣ пратеници отъ Дубровникъ, командировани къмъ свитата на султана при тръгването му съ войскитѣ на походъ. Тая кореспонденция на дубровчанитѣ допълня и разяснява въ значителна степень политическата история на балканскитѣ народи и на Турция презъ 17 в. Предполагамъ още много материалъ въ тази посока да се намѣри въ запазенитѣ въ архивата многобройни писма на дубровчанитѣ отъ Цариградъ и София.

Изворъ за най-точни сведения за историята на българската търговия презъ 17 в. представлява съхраняваната въ архивата търговска книга на дубровчанина Бенедето Рести. Въ продължение на 15 години, 1590—1606 г., сѫ записвани съ най-голѣма точность търговскитѣ здѣлки на този софийски търговецъ, търгуващъ не само въ всички мѣста на българскитѣ земи, но и далечъ вънъ отъ тѣхъ — Букурещъ, Браила, Цариградъ, Родосто, Драма, Дубровникъ, Анкона, а чрезъ Венеция — съ Остенде и други земи. Иречекъ, намирайки тази ценна книга за мѫчно четлива, твърде малко я използвалъ. Следъ усвояването начина въ съкращенията, съ които си е служилъ търговецътъ въ своитѣ писма, азъ успѣхъ да употрѣбя голѣма часть отъ материала на тази книга за написването на настоящия трудъ. Съ помощьта на тая книга въ най-голѣми подробности се добива представа за вноса и износа на България презъ онази епоха, а същевременно се дава възможность за домографски изучвания на всички български земи. Въ нея сѫ запазени наименованията на много градове, селища и области, сѫществуващи въ срѣдневѣковна България и изчезнали по-късно.

Това, което успѣхъ да извлека отъ дубровнишката архива, колкото то и да е ново и богато като материалъ за поставената отъ менъ задача, е още далечъ недостатъчно за разрешаване цѣлата проблема на стопанското развитие на България презъ оная епоха, — нѣщо което би могло да се постигне съ едно допълнително проучване, понеже въ Дубровникъ има още много документи, до които ни единъ български изследователь не се е още докосвалъ.

Другъ източникъ за документиране историята на българскитѣ земи презъ турското робство представлява голѣмата архива на католишката пропаганда въ Римъ. Публикуваното отъ банатския българинъ Ферменджинъ въ неговата Acta Bulgariae надали съставлява една четвъртъ отъ запазеното въ тая архива. Тукъ има, може би, надъ 1000 непубликувани писма, изпращани отъ българскитѣ католици отъ Чипровци, Никополъ, Търново и другаде презъ 17 в. до пропагандата. Характерното въ тѣхъ е, че тѣ засѣгатъ предимно религиозния животъ на българското население по онова време. И въ единия, и въ другия архиви сѫ запазени писма отъ дубровчани, обаче, докато въ Римъ сѫ изпращани писмата, въ които изпъква религиозния животъ и религиознитѣ нужди на католицитѣ, въ Дубровникъ сѫ изпращани най-вече търговски писма.

Въ Дубровникъ разбрахъ отъ нѣкои документи, че между Анкона и България се е водѣла презъ 16 и 17 вѣкове оживена търговия. Поради това на пѫть за Венеция трѣбваше да се отбия въ Анкона, за да видя, дали не ще намѣря въ тамошнитѣ архиви нѣщо повече. Макаръ тукъ, въ отличие отъ Дубровникъ, да има запазени писма отъ Турция, предимно отъ 16 в., азъ можахъ да открия само 3—4 документа, засегащи търговията съ България. Архивата, изобщо, е много бедна. Възможно е нѣщо повече да се намѣри въ хилядитѣ томове съ нотариални актове, съхранени въ специалната нотариална архива на града.

Въ Генуа сѫ запазени всичкитѣ актове на градскитѣ нотариуси. Не е запазена търговската и дипломатическата кореспонденции съ

Цариградъ. Тамъ намѣрихъ само 3 папки съ частни търговски писма, повечето между 1556 и 1570 години и нѣколко писма отъ 1666 и 1671 г. При внимателното преглеждане на тия документи, можахъ да намѣря само едно писмо, въ което се говори за износъ на стоки отъ Варна и Анхиало. Надали ще да има нѣщо повече въ това отношение, понеже дубровчанитѣ успѣли да отстранятъ отъ българскитѣ земи презъ 16 и 17 вѣкове каквато и да било конкуренция на генуезци и венецианци, имащи голѣмитѣ си интереси предимно въ островитѣ и по крайбрѣжието на Срѣдиземно море.

Генуезката архива, сигурно, ще даде повече материалъ за външната търговия на България презъ 13 и 14 в. Единъ малъкъ опитъ ме убеди въ това. Ромънскиятъ ученъ Братиано, сѫщо, успя да намѣри тамъ много богатъ материалъ, засѣгащъ ромънскитѣ земи въ края на 13 вѣкъ.

Много по-богата за нашата цель е държавната архива въ Венеция. Тая архива изисква едно по-дълго проучване и по-системно преглеждане всичко, което се отнася до Турция. Презъ 16 и 17 в. венецианската търговия е засѣгала непосредствено твърде малко българскитѣ земи; тя използвала Цариградъ, Солунъ и Родосто за свои стоварища, отгдето разни посредници сѫ преизнасяли стокитѣ въ вѫтрешностьта на полуострова. Отъ запазената въ архивата търговска кореспонденция отъ 16 и 17 в. между Цариградъ и Венеция се вижда, че централно мѣсто въ венецианската търговия заемало крайбрѣжието на Мраморно и Срѣдиземно морета, както и островитѣ Хиосъ, Родосъ и др. Дубровчанитѣ сами сѫ пласирали стокитѣ си въ българскитѣ земи и затова венецианскитѣ търговци по-рѣдко посещавали българскитѣ градове. Едвамъ, когато дубровчанитѣ се изселили отъ полуострова, венецианската търговия отново прониква въ полуострова по сухо — презъ Драчъ, а по море — презъ Цариградъ и Варна. Въ това отношение венецианската архива съдържа повече сведения за 17 и 18 в. въ колекцията Cinque Savii. Най-ценни за насъ сѫ рапортитѣ и докладитѣ (relazioni) на венецианскитѣ посланици въ Цариградъ презъ 16 и 17 вѣкове, — голѣма часть отъ които сѫ публикувани отдавна.

* * *

Използването дубровнишкитѣ извори би трѣбвало да стане едва следъ тѣхното пълно издаване. Обаче за такава работа би изисквало повече време и срѣдства и би могла да се извърши, ако се издадатъ въ хронологиченъ редъ всички по-важни писма и документи отъ български произходъ. Тая задача би била по-успешно извършена отъ наши филолози, но това надали ще може да стане въ едно близко бѫдеще. За моята работа азъ се ограничихъ съ провѣряване преписитѣ, имайки на разположение голѣмъ брой фотографически снимки, предимно отъ документитѣ, засѣгащи изключително стопанската история на България. Предъ видъ на това, че повечето отъ използуванитѣ документи сѫ много обширни и не всичко въ тѣхъ е за използуване отъ българския стопански историкъ, азъ цитирамъ само най-важнитѣ части отъ тѣхъ.

Нѣкжде пъкъ посочвамъ само източника, — поради невъзможностьта да дамъ дългия текстъ на самия документъ. Текстоветѣ въ забележкитѣ сж предадени тъй както сж тѣ въ самитѣ оригинали — съ явнитѣ грѣшки и опущения на тѣхнитѣ автори. Често едни и сжщи имена на градове и села сж написани въ единъ и сжщъ документъ различно; нѣкжде се натъкваме на названия на неизвестни днесъ градове и села. За да има читательтъ една ясна представа за характера на събранитѣ документи и за тѣхната четливость, давамъ въ края на книгата нѣколко факсимилета на такивато съ дешифрирания имъ текстъ. Колкото и да бе мжчно свикването съ такъвъ палеографски трудъ, смѣтамъ, че съмъ успѣлъ да сведа до минимумъ възможнитѣ грѣшки при снемането преписитѣ. Въ тая си работа дължа голѣма благодарность, преди всичко, на уредника на дубровнишката архива, г. Перовичъ, както и на професоръ Тадичъ. Неоценима услуга сж ми оказали уважаемитѣ славянофили В. Вукасовичъ и Бр. Бояничъ, които не скжпѣха ни трудъ, ни време, за да ми услужатъ съ снимане преписи и фотографии отъ документитѣ, схващайки голѣмата услуга, която правѣха не само на насъ българитѣ, но най-вече на своето отечество, което е играло такава важна стопанска и културна роля въ българскитѣ земи презъ мрачната епоха на турското робство. Добриятъ приемъ, който намѣрихъ при работата си въ дубровнишката архива, гдето следъ Иречека не е работилъ никой българинъ, ми даде възможностьта да извлека значителенъ материалъ, добре ориентиращъ, като какво би могло да се очаква отъ тая архива.

Материалитѣ, използвани въ тоя трудъ, сж още твърде нови и не сж изследвани за всички ония заключения, които биха могли да се извлекатъ отъ тѣхъ. Сигурно е, че ако ги имахъ подъ ржка при печатането на моята Bulgarische Wirtschaftsgeschichte, отдѣлътъ, засѣгащъ развоя на народното ни стопанство презъ 15—17 в. в., — най-тъмната епоха отъ нашата история, — би билъ много по-пъленъ. Тогава чужденцитѣ, както и ние, бихме имали по-друга представа за важната стопанска роля, която българскитѣ търговци и занаятчии сж играли въ живота на голѣмата турска империя презъ 15 и 16 в. Това би повлѣкло подире си известни корекции относно въпроса за нашето възраждане, чиито стопански предпоставки би трѣбвало да сложимъ въ една по-раншна епоха отъ приетата до днесъ. Въ това отношение Дубровникъ е игралъ важна роля въ подържане духа и стопанската мощь на българския производитель отъ села и градове, осигуряващъ преди всичко постояненъ пазаръ за произвежданитѣ отъ него стоки.

Проучването материалитѣ ни изправя предъ редица проблеми въ стопанското развитие на България. Много още страни има неясни въ отношенията, които дубровчанитѣ имали въ оная епоха съ българитѣ и съ политическитѣ имъ настойници — турцитѣ. По-обстойно сж развити два отдѣла: създаването на дубровнишкитѣ колонии и характера на тѣхната износна и вносна търговия. Това е именно материята, която найвече засѣга историята на българското народно стопанство. Тукъ сж дадени повидимому и излишни подробности, които отъ гледището на едно монографско изследване на нови източници биха могли да послужатъ за по-други цели, не по-малко важни. И тукъ, дори, не съмъ билъ

въ състояние да отговоря на всички въпроси, които изложението на самата материя изисква. Надѣвамъ се, че не следъ дълго време, ще могатъ да се попълнятъ и тия празноти. Отдѣлътъ за дубровнишкитѣ колонии може да се разшири много. Материали за това има въ изобилие, обаче, това най-малко би ползувало насъ. Къмъ въпроса за пѫтищата и пазаритѣ на българската търговия презъ онази епоха ще се спра въ друга книга следъ изчерпателно проучване на още нѣкои документи.

На края давамъ кратка библиография на литературата, засѣгаща Дубровникъ и стопанската история на България, както и регистъръ на използванитѣ отъ менъ архивни извори.

Д-ръ Ив. Сакѫзовъ

Съдържание

Предговоръ I

Съдържание VIII

I Дубровникъ 1

II Организация на дубровнишкитѣ колонии въ българскитѣ земи 6

III Създаване и развитие на дубровнишката търговия по градове: 1) София, 2) Пловдивъ, 3) Провадия, 4) Варна, 5) Силистра, 6) Русе, 7) Разградъ, 8) Шуменъ, 9) Търново, 10) Никополъ, 11) Видинъ 22

IV Износъ и вносъ на стоки отъ дубровчанитѣ: 1) Износъ: а) кожи; цени, пазари; б) Износъ на вълна; в) Износъ на восъкъ. 2) Вносъ а) Манифактурни стоки; б) Украшения и скжпи предмети; в) Хранителни продукти и стоки 113

Приложения: 1) Бенедето Align Рести *), фолио 61; 2) Регистъръ на използуванитѣ архивни материали; 3) Регистръ на собственитѣ имена и по материя; 4) Библиография 190

Факсимилета (I—XIV) 209

---

*) Въ книгата на Рести завѣро-задълженията сж дадени и словомъ и съ цифри. Навсѣкждe въ текста сумитѣ съмъ далъ само въ цифри за по-голѣма прегледность.

I. Дубровникъ.

На най-западния край на Балканския полуостровъ, тамъ, гдето Адриатическото море се е врѣзало въ високитѣ и недостѫпни далматински алпи и образувало хиляди каменисти полуострови и островчета, въ началото на срѣднитѣ вѣкове се е появила малката Дубровнишка република.

Градътъ Дубровникъ, или както е наричанъ още Рагуза, достѫпенъ поради своето мѣстоположение предимно по море, още при своето създаване е наследилъ търговското минало на стария Епидавъръ. Византия, която имала протекция върху града до 1205 г., е дала възможность още твърде рано на поданницитѣ на републиката на Св. Влахъ да прострать своята стопанска дейность върху всички области, които били подвластни на Империята. Сигурно е, че още въ края на I-то българско царство дубровчанитѣ сѫ направили вече своитѣ първи посещения и въ българскитѣ земи, защото единъ вѣкъ по късно по сухо и по море сѫщитѣ сѫ търгували по всички краища на Балканския полуостровъ. Арабския географъ Идризи описва презъ II-та половина на 12 в. Рагуза като голѣмъ морски градъ, чийто жители били усърдни занаятчии и добри войници, имали голѣма флота и предприемали далечни пѫтувания [1]).

Лишени отъ възможностьта да обработватъ земята и да развъждатъ добитъкъ, малкото, но предприемчиви жители твърде рано сѫ се предали на морски животъ и търговия. Изглежда, че тѣхното постоянно обикаляне по безплодното крайбрѣжие и малкитѣ селища, разположени покрай него всрѣдъ варовити скали, давало твърде оскѫдна прехрана и за това първи дубровчанитѣ сѫ се решили да прехвърлятъ съ своитѣ кервани високитѣ непроходими планини и да потърсятъ прехрана въ вѫтрешностьта на полуострова. Повече отъ всички други народи тѣ придобили способностьта да се разбиратъ и приспособяватъ лесно съ близкитѣ и далечни тѣмъ народи и съ своята полезна стопанска дейность да станатъ необходими за тѣхъ. Намиращи се на границата между два полуострова, на две различни етнически групи, дубровчанитѣ използвали голѣмото различие между тѣхната култура, за да станатъ естествени и необходими посрѣдници въ тѣхнитѣ отношения. Както Византия, тъй и нейнитѣ наследници въ земитѣ на Балканския полуостровъ — словени, българи и сърби — отворили нашироко своитѣ граници за предприемчивитѣ търговци. Ползвайки се съ голѣми привилегии и сигурность въ търговскитѣ си предначинания, дубровчанитѣ поели голѣма

---

[1]) W. Tomaschek, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, II. Die Handelswege im 12 Jahrhunderte, nach den Erkundigungen des Arabers Idrisi, S. 61 — Sitzungsberichte der Philos.-histor. Classe der Kais. Akademie. Wien. Bd. 113. стр. 343.

часть отъ националния износъ на всѣкакъвъ родъ земледѣлски произведения на цѣлия славянски свѣтъ, задоволявайки сѫщевременно неговитѣ нужди отъ всѣкакъвъ видъ и стойность италиянска манифактура, бижутерия и др. по-финни стоки. Поставени подъ покровителството на Венеция следъ 1205 г. дубровчанитѣ били особено внимателни и тактични къмъ владѣтелитѣ на разнитѣ балкански страни. Чрезъ постоянни дарове тѣ успѣха да спечелятъ приятелството на по-голѣмата часть отъ тѣхъ. Съ голѣмъ дипломатически тактъ дубровчанитѣ получили най-рано, и то изключително за себе си, най-широки привилегии, най-първо още презъ X в. отъ Византия и скоро следъ това отъ сръбскитѣ крале презъ XII и XIII в. Съ голѣмото разширение на българскитѣ граници презъ XIII в. до Адриатическото море Иванъ Асенъ II следъ 1230 г. далъ специално „оризмо" — дарствена грамота — на дубровчанитѣ, които отдавна вече кръстосвали земята му и чиято търговия на полуострова била поставена въ голѣма зависимость отъ българскитѣ владѣтели. Дубровчанитѣ добили право на свободенъ вносъ и износъ отъ всички български земи като имъ се гарантирала сигурностьта въ търговията и нейното регулиране по общия законъ за митата („о кумерки"). Търговията на тѣзи „любовни гости" на българското царство толкова бърже се разширила, че по-късно, презъ 1253 г. привилегиитѣ имъ били значително подобрени. Дубровникъ craналъ главенъ доставчикъ за всички български земи на соль, манифактура, орѫжие и скѫпи украшения. Особено цъфтяща била дубровнишката търговия въ полуострова при Стефана Душана. Когато при царя Иванъ Александъръ отново се сближили българския съ сръбския дворъ, дубровчанитѣ пакъ оживили българскитѣ земи, като не забравяли да даряватъ българския владетель. Въпрѣки голѣмата търговия на венециани и генуезци по българското черноморие и Тракия, дубровчанитѣ успѣли всецѣло да задържатъ за себе си западнитѣ предѣли на българскитѣ земи, отивайки дори до самата столица—Търново. Видинъ, Нишъ, София и Търново сѫ били главнитѣ центрове на дубровнишката търговия въ България. Не рѣдко, обаче, тѣ сѫ срѣщани да отиватъ и разнасятъ стоки по черноморскитѣ градове — Месемврия и Варна, макаръ тамъ да сѫ били въ помощь на италиянскитѣ търговци. Голѣмата флота, съ която тѣ разполагали и политическия и стопански протекторатъ на Венеция имъ гарантирали презъ вѣкове безпрепятствено проникване на близки и далечни тържища, гдето твърде успѣшно се борили съ конкуренцията на гръцкитѣ и генуезки търговци. До последнитѣ дни на балканскитѣ държавици дубровчанитѣ кръстосвали вѫтрешностьта на полуострова, като поддържали упадналия духъ на християнското население.

Голѣмата и вѣковна стопанска и културна роль на дубровчанитѣ въ българскитѣ земи не престанала и следъ идването на турцитѣ. Съ сѫщитѣ срѣдства и дипломатически тактъ тѣ успѣли скоро да спечелятъ довѣрието на новитѣ настойници на полуострова. Не срещащи абсолютно ничия конкуренция, тѣ въ още по-голѣма степень засилили стопанскитѣ си връзки съ българскитѣ земи. Едва преминало $^1/_2$ вѣкъ отъ идването на турцитѣ, дубровчанитѣ се сдобили съ най-широки привилегии изключително за себе си: право на свободна търговия, осво-

бождение отъ вносни мита, право да притежаватъ свои кѫщи, дукяни и лозя, да иматъ свои черкви и свещеници, своя куриерска служба и посланици, свой сѫдъ и да живѣятъ по традициитѣ и обичаитѣ на своето отечество, безъ право на турцитѣ да се мѣсятъ въ тѣхния стопански, общественъ и религиозенъ животъ.

Постепенно отъ книгитѣ за „нарежданията" на републиката ние научаваме кога и где най-рано презъ турската епоха сѫ се появили дубровнишкитѣ търговци изъ българскитѣ земи и где сѫ създали първитѣ свои колонии. Ние виждаме отъ тѣзи извори какъ постепенно дубровчанитѣ овладяватъ цѣлата външна търговия на турската държава. Засѣднали най-първо въ София и Пловдивъ, тѣ взели постепенно въ свои рѫце трафикътъ по всички голѣми търговски друмове на полуострова, за да насадятъ въ всѣка по-голѣма станция покрай тѣхъ свои колонии. По двата голѣми пѫтища — Цариградъ—Пловдивъ—София—Нишъ и по пѫтя София—Търново—Провадия—Варна тѣ напущали българскитѣ, земи за да пренасятъ по сухо и по море грамаднитѣ количества сурови произведения на българския селенинъ. Дубровчанитѣ отивали до черноморското крайбрѣжие, като отъ града Варна направили първостепенно морско пристанище на България и най-главно дебуше къмъ изтокъ. Този градъ скоро измѣства всички други стари пристанища на срѣдневѣковна България — Месемврия, Анхиало и Созополъ. Въ продължение на три вѣка никѫде не се отбелязва нито единъ отъ тѣзи градове да участвува въ голѣмата външна търговия на дубровчанитѣ.

Въ рѫцетѣ на дубровнишкитѣ търговци София се издига и закрѣпва окончателно като най-голѣмъ градъ въ българскитѣ земи и се подготвя положението ѝ на бѫдеща столица. Градътъ билъ превърнатъ на голѣмо тържище, въ което много чужденци и търговци отъ най-различна националность имали своитѣ фактории. Дубровчанитѣ тукъ успѣли да направятъ своето най-главно стоварище на стоки за земитѣ отъ Прокупле и Скопие до Пловдивъ и Търново. Въ тѣхни рѫце се възкресява за още 1—2 вѣка миналата слава на старата българска столица. Наредъ съ Търново на дубровчанитѣ се дължи бързото издигане на Провадия. Вѫтре само въ петдесеть години този градъ става главно стоварище на цѣла Добруджа. Провадия въ 16 и 17 в. била базата на обширната дубровнишка търговия между морето, Старапланина, Дунава и неговото устие. Това е областьта „Загора" и покъсно „Добруджа", които названия толкова често срещаме въ тѣхнитѣ писма и търговски книги. Обширнитѣ граници на Турската империя давали възможность за твърде оживени търговски сдѣлки на малкитѣ български градове съ далечнитѣ тържища.

Дубровчанитѣ били главнитѣ експортьори на продуктитѣ на българското народно стопанство. Тѣ успѣвали да проникнатъ въ най-затънтенитѣ села и паланки и да изнасятъ излишъцитѣ, които могло да отдѣли дребното селско стопанство и по този начинъ да го свържатъ съ пазаритѣ на страната. Единствено дубровчанитѣ осигурявали напредъка на дребното стопанство, защото го поощрявали къмъ по-интензивенъ трудъ, намирайки винаги сигурни пазари на резултатитѣ отъ неговата стопанска дейность. Тѣ сами успѣли да типизиратъ българския националенъ износъ.

Това е едно забележително за епохата явление въ стопанския животъ на нацията, което донасяло голѣми облаги на населението. Експортната търговия на дубровчанитѣ имала предъ видъ само три вида стоки: кожи, вълна и восъкъ; — това били единственитѣ стоки, които интересували експортьора и за които винаги се намирали добри международни пазари. Къмъ тѣзи условия на пазаря сигурно твърде скоро се е приспособило българското население. Въ тази посока билъ поощряванъ и самия производитель. Това сж били продукти не на земледѣлието — жито и брашно, както днесъ, а изключително плодоветѣ на скотовъдното стопанство. Единствено на него се дължало относителното благосъстояние на нацията и горе долу активния търговски балансъ на Турция. Отъ най-малкитѣ села и паланки дубровчанитѣ извличали приготвенитѣ за продань кожи и вълна, които тѣ изнасяли направо за Анкона, Дубровникъ, а не рѣдко и за Венеция и Генуа. Имало градове, като Провадия, Русе, Шуменъ и Силистра, които били изключителни тържища само на такива стоки. Въ голѣмата си часть тѣ били изнасяни презъ Варна, а често при липса на кораби сж били прекарвани по сухо било за София, било за Родосто. Тамъ имало голѣма дубровнишка колония, която използвала корабитѣ отъ най-различна националность, за да отнесатъ стокитѣ за Италия или Дубровникъ. Кожитѣ, които били изнасяни отъ Никополъ и Видинъ, отивали или за София, или направо за Нишъ. Видинския край отъ вѣкове преди това използвалъ прѣкия пжть за Нишъ, който билъ часть отъ международния пжть за Влашко, Молдова и Полша.

Предприемчивиятъ духъ на дубровчанитѣ успѣлъ да организира не само износната търговия на Турция, но и по-голѣмата часть отъ вноса на стоки. Лишена отъ каквато и да е текстилна индустрия, обширната Турска империя, по наследство на старитѣ балкански държавици, внасяла въ голѣмъ размѣръ италиянска манифактура. Флоренция, Венеция и Дубровникъ — това сж били тритѣ града, които насищали турскитѣ пазари съ всѣкакъвъ родъ манифактура. Прочутитѣ венециански платове намирали винаги добъръ пазаръ въ българскитѣ земи. Редомъ съ тѣхъ се внасяли флорентийски атласи, дамаски и по-груби анконски платове. Складирвани по голѣмитѣ тракийски и приморски градове на полуострова, тѣзи стоки чрезъ посрѣдници — дубровчани, евреи, българи и гърци сж били разнасяни изъ вжтрешностьта на полуострова. Наредъ съ християнското население, турцитѣ били най-добритѣ купувачи на по-скжпа манифактура. Разнитѣ скжпи коприни и дамаски били особено предпочитани отъ женитѣ имъ, които се обличали и украсявали своето облѣкло по източенъ образецъ. Дубровчанитѣ, за да запазятъ даденитѣ имъ привилегии, дарявали постоянно турцитѣ съ фини манифактурни стоки, скжпи юзди, захарь, свещи и др. т.

По отношение на импортната търговия дубровчанитѣ били истински културтрегери за населението. И до днесъ въ много градове сж въ употрѣбление 10-ки италиянски названия на разни домашни вещи и платове, съ които въ миналото търгували дубровчанитѣ. Въ много отношения дубровчанитѣ допринасяли за материалната култура на българския народъ. Намиращи се отъ друга страна въ религиозни връзки съ Римъ и имайки свобода на вѣрата и словото, тѣ поддържали здраво духа на христи-

янството въ българскитѣ земи и съ това крѣпили славянскитѣ народности въ империята. Отъ много архивни извори научаваме за голѣмото единение между българи и дубровчани и отрицателното отношение на последнитѣ къмъ турцитѣ. Срещани сѫ чести оплаквания отъ турската тирания, отъ която не рѣдко страдали дубровчанитѣ. Общата християнска участь тѣ изпитали при Чипровското възстание презъ 1688 г., когато българи и дубровчани се опитали да смъкнатъ турското иго. Отъ тогава дубровнишкитѣ колонисти, които и безъ това били конкурирани силно отъ търговцитѣ на голѣмитѣ европейски държави, сѫ започнали да се изселватъ бързо отъ българскитѣ земи. Единствено мѣсто, кѫдето се задържали тѣ още нѣколко десятки години, билъ града Русе. Редомъ съ засиления дунавски трафикъ отъ началото на 18 в., който довелъ голѣмата австрийска търговия предъ прага на Турция и последнитѣ нѣколцина, съвсемъ побългарени дубровчани въ Русе, напустнали този край на България, за да се изгубятъ завинаги за българския народъ. Това съвпада съ бързия упадъкъ на Дубровникъ и коренната промѣна въ политическото положение на далматинското крайбрѣжие, при което цѣлия този край загубилъ своята свобода. Края на дубровнишката република означавалъ край и на нейната външна търговия и прекѫсване на стопанскитѣ връзки съ свѣта. Намаленъ двойно и тройно по броя на жителитѣ си, градътъ се прибралъ отново вѫтре между стенитѣ на крепостьта, за да разкрие днесъ на близки и далечни посетители прелеститѣ на единъ привлекателенъ градъ, загънатъ отъ вѣчно зелени палми и кипариси и като единствено богатство да поднася на чужденеца своята архивна съкровищница, която още носи духа и споменитѣ на голѣмото и минало величие на града.

II. Организация на дубровнишкитѣ колонии въ българскитѣ земи.

Дипломатическия гений на малката република на Св. Влахъ твърде скоро успя да използва политическото приятелство съ Турция. Макаръ отдѣлени отъ нея съ земитѣ на независима Босна и държавицата на херцога Стефанъ Вукчичъ (Stephan Vukčić) дубровчанитѣ добиха възможностьта още презъ 60-тѣхъ години на XV в. да посѣщаватъ по-голѣмитѣ градове на обширната Отоманска империя и да извличатъ голѣми изгоди отъ търговския обмѣнъ на стоки между италиянскитѣ градски републики и богатитѣ съ сурови материали турски тържища. Намиращъ се на естествената географическа граница между два различни по своята стопанска и културна сѫщность свѣта, Дубровникъ билъ предопредѣленъ за необходимъ посрѣдникъ между промишленитѣ и културни градски републики на Апенинския полуостровъ и лишенитѣ отъ индустрия и подтиснати и назаднали въ културно отношение земи на Балканския полуостровъ. Използуващи умѣло политическитѣ връзки съ всички околни народи, дубровчанитѣ запазили въ продължение на три вѣка тази роля на естественъ посрѣдникъ между изтока и запада, която носила не само стопански изгоди на републиката, но и славата на единствено културно огнище за подтиснатитѣ отъ Турция народности. Както политическата, тъй и културно-религиозната история на балканскитѣ народи презъ 16 и 17 в. сѫ свързани непрекъснато съ името на Дубровникъ. Не само идеитѣ за политическо освобождение на българитѣ, но и голѣмата културно-религиозна пропаганда всрѣдъ българския народъ сѫ идвали презъ и отъ Дубровникъ. Това е била една пълна съ културни и политически придобивки вѣковна деятелность, въ чиято основа сѫ били полегнали голѣмитѣ стопански резултати и непосрѣдственитѣ материални изгоди за дубровчанитѣ отъ тѣхната търговия въ българскитѣ земи. Това положение на посрѣдникъ въ размѣната на суровитѣ произведения на балканскитѣ народи съ манифактурнитѣ произведения на италиянскитѣ градски републики е обуславяло богатството на малката дубровнишка република. Това нейно положение въ стопанската история на земитѣ на Балканския полуостровъ презъ 15 и 16 вѣкъ не останало незабелязано дори и отъ съвременницитѣ на онази епоха. Въ своето пѫтуване отъ Венеция за Цариградъ презъ 1575 г. Яковъ Соранцо като описва подробно стопанския подьемъ на Дубровникъ презъ него време казва: „Презъ този градъ преминава голѣма търговия, особено онази, която отъ тукъ отива за турскитѣ земи и сѫщо онази за западъ, като донася на жителитѣ му голѣми изгоди“[1]). Разположенъ на търговския пѫть отъ

---

[1]) P. Matković, Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vieka. Rad. jugoslav Akad. кн. 124, стр. 20.

полуострова за Анкона и цѣла Италия, Дубровникъ става необходимъ посрѣдникъ на тази търговия, която засѣгала непосрѣдствено българскитѣ земи. Дубровникъ е придобилъ тази роля на главенъ експортьоръ на суровитѣ стоки отъ балканскитѣ земи за Италия и Срѣдна Европа, още презъ епохата на II-то българско царство. Отъ тогава до турското нашествие на полуострова се измѣнила само интензивностьта на тази търговия. Презъ 16 и 17 в. тя била много по-голѣма, защото дубровчанитѣ вѣкове наредъ не срещали ничия конкуренция въ обширнитѣ земи на Турската империя. За да иматъ успѣхъ въ тази търговия дубровчанитѣ твърде рано сключили търговски и приятелски спогодби съ нѣкои италиянски републики и на първо мѣсто съ Анкона, за кѫдето били отправяни голѣмата часть отъ тѣхнитѣ транспорти.[1]) Презъ Анкона отивали пѫтищата за Римъ, Флоренция, та дори за Генуа и Венеция. Ние виждаме дори презъ 16 в. стокитѣ, предназначени за Генуа, да се внасятъ презъ Анкона[2]). Презъ този градъ дубровчанитѣ получавали и прочутитѣ флорентийски платове, които имали много добъръ пазаръ въ Цариградъ и въ българскитѣ земи. Поради това и дубровнишката република се старала да поддържа винаги приятелски връзки съ този папски градъ[3]). Съ общи усилия тѣзи два града се мѫчели да отстояватъ на венециянската конкуренция, въ което действително постигнали голѣми успѣхи. Така ние виждаме дубровчанитѣ най-рано отъ всички да влизатъ въ стопански връзки съ новитѣ настойници на Балканския полуостровъ — османскитѣ турци. Непосрѣдственото разширение на турската власть до стенитѣ на Дубровникъ е заставило неговитѣ търговци да подържатъ принудено приятелско държане спрѣмо всички турски власти отъ каквато и да сѫ били категория, тъй като често отъ най-малкия управникъ—градския кадия, или отъ нѣкой кехая само е зависелъ свободния износъ на закупенитѣ отъ тѣхъ стоки. Отъ това време още — края на 60-тѣ години на 15 в. — наченала една система на ежегодно даряване мѣстнитѣ и централни турски власти, което продължило до самия изходъ на XVII в.

Основата на султанскитѣ привилегии за дубровнишкитѣ търговци били годишно плащания данъкъ и постояно даванитѣ подаръци. Това е започнало отъ XV в. Най-раннитѣ привилегии, които сѫ запазени отъ тази епоха, датиратъ отъ 1442 г. Султанъ Мурадъ II позволилъ на дубровчанитѣ да отиватъ свободно съ своитѣ стоки по сухо и по море въ Анадолъ, Ромъния, българскитѣ и влашки земи, изъ Сърбия, Албания и Босна, като никѫде изъ пѫтя не плащатъ мито за стокитѣ, освенъ тамъ, гдето ги продадатъ. Въ Одринъ, Пловдивъ и Кратово митото било опредѣлено въ размѣръ на 2%[4]). Въ дубровнишкия

---

[1]) Ср. подробно статията ми „Търговията на България съ Анкона презъ 16 и 17 в. по нови извори“ въ Известия на Историч. Д-во кн. VIII (1929) стр. 1—44.

[2]) Отъ писмата на цариградскитѣ представители на генуезката република отъ 16 в. научаваме, че твърде много транспорти на генуезки търговци били изпращани за Италия и специално за Генуа чрезъ анконски и дубровнишки кораби за Анкона, ср. Mazzo. I° (1562—1564) Constantinopoli. Lettere dell agente Ferrari al Ser^mo^ Governo di Genova. Писма отъ 28. I. 1564, 29. III. 1564 и отъ 2. VII. 1564. (Генуезки държ. архивъ).

[3]) Ср. подробно статията на P. Matković Prilozi k trgovačko-političkoj historiji republike dubrovačke въ Rad. кн. 15 стр. 1—70.

[4]) Грамотата е печатана въ Truhelka, C. Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke archive. Saraevo. 1911 стр. 10.

архивъ е запазенъ официалния преводъ на италиянски езикъ на потвърдителния султански ферманъ за сжщитѣ привилегии отъ 1459 г.[1]). Изглежда, че тѣ скоро били освободени и отъ тѣзи 2% срещу заплащане на годишенъ откупъ нареченъ „трибутъ“. До 1481 г. този данъкъ възлизалъ на 15,000 златни дукати. Презъ сжщата тази година султанъ Баязидъ II, поради голѣмитѣ молби и дарове на дубровчанитѣ, го намалилъ на 12,500 дуката[2]). Често дубровчанитѣ правили опити да го намалятъ още повече, но рѣдко успѣвали и то само временно. Отъ 17 в. нататъкъ сж запазени редица писма на тѣхнитѣ посланници въ Цариградъ, въ които се оплаквали отъ голѣмата трудность на тѣзи преговори. Сжщитѣ бдѣли щото разнитѣ турски власти да не нарушаватъ даденитѣ привилегии. До тѣхъ стигали не рѣдко оплаквания за това. Ние намираме още въ края на 16 в. оплаквания на пловдивски търговци за произволното облагане на тѣхнитѣ стоки съ 2% мито[3]). Чрезъ дарове и ходатайства подобни конфликти постепенно се изглаждали. По-нататъкъ, когато на дубровчанитѣ станалъ тежъкъ този трибутъ, тѣ се мжчили да го намалятъ. Изпратениятъ за тази цель Николо Бона, не само не успѣлъ, но заради своята упоритость билъ пратенъ въ силистренския затворъ, гдето и починалъ презъ 1678 г.[4]).

Отъ кога е начената дубровнишската колонизация въ земитѣ на турската империя и специално въ България? Отъ запазенитѣ завещания (Testamenta) на жителитѣ на Дубровникъ въ архивитѣ се вижда, че начиная отъ 1300 г. до къмъ края на 15 в. се среща извънредно рѣдко, щото нѣкой дубровчанинъ да е починалъ въ чужди земи[5]). Единъ отъ най-първитѣ градове, които се споменуватъ, е София. Презъ това време ние не срещаме още никжде Бѣлградъ, Скопие, или който да е другъ градъ на полуострова, та дори до 40-тѣхъ години на 16 в. Това може да се обясни само съ политическата, лична и имотна несигурность, която турското нашествие създало въ завладенитѣ земи. Отъ друга страна стопанската експанзивность на дубровчанитѣ била още твърде слаба. Епохата на XIII и XIV в., колкото и да била благоприятна за дубровнишката търговия въ полуострова, се спъвала отъ голѣмата конкуренция на генуезци и венецияни, които вѣкове преди това бѣха вече засѣднали по цѣлото черноморско крайбрѣжие и отъ тамъ дълбоко проникнали въ вжтрешностьта на българскитѣ земи. Турското заселване промѣнило всецѣло отношенията на балканскитѣ земи къмъ останалия свѣтъ. Непрекъснатитѣ войни по границитѣ на полуострова и враждебното отношение на побѣдителя къмъ цѣлия християнски свѣтъ, създавали

---

[1]) Traduzioni di Capitulazioni e di Firmani (два тома въ ржкописъ за годинитѣ 1451—1756).

[2]) Truhelka, ц. с. стр. 63. Споредъ сведенията, обаче, на съвременици на онази епоха този данъкъ заедно съ даровετѣ се удвоявалъ. ср. по-подр. Zinkeisen, Ioh. Will. Geschichte, des Osman. Reiches. Gotha, 1855 т. III стр. 414, 795.

[3]) Презъ 1590 г. софийския търговецъ Бенедето Рести писалъ въ Дубровникъ, че въ Пловдивъ турцитѣ искали въпрѣки даденитѣ привилегии 2% мито (giumbrucco) отъ дубровнишкитѣ търговци. Lett. e com. т. 37 fol. 25.

[4]) Подробности за това научаваме отъ едно писмо на Nicolo di Bona писано въ Castel di Silistria на 29. VII. 1678. fasc. 48 № 1859. За поменъ на мжченишката смърть на този посланикъ е поставена при входа на дубровнишката община възпоменателна мраморна плоча.

[5]) Среща се само въ т. 5 за 1363 г. въ едно завещание да се споменува Търновската църква (Sancta Venera in Tornova) Test. т. 5 fol. 216 V°.

голѣми прѣчки за подновяване на дубровнишката търговия. Поради това и първитѣ стопански връзки между Дубровникъ и Турция били още непостоянни и не винаги сигурни. До 1450 г. едва ли е имало здраво отседнали дубровнишки колонисти въ които и да сѫ градове на Турската империя. За това и до 1480 г. ние не намираме нито едно завещание на нѣкой дубровчанинъ да е направено въ Турция, или да е отбелязано въ книгитѣ на републиката, че сѫщия е починалъ като засѣдналъ търговецъ въ турскитѣ земи.

Първитѣ опити за засѣдане въ българскитѣ земи сѫ направени, както споменахме по-горе, въ София[1]). Този голѣмъ централенъ градъ на турското управление изглежда, че е давалъ най-сигурни гаранции на дубровчанитѣ за спокойна стопанска дейность. Въ тѣсна връзка съ тѣхнитѣ търговски операции тукъ се е създала и засилила търговията имъ съ Пловдивъ и Цариградъ. За това и тамъ скоро намираме малки дубровнишки колонии. Стопанската експанзивность на дубровчанитѣ твърде скоро прехвърлила Стара планина. Цѣла северна България била добре известна на тѣхнитѣ търговци още отъ епохата на II-то царство, откѫдето тѣ си доставяха голѣма часть отъ изнасянитѣ кожи, вълна, восъкъ и зърнени храни. За това скоро тамъ се образували значителни колонии и то въ онѣзи центрове, които били главнитѣ пазарища на такива стоки: Провадия[2]), Търново[3]), Никополъ[4]), Видинъ и Силистра. Не много по-късно отъ дубровнишкитѣ колонии въ тѣзи градове почнали да се отдѣлятъ по единъ-двама търговци и да се заселватъ въ съседни градове като Шуменъ, Русе, Варна, Исмаилъ и Баба-дагъ. Това били обикновено търговци съдружници, братя или близки сродници на търговцитѣ отъ по-старитѣ и голѣми търговски колонии въ вѫтрешностьта на полуострова. Така, ние намираме образувани по-късно съдружия между Провадия и Силистра, Провадия и Шуменъ, София и Пловдивъ и др. Колкото наближаваме срѣдата на 16 в. толкова повече зачестяватъ сведенията за дубровнишкитѣ търговци въ разнитѣ български градове. Пѫтешественицитѣ, които презъ това време пресичали българскитѣ земи на пѫть за Цариградъ, не изпускали да отбележатъ присѫтствието и броя на дубровнишкитѣ колонисти, които изглежда сѫ заемали най-видно мѣсто по тържищата и имали най-активно участие въ търговията. Дубровнишкитѣ търговци твърде скоро взели въ свои рѫце голѣмата часть отъ националния износъ на Турция и не малка часть отъ голѣмия вносъ на всѣкакъвъ родъ италиянска манифактура. Настѫпилото политическо затишие въ империята спомагало твърде много на тази търговия, а осигуренитѣ чрезъ специални дарствени фермани привилегии, давали възможность за твърде износна стопанска дейность на отдѣлнитѣ тѣхни колонии. Отъ това време имаме запазени вече първитѣ сведения, които хвърлятъ

---

[1]) Първото завещание на дубровчанинъ починалъ въ София е отъ 1486 г. Test. т. 26 fol. 4.

[2]) Първото завещание на провадийски търговецъ е отъ 1622 г. (Stephan Pavlovich defuncti in Provato) Test. т. 56 f. 172.

[3]) Ср. завещанието на Georgii Antoni defuncti Ternovi отъ 1562 г. Test. 42 f. 188.

[4]) Отъ 1593 г. е запазено завещанието на Цвѣтко Радивоевичъ, починалъ въ Никополъ. Test. т. 49 f. 148.

повече свѣтлина върху вжтрешния организационенъ животъ на дубровнишкитѣ колонии въ българскитѣ земи и голѣмата тѣхна търговия въ полуострова.

Дубровчанитѣ, следъ като успѣха да получатъ лична и стопанска сигурность въ предѣлитѣ на турската империя чрезъ редица фермани и други грамоти, сж се помжчили да организиратъ цѣлия свой животъ и търговия, както това било въ самия Дубровникъ. Още отъ ранната срѣдневѣковна епоха тѣ по подобие на другитѣ италиянски колонисти сж издействували отъ българскитѣ владѣтели положението на независима етническа единица съ право да нареждатъ своя животъ — стопански, граждански и религиозенъ,—по законитѣ на своето отечество. Това е било главната часть отъ исканитѣ привилегии на всички търговци чужденци отъ владѣтелитѣ на страната, която посѣщавали, или въ която засѣдали като колонисти. Такива привилегии сж получили най-рано сжщитѣ дубровчани при Асеневата династия презъ XIII в., както и по-късно презъ 14 в. венециянитѣ — отъ Иванъ Александра и генуезцитѣ — отъ Иванко[1]). Тази система на капитулациитѣ била единствения общоприетъ за всички страни принципъ на международното право за онази епоха, който принципъ билъ по-късно възприетъ и отъ турцитѣ. За това ние почти не срещаме презъ нѣколко вѣковното сжществуване на дубровнишкитѣ колонии въ Турция голѣмо вмешателство въ вжтрешния организационенъ животъ на дубровчанитѣ отъ страна на разнитѣ турски власти. Поданницитѣ на малката република на св. Влаха успѣха да запазятъ въ продължение на три вѣка своята вжтрешна етническа и религиозна автономность въ турскитѣ земи.

Всѣка дубровнишка колония била въ тѣсни и постоянни връзки съ своето отечество. Ректорътъ и съветницитѣ на републиката т. н. Rettore e Consiglieri di Ragusa сж били сжщо въ постояненъ контактъ съ дубровчанитѣ въ всѣки единъ български градъ. Това се вижда отъ специалнитѣ книги за писмата и нарежданията на републиката — т. нар. Lettere e commissioni di Levante. Отъ епохата на най-раннитѣ още турски завоевания въ полуострова, — ние намираме презъ 1376 г. първитѣ издадени нареждания въ връзка съ дубровнишката търговия въ София[2]). Нарежданията на републиката зачестяватъ особено много следъ превземането на София отъ турцитѣ и то следъ 1550 г.[3]). Постепено тѣ се разширяватъ за търговцитѣ въ Провадия[4]), Пловдивъ[5]), Силистра[6]) и Търново[7]). Въ продължение на цѣлъ вѣкъ ние не намираме непосрѣдствени нареждания на Дубровникъ до колониитѣ въ Никополъ, Видинъ, Шуменъ, Русе и Варна. Това се обяснява съ обстоятелството, че търговцитѣ въ тѣзи градове сж били въ връзка чрезъ колониитѣ въ София или Провадия, като по-значителни. Обикновено републиката си избирала

[1]) Ср. по подр. статията ни „Търговията на България презъ 12—14 в." въ спис. на Бълг. икон. д-во год. XXI, кн I, стр. 72 сл.

[2]) Lettere e com. (1359—1380) fol. 105.

[3]) П т. т. 28 fol. 176V⁰ (28. VII. 1561).

[4]) П. т. т. 42 fol. 247V⁰ (10. III. 1614).

[5]) П. т. т. 43 fol. 105V⁰ „A i nostri carissimi mercanti di Soffia e di Filipopoli".

[6]) П. т. т. 38 fol. 200 „A i mercanti Ragugei residenti in Soffia, in Silistria, et in qual si voglia di Levante". (25. II. 1594).

[7]) И. т. т. 43 fol. 25 (28. IX. 1615) „A i nostri carissimi mercanti di Soffia e Tarnovo".

нѣкой по-грамотенъ и по-виденъ дубровчанинъ въ тѣзи градове за свой кореспондентъ. Презъ 1560 г. въ София билъ назначенъ за такъвъ Михиеле ди Жаманья [1]), а следъ 1580 г. — Бенедето Рести [2]), който както ще видимъ по-подробно, билъ единъ отъ голѣмитѣ и най-богати дубровчани изъ българскитѣ земи. До него били изпращани не само заповѣдитѣ, засѣгащи него лично или софийската колония, но и тѣзи за други български земи, а най-често за Цариградъ, — до самитѣ посланици на републиката. Десятки години наредъ ние виждаме единствено софийската колония да обслужва размѣната на кореспонденцията и праткитѣ между Дубровникъ и Цариградъ. Сѫщо и посланицитѣ винаги изпращали праткитѣ си съ специални куриери до София съ молба търговецътъ Рести, или нѣкой други отъ колонията да ги препрати веднага чрезъ нови куриери за Дубровникъ. Имало е дори случай отъ Дубровникъ да се отнесатъ до софийската колония за извършването на нѣкои порѫчения дори въ Разградъ, на което, разбира се, отъ София отговаряли да се отнесатъ до Провадия, която колония била много по-близо до този градъ [3]).

Отъ Дубровникъ постояно бдѣли, щото колониитѣ да живѣятъ по начинъ, какъвто отговарялъ на тѣхнитѣ закони. Както въ личнитѣ си отношения, тъй и при сключване на разнитѣ търговски сдѣлки, били мѣродавни само отечественитѣ наредби и обичаи [4]). Нарежданията въ това отношение били много строги. Най-малкото отклонение отъ тѣхъ имало за последица налагане по-голѣма или по-малка глоба въ златни талери и дукати, събирани въ полза на колонията, или на самата република.

Въ тѣсна връзка съ тази традиция при дубровчанитѣ констатираме презъ вѣковното тѣхно просѫществуване въ Турската империя голѣма задушевность и интимность въ всѣкидневнитѣ имъ взаимни отношения. Въпрѣки противоречивитѣ имъ търговски интереси дубровчанитѣ проявявали една недостигната отъ другитѣ национални малцинства въ Турция солидарность и единение въ всички проявления на тѣхния животъ. Само така можемъ да си обяснимъ онѣзи голѣми стопански завоевания, които дубровчанитѣ достигнали още въ първитѣ десетилѣтия следъ тѣхното засѣдане като колонисти въ Турция. Както сѫ били единни въ политическо и религиозно отношение, тъй и въ еже-

---

[1]) П. т. т. 28 fol. 176V⁰.

[2]) П. т. т. 34 fol. 243 V⁰ първото нареждание е озаглавено: „A ser Benedetto di Resti in Sofia“. Сѫщиятъ билъ повече отъ 20 год. кореспондентъ на републиката, а сѫщевременно виденъ софийски търговецъ.

[3]) Писмо отъ 22. IV. 1640 г. на mercanti di Soffia. „... sapoviedate da Stiepan Mihailov koieh umro u rahsgradu dabismo pregledali gniegove effette satto svetla gospoda hrasgradie od ovle dalleko sato moscete sapovidietti coloni od provadie, koioie blizu da oni budu pregledatti ...“ fasc. 51 № 1905.

[4]) Републиката е глобявала преди всичко онѣзи търговци, които въ търговскитѣ си смѣтки не били коректни по между си и поради това ставали публични разправии. Запазено е едно нареждание отъ 17 априлъ 1597 г. до Stefano Barabba въ София, съ което ректора съ своя съветъ му запрещава подъ страхъ на глоба отъ 300 дуката да не се саморазправя съ наследницитѣ на Piero di Nale и да не прибѣгва до помощьта на турскитѣ сѫдилища въ София. Lett. e com. т. 39 f. 87. Презъ 1639 г. софийската колония самà глобила по 100 талери двамина софийски търговци, понеже не устояли въ поетото задължение да доставятъ вълна и кожи на другъ търговецъ, отъ когото били взели капаро. Писмо отъ 6. V. 1639 г. fasc. 90.

дневната своя търговия тѣ сѫ образували едно почти нераздѣлно цѣло. Едва ли е имало дубровчанинъ въ София, който да не е билъ въ съдружнически връзки съ нѣкой свой сънародникъ отъ Пловдивъ, Провадия или Търново. А всички търговци въ всѣка една колония били въ общи смѣтки, било за износъ, било за вносъ на стоки.

Всѣка дубровнишка колония, колкото и голѣма да е била тя, живѣла групирано. Обитаванитѣ отъ тѣхъ кѫщи били съседни една съ друга; сѫщото било и съ дукянитѣ имъ[1]). Обикновено имотитѣ имъ се простирали около малката католишка черква. За това и дубровчанитѣ винаги бдѣли да не се продаде нѣкоя отъ тѣхнитѣ кѫщи, които били близо до черквата. Така, въ едно писмо на посланицитѣ отъ 1655 година въ което се съобщава, че софийскитѣ търговци имъ показали една кѫща, обитавана временно отъ единъ дубровчанинъ и тѣ молятъ да се настои предъ републиката да не се продава тази кѫща на евреитѣ, защото била съседна на самата дубровнишка църква, та поради това и тя щѣла да пострада. Въ това писмо изрично се казва, че църквата била посрѣдъ кѫщитѣ на християнитѣ-дубровчани[2]). Изъ писмата на търговцитѣ отъ софийската колония ние често срещаме да се разискватъ въпроси свързани съ продаването на тѣхнитѣ кѫщи на евреи или турци. Понѣкога дори се прибѣгвало до глоби и заплашвания, само да не премине нѣкоя кѫща въ рѫцетѣ на иновѣрци. Подобни спорове сѫ изниквали въ живота и на други колонии, като въ Никополъ и Търново.

Притежавали ли сѫ всички дубровчани въ българскитѣ земи свои кѫщи? Споредъ даннитѣ, които можемъ да извлѣчемъ отъ тѣхнитѣ писма се вижда, че едва ли половината отъ тѣхъ сѫ имали свои кѫщи. Въ всѣки случай дубровчанитѣ имали свои имоти дори до последнитѣ години на тѣхното живѣене изъ българскитѣ градове. На много мѣста тѣ сѫ взимали подъ наемъ чужди имоти. Обикновено такива търговци сѫ давали подъ наемъ собственитѣ имоти въ Дубровникъ. Отъ 1565 г. е запазенъ текстътъ на единъ наеменъ договоръ по силата на който единъ видински търговецъ далъ за срокъ отъ 80(?) години собствената си кѫща въ Дубровникъ[3]). Нѣкои търговци имали собствени кѫщи едновременно и въ земитѣ на Турската империя и въ Дубровникъ. Въ завещанието на Никола Поповичъ направено въ София презъ 1612 г. е казано, че имотитѣ на този търговецъ въ Дубровникъ

---

[1]) Отъ едно арбитражно решение научаваме, че мнозина търговци дубровчани въ София имали своитѣ дукяни единъ до другъ. Div. not. т. 121 fol. 48V⁰ „... Item dichiariamo che la detta compagnia si trova havere in Sofia una botega la qual confina da una bande con la botega di Luca di Paolo, e dall altra bande con la botega di conto proprio di detto Marino ...“

[2]) Писмо отъ 24. VI. 1655 на Dom. Benessa и Troiano Cerva отъ София. fasc. 90 „... quelli mercanti di Soffia ne hanno pregato e mostrato una casa in detto luogo contigua alla loro chiesa ...“ За сѫщата църква споменуватъ и други писма. Отъ 1641 г. има нѣколко писма, въ които се говори, че единъ дубровчанинъ почналъ да строи въ съседство съ нея една своя работилница, но съ толкова висока стена, че се затваряла свѣтлината за църковнитѣ прозорци. За това колонията се отнесла до Дубровникъ да му попрѣчи на този строежъ, което и било направено следъ като самъ виновния дубровчанинъ билъ глобенъ. Ср. писма отъ 28. VIII. 1641, отъ 31. VIII. 1641 и отъ 1. IX. 1641 г. Fasc. 51 № 1905.

[3]) Dlv. not. т. 117 f. 127 (3. VIII. 1565),

и София били общи съ неговия братъ[1]). Когато нѣкой дубровчанинъ се изселвалъ отъ турскитѣ земи, той продавалъ или давалъ подъ наемъ имотитѣ си, като предпочиталъ купувача или наемателя да бѫде сънародникъ. Въ това отношение имаме запазенъ единъ договоръ за наемъ, сключенъ въ Дубровникъ презъ 1613 г., споредъ който единъ дубровчанинъ отдавалъ подъ наемъ на свой сънародникъ кѫщата си въ София заедно съ цѣлата покѫщнина за срокъ отъ 3 години, срещу заплащането на 30 дуката годишно, платими въ предплата. Наемътъ почвалъ да тече отъ деня, когато наемательтъ ще влѣзе въ кѫщата. Последниятъ трѣбвало да се отнесе до софийския кадия да му предаде владението на имота, понеже въ него се били настанили нѣкакви евреи[2]). Изглежда, че общо взето, наемитѣ били доста низки. Въ Никополъ дубровчанитѣ имали по завещание една кѫща, до която била самата църква. Наемътъ на кѫщата възлизалъ за 4 години на 60 реала, които едва ли щѣли да стигнатъ за да се поправи самата кѫща, която била съвсемъ разнебитена[3]).

Нѣкои колонии, като тази въ Търново, имали освенъ своя църква, но и фондъ отъ недвижими имоти, отъ който се подържала църквата и свещеника. Поради това католицитѣ отъ този градъ поискали да имъ се назначи специаленъ архиепископъ. Това било, разбира се, една молба, която не могла да бѫде удовлетворена, още повече, че католишкия мисионеръ, който обиколилъ тази епархия, далъ докладъ, че колонията била бѣдна, а църквата нѣмала нищо[4]). Отъ нѣкои писма, обаче, на търновски колонисти действително се потвърждава, че на тази църква сѫ били подарени нѣкои имоти. Въ едно завещание отъ 1588 г. на търновскиятъ търговецъ Паоло ди Джиовани Божиковичъ се казва, че оставя кѫща, дукянъ и лозя, доходитѣ отъ които да получава мѣстния свещеникъ, за да прави литургии за помень на неговата фамилия[5]). Най-главно мѣсто изъ между имотитѣ на дубровнишкитѣ колонии заемала църквата. Тя била най-ценното нѣщо за търговцитѣ и за това всички колонии се стремели да създадатъ и подържатъ свои църкви. Въ това отношение тѣ срѣщали голѣми спънки отъ турскитѣ власти. Както на българитѣ, тъй и на тѣхъ, тѣ сѫ правили всѣкакви прѣчки за строежъ и поправки на църквитѣ имъ. Между документитѣ на дубровнишкия архивъ, както и въ изобилнитѣ материали на католишката пропаганда въ Римъ, има твърде много сведения за състоянието на дубровнишкитѣ колонисти въ религиозно отношение. Дадени сѫ изчерпателни и твърде обширни доклади за състоянието на всѣка една църква и капела на

---

[1]) „. . . Dichiaro che di stabili et masaritie di casa tanto qui in Soffia, come in Ragugia, sono fra me e mio fratello Giorgio alla mittà . . .“ Test. т. 54 f. 225.

[2]) Div. not. т. 133 f. 225V⁰ (8. I. 1613).

[3]) Писмо на frat. Antonio Stephani, vescovo di Nicopoli отъ 21. IX. 1680, fasc. 60 № 1983 „. . . quelle casa con la sua corte non si potrà acconciare meno di 60 reali. Et é l'affito per 4 anni“ . . .

[4]) Писмо на Pietro arcivescovo d'Antivari отъ 1626 г. у Fermendžiu, ц. с. стр. 31, 32.

[5]) „. . . Lasso la casa, botega et vigna con questa condictione che li affiti di casa et botega et la entrate di vigna siano date al secerdote capellano o vero parochiano, quale servirà in detta capella, et che detto sia tenuto dire cinque messe ogni anno . . .“ Test. т. 48 fol. 57V⁰.

дубровчанитѣ изъ българскитѣ градове и паланки[1]). Изброени сѫ дори всички свещенни сѫдове и одежди, които тѣ сѫ притежавали. Въ архивата на пропагандата сѫщо намѣрихме писма, съ които католишкитѣ свещеници отъ България се отнасятъ съ молба до Римъ да имъ се изпратятъ разни църковни вещи и книги за богослужение[2]). Най-добритѣ църкви на дубровчанитѣ били въ София, Провадия и Чипровци. Въ Пловдивъ имало нѣщо като параклисъ, какъвто се среща и въ други градове. Капелата въ Никополъ била много примитивна и полусъборена.

Църквата е, която е подържала единството въ всѣка една колония. Търговцитѣ отъ София презъ 1659 г. се оплакали отъ дубровчанитѣ отъ Провадия и другитѣ отъ Добруджа, че за да избѣгнатъ плащането на такси въ полза на софийската църква, тѣ забикаляли съ своитѣ транспорти софийското тържище, като открили единъ новъ пѫть за своитѣ кервани, който не минавалъ презъ София. Въ този случай софийскитѣ търговци заявили въ Дубровникъ, че понеже не сѫ въ състояние да подържатъ сами софийската църква и нейния свещеникъ, щѣли да изоставятъ църквата, като напустнатъ и самото софийско тържище и го премѣстятъ въ Провадия[3]). Сѫщо и провадийскитѣ търговци презъ 1640 г. заявили, че не желаятъ тѣхния свещеникъ да отива да служи въ съседнитѣ на Провадия градове, гдето имало по нѣколцина дубровчани, защото така не можло да се поддържа единството въ тѣхната колония[4]). Дубровчанитѣ били много религиозни като народъ и голѣми фанатици. Въ всѣко тѣхно завещание, колкото и да сѫ се били отчуждили търговцитѣ въ своя животъ отъ Дубровникъ, намираме най-първитѣ дарения, а сѫщевременно и най-значителни по стойность, да сѫ направени въ полза на разнитѣ църкви въ Дубровникъ[5]). Сѫщо така почти всѣки е завещавалъ по нѣщо за многобройнитѣ манастири и религиозни братства, находящи се въ околностьта на родния имъ градъ[6]). Специално за градоветѣ, въ които тѣ сѫ живѣли презъ цѣлия си животъ и гдето търгували, сѫ давали малко дарове. Обикновено се срещатъ завещания съ по 1000—2000 аспри или най-много до 100—150 дуката въ полза на църквитѣ въ София[7]), Провадия[8]) или другаде, гдето търговеца

[1]) Освенъ изчерпателнитѣ доклади, публикувани отъ Ферменджинъ (стр. 68—106 155—175) въ архива на пропагандата въ Римъ се съхраняватъ и други не по-малко ценни описания, не публикувани до днесъ. Ср. Visite vol. I fol. 1—3V⁰. Особено е ценно описанието на Pietro Masarechi da Prisena отъ 1623 г. fol. 66—70: отъ fol. 7? почва описанието на Сърбия и Македония.

[2]) Vol. 220 Bulgaria e Servia fol. 45 (orig. 57) отъ 1650 г. Сѫщо fol. 186 (orig. 306) отъ 1651 г.

[3]) Писмо на mercanti delle collonna di Soffia отъ 8 юлий 1659 г. fasc. 89 № 2215 „. . . Percio preghiamo Ecc-ze V, V. Ill^me a considerar le nostre raggioni et il misero stato di questa piaza, e se si introducesse di non pagar contributioni per le robbe vano da Provatto a Garguri adrittura non sarebbe altro che trasportar questa piaza di Sofia in Provatto et abbandonar questa Chiesa“.

[4]) Fermendžiu стр. 77, 78.

[5]) Ср. завещанието отъ 1500 г. т. 28 f. 171V⁰ и др.

[6]) „Item lasso alla R^da confraternita delli preti di Sta Maria di Ragusa taleri 500 di argento“ . . . завещанието на P. Boscichovich отъ Търново. Test. т. 48 f. 57V⁰.

[7]) Въ завещанието си отъ 1516 г. софийския търговецъ Radan Radovanovich оставилъ 500 аспри за направата на софийската църква. Test. т. 31 fol. 181 V⁰.

[8]) Дубровчанинътъ Panno Petrovich отъ Шуменъ въ завещанието си отъ 20. X. 1632 г. е завещалъ суми за провадийската църква. „Ioste ostavgliam aspri tissuchiu sa fabricu od zarque ù Provadiu.“ Test. 61 f. 8.

ималъ своето постоянно мѣстожителство. Отпущанитѣ суми били предназначени най-вече за извършване литургии въ поменъ на завещателя,[1]) или понѣкога за поправка или разхубавяване на църковната зграда.

Бързия успѣхъ на дубровчанитѣ въ Турция се дължалъ на добрата организация, която имала всѣка една колония въ своята търговия. Цѣлата колония действувала задружно въ стопанскитѣ предприятия по начинъ да не се конкуриратъ търговцитѣ взаимно, като се спестятъ колкото се може разноскитѣ за посрѣдници, за превозни срѣдства и за куриеритѣ. Износътъ на разни сурови произведения отъ българскитѣ земи ставалъ много често едновременно отъ всички членове на колонията. Ние дори имаме сведения за съвмѣстно действие на нѣколко колонии заедно, за да се постигнатъ по-добри резултати. Отъ 1629 г. сѫ запазени едни смѣтки за общъ износъ на кожи — биволски и волски отъ българскитѣ земи, извършванъ отъ търговци отъ София и Провадия, изпращани общо чрезъ единъ общъ на всички посрѣдникъ[2]). Само по такъвъ начинъ тѣ сѫ успѣвали да извлѣкатъ най-голѣма полза отъ даванитѣ имъ отъ турцитѣ привилегии, а сѫщевременно сѫ успѣвали да конкуриратъ еврейскитѣ търговци, които сѫщо сѫ действували задружно. Затова въ Дубровникъ винаги следѣли, щото тѣхнитѣ поданици да действуватъ единно и да не си прѣчатъ едни на други като използватъ общо даденитѣ имъ привилегии. Отъ 1619 г. е запазено едно нареждание на републиката, въ което се прави упрѣкъ на единъ дубровчанинъ въ гр. София, който при износа на вълна искалъ самъ лично да използва голѣмитѣ изгоди отъ привилегированата търговия, която турцитѣ гарантирали на дубровчанитѣ. Затова тѣ го заставили за въ бѫдеще да действува общо съ всички, понеже привилегиитѣ били дадени за цѣлата нация[3]). Този начинъ на действие дубровчанитѣ запазили до последнитѣ години на тѣхното сѫществуване въ земитѣ на обширната турска империя[4]). На това обстоятелство се дължи забележителния фактъ, щото не повече отъ 100—150 дубровчански търговски кѫщи успѣха да ангажиратъ почти цѣлия националенъ износъ на империята въ продължение на повече отъ 200 години.

За да направятъ своята търговия по-износна, дубровчанитѣ отъ една колония си служили съ преносвачитѣ и куриеритѣ на други колонии. За това ние срещаме имената на едни и сѫщи кираджии да обслужватъ нѣколко търговски кѫщи, та дори и нѣколко колонии. Сѫщото било и съ другитѣ посрѣдници—комисионери. Специално въ

---

[1]) Въ сѫщото завещание търговеца е оставилъ „ozzu frà Filippu capellanu od Provadie aspri tissuchiü da molli Gospodina Boga sa duscu“ . . . п. т. f. 8.

[2]) Conto di taleri 2689½ che taleri 1500 consegnatimi dall Illmo SS^{ri} Amb.^{ri} a C(onstantinopo)li et taleri 1189½ dalli SS^{ri} mercanti di Soffia et Provato, Adi 13 Sett^{e} 1629 in Soffia..., fasc. 36 № 1782.

[3]) „ . . . non ci contentiamo, che i privilegij si vadano impetrando per nessuna in particolare, ma generalmente per tutta la natione . . .“ Lett. e com. t. 43 f. 168 (23. VII, 1619).

[4]) Дори по-късно, презъ 1699 г., когато почти не бѣха останали дубровчани въ българскитѣ градове, дубровнишкия посланикъ въ Цариградъ препорѫчва възобновяването на тѣхнитѣ колонии въ София, Бѣлградъ, Провадия и Прищина, като на всѣкѫде обаче се действува задружно и подъ рѫководството на специаленъ управитель на тѣзи търговски кѫщи. „Memoria per li nostri Ecc^{mi} SS^{ri} di Ragusa per intavolare il comercio con il sttato ottomano et la scala di Ragusi et in altri paesi et scale per la Turchia e segue“. fasc. 37 № 1784.

Цариградъ е имало нѣколцина дубровчани, които добивали своята прехрана съ обслужване търговията на своитѣ сънародници, живущи въ българскитѣ градове[1]). Когато цариградскитѣ посланици идвали отъ Дубровникъ въ София, донасяли всички полици и кредитни документи на търговцитѣ, които осребрявали[2]). Тѣ сѫщевременно уреждали и всички спорове и недоразумения между колониститѣ. Въ това отношение, съгласно наредбитѣ отъ Дубровникъ, всички дубровчани, населяващи българскитѣ земи, трѣбвало да се подчиняватъ на нарежданията и заповѣдитѣ на цариградскитѣ посланици, въ случай, че решенията на колонията се нуждаели отъ корекции[3]). Само когато странитѣ били недоволни отъ тѣхнитѣ решения, тѣ имали право да ги апелиратъ въ Дубровникъ предъ ректора и съветницитѣ на републиката[4]). Въ дубровнишкия архивъ сѫ запазени много документи, които хвърлятъ ясна свѣтлина върху тази страна на вѫтрешно-организационния животъ на дубровнишкитѣ колонии.

Сѫдебнитѣ статути на републиката били мѣродавни за всички взаимни спорове на дубровчанитѣ въ Турция. Ние намѣрихме изобилни данни за цѣлата епоха на дубровнишката търговия въ България, съ които изрично се постановява, че дубровчанитѣ нѣматъ право да се отнасятъ за каквото и да било предъ турскитѣ сѫдилища[5]). Твърде естествено е било, щото всрѣдъ дубровнишкитѣ търговци отъ една колония да изникватъ недоразумения, било въ крѫга на търговията, било въ личнитѣ имъ отношения. Случвало се е много често въ такъвъ случай нѣкоя отъ странитѣ да прибѣгва за сѫдебна намѣса до турскитѣ власти. На това, обаче, отъ Дубровникъ сѫ се противили постоянно и твърде енергично. Страната, която нарушавала тѣзи постановления, била наказвана съ голѣми глоби отъ по 100, та дори до 500 и повече дукати[6]). Интересенъ е спорътъ, повдигнатъ въ софийската колония презъ 1641 г., за който споменахме по-горе. Единъ дубровчанинъ поискалъ да си построи фабрика въ своятъ имотъ, който се намиралъ до католишката църква. Понеже стената на фабриката щѣла да надмине височината на църковнитѣ прозорци, то колонията помолила да забранятъ отъ Дубровникъ това затваряне на прозорцитѣ. И понеже упоритияя дубровчанинъ не послушалъ, билъ глобенъ[7]). Още по-голѣмъ споръ се завелъ между двамина русенски дубров-

---

[1]) Отъ горецитирания документъ на стр. 15 заб. 2 се вижда, че въ Цариградъ е търгувалъ дубровчанина Vinzenzo Bratutti като посредникъ на софийскитѣ и провадийски търговци-експортьори на кожи: fasc. 36 № 1782.

[2]) Ср. Писмо отъ 26. VII, 1632 г. на Jac. Bobali e Marino Sorgo отъ Цариградъ fasc. 51 № 1904. Сѫщо и писмо на Marino Ragnina отъ 30. IV, 1651 г. отъ София. „Ho finito hoggi di riscotter le lettere di cambij dirette per questa piazza, le quali sono state appieno pagate se bene, non con dovuto prestezza da questi hebrei . . .“

[3]) Писмо отъ София на колонията отъ 17. IX 1631 г. „. . . Per giudichare le dette diferenze se ben per li statuti de cotesta Illma et Ecc^{ma} Republica e par le antichisime consuetudini le controversie che naschono in Levante sogliono decidersi dali mercanti del logo sottoposti sempre alla coretione dalli Ill^{mi} SS^{ri} Amb^{ri} . . .“ fasc. 51 № 1905.

[4]) Lett. e com. т. 43 f. 174V⁰ (6. II. 1620).

[5]) Изворитѣ въ това отношение сѫ много. Ср. Div. not. t. 117 f. 243V⁰ (a.1568). Сѫщо Lett. e com. т. 39 f. 87 (17. IV. 1597); п. т. 42 f. 28V⁰ (8 августъ 1609).

[6]) Lett. e com. т. 43 f. 105V⁰ (6. IX. 1617) предвижда глоба отъ 500 талера.

[7]) Писма на соф. колония отъ 28. VIII, 31. VIII и 1. IX 1641 г. fasc. 51 № 1905.

чани. Понеже тѣ образували съдружие и смѣткитѣ на това последното били неуредени съ голѣми задължения къмъ други търговци, изникнали сѫ недоразумения. Единъ отъ съдружницитѣ се опиталъ самъ да товари на кораби по Дунава кожи за износъ и то безъ съгласието на своя другарь. Тогава последниятъ се отнесълъ до турския кадия въ Русе и другарьтъ му билъ затворенъ[1]). Напраздно отъ Дубровникъ се мѫчили да вразумятъ и дветѣ страни. Започнала се дълга кореспонденция, отъ която разбираме, че отъ Дубровникъ наредили да се накаже и глоби виновния и да се запрети каквото и да е отнасяне до турскитѣ сѫдилища.

Въ „писмата и нарежданията за Изтокъ“ отъ 17 в. научаваме въ подробности, какъ се уреждали всички сѫдебни спорове между дубровчанитѣ въ българскитѣ градове. Следъ като едната страна се оплаквала въ Дубровникъ, отъ тамъ бързо нареждали до съответната колония да се поискатъ обяснения и доказателства отъ противната страна, и самата тя трѣбвало да се яви лично въ Дубровникъ[2]). Ако било необходимо да се изслушатъ свидетели, това се извършвало чрезъ специално разпитване отъ натоварени за това лица[3]). Следъ като се изпращали всички протоколи и доказателства въ Дубровникъ, тамъ се явявали самитѣ страни, за да се решатъ споровете. Тази процедура траяла дълго, понѣкога дори до 1 година и повече. Дребнитѣ спорове, или онѣзи отъ тѣхъ, които не били обжалвани въ Дубровникъ, сѫ решавани отъ самата колония или посланицитѣ въ Цариградъ. Въ всѣки случай, всѣка колония е водила специална своя книга, гдето били вписвани всички по-важни решения, както и разнитѣ търговски договори между дубровчанитѣ. Въ сѫщитѣ тѣзи книги били вписвани оригиналнитѣ завещания на дубровнишкитѣ търговци, които завещания се изпращали по-кѫсно за вписване въ нотариялнитѣ книги на републиката. Сѫщо така били изпращани тамъ и разнитѣ документи за сключени сдѣлки и търговски договори между дубровчанитѣ.

Републиката бдѣла за сигурностьта на живота и имота на нейнитѣ поданици. Запазени сѫ документи, отъ които научаваме за множина пострадали отъ турцитѣ дубровчани. При подобни случаи сѫ пращани специални пратеници отъ Дубровникъ, или поне нѣкой търговецъ отъ съседнитѣ области, който да изучи случката и да направи оплакване предъ турскитѣ власти. Въ единъ отъ тѣзи документи се казва изрично, че това се правило, за да разбератъ турцитѣ сериозностьта на

---

[1]) Цѣлата кореспонденция е запазена въ fasc. 53 № 1935. Повечето писма сѫ отъ 1680 г. Най-важното е отъ 19. II. 1680 г., на четирма русенски търговци. „Posla Tomas Gasivodich put Soffie Andriu Carusovichia po crediture gnihove sciughielle paka posce tovariti kosce u laghiu na Dunavu, koi videchi Vize Ivanovich die tovari kosce bes gniegova consensa satvoriga po sud Turskomu“.

[2]) Ср. Lett. e com. т. 42 f. 209 (6. V. 1613). „Essendo venuto qua a lamentarsi Biagio Cavalcanti, contra Jacomo Benchi per alcune offese e cattivi tratamenti fattigli è stato decretato dall Eccmo Consiglio di Pregati, che costi sia citato detto Jacomo, e cosi con la presente vi commandiamo in essentione dell detto decreto, fatto sotto li 28 Aprile prossimo passato, che all' havuta di questa dobbiate citare, e intimare di presente nostra a esso Jacomo che in termine di tre mesi debba personalmente comparire nanzi a noi per alegare s'ha alcuna ragione contra l'accuse dategli d'esso Cavalcanti...“

[3]) п. т. т. 43 f. 57 (31. XII. 1617).

оплакването, та да не се повтарятъ подобни посѣгателства върху дубровчанитѣ[1]).

Още по-строга била републиката спрѣмо онѣзи дубровчани, които били провинени въ взаимнитѣ си отношения. На имущественитѣ спорове, както и на личнитѣ вражди се е гледало еднакво. Търговцитѣ били длъжни да бждатъ акуратни въ своитѣ сдѣлки. Преследвана била и най-малката търговска измама. Наказанието било неминуемо. Отъ 1639 г. е запазено едно писмо на софийската колония до Дубровникъ, въ което се съобщава, че двама съдружници, Матео ди Николо и Стефано ди Пиетро сключили сдѣлка за доставка на известно количество кожи и вълна, като се задължили да ги доставятъ на едно трето лице — Трояно Форнари. Последниятъ, обаче, се оплакалъ, че, следъ като далъ капаро той не получилъ стоката, понеже продавачитѣ я продали на съвсемъ друго лице — Трояно Миловацъ. Поради това колонията решила и глобила съ по 100 талера и двамата съдружници[2]).

Обикновено голѣмитѣ спорове между търговци-колонисти и тѣзи, които живѣли и търгували въ Дубровникъ, се решавали тамъ. Нотариалнитѣ и канцеларски книги на републиката (Diversa notaria и Diversa cancelaria) съдържатъ твърде много решения, които били издадени отъ специално назначенитѣ за подобни арбитражи сждии[3]). Въ тѣхъ били взимани въ съображение всички доводи, доказателства и смѣтки, които странитѣ представяли на арбитритѣ. По тѣхъ се узнава подробно за характера на подобни съдружия, за тѣхната търговия, взимания и задължения къмъ български търговци и др. подобни. Най-често такива решения били взимани следъ смъртьта на единъ отъ съдружницитѣ, когато неговитѣ наследици предявявали своитѣ претенции[4]).

Една привилегия, която дубровнишкитѣ търговци имали още отъ преди вѣкове въ земитѣ на Балканския полуостровъ е била тая, че сж били въ сила и задължителни за всички владѣтели завещанията, които тѣхнитѣ търговци сж оставили презъ време на своето пребиване въ страната. Предвидено било още въ договора между Ив. Асѣнъ II и Дубровникъ отъ 1252 г. щото завещанията на дубровчанитѣ да бждатъ задължителни спрямо всички власти въ България[5]). Тази привилегия продължила и следъ идването на турцитѣ. Дубровчанитѣ имали право да ликвидиратъ както намирали за добре, съ всички свои движими и недвижими имоти, намиращи се въ разнитѣ краища на Турция. Колонията се грижила да осигури цѣлостьта на наследствената маса, останала отъ завещателя, раздѣляйки я съгласно неговата воля. За това

---

1) Lett. e com. т. 34 fol. 255 (2. VII. 1583) „. . . delli quali dui misfatti, noi procuriamo che la felice porta ne debba vendicare, importandoci molto, che non passimo in esempio de altri tristi, li quali a guisa loro non si asteneriano farci simili oltraggi e danni . . .“

2) Писмо на соф. колония отъ 6. V. 1639 г. fasc. 90.

3) Div. not. т. 130 f. 97, 101, 103V⁰ „Ad instantiam infrascriptorum arbitrorum infra exit registrata infrascripta sententia arbitraria per eos lata inter partes infrascriptas cuius tenor talis est.“ fol. 103V⁰.

4) п. т. т. 130 f. 101 (22. VIII, 1601).

5) Илинскый, Г. А. Грамоты болгар. царей. Древности труды слав. комиссіи Имп. Арх. Общ. V, Москва. 1911. стр. 158. Тукъ думитѣ „сь ѥзикомь или бэзь эзика“ означаватъ случаитѣ когато нѣкой дубровчанинъ преди да умре е оставилъ или не завещание.

въ всѣко едно завещание били назначавани специални „изпълнители на завещанието“ — екзекутори или епитропи (epitropi), имащи грижата да изпълнятъ отдѣлнитѣ разпореждания на завещанието въ най-голѣми подробности[1]).

Дубровнишкитѣ колонисти, които населявали българскитѣ земи, били съ различно социално положение, както и съ разни професии. Както въ самия Дубровникъ е имало занаятчии съ най-различна специалность, тъй и между колониститѣ имало разни занаятчии и търговци. Дубровчанинътъ разбиралъ отъ всѣкакви занаяти. Въ града имало индустрии за всички издѣлия и за това жителитѣ му не се нуждаели почти отъ никакви чуждестранни фабрикати. Стопанскиятъ животъ на града представлявалъ едно самозадоволяваще се стопанство. Различнитѣ занаятчии и търговци сѫ живѣли въ отдѣлни квартали и улици, гдето били групирани по професии. И до днесъ лесно може да се намѣрятъ улицитѣ на желѣзаритѣ, златаритѣ, кожаритѣ, търговцитѣ и фабрикантитѣ на вълна. Въ единъ нотариаленъ договоръ отъ 1565 г. се казва, че единъ видински търговецъ ималъ своя кѫща въ Дубровникъ на „желѣзарската улица“ (ruga fabrorum)[2]). Голѣмата часть отъ кириджиитѣ (cramari) живѣли на източния край на града при вратата Плоче, отъ гдето почвалъ пѫтя за Сърбия и българскитѣ земи[3]).

Най-многобройни били търговцитѣ, понеже голѣмата часть отъ дубровнишкото население живѣла отъ размѣна на блага и посредничество въ търговията. За това и повечето отъ дубровнишкитѣ колонисти, които били заселени въ разни градове на полуострова, сѫ били търговци. Това е било въ тѣсна връзка съ голѣмитѣ материални изгоди, които тѣ намирали въ посредническата търговия между Турция и италиянскитѣ републики презъ тази епоха. Дубровчанитѣ, почти единствени посредници въ тази область, изпращали въ българскитѣ земи най-предприемчивитѣ свои сънародници, които успѣвали да взематъ въ свои рѫце почти цѣлия износъ на разнитѣ сурови произведения.

Въ всички почти документи, които се намиратъ въ дубровнишкия архивъ, се споменава за търговци. Поменаватъ се, обаче, и занаятчии т. н. artesani. Такива имало най-вече въ София[4]). Това били въ голѣмата си часть кожухари — pellizari[5]), които изобилствували и въ Дубровникъ. Голѣмиятъ брой на кожухаритѣ въ България се обяснява съ значителната търговия на сурови кожи. Макаръ кожитѣ да били изнасяни направо за Дубровникъ, Анкона и други италиянски пазари, една часть отъ тѣхъ се преработвали на самото мѣсто и то за нуждитѣ на селското

[1]) Ср. завещанието на Nicolo Zlatani отъ 1636 г. „Item faccio li miei epitropi et essecutori del presente mio testamento qui in Soffia li SS[ri] Secondo Buchia, Nic[o] Fornari et Gio. Draghi . . .“ Test. т. 61 fol. 120V[0] сл.

[2]) Div. not. т. 117 f. 127 (3. XII. 1565).

[3]) „ . . . Et statim Radoe Velcich, Mitar Vulatcovich et Nicola Lalich cramarii existentes ad Plocias. . .“ Div. not. т. 133 f. 230.

[4]) Споменати сѫ изъ българскитѣ земи презъ 1601 г. следнитѣ занаятчии— кожухари: Giovanni Pelizaro, Tonco Pelizaro, Div. not. т. 130 f. 97 сл. Сѫщо Radossav Pelizaro въ завещанието на Иванъ Радивоевичъ отъ София, Test. т. 41 fol. 20V[0]. Въ друго писмо отъ София, отъ 19. III. 1647 г. се споменува Givo koscuhara. Fasc. 51 № 1904.

[5]) Писмо на соф. търговци отъ 12. XII, 1632 г. „ . . . perche questi altri che sono artesani di pelizaro . . .“ fasc. 51 № 1905.

и градско население. Както българитѣ, тъй и турцитѣ употребявали кожитѣ за облѣкло, или за обличане предмети, съставляващи тѣхната покѫщнина. Измежду самитѣ турци имало твърде много кожари, кюркчии, такаджии (шапкари) и пр.[1]). Мнозина кожухари, мѣстни жители, били въ тѣсни търговски връзки съ дубровчанитѣ. Измежду длъжницитѣ къмъ едно търговско съдружие дубровчани, които изнасяли кожи отъ София, Търново, Провадия и Варна за Анкона и Дубровникъ презъ 1600—1601 г., намираме споменати Тончо кожухара и Иванъ кожухара отъ българскитѣ земи[2]). Въ завещанието на Иванъ Радивоевичъ отъ 1555 г. отъ София се среща името на Radossav pellizaro — дубровчанинъ[3]). Въ една полица, издадена сѫщо така въ София презъ 1593 г. сѫ споменати като кредитори Nicolo di Marino и Nicolo di Piero pellizari[4]). Повечето отъ тѣзи кожухари имали свои работилници. Още презъ 1566 г. се споменава въ нотариялнитѣ книги на републиката единъ дубровчанинъ, който притежавалъ въ София кѫща и работилница[5]). Презъ 1641 г. търговцитѣ отъ София се оплакали въ Дубровникъ, че единъ дубровчанинъ строилъ до самата църква фабрика, чиито зидове щѣли да затворятъ прозорцитѣ на църквата[6]). Нѣкои дубровчани кожухари развили толкова добре предприятията си, че за своитѣ работилници сѫ ангажирвали чираци чакъ отъ Дубровникъ и то за доста дългъ срокъ[7]).

Отъ едно писмо на софийскитѣ търговци презъ 1632 г. разбираме, че имало разногласия въ колонията, понеже дубровчанитѣ-занаятчии не искали да плащатъ и да поддържатъ съ средствата си колонията и църквата[8]).

Въ социално отношение дубровнишкитѣ колонисти сѫщо така не били равни. Както въ Дубровникъ, тъй и въ София, нѣкои отъ поданницитѣ на Св. Влахъ имали положението на патриции. Единъ отъ тѣхъ билъ прочутия софийски търговецъ Бенедето Рести. Въ книгата на завещанията за 1612 г. е вписано завещанието на патриция Бенедето Рести[9]). Патрициии сѫ били и назначаванитѣ въ Цариградъ посланици. Сигурно е, че между колониститѣ малцина сѫ били патриции.

Общо взето дубровчанитѣ сѫ били работливи търговци и не много заможни. Едва ли сѫ могли да реализиратъ голѣми печалби при ограничения оборотъ на стоки. Сравнително слабото потрѣбление на западно-европейски фабрикати отъ страна на турското и българско население не е давало възможность за значителни обороти и голѣми печалби. Напротивъ, сѫдено по писмата на дубровнишки търговци,

[1]) Ср. за кожарството у турцитѣ пѫтописа на Marco Ant. Pigafette въ Matković, ц. с. Rad. кн 100, стр. 108 сл.

[2]) Div. not., т. 130, f. 97. сл.

[3]) Test. т. 41 f. 20 V⁰.

[4]) „A di 3 ottobre 1593 in Soffia a taleri cento numero 100. Vista à lor piacere pagate per questa prima mia di cambio à Nicoló di Marino, e Nicolo di Piero pellizari taleri cento per altretanti havuti qui da loro boni di peso, e d'argento, e ponete a conto mio. Iddio vi guardi". Div. not. т. 127 f. 175 V⁰.

[5]) „In domo et officina, posita in Sofia" Div. not. т. 117 f 243 V⁰.

[6]) Писмо отъ соф. търговци отъ 1.IX 1641 г. fasc. 51 № 1905.

[7]) Div. not. т. 125 f. 199.

[8]) Писмо на соф. търговци отъ 12.XII 1632 fasc. 51 № 1905.

[9]) „Testamentum Benedicti Marino de Resti patritii Ragusii" Test. т. 54 f. 139 сл.

на посланицитѣ и по докладитѣ на католишкитѣ свещеници отъ тази епоха се вижда, че презъ 17 в. материалното положение на дубровчанитѣ било незавидно. Едва ли е било то по-добро и презъ 16 в., макаръ че тогава чуждата конкуренция е била по-слаба. По-добритѣ печалби презъ това време се компенсирали съ по-голѣмия брой на колониститѣ. Презъ първитѣ години на тѣхното заселване на полуострова дубровчанитѣ не били по-добре. Ние констатираме още отъ първитѣ завещания направени въ София презъ 80-тѣхъ години на 15 в. голѣма оскѫдность на средства въ търговцитѣ. На църквитѣ били завещавани твърде незначителни суми — обикновено по нѣколко само перпери[1]). Много по-щедри били търговцитѣ отъ следующия вѣкъ. Така, търновскиятъ търговецъ Павелъ Божиковичъ направилъ презъ 1588 г. завѣти за повече отъ 600 талера и 110,000 аспри[2]). Отъ друго едно завещание на Джиовани ди Флорио, починалъ презъ 1556 г. въ София ние научаваме, че той оставилъ дарения на разни лица надъ 1300 златни дуката, 50—60 перпера и много имоти[3]). Презъ 17 в. колониститѣ почватъ да обедняватъ. Това се дължало на голѣмата конкуренция на надошлитѣ евреи и на новитѣ произволни данъци[4]). Дубровчанитѣ били конкурирани и отъ самитѣ турци, мнозина отъ които вършили вече успѣшна търговия. Дубровчанитѣ почнали постепенно да губятъ почва въ търговията. Обедняването на колониститѣ станалъ фактъ, който ясно прозиралъ въ кореспонденциитѣ до Дубровникъ и Римъ. Въ едно писмо на софийската колония отъ 1635 г. се казва, че на търговцитѣ било вече непоносимо да даватъ постоянно дарове и пари на турцитѣ за да ги оставятъ на мира. Оплакватъ се дори, че турцитѣ ги биели до кръвь[5]). Презъ 1655 г. отъ сѫщата колония се описва голѣмата бедность на търговцитѣ[6]). Десеть години по-кѫсно тѣзи оплаквания ставатъ още по-чести. Оскѫдностьта била вече толкова голѣма, че нѣмало средства дори за извършване общественитѣ служби. Самитѣ посланици отъ Цариградъ пишатъ постоянно писма въ Дубровникъ, че нѣматъ пари за да извършатъ неотложнитѣ работи по защита общественитѣ и имуществени интереси на своитѣ сънародници. Едновременно съ това почватъ постоянни разправии и недоразумения между Дубровникъ и Високата порта относно плащането годишния данъкъ и даровепѣ. Турцитѣ не искали да се съгласятъ и да намалятъ непосилния за колони-

---

[1]) Ср. завещанието на соф. търговецъ Radoe Giurassevich отъ 1486 г. „Item lasso a prete Marino capellano di Sophia per mese di Sancto Gregorio perperi cinque val perp. 5“. Test. т. 26 f. 4. Ср. сѫщо завещанието на соф. търговецъ Juchi Giurassevich отъ 1494 г. Test. т. 27 f. 61.

[2]) Test. т. 48 f. 57 V⁰.

[3]) Test. т. 41 f. 39. „Testamentum quondam Joannis Florii mercatoris Sophiae defuncti“.

[4]) Писмо на 4-ма соф. търговци отъ 7.III. 1641 fas. 60 № 1906. „Veniamo esserre agravati de le nuove imposte delli Turchi tratandoci come li l'Ebrei et Bulgari nelli pagamenti che ci fano continuamente sborsare et cio deriva da questi ebrei“.

[5]) Писмо на соф. колония отъ м. Августъ 1635 год. fasc. 15 № 1635. „... in fuori del diritto che gli doviamo per dare quotidianemente alli Turchi acciocì lassino in pace, li quali certamente ogni giorno ci battono fino alla sangue“.

[6]) Писмо на сѫщата колония отъ 17.XI 1655 fasc. 61 № 1906.

ститѣ данъкъ и затова отношенията имъ се все повече влошавали, за да стигнатъ до тамъ, че единъ отъ най-добритѣ тѣхни посланици и дипломати, — патриция Николо Бона билъ затворенъ въ силистренската тъмница, гдето и умрѣлъ въ защита интереситѣ на своето отечество[1]).

Отъ сѫщото това време е и едно писмо отъ Шуменъ, гдето се оплакватъ отъ голѣмата мизерия[2]). Запазени сѫ още и нѣколко доклада до Римъ, въ които се говори за голѣмата бедность на дубровчанитѣ въ Търново, поради което тѣхниятъ свещеникъ изнемогвалъ отглади[3]).

Това били последнитѣ години на дубровнишката търговия на полуострова. Отдавна вече търговскитѣ флоти на голѣмитѣ западноевропейски държави посещавали турскитѣ пристанища. Цариградъ билъ вече най-голѣмото тѣхно стоварище на стоки въ югоизточна Европа. И по цена и по качество внасянитѣ отъ тѣхъ фабрикати надминавали далеко стокитѣ на дубровнишкитѣ и италиянски импортьори. Редомъ съ Англия, Франция и Холандия по море, търговията на полуострова се засилила значително и по сухо и по Дунава съ Австрия и съ другитѣ държавици въ централна Европа. Чрезъ Русе, Варна и Цариградъ прониквала бързо голѣмата търговия на модерна Европа, която скоро съвършено измѣстила ограничената търговия на дубровчанитѣ въ българскитѣ земи.

---

¹) Въ дубровнишкия архивъ има изобилни данни за отношенията на републиката съ Портата относно плащане на трибута. ср. Писма на Nicolo di Gio. Bona отъ 17.VI 1678 отъ Силистра fasc. 89 № 1859; отъ 30.XI, 1667, отъ Landos di Filipopoli fasc. 47 № 1851; отъ Eski Zagora отъ 20. I. 1667 и отъ Гюмурджина отъ 6. IX. 1668, fasc. 47 № 1851 ср. и писмата на Secondo Goze отъ Tatar-Pasardgic отъ 26. X. 1678 и отъ София отъ 21. X. 1678.

²) Писмо на M. Gozze и N. Bona отъ 22.VII 1678 отъ Sciumagn fasc. 48 № 1859.

³) Fermendžin, ц. с. стр. 286

III. Създаване и развитие на дубровнишката търговия по градове.

1. София.

Дубровнишкитѣ колонии сѫ били създавани бавно. Първоначално тѣ се опитвали да заседнатъ въ голѣмитѣ търговски градове на Турция и то въ тѣзи, които били разположени покрай старитѣ и оживени търговски пѫтища. За по-голѣма сигурность били избирани онѣзи градове, които били седалища на по-значителенъ гарнизонъ и на по-висши турски административни власти. Най-удобенъ въ всѣко отношение за тѣхъ билъ градътъ София, седалище на беглербей, гдето не рѣдко резидиралъ и самия турски султанъ. Скоро следъ сключване търговско-политически съглашения между Дубровникъ и Цариградъ се отбелязватъ вече отседнали първитѣ дубровчани въ София. Презъ 1486 г. дубровчанинътъ Радо Гюрасевичъ написалъ своето завещание като софийски търговецъ[1]). Той не е билъ нито първия търговецъ, който отседналъ въ града, нито единствения. Въ завещанието се споменаватъ още нѣколцина дубровчани, а сѫщо и специаленъ тѣхенъ свещеникъ — капелана Маринъ[2]). За да могатъ тѣзи търговци да поддържатъ свой свещеникъ, вѣроятно тѣ сѫ били доста много на брой. Така следъ 8 години е било съставено друго едно завещание на дубровчанина Юхи Гюрасевичъ, сѫщо живущъ въ София[3]), въ което сѫ изброени имената на други трима негови сънародници, които не се срещатъ въ по-предишното завещание. Къмъ софийската колония се числилъ и нѣкой си Иванъ Луксичъ, който презъ 1500 г. написалъ завещанието си въ София[4]). По точни сведения за броя на дубровчанитѣ въ София сѫ запазени едва отъ 1505 г. Презъ тази година турцитѣ, намиращи се въ споръ съ тѣхъ, конфискували всичката стока, находяща се въ безистена, която принадлежала на 17 души търговци[5]). Сигурно, че това събитие ще да е указало влияние върху живота и търговията на дубровчанитѣ въ града. Въ единъ периодъ отъ повече отъ 40 години въ дубровнишкитѣ нотариялни книги е споменато единствено името на Лоренцо Радовановичъ — въ завещанието му отъ 1516 г., направено въ София[6]). Колкото и малка да била презъ това време колонията, все

---

[1]) „Testamentum Radoe Giurassevich. MCCCCLXXXVI indictione quarta die XXVII mensis novembris.“ Test. т. 26 f. 4.

[2]) „Item lasso a prete Marino capellano di Sophia per messe di sancto Gregorio perperi cinque“ . . . п. т. f. 4V⁰. Отъ края на 15 в. е споменатъ въ София и дубровчанина Николино Якоби. Div. not. т. 80 f. 60V⁰, 146V⁰.

[3]) „Testamentum Iuchi Giurassevich de Mravigniaz mercatoris . . . . 1494 a di 7 magio in Sophia.“ Test. т. 27 f. 61.

[4]) „Testamentum Ivani Luchxich defuncti in Sophia“. Test. т. 28 f. 171 V⁰.

[5]) Иречекъ К., Пѫтувания, стр. 25.

[6]) Завещание на Lorenzo de Radano Radovanovich dicto Stanich отъ 20 май 1516 г. въ София. Test. т. 31 f. 181V⁰.

пакъ се среща името на трети по редъ капеланъ — Тома[1]). Изглежда, че къмъ края на 40-тѣхъ години на 16 в. отново се съживила дубровнишката търговия въ София. Отъ 1547 г. е запазенъ текстътъ на единъ твърде обширенъ договоръ за съдружие между Биаджио де Стефано и Джиовани де Флорио, които търгували въ българскитѣ земи[2]). Вториятъ отъ тѣхъ ималъ въ София копринени и други платове, складирани въ неговитѣ дукянъ и кѫща[3]). Самото съдружие било много богато съ капитали и търгувало съ мнозина българи, турци и дубровчани въ разни градове на България: Пловдивъ, Ловечъ, Видинъ, Вратца, и Бабадагъ[4]). Споменатъ е като длъжникъ и новиятъ дубровнишки свещеникъ въ София и то редомъ съ единъ български свещеникъ[5]). Нѣколко години по късно е записано завещанието на единъ отъ съдружницитѣ, Джиовани де Флорио, който завещалъ на другаря си съдружникъ 300 дуката. Сѫщиятъ подарилъ и други 7 дуката на нѣкой си митничаръ въ Венеция, който преди 9 години му пропусналъ безмитенъ износъ на платове[6]).

Другъ единъ виденъ членъ на дубровнишката колония въ София е Иванъ Радивоевичъ, който пѫтувалъ по търговия изъ цѣла България. Докато презъ 1547 г. той е показанъ като търговецъ въ Ловечъ[7]), въ оставеното отъ него завещание презъ 1555 г. е записанъ като търговецъ въ София[8]). Въ това завещание сѫ споменати и други 5 души дубровчани въ София. Отъ следващата година датиратъ вече нѣколко документи, запазени въ дубровнишкия архивъ, отъ които се вижда, че търговията на дубровнишкитѣ търговци въ София станала доста оживена. Въ една нотариална декларация отъ 27 юний 1556 е споменатъ Leonardo Florio mercator Sophiae[9]), а въ друга такава отъ 5 декемврий 1556 г. — Lucas Pavlovich mercator Sophiae[10]).

Подробни и точни сведения за дубровчанитѣ въ София сѫ запазени едва отъ 1559 г. Въ „писмата и нарежданията на републиката“ отъ тази година е даденъ списъка на дубровнишкитѣ търговци, които били

---

[1]) „Li epitropi miei fazo primo mio padre spirituale prete Thomaso capellano di Sofia . . .“ п. т. f. 181V⁰.

[2]) „Jesus Christus Salvator. A di 2 Settembre 1547 . . . Biagio de Stephano da una parte et Giovani de Florio da l'altra parte insieme hanno contratto una compagnia . . .“ Div. canc. т. 132 f. 235.

[3]) „Item in tanti panni et drappi di setta di diverse sorte lassati per detto Giovanni in botega et casa in Sophia . . .“ п. т. f. 236.

[4]) Къмъ договора е даденъ списъкъ на дебиторитѣ на нѣкои отъ съдружницитѣ, между които се срещатъ Marco di Giovani de Vidino, Nicolo di popa habitante in Baba, Tosciza de Vuraza, Ivan de Maleschevci и пр. п. т. f. 25 отзадъ на сѫщия томъ.

[5]) „Luca pop bulgar as(pri) 68, . . . pre' Andrea cappellano di Sophia — aspri 300“ п. т. in fine.

[6]) „Testamentum quondam Ioannis Florii mercatoris Sophiae defuncti . . . Item lasso a Biaggio di Stephano mio caro compagno ducati trecento per amore . . . Item lasso a quello che fù dohaniero delli panni in Venetia del anno 1546. . . ducati cette. . .“ Test. т. 41 f. 39 сл.

[7]) „Item nel credito che hanno sopra Ivan Radivoevich mercante in Lovce . . .“ Div. canc. т. 132 f. 235 V⁰.

[8]) „Testamentum quondam Ivani Radivoevich mercatoris Sophiae“. Test. т. 41 f. 20 V⁰.

[9]) Div. canc. т. 142 f. 80 V⁰, 81.

[10]) п. т. f. 219 V⁰.

заселени въ Нови Пазаръ, Скопие, София и Пловдивъ. Въ списъка на София сж изброени подробно имената на 21 търговски кжщи, нѣкои отъ които били събирателни дружества отъ по двамина търговци[1]). Отъ този списъкъ разбираме, че софийската колония на дубровчанитѣ била най-голѣма. Това отговаряло на първостепенното положение, което заемала София въ общата търговия на Балканския полуостровъ. Нѣкои отъ изброенитѣ въ този списъкъ търговци се срещатъ и по късно. Въ следващитѣ непосредствено години срещаме имената освенъ на тѣхъ и на други дубровчани въ София. Презъ 1560 г. е споменатъ нѣкой си Blasius Vitti, mercatoris Sophiae, наредъ съ извѣстния Boninus de Zuppana[2]). Отъ сжщата година е запазено едно нареждание на републиката до Михаилъ Заманья въ София[3]), до когото е отправена и втора една заповѣдь отъ 1562 г. Въ случай, че последния не би се указалъ въ този моментъ въ София, порѫчката отъ Дубровникъ трѣбвало да изпълни Никола Вучетичъ[4]), познатъ въ списъка отъ 1559 г. като съдружникъ на Даниелъ. Презъ 1568 г. билъ сключенъ договоръ отъ Радулъ Ради, софийски търговецъ, който наелъ за слуга нѣкой си Франческо, сина на Матея Златаря, за срокъ отъ 6 години[5]). Сведения за софийската колония намираме отново презъ 1572 г. въ едно нареждание до Francesco Milli Giumbruccia, съ което го задължаватъ да съобщи имената на онѣзи търговци въ София, които ще сж платили дължимитѣ суми къмъ Дубровникъ[6]). Касае се до събирането сумитѣ за плащане гюмрука-мито, суми, плащани наведнажъ отъ Дубровникъ на турцитѣ и отъ гдето после били разхвърляни между всички търговци. Сигурно споменатиятъ дубровчанинъ билъ специално назначенъ за събиране тѣзи данъци отъ търговцитѣ изъ турскитѣ земи.

На 15 януарий 1578 г. е вписано въ нотариялнитѣ книги на Дубровникъ едно арбитражно решение за ликвидиране на споровете между търговцитѣ Марино ди Христофоро и Марко ди Франческо. Тѣ образували съдружие, което имало да взема отъ мнозина търговци изъ

---

1) „Questo sono li nomi delli mercanti ... Die 29 Genaro (1559). In Sophia: Orsatto Pasq. de Cerva, Bonino di Piero Zuppana, Pasqual e Mattheo de Nicolo, Biasio di Stephano, Marino Stanulcich, Daniel de Matheo, Nicolo di Gio: cumpagno di Danielo, Luca cumpagnio de Baraba, Marco di Piero, Dimitar Seratura, Vicenzo di Corado, Marco di Thom., Giovani di Burich, Martino di Stephano, Piero e Radoe compagni, Polo di Giovanni, Rade Budalich, Luca d'Andrea, Radoe Draghicevich, Ivan Radivoevich, Radivoi Millivoevich e suo fratello Michaillo, Matcho Nicolich." Lett. e com. т. 27 f. 178. Споменатитѣ въ списъка Piero и Radoe сж софийскитѣ търговци Petrus Radossaglich и Radoe Vuchichievich, които презъ 1565 г. сж ангажирали за 5 годишенъ срокъ за слуга нѣкой си Маринъ. Div. not. т. 117 f. 108 V⁰.

2) Div. not. т. 117 f. 9V⁰. По това време е споменатъ въ София и Петъръ Степановичъ. Div. canc. т. 144 f. 109V⁰, както и нѣкой си Marino Burechxia п. т. f. 200.

3) Lett. e com. т. 27 f. 270.

4) A ser Michiele Maria An. di Zamagno et in sua assentia a Nicolo di Giovani Vucetich in Sophia п. т. т. 28 f. 176V⁰.

5) Die XXIX Decembris 1568. Radulus Radi mercator Sophie sponte conduxit et accordavit pro famulo, et ad servitia sua per annos sex proxime futuros Franciscum filium Matehaei aurificem . . ." Div. not. т 117 f. 243V⁰.

6) „Da Sophia ci darete aviso dei nomi di quei mercanti, i quali haveranno pagato il suo debito." Lett. e com. т. 32 f. 22V⁰.

турскитѣ земи — 86,621 аспри[1]). Специално въ София тѣ сж разполагали съ свой дюкянъ, който билъ въ съседство съ дюкяна на Лука ди Паоло[2]). За този търговецъ се съобщава още, че презъ сжщата тази година предалъ въ Дубровникъ на майката на единъ търговецъ сумата 2591 аспри, оставени отъ покойния й синъ, починалъ въ Пловдивъ[3]).

Презъ 1581 г. било направено завещание отъ дубровчанина Пиетро ди Нале, починалъ въ София, гдето търгувалъ дълги години. Той оставилъ четирма търговци за изпълнители на завещанието: Наталъ ди Нале, Николо ди Бобали, Михиелъ Сорго и Виченцо Коради[4]). Отъ тѣхъ само последния е споменатъ въ списъка на дубровчанитѣ отъ 1559 г., всички други сж новозаселени търговци въ София. Дубровнишката колония въ София презъ 1583 г. се споменава отъ пжтешественицитѣ Андрей Волфъ и Левинъ Римъ. Тѣ констатирали тамъ доста оживена търговия между дубровчани, турци и евреи[5]). Отъ тази година натагъкъ въ дубровнишкия архивъ има запазени редица документи за софийския търговецъ — патриция Бенедето Ресги, който живѣлъ въ София до 1606 г., като най-знатенъ измежду всички колонисти. Отъ самото начало той билъ опредѣленъ за кореспондентъ на републиката, а сжщевременно и за дѣенъ сътрудникъ въ работата на цариградскитѣ посланници. Първата порѫчка до него била да изпрати споменатия по-горе Виченцо Корадо въ Цариградъ, при което сж му били дадени специални инструкции при отпжтуването му за Албания, гдето той трѣбвало да поиска възмездие отъ турцитѣ, които убили единъ дубровчанинъ, а нѣколцина други затворили и продали като роби[6]). Презъ 1586 г. сж регистрирани три последователни нареждания отъ Дубровникъ до Бенедето Ресги. Изпратени сж му били две каси платове, които той трѣбвало да препрати на посланницитѣ въ Цариградъ[7]). Въпреки грижитѣ на Ресги пратката не била доставена въ цѣлость. Рискътъ за това винаги билъ голѣмъ, поради несигурния и дългъ пжть. Осигуровкитѣ на транспорта на стокитѣ по сухо сж били много рѣдки. Като изключение е запазенъ текста на една осигуровка на платове—карисе, изпратена по сухо отъ Дубровникъ за София презъ 1588 г.[8]).

---

[1]) „Die XV Januarii 1578 . . . Dichiariamo che la compagnia fra sudetti Marino e Marco si truova creditrice in Turchia di aspri ottanta sei milla sei cento venti una . . .“ Div. not. т. 121 f. 48V⁰.

[2]) Item dichiariamo che la detta compagnia si trova havere in Sofia una botega la quale confina da una bande con la botega di Luca di Paolo“ . . . п. т. f. 48V⁰.

[3]) Die XV Decembris 1578 . . . Olivera Michaijlova de Draceviza sponte contenta et confessa est se habuisse et recepisse a Luca Pauli mercatore Sophiae aspros duo mille quingentos nonaginta unum qui fuerunt et sunt exacti di jure quondam Petri Michaijlovich, filij dictae Oliverae, defuncti in Philippopoli . . .“ Div. not. т. 121 f. 125V⁰.

[4]) „Testamentum quondam Petri Thadei de Nale defuncti in Sophia“. „i molim da misu conservaturi Natal di Nale, et Nikolo Mihil di Bobali, et Mihil di Sorgo et Vizenzo Coradi . . .“ Test. т. 50 f. 45.

[5]) Matkovic, P.u. c. Rad. кн. 129 стр. 43.

[6]) Цѣлата преписка по този въпросъ е помѣстена въ Lettere e comissioni di Levante т. 34 f. 243—267. т. 35 f. 4.

[7]) „Vi mandiamo in dui cassette li infrascritti drappi ben conditionate, al suo salvo arrivo le riceverete, e . . . le mandarete alli nostri Ambasciatori in Constantinopoli . . .“ п. т. т. 35 f. 145 ср. сжщо f. 151, 158.

[8]) „Die dicto (Die p⁰ Augusti 1588) . . . gli heredi di Orsato Gondola . . . assicurano . . . sopra balla una di carisee la quale mandavano in Sofia per Alexa Cramaro . . .“ Sic. e nol. a. 1588 f. 129V⁰.

Подробни и твърде ценни сведения за търговията на дубровнишкитѣ колонисти въ София сѫ запазени отъ 1590 г. и въ последствие и то въ тѣсна връзка съ търговията на Бенедето Рести. Въ дубровнишкия архивъ е запазена една голѣма и твърде дебела книга, представяща търговския тефтеръ на този дубровчанинъ презъ единъ периодъ отъ 15 години (1590—1605). Макаръ и много мѫчно четлива, поради разнообразнитѣ съкращения направени отъ самия търговецъ и извънредно гѫстия му шрифтъ, ние можахме да проникнемъ въ най-голѣмитѣ подробности на неговата търговия. Главнитѣ седалища на стопанската му дейность били София, Пловдивъ, Разградъ, Родосто, Дубровникъ и Анкона. Още на третия листъ сѫ показани „разноски за кѫщата въ Дубровникъ“ (spese di casa di Ragusa). По-нататъкъ сѫ записани разноски за „кѫщата и дюкяна въ Пловдивъ“[1]) и за „кѫщата въ Разградъ“[2]). Въ София той е живѣлъ постоянно, ималъ е своя кѫща[3]), дюкянъ и отъ тукъ е пласиралъ стоки изъ цѣла България. Близки негови роднини и сънародници сѫ били представители на търговската му кѫща въ Дубровникъ[4]), Анкона[5]) и Родосто[6]). Главнитѣ износни стоки, съ които той е търгувалъ, сѫ били всѣкакъвъ видъ сурови кожи, восъкъ и вълна. По-голѣмата часть отъ тѣхъ е била отправяна презъ Дубровникъ и Анкона за по-далечни италиянски и други тържища. Срещу това той закупвалъ и внасялъ въ голѣми количества най-различенъ родъ италиянска манифактура, която пласиралъ по сѫщитѣ мѣста, отъ гдето изнасялъ суровитѣ стоки. Въ неговата търговска книга сѫ показани имената на нѣколко стотинъ търговци изъ земитѣ на Балканския полуостровъ, съ които той билъ въ търговски връзки. Най-голѣми и постоянни сдѣлки ималъ съ своитѣ сънародници, заселени въ Пловдивъ[7]), Провадия[8]), Чипровецъ[9]), Търново[10]) и

---

¹) Resti, ц. с. fol. 15 лѣвата страна „Casa e botthega di Fillip(opol)i devedare aspri 6970 . . .“

²) п. т. fol. 13. „Casa di Hrasgrad“.

³) Въ фол. 2 лѣвата страна е написано „Massaritia di casa“, гдето сѫ показани разноски за покѫщнината въ София.

⁴) Въ Дубровникъ сѫ показани Marino di Resti, Giovanni di Resti и Gierolamo di Resti (fol. 1, 5, 6, 23, 26 и др.).

⁵) Въ фолио 84, 87 и 95 сѫ дадени цѣли партиди за изнесената и внесена стока въ Анкона чрезъ „Francesco di Resti di Ancona“, чрезъ когото Рести е билъ въ връзка и съ флорентийския пазаръ.

⁶) Голѣма часть отъ експортнитѣ стоки Рести е изнасялъ отъ българскитѣ земи презъ Родосто. Въ фолио 120 сѫ дадени подробнитѣ смѣтки за разноскитѣ свързани съ този износъ и за личното отиване на Рести въ този градъ.

⁷) Въ Пловдивъ на първо мѣсто сѫ били дубровчанитѣ Лука Брайовъ и Радо ди Джиовани, съ които билъ и въ съдружнически отношения (fol. 1, 15, 21, 30 и пр.). Въ фолио 24 е показано Buttega di Fillipopoli in mano di Rade di Gio: e Luca Braiov devedare addi ultimo Decembre aspri 19151.“ У тѣхъ били складирани за обща смѣтка разни сортове платове.

⁸) Тукъ е споменатъ дубровчанина Bartolomeo Ragionati (f. 77) и мнозина евреи — Haim ebreo di Provato, Haim Sanson, Salfatie judeo e Aaron Angel in Provato (f. 142, 165).

⁹) Въ фолио 74 е означено, че Рести получилъ „Taze d’argento mescolato di Ciprovatz“.

¹⁰) Споменатъ е Damiano di Marco (fol. 24), както и нѣкой си Veselin di Turnovo“ (f. 67).

Силистра[1]), както и съ мнозина търговци—българи, евреи и турци въ Разградъ[2]), Никополъ[3]), Русе[4]), Видинъ[5]), Златица[6]), Кюстендилъ[7]), Плѣвенъ[8]), Казанлъкъ[9]), Пазарджикъ[10]), Гйопса[11]), Пиротъ[12]), Цариградъ[13]), Драма[14]), Червена Вода[15]), Браила[16]), Букурещъ[17]), Брашовъ[18]) и др.

Въ всички тѣзи градове Рести е вършилъ оживена търговия. Градътъ София е билъ географическия центъръ на всички земи отъ Балканския полуостровъ. Търговията на софийскитѣ търговци се е простирала въ земитѣ отъ Карпатитѣ до Бѣло море и отъ Черно до Адриатическо морета. Въ София е билъ организиранъ значителенъ и постояненъ износъ на разни сурови и полуобработени стоки, като: биволски[19]), волски[20]), кравешки и овнешки[21]) кожи, кордовани[22]), восъкъ[23]) и всѣкакъвъ видъ вълна[24]). Сигурни пазари на тѣзи стоки сѫ били Дубровникъ, Анкона и Венеция. Въ книгата на Рести сѫ отбелязани

---

[1]) Въ фолио 79 е означено, че сѫ получени биволски и волски кожи отъ Андрея Рести отъ Силистра и Добруджа. „Cori bovini e vachini di Andrea di Resti di Silistra e Dobruca". На сѫщия сѫ изпратени разни стоки „Mandati in Silistra in mano d'Andrea di Resti devedare addi 14 Magio aspri 19670 . . ." Въ Силистра сѫ споменати редица български търговци: Яни Мановъ (f. 73), Гюро Яни (f. 78), Нико Кировъ (f. 61) и др.

[2]) Въ Разградъ Рести ималъ богати клиенти — чисти българи: Дедо Пенковъ (f. 17), Андрея Стояновъ (f. 39), Стоянъ Стамовъ (f. 61) и др.

[3]) Fol. 4 „Georgi di Niccopoli".

[4]) „Cord(ova)ni di Silistra e Russi" (f. 5).

[5]) „Cori di Vidino" (f. 72).

[6]) „Lana fina di qui e Slatiza (f. 34), „lane di Slatiza" (f. 10).

[7]) „Cordovani bianci di Bagna" (f. 13). Среща се, обаче, и като Кюстендилъ — „Moiss e Usuf Benasar ebreo di Ciustendin" (f. 185).

[8]) Въ Плѣвенъ сѫ споменати само евреи: Baruch losef e Mois Levi di Pglieve" (f. 163).

[9]) Споменатъ е Sulfinge Celebi figlio di Haggi Elles di Casanluch" (f. 18).

[10]) Срѣща се нѣкой си Tabak di Pasardji(c) (f. 174).

[11]) Гйопса се срѣща много често като область отъ гдето се закупували кожи и восъкъ въ голѣми количества и то най-вече отъ търговци турци — Cori bovini di Giopsa (f. 82), Mandato di cori bovini di Giopsa (f. 100) и др.

[12]) „Hagi Caraf di Pirott" (f. 82).

[13]) Тукъ Рести е билъ въ постоянни политически и търговски връзки съ посланицитѣ (f. 10) и мнозина търговци живущи въ Пера, а на първо мѣсто съ Orsatto di Giorgi (f. 46) и др.

[14]) Срѣща се клиентъ „Zwetcko di Drame" (f. 155).

[15]) Отъ Рести е показана винаги като „Zarvena voda". Тамошнитѣ търговци сѫ били само българи: Becko Dedov, Andreia и Dimo Giocov, Stamo Sinadinov и др. (f. 66).

[16]) „Coeri di Braila pe(zz)e 1116 devedare addi utlimo Decembre (1590) aspri 83631 . . ."(f. 7).

[17]) Срѣщатъ се български търговци: „Todor Stambol di Bucareste" (f. 6) Vatazi Bogov (f. 15) и др.

[18]) Посоченъ е нѣкой си турчинъ Murat agga (f. 59).

[19]) Cori buffalini сѫ единъ отъ най-ценнитѣ експортни стоки. Въ фолио 5 сѫ показани изнесени 231 кожи за 45022 аспри.

[20]) Това сѫ cori bovini, които отивали на една цена и винаги заедно съ кравешкитѣ кожи — cori vachini. Ср. fol. 5, 6, 9, 11, 12 и др.

[21]) Срѣща се „montni bianchi p(ezz)e 593" (f. 12), а по-редко cori chiuselini (f. 9, 94).

[22]) „Cordovani negri" (f. 13), „cordovani bianchi di Fillipopli" (f. 12) и др.

[23]) Известенъ обикновено като „cera giala" (f. 43 и др.).

[24]) Изнасяна била въ голѣмо количество отъ София — „lana lavata di qui" (f. 6) или като „lana fina lavata di qui" (f. 8), както и lana tosata fina" (f. 10).

въ подробности всички пратки, изпращани за Анкона до Франческо Color Рести, който отъ своя страна ги пласирвалъ на по-далечнитѣ пазари. Въ замѣна на това Рести е получавалъ отъ тѣзи пазари всѣкакъвъ родъ италиянска манифактура: платове отъ Анкона[1]), Флоренция[2]) и Венеция[3]), дамаски[4]), велури и всѣкакви копринени платове. Въ София е било главното стоварище на такива стоки. Изъ между софийскитѣ клиенти на този търговецъ сѫ изброени мнозина българи — търговци и занаятчии като „Иванъ Такаджията“[5]), „Иванъ отъ София“[6]) и др. Споменаватъ се и нѣколцина турски кадии[7]) и имената на мнозина „воеводи“. Посоченъ е нѣкой си Казанджи-олу отъ Битъ пазаръ[8]) и нѣкоя си Вигура отъ Коньовица[9]). Най-видно мѣсто изъ между клиентитѣ му заемали занаятчиитѣ-такаджии — майстори на шапки и гугли.

Общо взето, търговията на Рести била твърде обширна. Търгувалъ е съ всичко, за което имало пазаръ въ българскитѣ земи. Оборотнитѣ му средства били значителни. Въ края на м. декемврий 1590 г. въ търговската му книга смѣтката дебитори е възлизала на 2,304,162 аспри[10]).

Наредъ съ търговеца Рести въ София живѣли и мнозина други дубровчани — търговци и занаятчии. Между последнитѣ билъ нѣкой си Николай Кожухара, който презъ 1591 г. е изпратилъ за регистриране въ нотариялнитѣ книги въ Дубровникъ договоръ за наемане на чиракъ за работилницата си въ София[11]). Подобни договори за наемане слуги намираме и презъ следващата година сключени отъ други софийски търговци[12]). Запазени сѫ и други нотариялни декларации отъ слуги, съ които тѣ заявявали, че сѫ получили напълно своитѣ възнаграждения следъ изслужване на договорния срокъ. Една подобна декларация е запазена отъ 1592 г., съ която Николай Паскалъ, нѣкогашенъ слуга на софийскитѣ търговци Сература и Сорго, заявява, че е получилъ

---

[1]) Срѣщатъ се често, макаръ и по-груби по качество panni d'Ancona (f. 17) или panni anconitani (f. 204).

[2]) Прочути били rasi di Firenze, които били внасяни въ голѣмо количество отъ Рести (f. 29, 31 и др.).

[3]) Венецианскитѣ платове — panni venetiani — били известни и особено предпочитани въ всички краища на Балканския полуостровъ. Макаръ и скѫпи доставялъ ги е и Рести ср. fol. 8, 39, 112, 114, 170.

[4]) Особено прочути били damaschi (f. 8, 29, 30, 40).

[5]) Фол. 16.

[6]) Фол. 81.

[7]) Фол. 179. 181.

[8]) „Casangi oglu a bit pasar devedare addi 5 d'Agosto (1591) aspri 195 per b(racc)ia 8²/₈ di rosso . . .“ (f. 33).

[9]) „Vigura di Cognevitza“ (f. 106).

[10]) „Cassa di conto deve havere addi ultimo Decembre aspri dui millioni trecento e quatro milla cento sessanta dua mi consegna per saldo . . .“ (fol. 1 десна страна).

[11]) „Nicolaus Petri Pellizarius de Sofia, sponte conduxit in famulum suum et artis suae per octennium proxime futurum Stiepanum Radovanovich“ . . . Div. not. т. 125 f. 199V⁰.

[12]) Div. not. т. 125 f. 250V⁰. Споменува се нѣкой си Iohannes Viti de Ghetaldis negotiator Sophiae. Сѫщо презъ 1592 е завѣренъ новъ договоръ съ други слуга наетъ отъ Сература и Сорго отъ София. Div. not. т. 126 f. 118.

цѣлата си заплата[1]). Тѣзи търговци сѫ споменати и по-късно въ завещанието на тѣхния слуга Цвѣтко Радивоевичъ, починалъ презъ 1593 г.[2]).

Отъ следващата 1594 г. е запазенъ текста на най-старата полица, издадена въ София отъ дубровнишки занаятчии. Единиятъ отъ тѣхъ е споменатия по-горе Никола ди Пиеро, кожухаръ. Предъ нотариуса въ Дубровникъ той, заедно съ Никола Марино, се задължава предъ свидетели съ една менителница за 100 талера въ полза на Винченцо Вентуре[3]). Две години следъ това е регистрирано завещанието на Йеронимо Орсато де Гондола, направено въ Цариградъ, съ което той разпорежда да се изнесатъ складиранитѣ въ Родосто кожи[4]). Самъ той е билъ въ тѣсни връзки съ София, отъ гдето е изпращалъ, подобно на Рести, кожи презъ Родосто за Анкона. Навѣрно неговъ близъкъ роднина е билъ и търговеца Орсато де Гондола, за чиито наследници републиката се отнесла презъ 1594 г. до търговцитѣ въ София и Силистра, за да уредятъ тѣхнитѣ вземания въ тѣзи земи[5]). Изобщо, отъ Дубровникъ се грижили винаги за защита на взаимнитѣ интереси на своитѣ сънародници. На 17 априлъ 1597 г. е издадена специална заповѣдь до Стефано Бараба въ София, съ която му се забранява да безпокои Иванъ Лучинъ, пълномощникъ на съпругата и наследницитѣ на Пиеро ди Нале въ София, отъ които сѫщия Бараба успѣлъ, съ помощьта на турцитѣ, да отнеме часть отъ наследството[6]).

Въ книгата на Рести е споменатъ и другъ дубровчанинъ, Николо ди Гради[7]). Неговото име се споменава и презъ 1600 година въ връзка съ една здѣлка за купени разноцвѣтни жиамбелоти (giambelotti) отъ софийския евреинъ Юда Аронъ[8]). За първъ пѫть отъ тази година започватъ да се споменаватъ имената на двамата дубровчани — Радо

---

[1]) „Nicolaus Pasqualis olim famulus Demetrii Serrature et Michaelis de Sorgo mercatorum Sofiae, et Pauli Pieriz, sponte contentus et confessus est se habuisse integram solutionem mercedis suae pro toto tempore, quo eis servivit uti famulus, a praefatis Demetrio Michaele et Paulo eos quietatus et absolventes im amplissima forma...“ п. т. т. 126 f. 48. Сѫщитѣ трима търговци сключили презъ 1598 г. съдружнически договоръ съ Secondo di Nenchi и Giovanni Raoscevich за обща търговия между Дубровникъ и София за срокъ 5 години. За капиталъ първитѣ трима внесли венециански платове, дамаски, волски и биволски кожи складирани въ Провадия. Въ София съдружието имало кѫща съ необходимата покѫщнина. Div. not. т. 129 f. 21V⁰ сл. (отъ края на тома).

[2]) Testamentum Cvietchi Radivoevich defuncti in Nicopoglie. Test. т. 49 f. 148.

[3]) A di 3 Ottobre 1593 in Soffia a talari cento numero 100. Vista à lor piacere pagate per questa prima mia di cambio à Nicolo di Marino, e Nicolo di Piero pellizari tallari cento per altretanti havuti qui da loro boni di peso, e d'argento, e ponete a conto mio. Iddio vi guardi.“ Div. not. т. 127 f. 175V⁰.

[4]) „Testamentum quondam Hieronimi Orsatto de Gondula defuncti Constantinopoli . . . e li coeri che al presente si trovano in detto luogo (Rodosto б. м.), di nostro conto ò à nome nostro pregovi che venendo li navi, et in assentia delli mia di Soffia li carichiate, e spediate . . .“ Test. т. 39 f. 87.

[5]) Lett. e com. т. 38 f. 200.

[6]) A Stefano Barabba in Soffia. Il Retore di Ragusa col suo consiglio. Intendiamo che voi havete molestato, et tuttavia molestate costi Ivan Lucin procuratore della moglie et dell'eredi di quondam Piero Thad. di Nale, e che col braccio turchesko gli havete cavato di mano certi danari della detta heredità . . .“ Lett. e com. т. 39 f. 87.

[7]) fol. 7.

[8]) „Die dicto (XXI martij 1600) Iudas Aroni hebraeus mercator Sophiae . . . vendidit et vendit ser Nicolao Stephani de Gradis presenti et ementi tabulas quindecim giambillotorum . . .“ Div. not. т. 129 f. 173.

ди Ради и Радо Сладоевъ, които въ продължение на 20 години търгували изъ всички български земи. Презъ 1601 г. тѣ се отдѣлили отъ старото съдружие съ Божо и Петръ Сладоевъ, като ликвидирали съ търговията си въ София (qui tandem et unus ab altero se se emancipatunt in Sofia coram mercatoribus[1]). Презъ сѫщата година и две други съдружия ликвидирали смѣткитѣ си: едното съставено отъ наследницитѣ на Алоизио ди Поло и Николо Бобили и другото — съставено отъ сѫщитѣ наследници и Николо Форнари. И двѣтѣ дружества търгували изъ българскитѣ земи. Въ София тѣ сѫ имали собствени кѫщи и дюкяни. Изъ между дебиторитѣ се споменаватъ множина търговци отъ София, Пловдивъ, Търново, Провадия, Никополъ, Плѣвенъ, Варна и др.[2]).

Въ дубровнишкия архивъ сѫ запазени доста материали отъ началото на 17 в., които ни говорятъ за засилена търговска размѣна между София и Дубровникъ. Презъ 1601 г. сѫ били регистрирани нѣколко нотариални договори, съ които е било уредено както зиме, тъй и лѣте, пренасянето на всѣкакъвъ видъ и количество стоки отъ Дубровникъ за София. Керванитѣ трѣбвало да стигатъ до Скопие за 30 дни, а до София — за 40. Презъ зимата кирията била опредѣлена на 10 дуката, а презъ лѣтото — 9 дуката[3]). Отъ много други извори научаваме, че между София и Дубровникъ била установена постоянна куриерска служба, която презъ лѣтнитѣ месеци се извършвала по нѣколко пѫти въ месеца. Най-старитѣ писма, които сѫ запазени въ дубровнишкия архивъ, сѫ отъ 1603 г. Тѣ сѫ изъ кореспонденцията на известния патриций Бенедето Рести, който презъ сѫщата тази година е изпратилъ повече отъ 20 писма отъ София за Дубровникъ[4]). По нѣколко пѫти въ месеца сѫ били изпращани куриери отъ цариградскитѣ посланници до него и той отъ София е ангажирвалъ други, за да отнесатъ писмата и праткитѣ въ Дубровникъ. Съ тѣзи куриери сѫ си обслужвали и всички други дубровчани, заселени покрай дългия пѫть отъ Цариградъ до Дубровникъ.

---

[1]) п. т. т. 130 f. 49V⁰.

[2]) Първото съдружие оставило между друго следнитѣ стоки: Massiritia di casa in Soffia за 2048 аспри . . . Cavezzi di calisee rimasti in Soffia — 450. Изброени сѫ и следнитѣ длъжници на съдружието Damiano di Giovanni di Tarnovo, Illia Bodiglia di Tarnovo, Pietro di Provato, Tura Caramanov di Varna, . . Stoio Radicof bulgaro, un hebreo di Plievglie Div. not. т. 130 f. 97 сл. Почти сѫщитѣ имена сѫ показани като длъжници и на другото съдружие. п. т. т. 130 f. 101 сл.

[3]) „Die III luli 1602... li detti Giuro e Tomaso Cramari promettono et si obligano condur qui in Ragugia d'ogni tempo tanto di estate quando d'inverno tutte le robbe, che à essi ò a loro cramaro saranno consegnate in Scopia in termine di un mese, et le robbe di Soffia in termine di giorni quaranta, salvo sempre giusto impedimento, si obligano di piu essi cramari, che quando gli sara consegnata la caravana, se bene non sara piu di somme venti, siano tenuti quelli ricevere et condurre in Scopia et in Sofia per dove sara destinata, intendendo si la vitura per Sofia ducati nove di tempo di estate, et ducati dieci di tempo d'inverno, come e stato di sopra dichiarito." Div. not. т. 130 f. 182.

[4]) Почти цѣлата му кореспонденция е запазена въ fasc. 89 № 2218. Това сѫ обикновено къси препроводителни писма на изпращанитѣ отъ Цариградъ до София и отъ София до Дубровникъ куриери, които обслужвали посланицитѣ на републиката въ Цариградъ. Кореспонденцията на сѫщия търговецъ преди 1603 г., както и изобщо всички писма на дубровчанитѣ отъ българскитѣ земи до Дубровникъ преди тази дата сѫ били унищожени отъ голѣмия пожаръ и землетресение въ Дубровникъ презъ 1668 г.

Въ живота на софийската колония отъ тази епоха не се отбелязватъ особени промѣни. Презъ 1602 г. е споменатъ въ едно продавателно дубровчанина Иванъ ди Георги, софийски търговецъ, че е продалъ на своя сънародникъ Иванъ ди Димитри имота си въ София, находящъ се на ул. Чаршийска, до Кервансарая[1]). Презъ 1606 г. голѣмия търговецъ Рести напусналъ софийската колония, за да прекара останалитѣ години отъ своя животъ въ Дубровникъ[2]). Неговъ замѣстникъ въ София сталъ Матео ди Рести. Името му се срѣща, както въ търговската книга на Рести, тъй и въ завещанието на пловдивския търговецъ Лука Брайовъ, съ когото заедно доставяли кожи отъ областьта Загора[3]). Презъ 1606 г. отъ Дубровникъ е била издадена заповѣдь за назначаването на софийския търговецъ Никола Поповичъ за драгоманъ на цариградскитѣ посланици[4]). Последнитѣ презъ следващата година сѫ посетили София и висшитѣ турски власти, въ връзка съ уреждане търговскитѣ привилегии на дубровчанитѣ[5]). Презъ следващата година е зарегистрирано едно нареждане на републиката до Джакомо Лукари въ София, съ което той е билъ назначенъ за епископъ на Маркана въ Италия[6]). Новия капеланъ на София презъ 1609 г. билъ Джакомо Куретичъ, който приелъ по нареждане отъ Дубровникъ завещанието на търговеца Марино Балашъ, починалъ въ София, въ дома на дубровчанина Лука Жаманья[7]).

Въ началото на 17 в. търговията на софийскитѣ дубровчани се засилила. Настѫпилитѣ години на спокоенъ стопански животъ дали възможность на дубровнишкитѣ търговци да засилятъ търговията си въ вѫтрешностьта на Балканския полуостровъ по сухо и море. Отъ запазенитѣ въ Дубровникъ нотариялни документи и търговска кореспонденция отъ тази епоха се вижда бързото нарастване на дубровнишкитѣ колонии въ Нови Пазаръ, Прокупле и Бѣлградъ. Търговцитѣ отъ първитѣ два града влизатъ въ тѣсни връзки съ дубровчанитѣ въ София, като обслужватъ приемането на праткитѣ имъ съ стоки и препращането имъ за

---

[1]) Датата е изгорена. „. . . Iohanes Georgii mercator Sofia, sponte dedit, tradidit e vendidit Iohanni Demetrii ibidem presenti et ementi medietatem totius domus et doganee ipsius Iohanis Georgii positae in Sofia in via seu ciarsada mercatorum Raguseorum e regione Carvasariae . . .“ Div. not. т. 130 f. 197V⁰.

[2]) Отъ оставеното презъ 1612 г. завещание се вижда, че Рести презъ това време ималъ да ликвидира търговскитѣ си връзки само съ нѣкои италиянски градове. Test. т. 54 f. 224.

[3]) . . . „Item detto ser Matteo, chi li scrisse, che andasse in Zagora levarli sua cuori, che li farà bona, quello che spenderà, . . . dove spesi aspri 1100, dico mille cento, quali li deve far boni detto ser Matteo, e piu aspri ducento settanta per il curiere che li ordinò mandare aposta alli mercanti in Zagora che detti spedissero li cori a ser Matteo detto ha dato detto Luca Braiov per suo conto buffaline 125, mandarli a Ragusa . . .“ Test. т. 52 f. 233V⁰.

[4]) Lett. e com. т. 41 f. 140.

[5]) Писмо на Marino Basegli и Jacomo Bobali отъ Harmanli отъ 21. VII. 1607. fasc. 48 № 1856.

[6]) Lett. e com. т. 41 f. 235.

[7]) Test. т. 54 f. 20. При завещанието е присѫтствувалъ като свидетель нѣкой си Ivan schiavo di nationa valacca. По поводъ на това завещание били назначени за пълномощници на наследницитѣ на починалия Балашъ софийскитѣ търговци Матео Рести и Радо Поповичъ. Наследството, обаче, въ София било секвестирано отъ единъ отъ кредиторитѣ на починалия — Паскалъ Алигрети и то съ помощьта на турскитѣ сѫдилища. Затова отъ Дубровникъ последвала строга заповѣдь да се предаде всичко тамъ, гдето да се отнесатъ и самитѣ кредитори. Цѣлата преписка по този поводъ е регистрирана въ Lett. e com. т. 42 f. 13, 13V⁰, 28V⁰.

Дубровникъ. Въ търговската книга на Ресте сж отбелязани нѣколко пункта като разменни и почивни станции на дубровнишкитѣ кириджии съ стоки изъ българскитѣ земи: Гъргуре[1]), Ужице[2]) и Нови Пазаръ[3]).

Следъ 1610 г. сж запазени редица документи, които хвърлятъ свѣтлина върху характера на дубровнишката търговия въ София. Размѣната на стоки била твърде оживена. Това се вижда отъ твърде изобилнитѣ кредитни документи, запазени отъ тази епоха, които сведочатъ за една голѣма сигурность въ търговията. Запазена е една полица, платима три години следъ деня на издаването ѝ отъ Жироламо Граси и Пиеро ди Андреа отъ София[4]). Отъ сжщия е запазена и друга полица за сжщия срокъ[5]). Отъ 1611 г. е запазено едно задължително, направено предъ нотариуса отъ Иванъ ди Димитри за заплащане 2816 златни дукати[6]). Това задължително е приподписано отъ Петъръ Андрея и Иванъ ди Радо, — софийски търговци, като солидарни гаранти. Сжщия Иванъ ди Димитри се споменава и въ други полици, издадени му отъ нѣкои софийски евреи презъ 1610 г.[7]).

Споменатиятъ по-горе Никола Поповичъ оставилъ презъ 1612 г. завещание въ София, въ което изброява находящитѣ се въ него и въ неговитѣ клиенти разни манифактурни стоки, коприна, кожи, игли за шевъ, ножчета и др. Той поддържалъ най-значителни търговски връзки съ Пловдивъ, Никополъ, Търново, Разградъ и Силистра, а вънъ отъ българскитѣ земи — съ Бруса и Дубровникъ. Въ завещанието му сж споменати имената на мнозина дубровчани въ София — Паоло ди Гоце, Бернардо ди Георги, Радо Сладоевъ, Радо и Георги Поповичъ, Трояно Боглини, Антонио Граси, Михиелъ Жаманья, както и новия католишки свещеникъ въ София — капелана Марко ди Джиовани[8]).

---

[1]) fol. 88.

[2]) fol. 57V⁰, 62, 64.

[3]) fol. 63, 129.

[4]) Die XV Januarij 1614 . . . Addi p⁰ Settembre 1610 in Sofia ducati 1770 di grossetti 40 per ducato da hoggi a tre anni prossimi futuri pagaro per questa prima di cambio al mag^co Sr Jacomo di Biagio Martolossi ducati 1770 di grossetti 40 per ducato moneta di Ragusa per la valuta havuta da lui in tanto carigee per conto del presente con sua Signoria di Sofia. Girolamo Grassi. Piero di Andrea Lonza. Andrea Ragnina son testimonio. Div. Not. т. 134 f. 13.

[5]) „A Girolamo Grassi a Ragusa. Adi primo Decembre 1610 in Sofia ducati 3000 di grossetti 40 per ducato da hoggi a tre anni pagaro per questa prima di cambio al Mag^co Sr Jacomo di Biagio Martolossi ducati tre milia di grossi quaranta per ducato moneta di Ragusa per la valuta havuta da lui in tanti panni venetiani per conto del presente negozio con sua Signoria di Sofia. Girolamo Grassi, Biagio Cavriaga sono testimonio, Andrea Ragnina son testimonio" П. т. f. 13.

[6]) Die XXX Aprile 1611 . . . Ego Ioannes Demetrij mercator de Sophiae confiteor, quod super me, et omnia bona mea obligo me dare et solvere Michaeli Ioannis de Sorgo ducati aur. bis mille octingentum sex decim de grossis quadraginta pro ducato, hinc ad tres annos proxime futuros sub poena decem pro centum . . ." Div. not. т. 133 f. 150.

[7]) Div. not. т. 133 fol. 104V⁰ сл.

[8]) „Testamentum Nicolai Popovich defuncti Sophiae . . . . Facio et instituisco mio herede universale mio caro fratello Giorgio, et pregandolo, et ordenandolo a tutte le cose sopradette, et Sigr Andrea di Resti, e M^co Rado di Gio: Popovich e M^co Troiano Boglini, li faccio et instituisco miei esecutori, et distributori di quella ultima mia volonta, sopra la laro coscienza" . . . Io Don Marco di Gio: Capellano di Soffia scrissi per volonta di sudetto Nicolo e son testimonio. Io Antonio Grassi son testimonio, come é l'ultima volonta di Sigr Nicolo Popovich le cose sopradette. Io Michelle de Fr. di Giamagno sono testimonio . . ." Test. т. 54 f. 224 сл.

Споменатиятъ Трояно Боглини презъ следващата година се явява като кореспондентъ на републиката, съ грижата да препраща докладитѣ на цариградскитѣ посланици[1]). Споредъ нотариалнитѣ книги на Дубровникъ сжщия търговецъ взелъ подъ наемъ чрезъ своя братъ Джиовани кжщата на Тадео ди Нале, наследникъ на Петъръ ди Нале, находяща се въ София, за срокъ отъ 3 години. Наемътъ билъ 30 дуката годишно, считанъ отъ деня, въ който би се настанилъ Боглини въ имота, понеже сжщия билъ окупиранъ отъ софийски евреи[2]). Сжщия Джиовани ангажирва пакъ въ Дубровникъ слуга за себе си и за братъ си въ София за срокъ отъ 7 години[3]). Презъ 1613 г. отъ Стефано ди Ради се отдѣлили двамата братя Никола и Радо ди Гоце, съ когото тѣ били въ съдружие „въ левантскитѣ земи въ София" (in partibus Levanti in Sofia) и гдето имали складирани разни видове кожи[4]). Презъ следващата 1614 г. между сжщия търговецъ Гради и Джакомо Бенки изникватъ недоразумения относно нѣкакви платове. Поради това било заповѣдано на посланицитѣ Бобали и Менце да разследватъ виновнитѣ въ София и да ги накажатъ[5]). За края на този споръ научаваме отъ едно писмо на сжщитѣ посланици. Още преди да стигнатъ тѣ отъ Цариградъ въ София, Бенки успѣлъ да си получи обратно платоветѣ, съ помощьта на софийския паша, — което дало поводъ на посланицитѣ да разпитатъ колониститѣ и да издадатъ наредба за глобяване съ по 200 дуката ония, които биха се отнесли до турскитѣ сждилища (giudicato turchesco)[6]). Презъ сжщото време се оплакалъ противъ Бенки и другъ търговецъ — Биаджио Кавалканти — единъ отъ известнитѣ дубровчани отъ българскитѣ земи[7]). Още презъ 1596 г. името му се среща между изпълнителитѣ на завещанието на Иеронимо ди Гондола, починалъ въ Цариградъ, съ когото Кавалканти билъ въ съдружие. Тѣ сж развили добре организирана експортна търговия съ кожи отъ София и Родосто[8]). Въ смѣткитѣ на Бенедето Рести отъ 1599 г. за направенитѣ разноски отъ него по отиването му въ Родосто се споменува пакъ Биаджио Кавалканти, въ връзка съ продажбата на разни видове карисеи и флорентийски платове[9]). По-късно, презъ 1612 г. сжщия се споменава

---

[1]) Писмо отъ София отъ 11. VI. 1613 г. на Troiano Boglini fasc. 51 № 1904.

[2]) Div. not. т. 133 f. 225V°.

[3]) Die XXI Ianuarij 1614. Ioannes Boglini, sponte in famulum suum et Troiani eius fratris Sophiae degentes, pro quo Troiano, dictus Joannes, de rato promisit et conduxit, et accordavit per septenium proxime futurum Joannem Mitrov de Trebigne . . . [1]) и т f. 138 f. 13 V°

[4]) п. т. т. 133 f. 242.

[5]) Lett e com. т. 42. f. 259 V°.

[6]) Писмо на Iacomo Bobali e Domenico Menze, ambassiatori. Soffia, 17 Maggio 1614. fasc. 60 № 1973. Сжщиятъ търговецъ Iac. Benchi и презъ следующата 1615 г. изнася посрѣдствомъ свои агенти кожи отъ София за Дубровникъ. Div. not. т. 134 f. 93V°.

[7]) A di 9 detto, e fu alli 6 Maggio 1613. Il Rettore et i consiglieri di Ragugia. Ai nostri carissimi Michiele de Francesco Zamagnio, Elia di Matteo, e Gio: Bagne mercanti in Provato. Essendo venuto qua a lamentarsi Biagio Cavalcanti, contra Jacomo Benchi per alcune offese e cattivi tratamenti . . ." Lett. e com. т. 42 f. 209.

[8]) Test. т. 49 f. 249 V°.

[9]) Resti, fol. 120.

да изнася на нѣколко пѫти отъ Добруджа съ свои агенти кожи направо за Анкона[1]). Презъ 1615 г. нему е било порѫчано отъ републиката да събере въ София вземанията на покойния му братъ Стефанъ и да се разплати на кредиторитѣ[2]). Презъ 1617 г. самиятъ Биаджио Кавалканти не билъ вече между живитѣ. Въ дубровнишкитѣ архиви сѫ останали само ликвидационнитѣ смѣтки между неговитѣ наследници и Радо Сладоевичъ, Пиетро Водопичъ и други софийски търговци, които презъ 1616—1618 г. търгували съ кожи, изпратени отъ България за Анкона и Дубровникъ[3]).

Въ „писмата и нарежданията" на републиката отъ 1615 г. сѫ споменати и други нови дубровнишки търговци: Михаелъ ди Джиовани, Марко ди Стефано, Андрея ди Джиовани и братята Лончиали[4]), а две години по-късно — Стефано Барби[5]), Джакомо Мартолоси[6]), както и новия капеланъ на колонията — Виченцо ди Агостино[7]). Сѫществуването на голѣма дубровнишка колония въ София презъ това време е отбелязано и отъ чуждестранни пѫтешественици. Австриецътъ Адамъ Веннеръ описва презъ 1616 г. София като „много населено тържище", населено отъ „българи, дубровчани, гърци и много евреи, отъ които по-значителната часть се занимаватъ съ разни видове занаяти и търговия"[8]). Много чужденци, които искали да се ползватъ съ привилегии въ търговията си, се именували дубровчани, — нѣщо не винаги изгодно за софийската дубровнишка колония[9]). Между членоветѣ на последната презъ 1618 г. е избранъ за втори драгоманъ въ Цариградъ търговеца Андреа ди Флорио[10]), а сѫщо за кореспондентъ отъ София е посоченъ отново Джироламо Граси[11]), сѫщия, който се споменава въ нѣкои доку-

---

[1]) „Die detto (27 Agosto 1612). A nome di Dio à buon viaggio, guadagno e salvamento Rado Sladoevich agendo per conto di Biagio Cavalcanti s'assicura e vuol essere assicurato . . . . sopra pezzi № 200 di cori bovini di Dobruccia . . . . che à buon salvamento arrivati saranno in Ancona" . . . Sic. e nol. a. 1612—14 fol. 20V⁰; сѫщо fol. 57V⁰ 17. X. 1612.

[2]) Lett. e com. т. 43 f. 16.

[3]) „1616. Heredi di quondam Biagio Cavalcanti devono dare a i 17 di Agosto ducati 117. 10. 3 fatti boni a Rado Sladoevich per saldo di partite correnti di detto Cavalcanti . . ." Div. not. т. 134 f. 18V⁰ (на обратната страна на тома). „1617. Heredi di quondam Biagio Cavalcanti conto loro d'Ancona dare a 25 Decembre ducati 2448..." п. т. f. 19V⁰.

[4]) Lett. e com. т. 43 f. 23. Между първия отъ тѣхъ и нѣкой си Биаджио Кавриага се породилъ споръ въ който се намесили отъ Дубровникъ п. т. f. 24. Сѫщия Кавриага се споменава въ смѣткитѣ на бившето съдружие между Кавалканти и други софийски търговци. Div. not. т. 134 f. 20V⁰ (на обратната страна на тома).

[5]) Lett. e com. т. 43 f. 57, 58, 60.

[6]) П. т. f. 106V⁰. Сѫщия е билъ кореспондентъ отъ София, а сѫщевременно посредникъ въ отношенията между Дубровникъ и Цариградъ.

[7]) П. т. f. 58V⁰, 60, 82. Една година преди това отъ Дубровникъ е изпратено едно обширно изложение до Петъръ Солинатъ титулуванъ „Vescovo di Soffia, e visitatore apostolico in Ciprovaz". Lett. e com. т. 43 f. 40; ср. сѫщо fol. 24V⁰ и 28.

[8]) Шишмановъ, Д ръ Ив. ц. с. стр. 455.

[9]) Lett. e com. т. 43 f. 59V⁰. Единъ такъвъ търговецъ билъ Бернардо Кварти за когото отъ Дубровникъ съобщили на софийската колония да го счита за дубровчанинъ. п. т. f. 108V⁰.

[10]) Писмо на M. Baseglio и B. Binciola отъ Цариградъ отъ 8 ноемврий 1618 fasc. 44 № 1819.

[11]) Lett. e com. т. 43 f. 156V⁰; Писма на сѫщия отъ София отъ 25. X. 1618.

менти отъ 1612 г.[1]). Въ едно негово писмо отъ 9 юний 1617 г. той дава подробни сведения за движението на турскитѣ войски и сраженията имъ съ казацитѣ[2]). За последенъ пѫть той е споменатъ презъ 1617 г. въ едно препроводително писмо отъ Цариградъ, получено въ София съ куриера на дворцовия посланикъ за Виена[3]). Две години следъ това сѫщия проявява открито голѣма и нелоялна конкуренция на дубровчанитѣ въ София при търговията си съ вълна[4]). Презъ 1619 и 1620 г. отъ София билъ избранъ за кореспондентъ на колонията Серафино Бона[5]). Следъ него дописникъ отъ София сталалъ Христофоръ Базелио. Неговитѣ писма хвърлятъ обширна свѣтлина върху политическото положение въ турската империя, даващи и косвени сведения за дубровчанитѣ въ София. Презъ м. юлий, когато настѫпвалъ сезона за търговията съ кожи, въ София пристигнали мнозина дубровчани отъ Провадия, които донесли новината за движението на турскитѣ войски къмъ Дунава, презъ който сѫ построили мостъ за минаване въ Влашко. Презъ сѫщото време презъ София, на пѫть за Морея и Янина преминали много спахии, отиващи на война[6]).

Презъ 1619 г. нѣкои дубровчани отъ София се оплакали за възникнали недоразумения помежду тѣхъ и евреитѣ, въ връзка съ търговията имъ съ вълна. Републиката наредила да се разследватъ тѣзи недоразумения и се установило, че нѣкои дубровчани използвали лично за себе си привилегиитѣ, които били дадени общо на цѣлата колония[7]). За да се избѣгнатъ по-голѣми конфликти съ евреитѣ, отъ Дубровникъ изпратили писмо направо до еврейската колония въ София[8]).

Голѣмата търговия въ софийското тържище привлѣкла твърде много чужденци въ града. Де Хайесъ заварилъ тукъ близо 150 католици, повечето отъ които били дубровнишки търговци[9]).

Не сѫ запазени писма отъ дубровчани, живущи въ София, презъ единъ периодъ отъ 8 години. Само къмъ края на 1620 г. се споменава името на Андрея де Винченцо, като кредиторъ на софийскитѣ дубровчани на една сума, която той моли да се предаде на братята Николо и Марко ди Стефано[10]).

---

[1]) Lett. e com. т. 43 f. 136V⁰.

[2]) Fasc. 60 № 1794.

[3]) Писмо отъ 19. VII. 1617 fasc. 60 № 1794.

[4]) Lett. e com. т. 43 f. 168.

[5]) Писма на сѫщия отъ София отъ 4 и 14 октомврий 1619 г. и отъ 21. V. 1620 г. fasc. 53 № 1940.

[6]) Писмо отъ София отъ 24. VII. 1621 fasc. 60 № 1973. Въ едно последующе писмо отъ София на сѫщия дописникъ се даватъ още по-подробни сведения за станали сражения отвъдъ Дунава съ татарски и полски войски. Писмо отъ 10. VIII. 1621 п. т.

[7]) Lett. e com. т. 43 f. 168.

[8]) Ai Ghestaldi delle sinagoghe hebree in Soffia. п. т. f. 168V⁰. Еврейската колония въ София била презъ това време вече твърде значителна и мнозина пѫтешественици, които посетили града, констатирали това.

[9]) Цит. отъ проф. Ишírковъ, гр. София 1907, стр. 69, 70. Показаното число на дубровчанитѣ между 100—150 души е твърде голѣмо, освенъ ако пѫтешественика е смѣталъ женитѣ, децата и слугитѣ. Едва ли въ София е имало презъ това време повече отъ 30—35 кѫщи на дубровнишки търговци.

[10]) Lett. e com. т. 43 f. 218V⁰. Запазени сѫ отъ сѫщата 1620 г. нареждания отъ Дубровникъ до Христофоро Базелио въ София за подържане връзки съ посланицитѣ отъ Цариградъ. Lett. e com. т. 43 f. 213V⁰, 215V⁰, 217.

Едва презъ 1628 г. се споменава дубровчанина Валентино Сорго[1]) отъ София. Презъ сжщото време Агостино Тудизио се оплаква отъ турцитѣ за тѣхни произволи и пречки при износа на кожи[2]). Сжщиятъ дубровчанинъ се споменава въ една бележка за изнесени биволски и волски кожи въ голѣми количества, въ която сж изброени имената на следнитѣ католици: Иеронимо Базелио, Лука Сорго, Агостино Тудизио, Секондо Букиа, Андрея Сорго, Стефано Водопичъ, Антонио Кривоноси, Николо ди Димитри, Антонио ди Димитри, Марко Сколичъ, Лука Петровичъ, Марино Марини, Биаджио Кавриага, Стефано Витуша, Николо ди Николо, Винченцо Диодати, Пиеро Богиевичъ, Виченцо Воланти, Николо Болатини, Джиовани Петровичъ, Андрея Маризи, Симонъ Хлагиевичъ и Николо Златани[3]). Нѣкои отъ тѣзи търговци сж били, обаче, на постоянно мѣстожителство въ Провадия, а други често се споменаватъ като търговци въ разни градове, гдето замѣствали временно отсжтствуващи свои другари или съдружници[4]).

Къмъ края на 1629 г. софийската колония временно се пръснала изъ селата, поради голѣмата чумна епидемия[5]). Отъ следващитѣ години сж запазени нѣкои данни за софийската колония въ водената книга на колонията, въ която били записвани задълженията и договоритѣ на търговцитѣ едни къмъ други. Споменати сж имената и на други дубровчани въ София — Радославъ Богославичъ и Томазо Латинчичъ като длъжници. Поради единъ споръ между тѣхъ колонията взела решение, което било изпратено въ преписъ въ Дубровникъ, приподписано отъ Лука Сорго, Григорио Нале, Николо ди Димитри, Николо Форнари и Антонио Радомели[6]).

Въ дубровнишкия архивъ е запазено едно твърде важно писмо отъ 1632 г. — Николо Форнари, Николо Златани, Мартино Натали и др. се оплакали, че откакто дошелъ новоназначения паша, въпреки подаржцитѣ и редовнитѣ даждия, които му били давани, търсѣлъ всѣки день нови причини, за да имъ препятства въ търговията. Подъ страхъ на наказания напоследъкъ той имъ забранилъ да изнасятъ стоки за Дубровникъ. Сжщитѣ се оплакватъ още, че въ София имало търговци, които се представяли за дубровчани. Тѣ принасяли не полза, а само вреди на колонията. Въ последствие колонията трѣбвало да плати 10,000

---

[1]) Писмо отъ 20 юлий 1628 г. fasc. 60 № 1974.

[2]) Писмо отъ 30 августъ 1628 г. отъ София, fasc. 60 № 1973.

[3]) A 4 d'Agosto 1629. In Soffia. Notta delli cori buffali e bovini e ratat^{ne} fatta sopra essi. Въ друга една подробна смѣтка отъ 1629 г. отъ сжщия Винченцо Братути отъ Цариградъ се вижда, че експортьоритѣ сж били отъ София и Провадия.— Conto di taleri 2689½ che taleri 1500 consegnatimi dall Ill^{mi} SS^{ri} Ambassatori a Constantinopoli et taleri 1189½ dalli SS^{ri} mercanti di Soffia et Provato. Fasc. 36 № 1782.

[4]) Отъ изброенитѣ по-горе търговци Стефано Водопичъ е посоченъ въ писмо отъ 13. X. 1627 г. въ Провадия (fasc. 51 № 1904 — Lettere di mercanti di Provato), а Николо Златани, Секондо Букиа и др. — сжщо като свидетели въ завещанието на другъ провадийски търговецъ.

[5]) „. . . tutti retirati da peste eravamo dispersi in piu e diversi vilagi . . ." Писмо отъ София отъ 19. XI. 1629 г. на софийската колония. fasc. 51 № 1904.

[6]) Писмо отъ 17 септемврий 1631 г. на софийската колония fasc. 51 № 1905. Името на търговеца Латинчичъ се споменава като експортьоръ на стоки по сухо отъ София презъ Нови Пазаръ за Дубровникъ. Писмо на Agostino Tudisio отъ 30. VII. 1628 отъ София; fasc. 60 № 1973.

аспри въ повече, въ връзка съ търговията на вино. Не малки загуби претърпѣли дубровчанитѣ и въ търговията си съ платове. Търговцитѣ заявявали, че не могли повече да се издържатъ само отъ търговията на 2—3 артикула при толкова много разноски, още повече, че занаятчиитѣ кожухари се държали на страна и търговцитѣ трѣбвало да плащатъ и за тѣхъ[1]). Съ тѣзи и други подобни оплаквания търговската колония въ София молила републиката да се намѣси и да застави и занаятчиитѣ и другитѣ дубровчани да участвуватъ въ плащането на необходимитѣ разходи, както това било по-рано. Тѣ молили сѫщевременно за застѫпничество предъ беглеръ-бея да не бѫдатъ облагани съ нови данъци и да не имъ се пречи при износа на кожи и други стоки отъ София за Дубровникъ, защото напоследъкъ сѫ имъ правени пречки при пристигане на керванитѣ.

Подобни недоразумения въ вѫтрешния животъ на колонията въ София сѫ отбелязани още презъ 1629 г. и то пакъ въ връзка съ търговията на кожи. Нѣкои търговци се оплакали, че „не могатъ да понасятъ, щото едни отъ търговцитѣ да бѫдатъ привилегировани и да пренасятъ своитѣ кожи, безъ да платятъ дължимитѣ вноски за ресимъ'[2]). Оплакванията на търговцитѣ отъ София поради правени пречки въ винарската имъ търговия не спиратъ и презъ 1633 г.[3]) Отъ следващата 1634 г. е запазено въ цѣлость завещанието на Пиетро Боглиевичъ, починалъ въ София. Той е търгувалъ съ вълна, кожи и венециански платове съ Дубровникъ, Анкона и Венеция. Сѫщиятъ билъ въ непрекѫснати търговски връзки съ Пловдивъ, Ямболъ, Косово, Цариградъ и съ голѣмъ брой известни търговци изъ българскитѣ градове: Радо ди Радо, Трояно Форнари, Бенедето Пелегрини, Агостино Тудизио и др. За свидетели на завещанието му подписали самия капеланъ на София Лука Роза и Георги Сладоевичъ[4]). На следующата година избѣгали много търговци отъ София въ Дубровникъ поради голѣмата чумна епидемия, отъ която всѣки день умирали мнозина, най-вече евреи.

[1]) „Per avanti non habbiamo scritto a V. V. SS. Ill^{me} non essendo stata occasione, et al hora questa sarà solo per nararli le nostre miserie nelle quali si troviamo in questa piaza giornalmente patendo le diverse avarie imposteci dopo la venuta di questo Passa, in fuora delli presenti, et spese ordinarie che erano solite di darsi, non basta quello ma ogni giorno con novi invenzioni circa dove puol apiglarsi, pero ne inpedirno altro giorno sotto pena di begluc che non potiamo mandare da qui alcuni robba verso Ragusa senza saputa del Passa dove vedendo che non era per hora nissuna roba per mandarsi volse il suo Muselim prevalersi del'ovasione di vini perche qui sono la maggior parte che fanno incette delli vini, et fanno proffesione di esser Ragusei dalli qualli à questa collona procede ogni danno, et non utile alcuno, come anco al presente habbiamo speso aspri 10,000 in fuori dell solitto che soleva a pigliare per li vini, e di piu sì hanno speso aspri 3000 per non fare che aloggiano in casa de nissun de i nostri, e non bastò questo anco ne diede tanti bracia di panina che la dovessimo pagare a lui ad aspri 700 il bracio et non vole uno sopra l'altro ad aspri 500 che ancor sara di perdita di detta panina piu di aspri 2000. — si che habbiamo voluto narrare ogni cosa à V. V. S. S. Ill^{me} perche questi dua ò vero tre negotii non sono bastanti di poter ressistere à tante spese perche questi altri che sono artesani di pelizaro, e chi vende non voleno compatir nelle spese che ci ocorono quello che è di ragione come è stato sempre solitto, ma voleno che loro siano absenti, che li mercanti debbano sempre pagare . . ." Писмо на нѣколцина дубровчани въ София отъ 12. XII. 1632, fasc. 51 № 1905.

[2]) Писмо на 8 души търговци отъ София — 25. VII. 1629. Fasc. 51 № 1905.

[3]) Писмо на Nicolo Zlatani и Troiano Fornari отъ София — 26. III. 1633 fasc. 51 № 1904.

[4]) Test. т. 61 f. 38V^{o}.

Самитѣ дубровчани-търговци се пръснали изъ разни страни. Въ Цариградъ умирали на день по 10,000 души[1]). Едновременно съ това зло се увеличавалъ все повече и турскиятъ произволъ. Нѣколко души търговци[2]) отправили презъ 1635 г. до дубровнишкитѣ власти следното оплакване: „Ние даваме, пишатъ тѣ, ежедневно дарове на турцитѣ, за да ни оставятъ на спокойствие, но все пакъ тѣ ни биятъ всѣки день, дори до кръвь. Милостивия Богъ знае само, какво патимъ отъ тѣхъ“[3]). Сѫщитѣ търговци молятъ да се одобри назначението на Донъ Марино за капеланъ въ София, който да остане въ този градъ на връщане отъ Цариградъ, а не да се изпраща сѫщия после, което щѣло да струва на колонията около 50 пиастри. „Съ тѣзи икономисани пари, продължаватъ търговцитѣ отъ София, ще можемъ да отдѣлимъ нѣщо настрана за турцитѣ, за да ни оставятъ на спокойствие и да подържаме тукъ тази пияца за доброто на цѣлата ни нация и на нашата република, за нашитѣ господари, както и за името Христово“[4]). Всичко това ни показва, че положението на дубровнишкитѣ търговци въ София ставало отъ година на година все по-тежко. И забележителното е това, че колкото повече наближавалъ края на 17 в., дубровчанитѣ, живущи въ земитѣ на турската империя, сѫ изпращали все по-често шифровани писма до републиката, въ които сѫ описвали съ най-голѣма подробность всичкитѣ ужаси на турското управление въ страната.

Известниятъ дубровнишки търговецъ Никола Златани, който се споменава толкова често въ архивитѣ, е направилъ презъ м. юлий 1636 г. въ София своето завещание. То хвърля свѣтлина не само върху стопанската деятелность на този търговецъ, но изобщо върху положението на търговията въ България презъ тази епоха. Следъ като изрежда своитѣ дарения за Дубровникъ, както това било прието отъ всички дубровчани, Златани опредѣля за епитропи на завещанието си софийскитѣ търговци Секондо Букия, Николо Форнари и Джиовани Драги. Находящитѣ се въ кѫщата му въ София биволски и други кожи и всѣкакви платове той порѫчва да се осребрятъ и получената сума да се разпредѣли между синоветѣ му. Сѫщия ималъ вземания въ София отъ трима търговци и мнозина дубровчани отъ разни градове на България, а въ Провадия ималъ своя кѫща. За украсяване на църквата въ София той оставилъ 1000 аспри. Завещанието му е приподписано отъ свидѣтелитѣ Бенедето Пелегрини, Симонъ Хлагиевичъ и Радо ди Стефано[5]). Отъ тѣзи сведения се вижда, че въ търговията на София не се забелязватъ нѣкакви особени промѣни въ сравнение съ предшествующия вѣкъ. Стопанскитѣ переспективи, обаче, на дубровнишкитѣ колонисти въ България ставали все по-ограничени. Пречкитѣ на

[1]) Писмо на Savino Menze отъ 21. X. 1673 отъ Procupie. Fasc. 47 № 1845.

[2]) Това сѫ Nicolo Zlatani, Степань Вуковикъ, Marino Marini, Benedeto Pelegrini, Michiel Zamagna, Simon Hlagievich, Luca Petrovich, Nicolo Troiano и Vuchasino di Rado. Писмо отъ м. августъ 1635. Fasc. 15 № 1635.

[3]) „In fuori dell diritto che gli dovjamo per dare quotidianamente alli Turchi aciò ci lassino in pace, li quali certamente ogni giorno ci battono fino alla sangue. Iddio benedetto sia quello ci creda quello patiamo da loro.“ п. т.

[4]) п. т. стр. II-ра на сѫщото писмо.

[5]) Test. т. 61 f. 120V⁰.

тѣхната търговска дѣятелность се увеличавали едновременно съ растящата конкуренция на евреи, българи и най-вече на западно-европейскитѣ търговци, отседнали въ Цариградъ и въ нѣкои други крайморски градове на Турция. Поради това броя на дубровчанитѣ въ София е намалялъ.

Презъ 1637 и 1638 г. се споменава като кореспондентъ на републиката Симонъ ди Геталди отъ София[1]). Презъ следващата 1639 г. софийската колония глобила Матео ди Николо и Стефано ди Пиетро, понеже не устояли на поетъ ангажиментъ за доставка на кожи и вълна[2]). Презъ 1640 г. починалъ въ София търговеца Антонио ди Матео, който търгувалъ съ Варна и други градове въ вѫтрешностьта на империята[3]). Сѫщиятъ оставилъ на софийската църква 4000 аспри, отъ които 2000 за украсяване олтаря, а другитѣ 2000 — на свещеника за литургии[4]).

Съ дата месецъ май 1640 г. е запазено едно подробно описание на София отъ Пиетро Диодати, известенъ въ насъ подъ името Петъръ Богданъ Бакшичъ. Той разказва съ голѣми подробности за търговията на града. „Въ областьта на София, съобщава той въ Римъ, се развъждатъ добри и силни коне; прѣсна риба не се намира всѣкога; Дунава е далечъ, но въпреки това солена риба се намира винаги; тукъ има още южни плодове (cose marine), като маслини, сухи смокини, сухо грозде и други подобни; сѫщо месо отъ всѣкакъвъ видъ, отъ което има въ изобилие навсѣкѫде въ страната на турцитѣ[5]). София е градъ разположенъ на главния пѫть и въ центъра на страната и затова е търговски градъ, гдето се срещатъ хора отъ всѣкѫде, т. е. отъ Унгария, Влашко, Молдова дори и отъ Полша и отъ други страни; намиратъ се нѣща и стоки отъ всѣкакъвъ видъ, както отъ Италия, тъй и отъ Изтокъ“[6]). По-нататъкъ, като говори за църквата на дубровчанитѣ, построена отъ самитѣ търговци всрѣдъ кѫщитѣ на колониститѣ, Петъръ Богданъ се спира върху състава на колонията. „Католици въ София

---

[1]) Писмо отъ 28. II. 1637 г. отъ София. Fasc. 60 № 1975. Сѫщо писмо отъ 1. VI. 1638 г. Вѣроятно заради обиди нанесени на сѫщия Геталди се оплакали предъ софийския кадия дубровнишкитѣ посланици Сорго и Менце, които едва се спасили отъ едно разбойнишко нападение при Драгоманъ. Писмо отъ 28 юний 1638 г. fasc. 89 № 2215.

[2]) Писмо отъ 6. V. 1639 г. fasc. 90

[3]) Testamentum Antonij Matthei dicti Sciumiza Sophiae defuncti. Test. т. 62 f. 121.

[4]) „ . . . di quali 4000 lasso alla chiesa di Soffia, et di aspri 2000 debbano spendersi per l'ornamento a lor ben visto dell altare nuovo della Madonna di Santissimo Rossario, e gl'altri aspri 2000 diano al capellano che dica tante messe per l'anima mia“ п. т. f. 121.

[5]) Отъ друго едно писмо находяще се въ дубровнишкия архивъ отъ 8. VII. 1640 г. отъ София се съобщава, че реколтата на житото била по-долу отъ срѣдна, а живота — доста скѫпъ: оката месо струвало по 8 аспри, а не се и намирало. 8 драма хлѣбъ струвалъ една аспра. Писмо на Marino Cerva и Nicolo Bassegli fasc. 51 № 1904.

[6]) „Questo paese intorno Soffia produce boni cavalli e gagliardi; lo pesce non si trova sempre essendo lontano il Danubio, niente dimeno pesce salato sempre si trova; ancor le cose marine si trovano, come l'olive, fichi secchi, uva passa et altra cose etc. La carne poi d'ogni sorte, di questo vi è abbondante il paese del Turcho da per tutto“.

„Soffia è sità sulla strada publica et in mezzo paese, et per ciò è città mercantile, dove concorre gente assai da per tutto, cioè d'Ungaria, di Valacchia, di Moldavia, anzi di Polonia et d'altre parti; si trovano le robbe et le mercantie d'ogni sorte, tanto d'Italiane quanto dell'Orientali“. Fermendžin, ц. с. 72.

има 58, всички дубровчани . . . понѣкога тѣ сж повече, понеже като търговци идватъ и си отиватъ. И понеже тукъ минава главния пжть отъ Цариградъ, никога не липсватъ пжтници християни. Минаватъ сжщо и много посланици“[1]). За състава на населението той дава следнитѣ цифри: 25,000 сж българи, турци сж 30,000, евреи — 15,000 и арменци — 1600 души. „Евреитѣ сж богати, защото всичката търговия се намира въ тѣхни ржце; тѣ сж извънредно голѣми лихвари; не имъ е забранено нищо, понеже плащатъ много даждия на Султана; тѣ не дружатъ съ другитѣ народности и когато плащатъ данъцитѣ (трибута), помагатъ си много единъ другиму“[2]).

Вѣрностьта на даннитѣ въ тази релация на Петъръ Богданъ се потвърждава и отъ други описания на разни чуждестранни пжтешественици[3]). Софийската църква и цѣлиятъ нейнъ инвентаръ сж описани въ най-голѣми подробности въ редица доклади и писма на католишкитѣ свещеници отъ България.

Измежду дубровчанитѣ въ София презъ 1641 година сж изброени следнитѣ нови имена: Пиетро Пиери, Джиовани Генарини, Джиовани Стай, Джиовани Свиларовичъ, Биаджио Влаики, Мартинъ Натали, Андрея Джиулиани, Матео Дарса и Джиовани Паскалъ, както и нѣколцина записани съ кирилица. Въ писмата отъ София, както и въ други документи презъ това време сж отбелязани всичко имената на 15 души[4]). Колонията едва ли е броила повече отъ 20 кжщи, или заедно съ женитѣ. децата и прислугата — не повече отъ 50—60 души, т. е. толкова, колкото ги изброява Петъръ Богданъ. Материалното положение на колониститѣ не било много добро. Отъ сжщата тази година е запазено едно оплакване на софийскитѣ търговци отъ турцитѣ, които сж ги обременявали съ нови данъци, третирайки ги еднакво съ евреитѣ и българитѣ. Това се дължало на подстрекателството на евреитѣ, които имали голѣмо влияние предъ кадията. Последниятъ не обръщалъ внимание на жалбитѣ на дубровчанитѣ, вьпрѣки представенитѣ отъ тѣхъ дарствени грамоти на султана[5]). Поради това дубровчанитѣ отъ София писали въ Дубровникъ да се разпоредятъ до софийскитѣ евреи да не вършатъ подобни работи, защото въ противенъ случай, тѣ щѣли да напустнатъ софийската пияца[6]).

---

[1]) „Cattolici in Soffia sono 58 tutti Ragusei . . . qualche volta sono più ancora, perchè essendo mercanti vanno e vengono. Et essendo strada publica di Constantinopoli, mai non mancano Christiani passaggeri, et passano ancora molti ambasciatori“ п. т. стр. 73.

[2]) „Hebrei in Soffia sono piu di 15 mille . . . e sono richi, perchè tutte le mercantie stanno nelle mani delli Ebrei; sono grandissimi usurarij; non sono prohibiti niente, in quanto pagano molto al gran Signore, et da per se non hanno mescolanza con l'altre natione; per pagare il tributo, s'ajutano molto fra di loro“. п. т. стр. 74.

[3]) Ср. описанието на Веннеръ, Тафернеръ, Хайесъ и др. цит. у Шишмановъ Д-ръ Ив., ц. с. стр. 442, 462 Сжщо у Matković ц. с. Rad. т. 129, стр. 69.

[4]) Преписъ оть книгата на колонията въ София отъ 28 Августъ 1641 г. fasc. 51 № 1905.

[5]) „perche con continuamente veniamo essere agravati dalle nove imposta delli turchi tratandoci come li l'Ebrei et Bulgari nelli pagamenti che ci fanno continuamente sborsare et cio deriva da questi ebrei che con la potenzza loro fanno acompiacenzza diessi il cadi li judica non ostante li comandamente che noi habbiamo in contrario et favorevole a noi dal Gran Signor . . .“ Писмо отъ 7. III. 1641, fasc. 51 № 1906.

[6]) „perche altrimenti non posono stare ne abitare qui li mercanti, et saressimo costreti abandonare questa piazza di negozio“ п. т.

Презъ 1642 г. било написано завещанието на единъ отъ най-богатитѣ дубровчани въ София — Трояно Миловацъ. Търгувалъ е съ цѣла Италия и Дубровникъ, отъ гдето е доставялъ платове[1]).

Презъ следващата 1643 г. е починалъ въ София търговеца Никола Богославичъ, който ималъ търговска кѫща въ Исмаилъ. Търгувалъ съ риба-моруна и говежди кожи (koscia goveghih). На завещанието му сѫ подписани като свидетели софийскитѣ търговци Томазо Сорго, Николо Джиовани Печи, Марино Храбри и новия капеланъ — Марино ди Винченцо[2])".

До 1646 г. отъ софийската колония нѣма известия, макаръ отъ Дубровникъ да ѝ сѫ изпращани редица нареждания отъ 1641—1646 г.[3]). Отъ едно писмо отъ м. августъ с. г. се вижда, че нейното положение било все така затруднено. Разноскитѣ за поддържане на църквата, за плащане на разни турски даждия и приготвяне дарове, обременявало твърде много търговцитѣ. Освенъ това твърде много имъ тежали таксситѣ, плащани при износа на кожи и вълна. Презъ това време повиднитѣ търговци били: Марко Драги, Пиетро Пиери, Томазо Мили, Биаджио Миловацъ, Трояно Веселичичъ, Бернардо Ричиарди, Степанъ Вуковичъ, Марино Марини, Мартино Натали, Симонъ Хлагиевичъ и Николо Димитри[4]). Последниятъ се споменава години подъ редъ преди това като главенъ дописникъ на републиката[5]). Презъ 1647 г. като такъвъ се споменава и Марино Марини[6]), а две години следъ това — Димитри ди Стефано[7]). Колонията презъ това време едвали е броила повече отъ 15 търговски кѫщи. Отъ 1649 г. сѫ запазени редица нареждания до софийската колония[8]). Отъ следната 1650 г. сѫ запазени много писма въ архива на пропагандата въ Римъ, произходящи отъ разни католишки центрове въ България, отъ които прозира повече или помалко голѣмата бедность всрѣдъ населението, както и ослабената търговска дейность на дубровчанитѣ въ всички краища на българскитѣ земи. Католицитѣ постоянно молили въ тѣзи свои писма да имъ се помогне съ срѣдства отъ Римъ, понеже и свещеници и население живѣли въ голѣма оскѫдица.

Следъ 1651 г. се споменаватъ други софийски търговци: Джуньо ди Лоренцо Сорго и Николо ди Франческо Бона[9]), като редовни кореспонденти. Презъ м. априлъ сѫщата година София била посетена отъ

---

[1]) Testamentum cum additione Troiani Milovaz Sophiae defuncti." Test. т. 63 f. 25.

[2]) Testamentum Nicolai Bogoslavich defuncti in Soffia п. т. т. 63 f. 84.

[3]) Lett. e com. т. 48 f. 25V⁰, 87V⁰, 142, 150V⁰, 174, 199V⁰, 200, 228, 275V⁰, т. 50 f. 17 и др.

[4]) Писмо на софийската колония отъ м. августъ 1646 г. fasc. 90 № 2219.

[5]) Lettere e relazioni di Nicolo Dimitri da Sofia dell anno 1646; fasc. 89 № 2216. Отъ сѫщия е написано друго едно писмо, приподписано и отъ другитѣ търговци адресирано до Папата въ Римъ, въ което се препорѫчва Пиетро Диодати, като много ревностенъ духовенъ пасторъ на католицитѣ въ София. Архивъ на Propaganda fide. Писмо отъ 8. VIII. 1643 г. т. 220 f. 217 orig.

[6]) Писмо отъ София отъ 19. III. 1647 fasc. 51 № 1904.

[7]) Писмо отъ София отъ 26. II. 1649 п. т.

[8]) Lett. e com. т. 50 f. 18V⁰, 20, 29V⁰, 33, 58 и др.

[9]) Писмо отъ София отъ 10. IV. 1651 fasc. 40 № 1803. Сѫщо отъ 3. III, 2. IX и 4. XII с. г. fasc. 60 № 1976. Писмо на сѫщитѣ отъ 27. III. 1653 г. п. т., отъ 30. IX. 1655 г., отъ 21. IX. 1657 и отъ 28. III. 1658 г. п. т.

цариградския посланикъ на дубровчанитѣ — Марино Ранина. На пжть за Цариградъ, той донесълъ съ себе си полицитѣ, платими въ София отъ тамошнитѣ евреи[1]). Презъ следующата година града билъ посетенъ отъ други дубровнишки посланици съ цель да преговарятъ съ турцитѣ. Тѣ съ мжка стигнали въ София, поради многото разбойници, които срещнали по пжтя. Нѣколко дни преди това станало голѣмо сражение между Марко Коси отъ Пиротъ и тѣзи разбойници, главитѣ на шестима отъ които били отнесени въ Пиротъ и окачени на колове върху крепостьта[2]). Софийскиятъ паша презъ това време билъ по разходка въ Бали-Ефенди (днесъ с. Княжево) и затова преговоритѣ на посланницитѣ съ него се забавили.

Презъ 1653 и 1654 г. сж били вписани въ книгитѣ за нарежданията на републиката редица разпоредби до софийската колония за успѣшното водене и привършване преговоритѣ съ Портата относно привилегиитѣ, съ които се ползвали дубровчанитѣ и които турцитѣ често отменявали[3]). Отъ 1656 г. е запазено едно писмо отъ Лучияно Кабога и Джакомо Базели отъ София, въ което се даватъ подробни сведения за приготовленията на турскитѣ войски за война[4]). Презъ м. юний следующата година София била посетена пакъ отъ цариградскитѣ посланици Ранина и Палмота, които подъ предлогъ, че турцитѣ правили прѣчки при износа на кожи, потърсили среща съ пашата на Румелия. Тѣ го молили да протежира дубровнишкитѣ търговци и тѣхната търговия, както това правилъ и самия султанъ[5]). Подробности за тѣзи пречки научаваме отъ самото писмо на Симонъ Хлагиевичъ, софийски търговецъ, комуто турцитѣ попречили да натовари и експедира стоки за Дубровникъ. Той се оплаква и настоява предъ турскитѣ власти въ София да зачитатъ привилегиитѣ, съ които се ползвала неговата нация[6]).

Запазено е едно оплакване на търговцитѣ отъ софийската колония до ректора и съветницитѣ въ Дубровникъ отъ 1659 г., за гдето провадийскитѣ търговци при изнасяне стокитѣ не се спирали въ София, за да не плащатъ установенитѣ такси за поддържане колонията и църквата въ сжщия градъ. Така постжпвали не само провадийскитѣ дубровчани, но и тѣзи, които търгували изъ Добруджа. Заради това софийскитѣ търговци предупреждавали, че ще напуснатъ тази църква, като премѣстятъ и самото тържище въ Провадия[7]). Това не станало, обаче, търговията на дубровчанитѣ, както въ София, тъй и другаде въ Турция, западала все повече и повече.

---

[1]) „Ho finito hoggi di riscotter le lettere di cambij dirette per questa piazza, le quali sono state appieno pagate se bene, non con dovuta prestezza da questi hebrei . . .“ Писмо отъ M. Ragnina отъ 30. IV. 1651 г.; fasc. 51 № 1904. Подобенъ текстъ има и въ друго писмо отъ София — 29. VI. 1655 г. на D. Benessa и Tr. Cerva fasc. 90.

[2]) „ . . . anzi due giorni prima . . . . e seguito uno combattimento fra li Marco Cossi di Pirot, e di Palancha con quelli ladri, nel qual conflitto perirono sei ladri, e le loro teste furno portate in Pirot, e poiche sopra li pali nella fortezza . . .“ fesc. 51 № 1905.

[3]) Lett. e com. т. 55 f. 98V⁰, 133V⁰, 153V⁰—155V⁰, 202 и др.

[4]) Писмо отъ 8. II. 1655 г. fasc. 53 № 1940.

[5]) „ . . . Doppoi li racommandamo l'interessi di questi nostri mercanti bisognosi della sua prottetione dalla quale meritavano d'esser asistati, e guardati con buon ochio nel medessimo modo come la Maesta del Gran Signore . . .“ Писмо отъ 5. VI. 1657 г.; fasc. 48 № 1856.

[6]) Писмо отъ 27. VI. 1657 г.; fasc. 51 № 1904.

[7]) Писмо на mercanti della collonna di Soffia отъ 8. VII. 1659.; fasc. 89 № 2215.

Презъ последующитѣ 3—4 години София се споменава само въ нѣкои информационни писма[1]). Едва отъ 1662 година е запазено въ цѣлость завещанието на Иванъ Николичъ. Той завещалъ 30 талера на софийската църква Св. Богородица и 300 талера за поменъ въ литургии. За изпълнители на завещанието били определени М. Бодиглиа и Бартоломео Сорго, които трѣбвало да платятъ най-първо дълговетѣ му, а остатъка отъ имотитѣ му да предадатъ на Нико Андриаши — неговъ универсаленъ наследникъ[2]). Завещанието е приподписано отъ свещеникъ Даниелъ отъ Желѣзна, софийски капеланъ и Бартоломео Сорго. По нареждание на софийската колония документътъ билъ изпратенъ въ Дубровникъ, гдето и билъ вписанъ въ книгата за завещанията. Въ това нареждание сѫ изброени и следнитѣ дубровчани отъ София: Лучиано Кабога, Антонио Рести, Стефано Тудизио, Вукашино ди Радо, Франческо Златаричъ, Вито Реничъ, Бартоломео Сорго и Марино Марини[3]). Това вече показва колко много е намаляла колонията. Мнозина отъ търговцитѣ продали своитѣ имоти въ София. Едни между тѣхъ били и наследницитѣ на Лончиалиа. Дъщеря му Вица поискала да продаде кѫщата си въ София на единъ турчинъ. На това, обаче, се противопоставили най-енергично отъ Дубровникъ съ писмо отъ 21 октомврий 1663 г.[4]).

Въ отговоръ на това нареждание софийската колония изпратила едно дълго писмо, въ което описва подробно всички перипетии, презъ които миналъ този въпросъ, докато най-после тази кѫща, купена отъ единъ турчинъ за 70,000 аспри, била обещана да се отстѫпи на колонията срещу малка печалба. Самото писмо е подписано, вънъ отъ посоченитѣ по-горе лица въ завещанието на Николичъ, още и отъ Орсато Сорго, Владиславъ Черва, Симонъ Златаричъ и Матео ди Лупи[5]).

Презъ следующата година се повдигналъ сѫщо така единъ споръ между дубровчанитѣ въ София, относно ползването отъ една кѫща на покойния дубровчанинъ Пиетро Мурга. Неговитѣ наследници се оплакали въ Дубровникъ, че софийската колония отнела тѣхния имотъ въ София, който по-рано е билъ даванъ подъ наемъ на Джуньо Сорго и Златаричъ. Поради това отъ Дубровникъ разпоредили до софийската

---

[1]) Писмо на Damian sin Mihailla Buruma v Soffij отъ 29. IX. 1660. Сѫщо на Nicolo di Giorgi Andriasci отъ 15. XI. 1661, fasc. 51 № 1904. Има запазено и едно писмо на самата колония отъ 10. II. 1662, fasc. 51 № 1905.

[2]) „Ia fra Daniel od Xelezni Cappelan Soffiski yesam svedok gorgnimu pismu i daie ovo voglia recenoga gospodina Ivana" . . Test. т. 65 f. 119.

[3]) П. т. f. 119V°.

[4]) „Sotto li 3 del cadente vi si è scritto per il particolare della casa e dogagna che si pretende di vendere da Vizza figliola di quondam Pietro Loccialia all'anennatoni(?) Turco, e sopra l'infiniti pergiuditij che con simil vendita potrebbero seguire a quella nostra chiesa, et à tutta la piazza di mercanti nostri di Sofia. Però in conformita del scritovi procurate di far il possibile ch'non segua altrimente la detta vendita . . ." fasc. 35 № 1774.

[5]) Писмо отъ 31. X. 1663 г. fasc. 15 № 1635.

колония на дубровнишкитѣ търговци да се възвърне този имотъ, стига само колонията да нѣма достатъчно основания да го задържи[1]).

Отъ споменатитѣ презъ тази епоха имена на дубровчани въ София може да се заключи, че тѣхния брой не надминавалъ 12—14 души. Презъ това време тѣхнитѣ интереси предъ турскитѣ власти били най-енергично пазени и защищавани отъ новия дубровнишки посланикъ въ Цариградъ, — известния дипломатъ Джиакомо Палмота, който начесто навестявалъ дубровнишкитѣ колонии изъ българскитѣ земи и най-вече София, отъ гдето изпращалъ обширни доклади до републиката[2]). Съобразно това и нарежданията до софийската колония сж били твърде чести.[3])

Запазени сж менителници отъ 1666 г., издадени въ София срещу търговци въ Венеция за изплащане задължения въ талери за срокъ отъ 9—10 месеца. Издатели сж Владиславъ Черва и Симонъ Златаричъ, софийски търговци, въ полза на Мартолица ди Черва отъ Дубровникъ[4]). Дубровчанитѣ отъ София били въ връзка съ евреитѣ отъ Венеция и отъ Гюмурджина, които не рѣдко идвали по търговия въ София[5]). Поради малкото дубровчани въ този градъ посланицитѣ се оплакали, че когато минавали презъ сжщия градъ, не могли да намѣрятъ необходимитѣ чужди размѣнни средства — цехини и онгари[6]).

Презъ 1670 г. било е отправено писмо отъ нѣколко софийски търговци — Франческо Ранина, Марино Рести, Винченцо Вентура, Вито Диничъ и Димитрио ди Стефани, съ което тѣ съобщаватъ, че Матео Лупи продалъ кжщата си въ София на евреина Юда Бермозе, за което билъ глобенъ съ 500 талера. Сжщитѣ се оплакватъ, че по този начинъ малкото дубровнишки кжщи въ София преминаватъ въ ржцетѣ на чужденци-евреи и турци, така че се застрашавала и самата дубровнишка капела въ София, която не можела да се запази, понеже е обкржжена отъ дубровнишкитѣ кжщи, продадени на друговѣрци[7]). Навѣрно нѣколцината останали въ този градъ дубровчани сж виждали вече, че тѣхната колония намалява по брой отъ година на година и че нищо не е въ сила да спре стопанския ѝ упадъкъ. Отъ следващата 1671 година

---

[1]) „Sono qui comparsi li conservatori dell'herede di Pietro Murga agravandosi che la cotesta colona li viene detenuta una sua casa in cotesta piazza senza alcun legitimo titolo nè pretesto la quale li medesimi conservatori per il passato hanno concessa ad affitto a Ser Giugno Lorenzo di Sorgo et alli Slatarich, da quali alli istessi si è corisposto con l'affitto percio se non havete ragion susistente restituite subbito la detta casa e se havete motivo bastevole à ritenerla a risposta di questa informateci puntualmente a fine che da noi si puossa con opportuno rimedio, e con essatta giustitia ad' ogn' uno far il dovere e non fare altrimente nè che percio vi si faccino altre repliche. Stati sani." Lett. e com. т. 59. f. 113V⁰.

[2]) Писмо отъ София отъ 25. VII. и 4. VIII. 1665 г. fasc. 52 и 53 № 1935 и 1940. Сжщо писмо отъ 14. X. 1667 г. въ което Палмота се оплаква, че въ София липсвали превозни средства, понеже султана реквизиралъ всички коли и коне за ловъ къмъ Ямболъ. fasc. 51 № 1904.

[3]) Lett. e com. т. 59 f. 11V⁰, 17, 18V⁰, 19, 33, 100, 113 сл. 124, 125; т. 60 f. 2V⁰, 3, 6 и др.

[4]) Div. not. т. 140 f. 60V⁰; п. т. f. 61.

[5]) Писмо отъ Антонио Рести и Орсато Сорго отъ София — 2. X. 1668 г. fasc. 48 № 1856.

[6]) Писмо отъ 26. VII. 1670 г. на M. Cerva и B. Sorgo.

[7]) Писмо отъ 9. IX. 1670 г. fasc. 60 № 1976.

е запазена една нотариялна декларация, направена въ София и после допълнително изпратена въ Дубровникъ, съ която Радо ди Франческо Браила удостовѣрява, че е прегледалъ всички книжа и е напълно удовлетворенъ отъ Матео Балунчинъ. За свидѣтели сѫ подписали Франческо Ранина и Франческо Бергамини[1]).

Едно отъ последнитѣ завещания на софийскитѣ дубровчани е това на Винченцо Вентура, направено презъ 1671 г. въ София. Той оставилъ голѣми парични дарения на църквитѣ въ Дубровникъ, Чипровецъ и на софийския капеланъ Георги[2]). Въ съдружие съ Филипо Сантули той притежавалъ голѣмо количество кожи. За епитропи били опредѣлени софийскитѣ търговци Франческо Ранина, Филипо Сантули, Деметрио ди Стефано и Стефано ди Винченцо. Свидетели сѫ му били Матео Балунчинъ и Франческо Стефано[3]).

Презъ сѫщата 1671 г. дубровчанина Флорио ди Андреа Жилбати[4]), отъ София изпратилъ едно писмо въ Дубровникъ.

Презъ тази епоха София се споменава повече като центъръ, отъ гдето дубровчанитѣ сѫ наблюдавали движението на турскитѣ войски къмъ северъ. Като главенъ градъ на Румелия тукъ било седалището на висши турски власти, съ които дубровчанитѣ поддържали връзка за запазване даденитѣ имъ привилегии, както и за събиране сведения за мѣстопребиването на султана и великия везиръ. Отъ 23 май 1672 г. е запазено едно писмо на Франческо Ранина, съ което той съобщава въ Дубровникъ за похода на турскитѣ войски къмъ Дунава срещу поляцитѣ[5]).

Презъ следующата 1673 г. презъ София преминали посланицитѣ Савино Менце и Орсато Ранина на пѫть за Одринъ, гдето тѣ разчитали да пристигнатъ преди султана да тръгне за Силистра[6]). Сѫщитѣ посланици придружили султана до Богазъ-кьой на Дунава. Отъ тамъ турскитѣ войски се опѫтили къмъ Исакча, срещу поляцитѣ и великия везиръ разрешилъ на Ранина да се върне въ Цариградъ, а на Менце — въ София. Последниятъ изпратилъ отъ София обстоенъ докладъ на републиката, съ молба да му се изпратятъ бързо пари[7]). Презъ 1674 г. презъ зимата русенския търговецъ Виченцо ди Джиовани билъ въ София, гдето трѣбвало да уреди нѣкакви смѣтки[8]). Презъ 1675 г. отецъ Григорио отъ Чипровецъ, кустодъ и генераленъ викарий на София дава сведения въ Дубровникъ за софийската дубровнишка колония. Той се оплаква на ректора и съветницитѣ на републиката, че нѣкои

---

[1]) Div. not. т. 140 f. 101.

[2]) „Giorgi Bosnese capellano di Soffia".

[3]) Test. т. 69 f. 122. На края на завещанието се подписалъ още единъ дубровнишки търговецъ — Florio d'Andrea Florinij.

[4]) Писмо отъ 25. IV. 1671 г. fasc. 60 № 1976. Този дубровчанинъ често пѫти билъ натоварванъ съ изпълнението на редица обществени служби въ Турция.

[5]) Fasc. 60 № 1976.

[6]) Писмо отъ 14. VII. 1673 г. fasc 47 № 1845.

[7]) Писмо отъ 1. X. 1673 г. fasc. 47 № 1845; Сѫщиятъ отправилъ отново бърза молба отъ Прокупле да му се изпратятъ суми, за да повърне взетитѣ пари въ заемъ още въ Провадия. Въ писмото той съобщава за голѣмата чумна епидемия, която само въ Цариградъ взимала повече отъ 10,000 жертви на день. Писмо отъ 21. X. 1673 г. fasc. 47 № 1845.

[8]) Писмо отъ 26. II. 1674 г. fasc. 40 № 1803.

софийски търговци отваряли писмата, предназначени за католишкото духовенство и поправяли дори съдържанието на нѣкои отъ тѣхъ. Поради това той молилъ разпорежданието до софийската колония да не се върши това въ бѫдаще[1]).

Измежду софийскитѣ дубровчани презъ 1675 г. се споменава още нѣкой си Томица Кожухара[2]). Презъ това време въ София се отбилъ известния Флорио ди Андрея Жилбати, който билъ вече на служба на републиката въ Турция[3]). Презъ следващата година, споредъ сведения отъ Цариградъ, въ София е върлувала страшна чумна епидемия, отъ която били умрѣли нѣколцина дубровнишки търговци; единъ отъ тѣхъ билъ Франческо Карваричъ, съдружникъ на Вице (Виченцо) Гардобица. Софийскитѣ муселимъ и кадия запечатили неговитѣ стоки, подъ предлогъ, че починалия билъ гръкъ, а не дубровчанинъ. Затова станало нужда други дубровчани, дори такива отъ Русе, да докажатъ националностьта на покойния Франческо[4]).

Вѣроятно е, че следъ тази чумна епидемия търговията на дубровчанитѣ въ София съвсемъ западнала. Въ града останали само нѣколцина дубровчани. Въ едно писмо на Секондо Гоце отъ 1678 г. се казва, че чумата въ София продължавала и е взела въ жертва дубровчанина Христо Гюровъ, по прекоръ Кюркчия[5]), но останалитѣ членове отъ колонията били здрави. По-подробни сведения за състоянието на дубровнишката колония въ София сѫ запазени въ единъ обстоенъ докладъ на тѣхнитѣ посланици — Марино Гоце и Николо Бона. Отношенията между Цариградъ и Дубровникъ сѫ били влошени, поради голѣмата упоритость на дубровчанитѣ въ искането си за значително намаление на трибута. Самитѣ посланици изпаднали въ немилость За да си подготвятъ сравнително по-добъръ приемъ въ Цариградъ, тѣ трѣбвало да намѣрятъ въ София на всѣка цена една сума отъ 500 талера. Колонията тукъ почти нѣмала вече никакъвъ кредитъ предъ другитѣ търговци. Специално евреитѣ, виждайки, че турцитѣ се отнасяли зле спрѣмо дубровчанитѣ, отказвали помощьта си. Посланицитѣ съ мѫка намѣрили 500 талера отъ единъ турски лихварь, срещу 48% годишна лихва. Този турчинъ далъ сумата само срещу гаранцията на нѣкой си търговецъ Петко отъ Копиловацъ, при което не само, че той отхвърлилъ порѫчителството на единъ отъ дубровчанитѣ, но дори отказалъ да приеме гаранцията на цѣлата колония въ София. Поради това посланицитѣ се застѫпили предъ Дубровникъ да се повърне веднага тази сума, „за да може, пишатъ дословно тѣ, да имаме въ бѫдаще кредитъ, какъвто

---

[1]) Писмо отъ Чипровци отъ 20. IX. 1675 г. — fasc. 90 № 2221.

[2]) Писма отъ Tatar-Pazargich, 30. VI. 1675 на Marino Caboga fasc. 52 № 1915.

[3]) Писма на сѫщия отъ София — 7. IX. 1675 fasc. 60 № 1976.

[4]) Писмо отъ Цариградъ — 17. X. 1676 на Francesco de Gradi и Marino de Bucchia fasc. 45 № 1832.

[5]) „vengo a darli parte dell mio salvo arivo qui in Soffia, che segui sotto li tre dell corente, dove regnia al quanto la peste ma fra li nostri per Idio grazia non si e fatto sentire eccetto in una casa di Christo Ghiurov, detto Chiurcia, quale passo da questa con tre creature alla miglior vita . . .“ Писмо на Marino di Nicolo Gozze e Nicolo Bona отъ София, 27. V. 1678 г. fasc. 47 № 1849.

нашата нация напълно е загубила на този пазаръ“[1]). Въпреки, че исканата сума била намѣрена, положението на посланицитѣ не станало по-добро. Неуспѣшнитѣ преговори съ турцитѣ завършили съ затварянето въ силистренската крепость на най-ревностния дубровнишки патриотъ Николо Бона, гдето, както е известно, той е починалъ[2]).

Презъ следующата 1679 г. София отново била посетена отъ русенския търговецъ Виченцо ди Джиовани, отъ гдето писалъ подробно за своята търговия, както и за движението на турскитѣ войски около долното течение на Дунава[3]). Поради постояннитѣ военни действия въ тази часть на Балканския полуостровъ, София била твърде често посещавана, както отъ цариградскитѣ посланици, тъй и отъ специални, извънредни посланици отъ Дубровникъ. Запазенъ е единъ рапортъ отъ 1680 г. отъ София, изпратенъ отъ посланика Рафаелъ ди Гоце, въ който той описва подробно посещението и разговора, които е ималъ съ румелийския беглербей въ София. Следъ като му поднесалъ обичайнитѣ дарове, той го помолилъ да вземе присърдце интереситѣ на дубровнишкитѣ търговци. Беглербеятъ се съгласилъ да имъ помага въ всички случаи, когато тѣ се отнесатъ до него[4]).

Следъ 1680 година сведенията за софийската колония на дубровчанитѣ намаляватъ значително. Както навсѣкжде отъ Балканския полуостровъ, тъй и отъ София дубровнишкитѣ търговци започнали да се изселватъ. Въ всѣки градъ, гдето по-преди сж живѣли по 30—40 дубровчани, не сж останали вече повече отъ 4—5 души, по обичаи и по религия твърде много побългарени. Така, въ една релация на Антонио Стефано, никополски епископъ, отъ 1685 г., се съобщава, че русенскитѣ дубровчани претендирали да живѣятъ по свой маниеръ и обичай и да си избиратъ по свое желание свещеници, които да не сж подчинени на епископитѣ, въпреки декретитѣ на католишката църква. „Търговцитѣ-дубровчани, се разказва по-нататъкъ въ релацията, които живѣятъ въ тѣзи земи, като въ Бѣлградъ, София и въ други такива мѣста, трѣбвало да поискатъ утвърждението на тѣхнитѣ енорийски капелани отъ архиепископитѣ на Дубровникъ и да бждатъ подчинени на епископитѣ въ онѣзи мѣста, които тѣ населявали“[5]).

По време на чипровското възстание католицитѣ почнали да бѣгатъ на разни страни. Отмжщението на турцитѣ се простръло не само върху дубровнишкитѣ колонисти, но и върху католишкитѣ свещеници изъ българскитѣ земи. Една отъ най-пострадалитѣ колонии била софий-

---

[1]) „. . . e noi in avenire possiamo haver credito il quale totalmente la nostra natione hà perso in questa piazza“. Писмо отъ София отъ 27 май 1678 г. на Marino di Nicolo Gozze e Nicolo Bona. fasc. 48 № 1859.

[2]) Въ паметь на този заслужилъ посланикъ е поставена мраморна плоча въ входа на общината въ Дубровникъ съ следния надписъ; „D. O. M. Nicolao de Bona Ioannis filio singularis prudentae senatori qui defficillimis Rei per temporibus gravissima legatione sponte suscepta ad vicinum Bossinae pro regem, et ab eo per vim Silistriam ad Turcarum Imperatorem transmissus, ibi diuturno in carcere pro Patriae libertate catenatus obit morte ipsa animo constanti immortalitatem nominis in omnem posteritatem promeritus. Hoc ex seu: con; munumentum honoris et memorie positum. Anno. MDCLXXVIII.

[3]) Писмо отъ 16 августъ 1679 г. отъ София. fasc. 51 № 1904.

[4]) Писмо отъ 18 януарий 1680 г. отъ София. fasc. 51 № 1905.

[5]) Fermendžin, ц. с. стр. 300.

ската. Съ едно писмо на споменатия епископъ Антонио ди Стефано отъ 1689 г. се съобщава въ Римъ, че турцитѣ избили голѣмъ брой католици. „Софийския капеланъ, се казва въ писмото, билъ даденъ въ залогъ на турцитѣ и едва избѣгалъ чрезъ голѣма хитрость; други 20 души младежи отъ Чипровци и още толкова отъ Копиловци, които изучавали различни занаяти въ София били сѫщо така дадени въ залогъ на турцитѣ“[1]). На следващата година свещеника Габриелъ Манчичъ отъ Чипровци успѣлъ да избѣга въ чужбина, заедно съ софийския архиепископъ, следъ като едва спасилъ главата си отъ турцитѣ[2]). Презъ 1691 г. софийския архиепископъ не билъ вече живъ. Презъ време на последующитѣ две години следъ това, нещастията съ християнското население въ българскитѣ земи още продължавали. Въ едно писмо на Марко Пеячевичъ до папския кардиналъ отъ 1693 г. се казва следното: „Следъ смъртьта на софийския архиепископъ вече три пѫти Ви писахъ, като Ви съобщавахъ за бедния (нещастния) български народъ, който се е разпръсналъ по цѣлия свѣтъ“[3]). При това вѫтрешно състояние на българскитѣ земи не могло да има условия за спокоенъ стопански животъ и поради това и търговията на дубровчанитѣ въ Балканския полуостровъ съвършено западнала. Дори и следъ сравнителното успокояване на страната, което настѫпило къмъ срѣдата на 90-тѣхъ години на 17 в., старата дубровнишка търговия още не могла да се възстанови.

Така, съ чипровското възстание настѫпилъ бързо края на дубровнишката търговия въ София. При все, че тукъ-таме нѣкои дубровчани успѣли да се задържатъ още за една-две години, тѣхната стопанска дейность е била твърде ограничена. Отъ едновремешната тѣхна добре организирана мрежа отъ търговци и търговски посредници въ всички български земи, не е останало почти нищо. Единичнитѣ усилия на нѣколцина търговци въ Русе, Търново, Силистра и София не могли да дадатъ добри стопански резултати. Едни и сѫщи търговци трѣбвало да посещаватъ по нѣколко градове, за да могатъ да изнесатъ въ ограничени размѣри поне по нѣколко товара кожи.

Къмъ началото на 1690 година не сѫ останали вече никакви следи отъ дубровнишки търговци въ София, сѫщо и въ Бѣлградъ, Скопие и въ всички онѣзи вѫтрешни градове на Балканския полуостровъ, гдето само 50 години преди това дубровнишката търговия била още въ разцвѣтъ. За малката република на Св. Влахъ вече не сѫществувала дубровнишката търговия изъ българскитѣ земи. Самитѣ дубровнишки посланици въ Цариградъ съобщаватъ това положение въ Дубровникъ. Вѣроятно по искане на републиката, къмъ края на 17 в. — 1699 г., посланика Лука Барка изпратилъ подробенъ докладъ за състоянието на дубровнишката търговия въ турскитѣ земи и възможноститѣ за нейното възстановяване въ София, Бѣлградъ, Скопие, Провадия и др.

---

[1]) „Il padre capellano di Soffia essendo stato dato in pegno delli Turchi è scampato con grand astutia; circa 20 giovani di Chiprovac ei altri tanti di Copilovaz, ch'imparavano diverse arti a Soffia, sono stati dati in pegno; п. т. стр. 305.

[2]) п. т. 310.

[3]) „Dopo la morte del Illustrissimo Signore arcivescovo di Soffia ho scritto tre volte a Vostra Signoria Illustrissima, dandoli notitia del misero popolo di Bulgaria quale è disperso quasi tutto il mondo;“ п. т. стр. 315.

Следъ като се разказва подробно за изгодитѣ отъ едно възстановяване на дубровнишката търговия въ Бѣлградъ, Прищина и Нови Пазаръ, посланикътъ се спира на търговията въ София. „При все, че София е далечъ отъ Дубровникъ, казва той, тамъ може да се основе една търговска кѫща съ единъ капиталъ въ брой и да се назначи единъ рѫководитель на тази търговия, който би могълъ да търгува сигурно поне съ единъ сортъ стоки, напримѣръ: да се изпратятъ пари въ брой въ Провадия и наоколо въ други мѣста, за да се купятъ кожи (cori bassio) и се изпратятъ въ София, гдето да ги продадатъ сѫщо въ брой, съ една честна печалба. Повтарямъ, тази търговия е сигурна и съ нея нѣма да сгрешимъ; да се изпрати една сума (капиталъ) за обществена смѣтка, която да се постави въ обръщение отъ единъ опитенъ човѣкъ и въ кѫсо време капитала ще бѫде удвоенъ безъ да се рискува“[1]).

Отъ тѣзи думи на дубровнишкия посланикъ въ Цариградъ се разбира, че търговията на дубровчанитѣ въ София е била вече окончателно преустановена и самия пазаръ — изоставенъ. Споредъ доклада е явно още, че положението не е могло и да се поправи. Посланикътъ Лука Барка не счита, че може да се възобнови предишната експортна търговия на дубровчанитѣ въ България. Той предлага само да се използва отъ една единствена търговска кѫща разликата между ценитѣ на кожитѣ на провадийския и софийски пазари, като евентуалната печалба отъ тази търговия се използва за общественитѣ нужди на дубровнишката република.

Отъ изложението на цариградския посланикъ е явно, че вече не могло да се предлага и очаква възстановяването на предишната организация на дубровнишката търговия въ Турция. Дубровчанитѣ трѣбвало да се смѣтатъ за изключени отъ износната търговия на Балканския полуостровъ. Такава тѣ могли да организиратъ само въ Цариградъ, а вѫтрешностьта на полуострова съ изключение на Прищина и Нови Пазаръ трѣбвало да се предостави на мѣстни търговци, които били въ връзки съ експортьори-чужденци и то не дубровчани, а французи, австрийци, немци, англичани и други, които презъ и следъ 17 в. образуватъ своитѣ фактории въ нѣкои отъ онѣзи мѣста, гдето по-рано е имало дубровнишки колонии.

За дубровчанитѣ София остава само като градъ, гдето се отбивали тѣхнитѣ посланици на пѫть за Цариградъ. Не сѫ запазени никакви сведения, отъ които да се заключи, че следъ 1700 г. въ този градъ е

---

[1]) Memoria per li nostri Eccmi SSri di Ragusa per intavolare il comercio con il statto Ottomano et la scala di Ragusi et in altri paesi et scale per la Turchia e segue.

„. . . . Se bene Soffia è lontano da Ragusa si puol stabilire una casa di negozzio con un capitale in contanti et mettere un capo sopra tal negozio il quale potrebbe negoziar in un capo di mercantia sicuro, cioe con il contante mandare in Provato et appresso ad altri luochi comprare cori bassio(?) portarli in Soffia et rivenderli per contanti con un utile honesto, so cosa parlo, questo negozio e sicuro et in questo non falaranno, un bon capitale di contanti se mandi per conto Publico quando sara maneggiato dalla attivita d'un capace soggeto in poco tempo il capitale sara radoppiato senza correre risicho“ . . . (Документътъ е приложенъ въ архивата на Лука Барка между писмата му отъ м. май и юний 1699 г.) fasc. 37 № 1784.

останала поне нѣкоя тѣхна търговска кѫща. Сѫщо така може съ сигурность да се твърди, че въ сѫщото време по дългия пѫть между София и Дубровникъ не е осталалъ нито единъ дубровчанинъ, който да е търгувалъ по тѣзи мѣста, съ изключение на гр. Русе.

2. Пловдивъ.

Завладяването на Балканския полуостровъ отъ турцитѣ създало благоприятни условия за преуспѣването на всички онѣзи градове и паланки, които сѫ лежали покрай голѣмитѣ военни пѫтища и естествени стратегически пунктове въ обширнитѣ граници на турската империя. Специално голѣмия, оживѣнъ отъ преди вѣкове търговски и воененъ пѫть Виена—София—Цариградъ station станалъ нерва на новата държава въ югоизточна Европа. Цариградъ, Одринъ, Пловдивъ и София сѫ били голѣмитѣ престолни градове, въ които презъ разни времена на годината отсѣдвалъ султана, заедно съ своята свита. Тѣзи градове били превърнати въ първостепенни административни центрове и седалища на голѣми и постоянни гарнизони. Отъ тѣхъ се управлявала страната и отъ тамъ се пазилъ вѫтрешния редъ и спокойствие на голѣмата империя.

Условията за развитие на голѣмитѣ градове, като Одринъ и София, презъ време на турското владичество, сѫ били еднакво мѣродавни за развитието и на гр. Пловдивъ. Разположенъ въ срѣдата на много богатата равнина и на голѣмия пѫть за Цариградъ, бѫдащето му като първостепененъ търговски и воененъ градъ е било осигурено. Въ търговската история на земитѣ, съставляващи Балканския полуостровъ, този градъ заема почти еднакво мѣсто, съ това на Одринъ и София.

Не много по-късно, ако не дори едновременно, Пловдивъ билъ заселенъ съ дубровнишки търговци, защото и тамъ, както въ София, имало добри перспективи за доходна търговия. Налични сѫ били всички условия за сигуренъ пласментъ на европейскитѣ фабрикати въ гр. Пловдивъ, който освенъ това билъ сѫщевременно стоварище на разни балкански сурови произведения. Въ това отношение града Пловдивъ се ползвалъ и съ по-добри условия на развитие, защото неговата околность била много по-богата, въ сравнение съ тази на София.

Много рано, по-рано отъ всички други градове, името на Пловдивъ се среща споменато въ разнитѣ грамоти и фермани, които турци и дубровчани сѫ разменяли при уреждане взаимнитѣ си отношения. Отъ 1442 г. сѫ запазени документи за привилегиитѣ, които турската власть давала на дубровчанитѣ за свободно търгуване по сухо и по море изъ турскитѣ владения — по Анатолия, Романия, българскитѣ и влашки земи. Тѣ били освободени отъ плащането на каквито и да било мита въ земитѣ, презъ които били пренасяни. Само тамъ, гдето се продавала стоката, сѫ били събирани мита. Размѣра на митото въ Пловдивъ, Одринъ и Кратово било опредѣлено споредъ закона на 2%[1]). Сѫщитѣ

[1]) „. . . и още им ȣчини милость господство ми, да трьговци и людıе них с трьзи и с иманıем них да могȣ ходити по морȣ и по сȣхȣ безь нıедне забаве по натолıе, по романıе, по бȣгарскои и по влашкои земли, по срьблех, по арьбанасех, по босне и по свех инех мистех, землıах и градовех господства ми, да не плакаю пȣтем ѡд своıех трьг ниедне царѣне ни дохотка посионога никомȣ, такмо да плакаю дге(?) догю с трьгом ȣ мıесто царьства ми, що продадȣ, ѡд. р̈. аспри. В̈. аспре, каконо ıе законь ȣ Ендронополю и ȣ филипополю и ȣ кратове . . .“ Truhelka, C. Tursko slovienski spomenici dubrovačke archive. Saraevo, 1911 стр. 10.

привилегии били потвърдени и презъ 1459 г.[1]). Навѣрно, скоро следъ това, може би само нѣколко десетилѣтия, дубровчанитѣ започнали да се установяватъ въ Пловдивъ и то не много по-късно, отколкото въ София. Презъ 1481 г. въ Пловдивъ била издадена на дубровчанитѣ специална грамота, съ която, като се потвърждаватъ старитѣ привилегии, билъ намаленъ опредѣления имъ годишенъ данъкъ отъ 15,000 на 12,500 дуката годишно[2]). Вѣроятно тозиферманъ е билъ даденъ на дубровчанитѣ отъ Пловдивъ и Одринъ по лична тѣхна молба. Така тѣ сѫ постѫпвали винаги. Дубровнишкитѣ посланници се явявали, придружени отъ специални драгомани, съ дарове и пари, предъ по-висшитѣ турски сановници, да молятъ ауденция отъ везира, или султана, отъ които, следъ врѫчване на даровете, издействували известни отстѫпки.

Сѫщо така въ Пловдивъ била подписана и друга една дарствена грамота отъ султана Баязидъ II до дубровчанитѣ, датирана отъ 1499 г.[3]).

За търговското значение на града Пловдивъ сѫ запазени ценни сведения отъ бургундския рицаръ Бертрандонъ де ла Брокиеръ отъ 1433 г.: „Той лежи на рѣката, наречена Марица, всрѣдъ голѣмо поле и е единъ прекрасенъ край, гдето се намиратъ всички видове нѣща за ядене и то на евтина цена. Едно време града е билъ значителенъ по голѣмина, а и сега е такъвъ“[4]).

За пръвъ пѫть се споменаватъ дубровчанитѣ въ Пловдивъ презъ м. януарий 1502 г., т. е. само 20 години по-късно отъ явяването на тѣхнитѣ сънародници въ София. Въ нотариалнитѣ книги на дубровнишката република за тази година сѫ споменати нейни поданици въ Пловдивъ, които имали да уреждатъ парични сдѣлки[5]). Въ този документъ се говори за нѣкоя си Франа. Сѫщото име се споменава 50 години по-късно въ другъ документъ, като дъщеря на Николай Хаджи, починалъ въ Пловдивъ[6]).

Отъ 1547 г. е запазенъ единъ договоръ за съдружие между дубровчани търговци въ българскитѣ земи, а именно между Биаджио ди Стефано и Джиовани ди Флорио.

Това съдружие имало седалища въ София и Дубровникъ и е търгувало съ всѣкакъвъ родъ стоки: износъ на кожи и вносъ на всѣкакъвъ видъ манифактура. Отъ текста на договора се разбира, че нѣкои отъ съдружницитѣ имали стари търговски връзки съ тѣхни клиенти въ българскитѣ земи, гдето тѣ търгували и че преди тѣхъ други дубровчани сѫ вършили значителна търговия. Изъ между тѣхнитѣ сънародници въ Турция е споменатъ нѣкой си Gioretha de Andrea raugeo habitante in Plovdino, отъ когото новото съдружие имало да взема 188

[1]) „Che nessuno prenda dazio delle merci di transporto in fuori dì quello, che e imposto, c oe quando vendono aspre cento aspre due, secondo la tassa d'Adrianopoli, Fillipopoli e Cratoa . . .“ Дарственъ ферманъ на султанъ Мехмедъ II отъ 7. III. 1459 г. п. т. стр. 17.

[2]) Ферманъ на султанъ Баязидъ II отъ 22. XI. 1481 г. п. т. стр. 64.

[3]) п. т. стр. 117.

[4]) Иречекъ К. Пѫтувания, стр. 138.

[5]) Div. not. т. 81 f. 45 (Die XVIII Januarij 1502).

[6]) Div. not. т. 115 fol. 104.

златни дуката, което се виждало отъ единъ документъ[1]). Сжщитѣ дубровчани търгували изъ много български градове, като София, Видинъ, Вратца (Vuraza), Орѣхово (Orese), Баба-Дагъ, Ловечъ (Lovce) и др. Споменатиятъ отъ Пловдивъ дубровчанинъ навѣрно не е билъ първия и единственъ колонистъ въ този градъ. Нѣколко години по-късно презъ 1557 г. е регистриранъ въ нотариалнитѣ книги на дубровнишката република договоръ за уреждане паричнитѣ вземания между дубровнишкитѣ търговци, живущи въ Пловдивъ. Търговецътъ Блазио Биска заявява предъ нотариуса, че е получилъ едно вземане чрезъ Николо Антонио, бившъ слуга на Джиорета[2]), житель на Пловдивъ, починалъ тамъ, за смѣтка на Франа, дъщеря и наследница на Николо Хаджи, сжщо починалъ въ Пловдивъ. За настойници на малолѣтната Франа сж били назначени Никола ди Бона, Петро ди Бенеса, Марино ди Гондола, Иоанъ ди Бона и Стефано ди Гради[3]). Споменатиятъ Блазио Биска се задължилъ допълнително да заплати за една кжща въ Пловдивъ такава сума пари, каквато щѣли да опредѣлятъ Марино ди Черва и Николо ди Бона[4]).

Въ дубровнишкия архивъ е запазенъ списъка на всички дубровчани къмъ 1559 г., които били заселени като колонисти въ разнитѣ градове изъ турската империя. Следъ като се изреждатъ имената на членоветѣ отъ търговскитѣ колонии въ Нови Пазаръ, Скопие и София, следва списъка на пловдивскитѣ търговци. Въ този градъ е имало 7 търговски кжщи: 1) Biagio di Besca, 2) Rusco di Vitto, 3) Nicolo Crospotovich e Staneta Jossusovich, 4) Giovani e Nicolo compagni, 5) Giovani d'Andrea, 6) Nicolo di Antonio и 7) Nicolo Stiepanovich[5]). Отъ изброенитѣ въ този документъ дубровчани, живущи въ Пловдивъ, сж споменати въ други нотариални книжа Николо ди Антонио и Биаджио Биска. Този списъкъ на колониститѣ е билъ изпратенъ за знание на посланицитѣ въ Цариградъ, за да се знае точно, кои лица трѣбвало да бждатъ освободени отъ плащането на мита. Изглежда, че въ това отношение турцитѣ правили пречки на дубровчанитѣ, защото единствено тѣ били привилегировани отъ всички чужденци въ империята. Действително, запазени сж сведения, че още въ ранни времена — презъ 1589 г. — турскитѣ власти сж се стремили по единъ произволенъ начинъ да обложатъ съ мита стокитѣ на пловдивскитѣ дубровчани. Въ архивитѣ за тази година се споменава въ едно нареждание, изпратено отъ републиката до дубровнишкитѣ посланици по трибута, платимъ въ Цариградъ, че поради произволното облагане на дубровнишкитѣ търговци въ Пловдивъ отъ турскитѣ власти, противно на заведенитѣ отъ по-рано обичаи, съ разни мита, между дубровчанитѣ търговци настанала суматоха. Отъ Дубровникъ дали нареждания до посланицитѣ да се явятъ веднага при висшитѣ турски сановници въ Цариградъ и напомнятъ, че

[1]) „Item in nel credito quale hanno sopra Gioretha de Andrea raugeo habitante in Plovdino quale et de ducati cento ottanta otto d'oro come appare per uno instrumento". Div. canc. т. 132 f. 235 сл.

[2]) Този търговецъ Джиорета е сжщия Gioretha de Andrea, който се споменува като пловдивски търговецъ презъ 1547 г.

[3]) Div. not. т. 115 f. 104 (Die XXIII Februarij 1557).

[4]) п. т. f. 104V⁰.

[5]) Lett. e com. т. 27 f. 178.

по силата на даденитѣ въ миналото привилегии дубровчанитѣ сѫ освободени отъ мита за пренасяне на стоки до града Одринъ[1]). Затова посланицитѣ трѣбвало да се снабдятъ съ специални грамоти отъ Мехмедъ паша до турскитѣ емини въ Пловдивъ, за да не имъ се събиратъ никакви мита. Сѫщевременно се порѫчва на посланицитѣ да се дадатъ дарове на самия паша. Както ще се види по-доле, турцитѣ не преставали да правятъ пречки на дубровнишкитѣ търговци дори до края на 16 в. и то най-вече въ Пловдивъ. Изглежда, че тѣ сѫ се стремили да разширятъ митническата зона отъ Цариградъ не само до Одринъ, но и до Пловдивъ.

Дубровнишката колония въ Пловдивъ е била малка, състояща се отъ нѣколко кѫщи. Въ подробното описание на пѫтуването на венецианския посланикъ Соранцо отъ 1575 година се казва, че въ Пловдивъ пѫтницитѣ пренощували въ кѫщата на дубровнишкия търговецъ Франческо Мили[2]). Въ дневника на другъ единъ посланикъ Паоло Кантарина отъ 1581 г. се съобщава, че презъ това време въ Пловдивъ е имало само единъ дубровнишки търговецъ, понеже нѣкои сѫ отпѫтували, а други измрѣли. Скоро, обаче, се заселили други дубровчани. Две години следъ това въ пѫтописа на Андрея Волфъ се казва, че, подобно на София и Одринъ, въ Пловдивъ е имало заселени дубровчани и евреи[3]).

Пловдивскитѣ дубровчани водили оживена търговия съ всички народности въ турскитѣ земи. Специално въ Пловдивъ, както и въ София, гдето евреитѣ съставлявали значителна колония, дубровчанитѣ били въ постоянни търговски връзки съ тѣхъ, както и съ българитѣ и турцитѣ. Отъ 1589 г. е запазенъ въ дубровнишкия архивъ единъ договоръ за уреждане задълженията между евреи и турци, чрезъ посредничеството на дубровнишкия търговецъ Радо ди Радо, представитель на една много известна фамилия измежду дубровчанитѣ въ България. Отъ текста на този договоръ се разбира, че нѣкой си евреинъ Иосифъ Намеръ отъ Пловдивъ билъ длъжникъ на единъ турчинъ отъ сѫщия градъ — Хаджи Хасанъ, кожаръ, за сума отъ 30,000 аспри, които били остатъкъ на едно задължение отъ 34,000 аспри. Турчинътъ натоварилъ за свой посредникъ дубровнишкия търговецъ Радо ди Радо, който да порѫча на евреитѣ Моисъ Меламедъ и Иосифъ Аронъ Коенъ, живущи въ Сараево, да изпратятъ на казания Хаджи Хасанъ въ срокъ отъ 5 дни 57 турски аршина червени платове и др. манифактурни стоки[1]). Очевидно е, че споменатия дубровчанинъ е билъ търговецъ въ българскитѣ земи, бидейки самъ въ търговски връзки съ Дубровникъ и Сараево. Сѫщиятъ, навѣрно, е изнасялъ кожи отъ Пловдивъ, гдето ималъ сдѣлки съ турци-табаци и евреи, които търгували съ манифак-

---

[1]) „Gli Emini di Filipopoli, hanno mosso un garbuglio di nostri mercanti, volendo che contra ogni antico costume et dovere, i mercanti nostri per le loro mercantie, gli paghino un'tanto per la doana, come vi potrete informare da essi mercanti, et noi siamo franchi, come voi sapete per fino in Andrinopoli, per tutte mercantie, che detti mercanti, conducono nel paese Turchesco fino al detto luogo, perche per tal causa si paga ogni anno il giumbrucho al Gran Signore . . ." Lett. e com. т. 30 f. 227 (11. IV. 1568).

[2]) Matković, P. ц. с. Rad. т. 124 стр. 44.

[3]) п. т. стр. 87.

тура. Дубровчанитѣ, пловдивски търговци, сѫ били въ връзка съ по-далечнитѣ пазари, като Сараево.

Отъ 1590 г. отново зачестяватъ оплакванията на дубровчанитѣ за опититѣ на турскитѣ власти въ този градъ да имъ наложатъ плащането на мита. Отъ „писмата и нарежданията" на републиката отъ 1590 г. се вижда, че софийския търговецъ Бенедето Ресги писалъ въ Дубровникъ за налагането гюмрюкъ (giumbruccо) отъ 2% върху стокитѣ на дубровнишкитѣ търговци въ Пловдивъ. Затова посланицитѣ трѣбвало да се погрижатъ да издействатъ заповѣдь отъ Високата Порта за освобождаване на дубровчанитѣ въ този градъ отъ мито, като това, което турцитѣ сѫ вече събрали, да се повърне на търговцитѣ[2]). Едва ли може да се твърди, че е успѣлъ този опитъ на турцитѣ да наложатъ събирането въ Пловдивъ на мито върху стокитѣ на дубровнишкитѣ търговци, защото посланицитѣ въ това отношение били много настойчиви, а и самитѣ търговци — упорити. Тѣ съ всички средства се мѫчили да отстояватъ своитѣ права и привилегии и винаги протестирали противъ всѣки турски произволъ. Пѫтешественикътъ Герлахъ е писалъ презъ 1575 г., вѣроятно по поводъ на подобни протести, че дубровчанитѣ се оплакали на патриарха въ Цариградъ, че българския архиепископъ взималъ нѣкакви мита отъ дубровнишкитѣ търговци, въпреки старитѣ обичаи[3]).

Както въ София, тъй и въ Пловдивъ дубровнишката търговия се разширила твърде скоро, а сѫщо така и броя на търговцитѣ нараствалъ бързо. Дубровчанитѣ отъ тукъ простирали търговскитѣ си връзки на северъ презъ Балкана до Дунава, на изтокъ до морето и на югъ и югозападъ презъ Одринъ,—чакъ до Драма, Родосто и Цариградъ. Тази область е била сравнително гъсто заселена. Освенъ това двата съседни градове—Пловдивъ и Одринъ сѫ били седалища на значителни турски гарнизони и на висши турски власти, което обстоятелство допринасяло много за оживеностьта на тържищата.

---

[1]) „Die XIII Septembri 1589. Cum sit quod Ioseph Namer hebreus de Filippopoli sit debitor Cagi Chassan tabaceo Turcae de eodem loco Filippopoli in summa asprorum triginta mille pro resto et saldo aspr. triginta quattuor mille, quos sibi dare debeat, hinc est, quod ex conventione habita cum Rado Radi agente et interveniente nomine dicti Cagi Cassan, promisit facere eidem Cagi Cassano unam literam apertam directam Moysi Melamed, et Joseph de Aron Coen hebreis habitantibus in Saraevo cum ordine et comissione, ut ipsi Cagi Cassano darent et consignarent in termino dierum quinque brachi mensuram turcicam quinquaginta septem panni scarlatti de 60 mercantilis . . ." Div. not. т. 125 f. 26.

[2]) „Benedetto di Resti da Soffia ci ha scritto, che in Filipopoli contro li privilegij nostri è stato tolto il giumbrucco di dua per cento ad alcuni nostri mercanti aforzatamente non pagandosi quivi dalli nostri mercanti il giumbrucco, però procurarete avere un comandamento dalla felice Porta, che contra li nostri privilegii non siano i nostri mercanti nel detto loco di Filipopoli, nè altrove astretti nell'avvenire al pagamento di detto giumbrucco, che quel aforzatamente è stato loro tolto, si debba restituire, il qual commandamento mandarete a detto Resti in Soffia . . ." Lett. e com. т. 37 f. 25.

[3]) Иречекъ, К. Стари пѫтешествия по България. Пер. спис. кн. VI стр. 43, 44. Иречекъ съ право отбелязва, че въ случая се касае не до българския архиепископъ въ Охридъ, а до търновския митрополитъ, който както ще видимъ по-нататъкъ ималъ да се справя съ значителна католишка пропаганда. Специално въ Търново дубровчанитѣ имали голѣма своя колония и църква, която имала свои имоти и доходи.

Извънредно ценни сведения за търговията на Пловдивъ се намиратъ въ цитираната вече нѣколко пѫти по-горе търговска книга на Бенедето Рести. Начиная отъ 1590 г. въ нея сѫ отбелязани още въ самото начало, и то на много мѣста, различни търговски операции на този дубровчанинъ съ пловдивското тържище. Изглежда, споредъ характера на тѣзи данни, че най-значителната търговия въ този градъ е вършилъ дубровчанина Лука Брайовъ, съ когото софийския търговецъ е билъ не само въ ежедневни търговски връзки, но и въ съдружнически отношения. Отъ Пловдивъ на първо мѣсто сѫ били изпращани бѣли кордовани[1]), а и всѣкакъвъ родъ сурови, необработени кожи. Било лично, самъ, съ свои агенти, било чрезъ Лука Брайовъ, Рести си е доставялъ постоянно стоки за износъ, а въ Пловдивъ изпращалъ манифактура, внасяна отъ Дубровникъ по сухо. Отъ нѣкои операционни смѣтки въ тази книга се разбира, че Рести ималъ въ Пловдивъ кѫща и дюкянъ[2]) (casa e botega) съ покѫщнина[3]) (massaritia). Това трѣбва да е било общия дюкянъ на Лука Брайовъ и Рести, които търгували съ разни платове[4]). На 31 декемврий 1590 г. е показано, че е продадено една бѣла карисея за 2200 аспри, половината отъ която сума била за смѣтка на Рести. Подобна операция е отбелязана на 24 ноемврий с. г. Продадени били две карисеи — жълта и бѣла по 2300 аспри; жълтата и половината отъ бѣлата сѫ били изпратени въ Пловдивъ, въ магазина на Лука Брайовъ[5]). Сѫщо и на 7 априлъ презъ предишната година сѫ продадени въ Пловдивъ две червени карисеи за 4400 аспри[6]). Стокитѣ, които се продавали въ Пловдивъ, били изпращани отъ София съ разни кириджии, между които се срещатъ имената на българи: Драганъ, Радотина и др. По сѫщитѣ тѣ получавали и сумитѣ за продаденитѣ стоки. На страница 30 въ книгата на Рести е дадена цѣлата смѣтка на пловдивскитѣ търговци за изпратенитѣ имъ суми въ разни времена[7]). Обмѣната на стоки между Пловдивъ и София била извънредно оживена. Отъ книгата на Рести се вижда, че най-многобройнитѣ сдѣлки този търговецъ е вършилъ съ Пловдивъ. Града е представлявалъ едно голѣмо стоварище на италиянски стоки, които посредствомъ агенти, комисионери, а често и съ търговци отъ селата били разпращани по гѫсто населената околия. Въ едно писмо отъ 1618 г. се споменава, че

---

[1]) „Cordovani bianchi di Fillipopoli pezze 543 dee dare addi Ultimo Decembre aspri 14231 . . .“ fol. 12.

[2]) „Casa e bottegha di Fillipopoli dee dare addi ultimo Decembre aspri 6970...“ f. 15.

[3]) Massaria della casa in Fillipopoli dee dare addi ultimo Decembre aspri 2032 . . .“ fol. 14.

[4]) Bottega di Fillipopoli in mano di Rado di Gio: e Luca Braiov dee dare addi ultino Decembre aspri 19151 . . .“ f. 24.

[5]) „Addi 24 Novembre aspri 4600 sono per doi carisee gialla e bianca ad aspri 2300 cioe la gialla e la mitta detta bianca mandata a la botega di Filipopoli in mano di Luca Braiov . . .“ f. 29V⁰.

Отбелязана е и следната операция за безсроченъ кредитъ на другия търговецъ Radi di Gio: „Addi detto aspri 1080 per la mitta d'una pezza bianca venduta in magior soma a Radi di Gio di Fillipopoli per tempo alla volonta . . .“ f. 29V⁰.

[6]) Carisee di conto dee havere addi 7 d'Aprile aspri 4400 per . . doi carisee rossa vendute per magior soma a la botega di Fillipopoli ad aspri 2200 . . .“ fol. 29V⁰

[6]) „Addi 8 Majgio aspri 6000 havuti per mano di Dragan . . .“ addi 2 Marzo (1592) aspri 6000 havuti da lui (Luca Braiov) con Radotina Cramaro . . .“ fol. 30V⁰.

[7]) п. т. fol. 30V⁰.

единъ отъ тѣзи пласьори на подобни стоки въ Пловдивско, съдружникъ на пловдивския търговецъ Кавриага, пострадалъ на пѫть за околнитѣ села и паланки, като билъ нападнатъ отъ 4 разбойници и убитъ на коня, а гърцитѣ, които били въ колата, били ограбени[1]).

Лука Брайовъ, като търговецъ е заемалъ въ Пловдивъ това положение, което 譯 Рести е заемалъ въ София. Той живѣлъ въ Пловдивъ близо 20 години. Въ дубровнишкия архивъ е запазено неговото завещание, направено на 25 августъ 1606 г. въ София. Той се разболялъ въ София, гдето отседналъ въ кѫщата на своя съдружникъ Рести, който сѫщо презъ тази година се изселилъ за Дубровникъ. Въ своето завещание той направилъ по обичая дарения за дубровнишкитѣ църкви и близкитѣ свои роднини и приятели. Между другитѣ дарения е отбелязанъ единъ даръ отъ 500 аспри на Бачковския монастиръ[2]). Особено ценна е приложената къмъ завещанието бележка за всички дългове и вземания на този пловдивски търговецъ[3]). Въ нея сѫ дадени нѣкои нови подробности за характера на търговията въ Пловдивъ. Лука Брайовъ ималъ търговски връзки съ Нови Пазаръ и областьта Загора, отъ кѫдето той, заедно съ други търговци, доставялъ разни видове кожи[4]). Въ деня на завещанието той е ималъ на складъ въ своя дюкянъ въ Пловдивъ още значително количество непродадени биволски кожи, нѣкои отъ които той притежавалъ въ съдружие съ други дубровнишки търговци[5]). Лука Брайовъ е ималъ взимания и отъ нѣкои търговци въ Одринъ. Заедно съ нѣкой си Димитъръ Кюркчия той складиралъ въ този градъ, при търговеца Милошъ 11 парчета касторови кожи[6]). Часть отъ купенитѣ отъ него кожи той препродавалъ на Бенедето Рести, или изпращалъ чрезъ него въ Дубровникъ, като за услугата и посредничеството му е плащалъ известна провизиона. Въ книгата на Рести е отбелязанъ презъ м. октомврий 1597 г. разхода отъ 19,200 аспри, платени за получени кожи отъ Лука Брайовъ отъ Пловдивъ; при продаването имъ въ Дубровникъ Рести си задържалъ 714 аспри за своя

---

[1]) „ . . . Uno delli compagni del Cavriaga habitante in Filipopoli mentre andava ad un villagio per gli suoi affari in compagnia d'alcuni Turchi fu asalito da quatre asassini di strada, e amazato esso solo ch'andava a cavalo e Greci ch'erano in caroza spogliati della robba . . .“ Писмо отъ Constantinopoli отъ 8. XI. 1618 на Marco Baseglo e Bern. Binciola. Fasc. 44 № 1819.

[2]) „Item lasso al monasterio presso Filipopoli aspri cinquecento. Si nomina Balscovo et al altro del quai il nome sopra Costa Tachiagia aspri cinquecento“ . . . Test. т. 52 f. 232V⁰.

[3]) „Nota della dichiaratione di ser Luca Braiovu sotto questo di 19 Agosto 1606. Qui in Soffia, trovandosi amalato declarò che, et a chi ha da dare, et quello anche da chi lui deve havere, e prima quello che deve dare“ . . . п. т.

[4]) „Item detto Ser Matteo, che li scrisse, che andasse in Zagora levarli sua cuori, che li farà bono, quello che spenderà, dove andò a levar dette robe . . .“ п. т. 233. Ср. сѫщо по-долу стр. 9 заб. 9.

[5]) Item in Filipopoli in casa ha buffaline quaranta quattro, et anche buffaline sei, che ha in buffaline con Mihailo a parte, e che in tutto sono sue pezzi 50, dico pezzi cinquanto“ п. т. 233V⁰. Item in casa di Filipopoli cori bovini dua, et para di cori buffalini in circa sette. п. т. 233V⁰.

[6]) „Item in casa di Filipopoli alquanti aspre da Dimitri Chiurccia, che Marco il sa. Item in mano di Milosc in Adrianopoli pelle di castori undeci, sono di Dimitri Chiurccia otto e mia sono tre, due dattigli a vendere“. п. т.

провизионна, изчислена по 3%[1]). Една голѣма часть отъ кожитѣ Лука Брайовъ експедиралъ по сухо презъ Родосто, тъй като нито въ Месемврия, нито въ Созополъ презъ тази епоха не е имало дубровчани, които да се ангажиратъ съ износа на стоки по море. Името на Брайовъ се поменава на нѣколко пѫти; той изпраща средства на Рести за да организира общъ износъ на кожи за Родосто[2]). Въ една отдѣлна партида, въ която се поменава за изпратени пари въ Родосто на комисионери-дубровчани, се среща името на Брайовъ, задълженъ съ 13,000 аспри за 100 дукати, необходими за експедирането на кожи[3]). Самъ Рести при всѣко отиване въ Родосто уреждалъ работитѣ и на своя сънародникъ Лука Брайовъ[4]). Последниятъ пъкъ отъ своя страна отивалъ често въ Провадия, Силистра и въ вѫтрешностьта на Добруджа, за да купува кожи за себе си и за Рести. Въ неговата книга сѫ запазени много смѣтки за купени общо и по отдѣлно кожи отъ Провадия[5]) и Силистра[6]). Презъ 1596 г. Брайовъ заедно съ Николо Музе изнесли отъ Провадия за Дубровникъ 100 биволски кожи на сума 22,566 аспри[7]). Презъ следующата година Лука Брайовъ е задълженъ съ 6000 аспри за пѫтуването до Провадия[8]). Въ завещанието на Лука Брайовъ се вижда, че той търгувалъ и съ Венеция[9]).

Едновременно съ Лука Брайовъ въ Пловдивъ търгувалъ като неговъ съдружникъ и лично за себе си другъ единъ търговецъ — Радо ди Джиовани. Той купувалъ посредствомъ Рести дамаски, карисеи и всѣкакъвъ видъ манифактура[10]), а чрезъ Марино ди Рести отъ Силистра — кожи, които сѫщо изнасялъ за Дубровникъ[11]). Дюкянътъ му въ Пловдивъ е билъ общъ съ съдружника Лука Брайовъ. Последния споменава че ималъ свой магазинъ въ градския безистенъ[12]). Освенъ споменатитѣ Лука Брайовъ, Радо Джиовани и Николо Музе, въ завещанието на Лука Брайовъ сѫ записани имената и на други търговци: Марко ди Раосавъ, Паоло Боничъ и Георги ди Михиеле[13]).

---

[1]) „Addi 24 Ottobre aspri 19200 sono per costo di sopra dete pezze 96 e aute da Fillipopoli pezze 47 da Luca Braiov . . . addi detto aspri 714 sono per la mia provigione di lor compra a 3 per cento . . . f. 35.

[2]) Фолио 79, 91, 95.

[3]) „Mandato di denari a Rodosto con Piero Andrea . . . addi 24 Agosto aspri 13000 per duc. 100 . . . per conto di Lucha Braiov . . .“ f. 100. Сѫщо и на фолио 16 е дадена малка смѣтка отъ 280 аспри за експедиране стокитѣ на Брайовъ отъ Родосто съ кораба съ който и самъ Рести изнасялъ кожи, „Addi 24 Magio (1596) aspri 280 tanti mete? (Luca Braiov) nel conto di Rodosto alla spedizione di nave... f. 16.

[4]) Фол. 120 „Viaggio mio a Rodosto“.

[5]) Фол. 91, 102.

[6]) Фол. 79, 91, 94, 100.

[7]) „Cori buffalini di Jerolamo di Resti dee dare addi 2 di Genaro aspri 22,566 sono . . . del costo di pezze 100 di cori buffali ad aspri 225 66/100 compre in Provato... da Lucka Braiov e Nicolo Muze“ f. 91.

[8]) „Lucha Braiov in presente viagio per Provato di questo anno dee dare addi 9 di Magio aspri 6000 . . .“ f. 102.

[9]) A Gioretta Gleghievich in Novo Basaro che li ha dato quattro panni venetiani di sessanta venderli a provigione in Filipopoli“. Test. т. 52 f. 233V⁰.

[10]) Фолио 42, 24 и др.

[11]) Фолио 75

[12]) „Item in Filipopoli in Besisten una botega“. Test. т. 52 f. 233V⁰.

[13]) E faccio l'epitropi mei Marco de Raossav, che serve al presente a me in Filipopoli, et in Ragusa. Ser Paolo Bonich, et messer Georgi di Michiele“, п. т. fol. 232 V⁰.

Запазени сѫ особено ценни сведения за търговията въ Пловдивъ следъ 1614 г. Отъ завещанието на Марко Раосавичъ, направено въ Одринъ, се разбира, че той е билъ пловдивски търговецъ (negociante di Filipopoli). Следъ като направилъ дарствени разпореждания за дубровнишката капела въ София и Бачковския монастиръ[1]), той дава сведения за своитѣ задължения. Въ съдружие съ другъ известенъ търговецъ — Биаджио Кавряга, той ималъ вложенъ капиталъ 1000 талера. Отъ стокитѣ и ефектитѣ на съдружието имъ той изброява: 119 човала съ вълна, изпратена въ Венеция, 330 броя биволски кожи при съдружника му, 100 парчета волски и малки биволски кожи въ дюкяна въ Пловдивъ, а въ Одринъ — 2 топа червени платове отъ по 70 см., както и разни други платове, материи и кожи въ пловдивския дюкянъ, като флорентийски дамаски, карисеи, черни агнешки обработени кожи и др.[2]). Като епитропи на завещанието търговеца посочва Радо Сладоевичъ, Гиоргио Гради, Пиеро Лочияни и Джиовани Димитри. Това сѫ били търговци, които пребивавали почти постоянно въ Пловдивъ[3]). За свидетели сѫ подписали Лука ди Жаманя, Андрея Сорго и Мартино Натали, — всички познати като търговци-дубровчани изъ българскитѣ земи[4]).

Дубровнишката колония въ Пловдивъ презъ това време не е била значителна по брой. Все пакъ тя правила впечатление на всички пѫтешественици, които сѫ минавали презъ града. Така въ пѫтописа на Адамъ Веннеръ отъ 1616 г. се казва, че Пловдивъ билъ населенъ отъ българи, дубровчани, гърци и турци[5]). Въ единъ църковенъ докладъ отъ около 1623 г. се казва, че въ града имало не повече отъ 5 дубровнишки кѫщи, основани отъ търговци[6]). Въ друго едно завещание отъ 1612 г. на дубровчанина Николо Поповичъ се споменава Марко ди Радо като пловдивски търговецъ, който ималъ да му дължи срещу получени отъ него манифактурни стоки[7])

Отъ 1630 г. е запазено завещанието на твърде известния дубровчанинъ — Радо ди Радо, починалъ презъ 1631 г. въ Пловдивъ. Както видѣхме и по-горе, той презъ 1610—12 г. е билъ твърде активенъ търговецъ, като изнасялъ кожи презъ Варна за Дубровникъ и Анкона, а не рѣдко и по сухо — презъ София; изнасялъ е кожи дори отъ

---

[1]) „. . . Item lasso alla capellá di Sofia tallari dieci. Item lasso al Monasterio detto Bacha appresso Stanimaca tallari dieci". Test. т. 55 f. 82V⁰.

[2]) „Le robbe e gl'effetti della compagnia sono sacca cento e dicinove di lana, mandate in Venezia in essere et cori buffalini trecento e trenta in mano di nostro Cavriaga, come appare al mio libro. Item cori bovini e picoli buffalini cento in casa in Plovdin. Item qui panni dua scarlatini di 70 . . . Item in bottega in Plovdin . . . braccia quindeci damasco fiorentino paonazzo, e di piu pelizze negre agnelline . . . Item in bottega in Plovdin braccia tredecî di panno paonazzo . . ." п. т. 83 сл.

[3]) „Item voglio che siano epitropi et esequitori della detta mia volonta e mio testamento . . . Rade Sladoevic, Georgio Gradi, il Signor Piero Locialli, Signor Giovanni Dimitri . . ." п. т.

[4]) „Luca di Zamagno son testimonio come questo e la volonta del testamento.
Andrea Piero di Sorgo son testimonio come sul detto.
Martino Natali son testimonio come sopradetti" . . . п. т. 83V⁰.

[5]) Matković, ц. с. Rad 130 стр. 150.

[6]) Fermendžin, стр. 21.

[7]) „. . . Item pezza una verde chiara di carisee intiera in mano di Marco di Rado in Philippoli datali per avanti per conto mio, credo, che sarrà di braccia 35 in circa..." Test. т. 54 f. 224.

Бѣлградъ[1]). 15 години по-късно въ завещанието си той изрежда многобройнитѣ си задължения и вземания въ разнитѣ области на българскитѣ земи: София, Провадия и др. Самъ той до края на своя животъ е търгувалъ съ Анкона, Дубровникъ и Венеция. Главнитѣ артикули на търговията му сѫ били сурови кожи за износъ, а за вносъ — анконски и венециански платове. Той дължалъ на търговеца Лука Кривошича въ Провадия 150 биволски кожи, както и 50 лакета венециански платове[2]). Изъ между пловдивскитѣ търговци той споменава Марко Музе, като наследникъ на Николо Музе, който се срещаше твърде често въ книгата на Бенедето Рести. Изброени сѫ сѫщо така въ завещанието известнитѣ пловдивски търговци: Лука Сорго, Марино Марини и Мартино Натали[3]). За пръвъ пѫть научаваме, че малката дубровнишка колония е разполагала съ свой енорийски свещеникъ — Адамъ, комуто Радо ди Радо завещалъ 4 талера за да се моли за неговата душа[4]). Завещательть оставилъ сѫщо така и 10 талера за софийската църква Св. Мария[5]).

Отъ 30-тѣ години на 17 вѣкъ сведенията за дубровнишката колония въ Пловдивъ оредяватъ съответно намалението броя на колониститѣ, поради засилване на конкуренцията на западно-европейскитѣ фабрикати. Презъ Цариградъ и Одринъ последнитѣ прониквали въ Пловдивъ, отъ гдето изтиквали стокитѣ, внасяни отъ дубровнишкитѣ търговци.

Запазено е едно завещание на Антонио ди Матео отъ 1640 г., починалъ въ София. Приживе той билъ въ търговски връзки съ нѣкой си дубровчанинъ Пиетро Бартили въ Пловдивъ, комуто оставилъ на хранение разни вещи и стоки[6]). Това е единствения документъ, въ който се споменава този търговецъ. Другъ единъ дубровчанинъ, който твърде често отивалъ по търговия въ Пловдивъ, билъ Бенедето Пелегрини. Презъ 1641 г. той билъ вече драгоманъ и като такъвъ се спрѣлъ въ града, отъ гдето изпратилъ информационно писмо въ Дубровникъ[7]). Следъ това време Пловдивъ се споменава повечето като градъ, въ който се отбивали дубровнишкитѣ посланици и куриери на пѫть за Цариградъ и Дубровникъ[8]), или като временёнъ лагеръ на турски войски и седалище на висши власти[9]).

Отъ пловдивскитѣ дубровчани презъ втората половина на 17 в. се споменава Николо ди Гиорги Андриаши[10]). Пловдивската колония,

---

[1]) Sicurta e noleg. т. a 1612/14 fol. 65.

[2]) „Joste imam datti Gospodinu Luchsi Crivoscichiu u Provadihi bivoliza nº sto i peset... Joste recenomu imam dati lakata peset svite bnetacche...“ Test. т. 59 f. 107.

[3]) Luca di Michel Sorgo son testimonio quanto di sopra.
Marino Marini, son testimonio quanto di sopra.
Martini Natali, son testimonio quanto di sopra. п. т. f. 107Vº.

[4]) „Ostavgliam fra Adamu nascemu parochianu od Plovdina, talora cetiri da moli Boga sa mene.“ п. т. 107.

[5]) „U svetu Mariu od Purificazioni u Soffihi tolora deset, da mi se ima boga moliti sa moiu dusciu“ . . . п. т.

[6]) „Tengo in Filipopoli in mano di Pietro Bartili un baolo sezato con dua catanacci, nelquale sono diverse robbe . . .“ Test. т. 62 f. 121.

[7]) Писмо отъ 5 юний 1641 г. отъ Пловдивъ. fasc. 60 № 1983.

[8]) Писмо отъ Adrianopoli отъ 17. VIII. 1667 на посланицитѣ M. Zamagna и M. Menze fasc. 89 № 2214.

[9]) Писмо пакъ отъ тамъ на сѫщитѣ посланици отъ 7. XI. 1667.

[10]) Писмо на M. Ragnina и G. Palmota отъ 8. V. 1659. fasc. 52 № 1935.

подобно на софийската, западнала твърде много. Въ връзка съ настѫпилитѣ политически разногласия между Високата Порта и дубровнишката република, броя на поданницитѣ на последната въ турскитѣ земи бързо намалявалъ. Навѣрно не по-късно отъ 80-тѣ години и пловдивскитѣ дубровчани, подобно на другитѣ колонисти изъ разнитѣ краища на България, сѫ се изселили. Едно, което може да се каже съ сигурность, е, че отъ 1660 г. до 1690 г. участието на дубровчанитѣ въ стопанския животъ на града Пловдивъ е било съвсемъ незначително. За това и този градъ до самия край на 17 в. се споменава само като попѫтна станция на дубровнишкитѣ посланици[1]).

Последния дубровчанинъ въ Пловдивъ, за който се говори въ дубровнишката кореспонденция, е Матео ди Франческо Селендо. Презъ 1678 г. той далъ необходимитѣ политически сведения за вѫтрешното състояние на турската империя, а между другото съобщилъ, че въ единъ боенъ день московската войска е била разбита и напълно унищожена, а военачалникътъ ѝ едва успѣлъ да избѣга на конь, придруженъ отъ 200 души[2]).

Презъ сѫщата тази година за драгоманъ на цариградскитѣ посланици на републиката се споменава търговеца Андриаши, който твърде често е бивалъ въ Пловдивъ. Другъ по-постояненъ посетителъ на Пловдивъ билъ Флорио Джилбати[3]).

Колкото и да била въ упадъкъ търговията на дубровчанитѣ въ Пловдивъ презъ това време, все пакъ въ града сѫ останали нѣколцина дубровчани търговци[4]). Както тѣхното сѫществуване, тъй и стопанската имъ дейность не били гарантирани, понеже нѣмало кой да ги протежира[5]). Това сѫ, обаче, последнитѣ сведения, които сѫ запазени за дубровнишката колония въ Пловдивъ. До края на 17 в. не се намиратъ повече следи отъ тѣхната търговия въ този градъ.

Както въ София, тъй и въ Пловдивъ и Одринъ, дубровчанитѣ били измѣстени отъ търговци-чужденци и най-вече отъ мѣстни търговци. Нѣколцината дубровнишки търговци, които останали въ Русе и следъ 1680 г., сѫ посещавали само градоветѣ на северъ отъ Стара Планина: Провадия, Шуменъ, Силистра и Варна. Тѣ не сѫ изнасяли стокитѣ си презъ Пловдивъ за Родосто по сухо, а най-вече презъ Варна по море[6]). Затова Пловдивъ, а сѫщо и Гиопса и Златица като стоварища на кожи и вълна сѫ били изоставени отъ дубровчанитѣ.

---

[1]) Презъ 1667 г. дубровнишкитѣ посланици не намѣрили дори где да пренощуватъ въ Пловдивъ, поради страшната чума, та отишли въ съседното село Landos di Filipopoli, отъ гдето изпратили обширно писмо въ Дубровникъ. Писмо отъ 30. XI. 1667 г. на G. Palmota и N. Bona. fasc. 47 № 1851.

[2]) „e sopragiunteli per viaggio da Matteo di Francesco Salendo habitante in Filipopoli nostro nationale nelle quali li avisa che supremo ministro dalli Moscovito di novo in una giornata campale e stato rotto e disfatto afatto e che apena lui à fatto fuga con 200 persone a cavalo." Писмо на Secondo Gozze отъ София — 13. X. 1678 fasc. 47 № 1849.

[3]) п. т.

[4]) Писмо отъ 21 октомврий 1678 г. на Секондо Гоце отъ София.

[5]) Презъ сѫщата тази 1678 г. въ Дубровникъ се оплакватъ, че между Пловдивъ и Тат. Пазарджикъ билъ нападнатъ дубровнишкия куриеръ и всичкитѣ му писма унищожени.

[6]) Аварийни смѣтки отъ 1688 fasc. 37 № 1784.

3. Провадия.

Турцитѣ сѫ заселили твърде рано Провадия, стара крепость, отъ гдето е билъ отворенъ тѣхния пѫть за цѣла Добруджа. Съ затихването на войнитѣ въ този край на полуострова града започналъ бързо да се съвзема, понеже билъ естественъ пазаренъ центъръ на богати съ жита и добитъкъ околни села[1]). Дубровчанитѣ се заселили тукъ сѫщо твърде рано, само единъ вѣкъ по-късно, отколкото въ София. Сведения за тѣхната колония въ града сѫ дадени първо въ едно завещание, направено въ Варна презъ 1575 г. отъ Марко Веселичъ. Този дубровчанинъ е търгувалъ въ Провадия и Варна за смѣтка на дубровчанина Франческо Джиовани де Гондола, житель на София[1]). Тукъ за пръвъ пѫть е споменатъ града съвсемъ правилно — „Provadia“, докато въ другитѣ документи почти винаги се среща наименованието „Provato“. Търговскитѣ здѣлки, които упражнявали дубровчанитѣ въ този край, сѫ били още отъ самото начало въ тѣсна връзка съ износа на кожи отъ провадийската околия презъ Варна за Дубровникъ. Центъра на тази търговия е билъ гр. София и малко по-късно — Провадия. Презъ 70-тѣхъ години на 16 в. въ този градъ имало вече дубровнишка колония. Известния пѫтешественикъ Герлахъ, който посетилъ презъ това време Провадия, намѣрилъ вече заселени нѣколко дубровнишки търговци[2]). Това се потвърждава и отъ една релация на католишкия свещеникъ Иеронимо отъ 1581 г., който изрично твърди, че въ Провадия имало отъ 700 „невѣрни огнища“ само 6 латински, на дубровнишки търговци, на брой всичко 30 души[3]). Тѣ нѣмали още църква, за такава служила една стаичка. Имало е свещеникъ, изпратенъ отъ Дубровникъ, на име Николо Годинъ, комуто плащали по 6000 аспри на година. Служилъ имъ вече 4 години много добре и билъ човѣкъ твърде грамотенъ. И въ този документъ града е нареченъ „Provadia“ — „Provadi“. По изключение града е нареченъ така правилно и по-късно, презъ 1597 г., — въ единъ нотариаленъ договоръ. Въ нотариалнитѣ книги на републиката отъ сѫщата година се намира една декларация, въ която Никола Обрадовичъ е заявилъ, че е получилъ отъ Винченцо Багне 35 талера, по 35 гроси едина талеръ, които съгласно заявлението му, сѫ били изпратени отъ Провадия, чрезъ казания Винченцо Багне отъ Стефанъ Обрадовичъ, братъ на споменатия Никола[4]). Този документъ доказва сѫществуването на постоянни връзки между дубровчанитѣ

[1]) „Testamentum Marci Eliae Vesselicich Varniae defuncti . . . Ad instanza delli consiglieri delli beni di quondam Marco di Elia Veselich di Breno morto in queste parti di Provadia, o ver di Varnia, quale negotiava per ser Francesco Giovanni de Gondola habitante in Soffia . . .“ Test. т. 45 f. 115.

[2]) Иречекъ, К. Стари пѫтешествия по България отъ 15—18 стол. Пер. сп. VII, 96.

[3]) „Provadia terra d'infedeli di fuochi 700, eccetto sei case di latini di natione Ragusei, sono in tutto 30 persone sotto il dominio di Ragusa, tutti mercanti catholici . . .“ Fermendžin, ц. с. 9 Споредъ други сведения отъ сѫщата година броя на дубровнишкитѣ семейства билъ десеть. п. т. стр. 6.

[4]) „Praedicto die 27 Martii 1597. Nicolaus Obradovich sponte ad interrogationem Vincentii Bagnae contentus, et confessus est habuisse, et recepisse à dicto Vincentio talerros triginta quinque de grossis 35 pro singulis tallaris, quos ipse Nicolaus dixit sibi fuisse, et esse missos ex Provadia per manus eiusdem Vincentii Bagnae a Stephano Obradovich fratri praedicti Nicolai“. Div. not. т. 128 f. 174V⁰.

отъ Провадия и тѣзи въ собственото имъ отечество. Тѣхната търговия още отъ самото начало била съ две бази — Дубровникъ и Турция. Забележителното е това, че въ ранната епоха на организиране тѣхната търговия на изтокъ, дубровчанитѣ не се нуждаели отъ чужди посредници. Въ най-лошия случай тѣ сѫ си служили само съ дубровчани-посредници. Всѣки търговецъ, който се връщалъ въ Дубровникъ, е приемалъ порѫчки на своитѣ сънародници. Обикновения, типичния случай за тѣхната търговия въ Турция, е дубровчанитѣ да образуватъ съдружия между нѣколко души, едни отъ които сѫ оседвали въ българскитѣ земи, а други – въ Дубровникъ. Запазенъ е всецѣло единъ нотариаленъ договоръ за съдружие между нѣколко търговци — Димитри Сература, Михиелъ Сорго, Паоло Пиерици, Секондо Ненчи и Джиовани Раосиевичъ отъ 1598 г. Първитѣ трима трѣбвало да останатъ въ Дубровникъ, а останалитѣ двама въ София, или въ нѣкой другъ градъ на Изтокъ (Левантъ). Димитьръ, Михаилъ и Паоло внесли за капиталъ на съдружието 12,000 талера, отъ които 4000 талера въ венециански платове, дамаски и въ брой, а остатъка отъ 8000 талера — въ 4400 волски и 600 биволски кожи. Отъ тѣзи кожи 2000 броя сѫ били складирани въ Провадия, оценени за 2000 талера, съ всичкитѣ имъ разноски, направени за тѣхъ и 800 биволски кожи, складирани сѫщо въ Провадия, на стойность 921 талера заедно съ разноскитѣ. Освенъ тѣхъ имало и други 2400 волски кожи, складирани въ Родосто, които, били купени по-рано и оценени за 400 талера; за превозъ на сѫщитѣ отъ Провадия до Родосто и отъ тамъ до Анкона казанитѣ Сература, Сорго и Пиерицъ сѫ платили 1371 тал. или всичко споменатитѣ 2400 кожи сѫ стрували 3771 талера. За биволскитѣ кожи е изчисленъ превоза отъ Провадия до Родосто и Дубровникъ, — съ което стойностьта на кожитѣ е възлѣзла на 1307 талера. По-нататъкъ казаното съдружие се задължило да осигурява всички стоки, които ще изпраща отъ България. Срокътъ на сѫщото билъ опредѣленъ за 5 години, а следващата се на търговцитѣ провизиона — точно на 3%. Печалбитѣ отъ предприятията трѣбвало да се дѣлятъ по равно[1]). Този подробенъ договоръ е едно указание, че търговията между Провадия и италиянскитѣ и дубровнишки пазари презъ 16 в. била вече твърде стабилна, регулирана и говори за едно начало твърде отдавнашно. Провадийскитѣ кожи, които въ продължение на повече отъ два вѣка сѫ имали сигуренъ пласментъ вънъ отъ границитѣ на турската империя, още въ началото, ако не и по-рано отъ 16 в. сѫ били експортирани за Дубровникъ, Анкона и другаде. Присѫтствието на дубровнишки търговци тукъ и голѣмата тѣхна търговия съ биволски кожи е констатирано и въ лѣтописа на Giuro Dause, който презъ 1598 г. преминалъ презъ Провадия на пѫть за Баба Дагъ[2]). Особеното, което се хвърля въ очи при прочитането на споменатия договоръ отъ 1598 г. сѫ онѣзи негови положения, които опредѣлятъ пѫтя на този износъ къмъ Родосто. Известно е, че най-краткия пѫть до морето е билъ пѫтя отъ Провадия до Варна. Презъ Варна се е изнасяла по-голѣмата часть отъ стокитѣ още презъ епохата на II-то българско царство. И двата търговски договора, които сѫ били

[1]) Div. not. т. 129 f. 21V° (отъ края на тома).
[2]) **Matkovic**, P. ц. c. Rad. кн. 136 стр. 85.

сключени отъ българитѣ: съ венециянитѣ презъ 1352 г. и този съ генуезцитѣ презъ 1387 г., сѫ имали предъ видъ редовния износъ на български стоки презъ варненското пристанище. Сигурно е, че това е продължило и презъ 15 и 16 в., защото никакви данни нѣма за издигане на друго българско пристанище презъ ранната епоха на турското господство. Но за да не се използва винаги варненското пристанище отъ дубровчанитѣ за износа на кожи отъ България, трѣбва да сѫ действували други причини. Като първа причина е повлияло обстоятелството, че въ Варна е нѣмало дубровнишка колония, — сѫществували само 1—2 дубровнишки кѫщи, които не могли да обслужватъ всички дубровнишки експортьори отъ разнитѣ градове въ вѫтрешностьта на полуострова. Сигурно е и това, че дубровчанитѣ въ Варна сѫ срещали голѣмата конкуренция на многобройнитѣ гръцки и турски търговци, които имали въ свои рѫце цѣлата крайбрѣжна търговия въ областьта на Черното море. Още една безсъмнено важна причина за игнорирането на варненското пристанище и използване това на Родосто е, че дубровнишкитѣ кораби по рѣдко отивали до самото пристанище Варна. Обикновено рейсоветѣ имъ сѫ завършвали до Родосто и Цариградъ. Въ дубровнишкия архивъ сѫ запазени нотариялни договори, въ които изрично е било уговаряно между търговци и собственици на кораби, щото последнитѣ поне единъ пѫть презъ лѣтото да отиватъ отъ Дубровникъ до Варна за товарене кожи[1]). Намираме даже специални спедиционни договори, въ които е било уговорено, че стокитѣ (кожитѣ) отъ българскитѣ земи могатъ да се товарятъ или въ Родосто, или въ Варна, т. е. съобразно съ това, кѫде ще бѫдатъ складирани[2]). А че дубровчанитѣ предпочитали да ги изпращатъ често за Родосто, това се дължи и на обстоятелството, че въ последния градъ е имало голѣма дубровнишка колония. Нѣщо повече, отъ 1595 г. е запазено едно завещание, въ което се говори за съдружнически връзки между София и Родосто[3]). Презъ сѫщото това време самъ Бенедето Рести, най-значителния експортьоръ на стоки отъ България за Дубровникъ и Анкона, се е ползвалъ отъ пристанището на Родосто, кѫдето той самъ е отивалъ често и съ чиито търговци билъ въ постоянни търговски връзки[4]).

По тѣзи съображения провадийскитѣ стоки твърде често сѫ били изпращани по сухо до Родосто, гдето много по-често се намирало корабъ, отиващъ за Дубровникъ и Анкона, отколкото въ Варна. Запазени сѫ данни, по които се сѫди, че въ продължение на половинъ вѣкъ това пристанище е било използвано все още за изнасяне на стоки, идящи отъ Провадия, Шуменъ и други градове отъ вѫтрешностьта на полуострова. Вѣроятно е нѣкои отъ сѫщитѣ кириджии, които сѫ докарвали кожитѣ въ Провадия отъ околията, сѫ се отправяли по-нататъкъ презъ Стара-Планина, Айтосъ и Одринъ за Родосто.

---

[1]) Div not. т. 116 f. 188V⁰ (Die 25 Febr. 1559).

[2]) „Et primus promisse et ex nunc promissit dictus Ioannes Prazzati q. si dictus eius galeonis liber erit et expeditus, navigabit et navigaturus est a Varnum seu Rodostum versus in electione accomissi praedicti ser Stephani . . .“ Div. canc. т. 144 f. 229. Подобни договори сѫ сключени и по-късно ср. Div. canc. т. 146 f. 37V⁰, 105V⁰; Sic. e nol. 1598 f. 105V⁰ сл.

[3]) Test. т. 49 f. 249V⁰.

[4]) Resti, fol. 120.

Този пѫть е билъ доста оживенъ, защото съставлявалъ часть отъ пѫтя, идващъ отъ централна Европа, презъ Влашко и Полша за Цариградъ. Редица пѫтешественици и посланици отъ 16 и 17 в. и то предимно поляци, сѫ описали този пѫть въ доста голѣми подробности[1]).

Търговията на града Провадия съ вѫтрешностьта на полуострова била много развита. Провадийскитѣ търговци сѫ идвали много често, съ 10-ки на брой, вкупомъ, въ София. Така, въ едно писмо отъ 1621 г., се говори изрично, че въ София сѫ дошли въ единъ день голѣмъ брой дубровчани отъ Провадия[2]). Голѣмата часть отъ тѣхъ сѫ дошли по търговия въ София, отъ гдето все пакъ се е дирижирала цѣлата експортна търговия на всички дубровчани отъ българскитѣ земи. Затова и софийскитѣ търговци имали свои съдружници въ Провадия, които се грижили да закупуватъ сурови стоки отъ цѣлата область между Дунава и Черно море. Въ връзка съ така организираната търговия често пѫти софийскитѣ търговци-дубровчани отивали на провадийския пазаръ, за да уреждатъ търговскитѣ си смѣтки[3]).

Провадийскитѣ търговци били въ връзки и съ Цариградъ. Въ този градъ презъ 1601 г. е търгувалъ Бернардо ди Гиорги. Той е доставялъ разни видове манифактурни стоки на дубровчанитѣ и евреитѣ въ Провадия. Отъ едно арбитражно решение отъ м. августъ 1601 год. се вижда, че той доставилъ 227 аршина дамаски, 10 аршина отъ които били дадени на единъ кадия, а остатъка отъ 217 аршина били депозирани въ нѣкои провадийски търговци-евреи[4]). Споменатиятъ Бернардо ди Гиорги е внасялъ въ значителни количества манифактура въ тритѣ оживени тържища: София, Пловдивъ и Провадия. Вмѣсто него 20 години по-късно като виденъ посредникъ на провадийскитѣ и софийски търговци се споменава Винченцо Братути[5]). По-голѣми били, обаче, търговскитѣ връзки на провадийскитѣ търговци съ Родосто. Както ще се види по-доле, това пристанище десетки години наредъ е играло много по-значителна роля, отколкото пристанището Варна.

Сравнително най-изчерпателни данни за търговията на Провадия съ София сѫ запазени въ търговската книга на Бенедето Färести отъ София. Този дубровчанинъ, както и повечето други негови сънародници, поддържалъ най-тѣсни и най-постоянни връзки съ провадийското тържище, понеже последното било богато съ всѣкакъвъ видъ продукти отъ животински произходъ, поради което ценитѣ имъ били сравнително

---

[1]) Ср. пѫтописитѣ на Отвиновски отъ 1557 г. Тарановски — отъ 1569 г. и Мясковски — 1640 г. въ „Стари пѫтувания презъ България" отъ Х. Кесяковъ — Пер. сп. кн. XXI—XXII стр. 339—347 Ср. сѫщо пѫтописа на Освиецимъ п. т. кн. XIX—XX стр. 63—69 и др.

[2]) „Hieri sono arivati molti di nostri da Provato . . ." Писмо отъ София — 24. VII. 1621 на Christoforo Baseglio. fasc. 60 № 1973.

[3]) Отъ 1618 и 1621 г. сѫ запазени въ дубровнишкия архивъ писма отъ които се вижда, че дубровчанитѣ отъ софийската колония отивали често въ Провадия. Писмо на Girolamo Grassi отъ София — 25. X. 1618 fasc. 90 № 2221 и писмо на Marino Giuglianich отъ София — 26. XII. 1621 fasc. 51 № 1904.

[4]) „E perche il detto q. Marco . . . hà havuto in Constantinopoli da s. Bernardo Giorgi braccia 227 di damaschi, de quali ne furono donati 10 braccia al Cadi . . . et gli altri braccia 217 si trovano al presente in Provadia, in deposito in mano di certi hebrei . . ." Div. not. т. 130 f. 103V°.

[5]) Смѣтки отъ 13. IX. 1629 на Vinzenzo Bratutti, fasc. 36 № 1782.

много низки. Затова софийскитѣ търговци закупували такива стоки на цѣли партиди, срещу които тѣ импортирали всѣкакъвъ видъ манифактура. Специално търговецътъ Рести ималъ много голѣма клиентела въ Провадия. Тя се състояла отъ търговци отъ най-различна националность, — най-много били евреитѣ и българитѣ. Измежду първитѣ били Мусе евреина[1]), Хаимъ евреина[2]), (Хаимъ Самсонъ)[3]), Салфати евреина и Аронъ Ангелъ[4]). Отъ българитѣ сѫ споменати Пульо Кировъ[5]), Георги Кировъ[6]), Тодоръ Яневъ[7]) и Петъръ Гиорговъ[8]). Между мнозината дубровчани отъ този градъ сѫ споменати само Бартоломео Раджионати[9]), Цвѣтко Обрадовичъ[10]) и Леонардо ди Гиорги[11]). Други тѣхни сънародници въ този градъ не се споменаватъ. Единствено Рести е търгувалъ съ толкова много българи. Другитѣ дубровчани сѫ търгували въ голѣмитѣ градове почти само съ своитѣ сънародници. Споменатитѣ българи въ Провадия търгували съ манифактура, доставяна имъ отъ Рести, срещу която изпращали необработени кожи.

Общо взето по отношение вносна на всички стоки, провадийскитѣ търговци били въ връзка съ София, гдето сѫ били складирани много повече манифактурни, желѣзарски и бижутерийни стоки и отъ гдето тѣ били разпращани по всички краища на българскитѣ земи.

Въ края на 16 и началото на 17 в. стокитѣ, които били изнасяни отъ Провадия, били транспортирани въ две направления: по пѫтя презъ София и Нови Пазаръ, — по сухо и презъ Родосто, — по море, за Анкона и Дубровникъ. Въпрѣки, че гр. Варна билъ най-удобното дебуше за този износъ, но поради ограничения брой кораби, които идвали тамъ, презъ Варна не е могло да се организира постояненъ износъ презъ тази епоха. Затова почти всички кожи, които били изнасяни отъ Провадия презъ 1590—1605 г., сѫ били отправяни по сухо за София[13]), или за Родосто[14]). Многобройнитѣ дубровчани въ тѣзи градове успѣли да организиратъ постоянна бърза експедиция на стокитѣ. Въ книгата на Рести сѫ дадени подробнитѣ смѣтки за превозването на тѣзи стоки, за всѣка партида по отдѣлно. Експедиранитѣ презъ София стоки минавали презъ Гъргуре[15]), Ужице[16]) и Нови Пазаръ[17]), а тѣзи за Родосто, — направо презъ Стара планина. Транспортитѣ отъ Провадия се събирали въ тракийската равнина съ тѣзи отъ Пловдивъ и заедно били отправяни за Родосто[18]). Самото провадийско тържище било

---

[1]) Resti, fol. 78.
[2]) п. т. 106.
[3]) п. т. 152.
[4]) п. т. 165.
[5]) „Puglio Cirov di Provato" fol. 96.
[6]) „Giergie Cirov di Provato" f. 117.
[7]) „Todor Jagni di Provatto" f. 180.
[8]) „Petar Giorgov di Provatto" f. 180.
[9]) п. т. f. 63, 77, 191.
[10]) п. т. 203.
[11]) п. т. f. 96.
[12]) п. т. f. 96, 117, 118.
[13]) п. т. f. 179.
[14]) п. т. f. 63, 70, 71, 120, ср. сѫщо Div. not. т. 129 f. 21V⁰.
[15]) п. т. f. 179.
[16]) f. 62, 64.
[17]) f. 63.
[18]) f. 120.

голѣмо и много оживено, понеже околията била гжсто населена и богата съ жита и всѣкакъвъ видъ добитъкъ. Провадия е билъ естественъ центъръ на обширната область Загора, която отъ вѣкове била най-богатата часть отъ земитѣ въ този край и затова най-често посещавана отъ дубровчанитѣ. Въ завещанието на Лука Брайовъ, търговецъ отъ Пловдивъ, е казано, че търговци отъ този градъ сж отивали въ областьта Загора да закупуватъ въ голѣми количества кожи за износъ[1]). Сжщо така и известния отъ други извори пловдивски търговецъ Радо ди Ради си доставялъ кожи отъ Провадия презъ 30-тѣ години на 17 в.[2]). Запазени сж отъ 1603 г. и други известия, които ни съобщаватъ, че закупванитѣ кожи въ Провадия били изпращани въ Дубровникъ[3]). Въ смѣткитѣ на едно съдружие между търговци отъ София, Провадия, Анкона и Дубровникъ се вижда, колко често били изпращани стоки по сухо и по море отъ българскитѣ градове. Единъ виденъ търговецъ отъ Провадия, — Николо Златани, е изпращалъ лично и чрезъ свои посрѣдници постоянно стоки за Дубровникъ. Следнята смѣтка на съдружието е била съставена за 1618 г.:

„Тукъ, въ магазията, има 204 биволски кожи, включая 4 такива, получени отъ Радо Сладоевъ, като остатъкъ по смѣтката отъ 270 кожи. Въ магазията има 22 парчета волски кожи, получени отъ Николо Златани. Отъ Томазо Латинчичъ — 6 златни пръстена, 2 чаши, 2 манилии (дръжки) и нѣкои други дребни сребърни нѣща, които изпрати казания по-горе Златани“[4]). Самото съдружие търгувало главно съ кожи, чийто сигуренъ пазаръ билъ въ Анкона, гдето то имало постояненъ представитель.

Относно голѣмитѣ връзки на софийскитѣ търговци съ провадийското тържище сж запазени нѣкои сведения въ „писмата и нарежданията“ на ректора и съветницитѣ на републиката. Презъ 1614 г. е вписано едно нареждане за разпитъ на дубровчанитѣ въ Провадия[5]). Презъ 1617 г. повторно е билъ делегиранъ самъ провадийския капеланъ да разпита свидетеля Георги Гради относно единъ споръ за нѣкакви платове[6]). Презъ следващата 1618 г. било отправено едно строго мъм-

---

1) Nota къмъ завещанието на сжщия отъ 19. VIII. 1606. Test. т 52 f. 232V°.

2) „Joste imam datti Gospodinu Luchsi Crivoscichiu и Provadihi bivoliza numero stoipeset . . .“ Test. т. 59 f. 107.

3) Div. not. 130 f. 254.

4) „Qui in magazeno pezze 204 di cuori buffallini comprese pezze 4 havute da Rado Sladoievu per resto del conto di pezze 272, pezze 204, Duc. —

In magazzeno pezze 22 di cori bovini ricevute da Nicolo Slatani duc. —

Da Pietro Vodopich pezze 3 di cori buffalini che mando da Sofia detto Slatani l'anno passato pezze 3 — duc.

Da Thomaso Latincich sei annelli d'oro, 2 tazze, 2 maniglie et alcune altre bagatelle di argento, che con lui manda il sopradetto Slatani — DIv. not. т. 134 f. 19V°. (отзадъ на тома).

5) Lett. e com. т. 42 f. 279.

6) „Al Revereno capellano di Provato, et al nostro carissimo Jacomo Benchi. Il Rettore, et i consiglieri di Ragugia. Nella causa che si agita qui tra Daniele di Stefano e tra Nicolo di Gio e suoi pieggi esaminarele col giuramento Giorgio Gradi, e lo dimandarete quando detto Daniele si parti da lui in Soffia dopo havuto servito, che quantita di pannina restò appresso il detto Daniele di ragione propria di esso Daniele, e quello che sara deposto detto Giorgio, ci mandarete qua sotto sigillo. State sani“. Lett. e com. т. 43 f. 82.

рене до провадийската колония за непослушание и неподчинение на известни актове на републиката[1]). Документирани сж отъ това време голѣми спорове и различия между дубровчанитѣ въ Провадия, въ връзка съ уреждане на тѣхни имотни интереси. Следъ смъртьта на търговеца Николо ди Джиовани неговия слуга претендиралъ да получи голѣми суми и запориралъ останалитѣ стоки на господаря, затова отъ Дубровникъ съвета разпоредилъ на 6 февруарий 1620 г. да се плати възнаграждението му, като остатъка отъ стокитѣ се предадатъ на наследницитѣ на търговеца, а сжщевременно се избѣгватъ за въ бждеще подобни произволи[2]). Републиката е държала винаги, щото дубровчанитѣ въ Турция да прибѣгватъ само до отечественото правосждие. Правото на сждебна екстериториалность на дубровнишкитѣ колонисти било винаги гарантирано съ търговскитѣ и политически договори, които Дубровникъ сключвалъ съ всички владѣтели на Балканския полуостровъ. Затова републиката изрично запрещавала на своитѣ поданици да се отнасятъ за разрешение на взаимнитѣ си спорове до турскитѣ сждилища[3]). Презъ 1619 г. въ Провадия станали голѣми разпри между нѣкои търговци, заради собственостьта на една кжща. И понеже нѣкои отнесли спора предъ турскитѣ сждилища, републиката разпоредила да бждатъ глобени съ 500 талера — сума твърде голѣма за времето[4]).

По-подробни сведения за развитието на дубровнишката търговия въ Провадия сж запазени въ една релация на католишкия архиепископъ отъ Антивари, Пиетро Мазареки. Той разказва, че часть отъ дубровнишкитѣ търговци отъ Русе и другаде отивали да закупуватъ биволски и волски кожи, които изпращали въ Провадия, гдето имало 10—15 дубровнишки търговци; общия брой на дубровчанитѣ, заедно съ младежитѣ достигалъ до 40 души и повече. Тѣ подържали единъ капеланъ[5]). Това установява по единъ положителенъ начинъ, че Провадия билъ центъръ на търговията въ тази часть на полуострова и то специално за кожи. Този градъ билъ главното тържище на дубровнишкитѣ търговци отъ цѣла северна България и затова колонията дубровчани била най-многочислена. Презъ 1636 г. единъ отъ виднитѣ провадийски търговци — Николо Златани е написалъ своето завещание. Малко следъ това той починалъ въ София, вѣроятно вече като мѣстенъ търговецъ. Отъ текста на завещанието, обаче се разбира, че той оставилъ своя кжща въ Провадия, а въ София живѣлъ подъ наемъ[6]). Златани изнасялъ кожи, а внасялъ платове. Отъ други източници се разбира, както и по-горе се спомена, че той е търгувалъ на съдружнически начала съ Дубровникъ и Анкона[7]). Презъ 1635 г., бидейки въ тѣсни

---

[1]) п. т. f. 136V⁰.
[2]) п. т. f. 174V⁰.
[3]) п. т. т. 42 f. 247V⁰; т. 43 f. 24, 105V⁰.
[4]) п. т. т. 43 f. 172.
[5]) „a Russi et altri luoghi nominati, ovè qualche giovane dei mercanti che và comprando cuoi di buffali di bovi conducendoli a Provato, dove saranno dieci o quindici mercanti di Ragusa, i quali con i loro gioveni arrivaranno al numero di 40 anime al più; questi mantengono un cappelano . . .“ Fermendžin, ц. с. 31.
[6]) „Tengo in Provato una casa . . . Dico che la casa qui in Soffia dove habito per essa ho pagato per apieno l'affitto per tutto il di Agosto prossimo venturo“. Test. т. 61 f. 121.
[7]) Div. not. т. 134 f. 19V⁰ (отзадъ на тома).

връзки съ търговцитѣ отъ софийската колония[1]), той се оплакалъ, заедно съ други свои сънародници, че софийската църква била поддържана съ мжка отъ търговцитѣ и затова часть отъ разноскитѣ и задълженията за поддържането ѝ трѣбвало да се понесатъ и отъ занаятчиитѣ-дубровчани въ София[2]). Отъ други документи се вижда, че презъ 1629 г. той изнасялъ кожи отъ София, обаче, въ съдружие съ провадийски търговци. Характерното за този износъ е, че всички дубровчани, които изнасяли, се картелирали и чрезъ единъ или нѣколко посредници сж експортирали стокитѣ си общо. Отъ сжщата тази 1629 г. сж запазени подробни общи смѣтки на софийскитѣ и провадийски търговци, които били подпомогнати временно съ средства отъ цариградскитѣ посланици. Този общъ износъ е билъ организиранъ отъ цариградския търговецъ Винченцо Братути, който получилъ като комисионна 15,000 аспри — около 10% отъ стойностьта на сдѣлката[3]).

Презъ 1629 г. е направено въ Провадия завещанието на тамошния търговецъ Гиоргио ди Радо. Подобно на другитѣ дубровчани той завещалъ 1500 аспри и други 1000 — за литургии на капелана Пиетро. Завещательтъ билъ въ съдружие съ Гиоргио ди Николо. За изпълнители на завещанието оставилъ Секондо Букия, Николо Форнари и Стефано Водопичъ, които се подписали и като свидетели. Завещательтъ билъ въ оживени търговски връзки съ нѣкои по-голѣми села изъ българскитѣ земи. Сжщия билъ въ търговски смѣтки и съ Николо Златани[4]).

Запазено е едно по-обширно завещание отъ сжщата 1629 година на провадийския търговецъ Джироламо Томицио. Той завещалъ на църквата Св. Мария 10,000 аспри. Сжщия билъ въ търговски смѣтки съ Яковъ Пияде и Салвати — евреи отъ София. Самъ той билъ въ съдружие съ брата си, въ което участвалъ съ 34,000 аспри. Съдружието търгувало съ венециански платове и карисеи, които били складирани въ митницата. Въ частното хранилище на търговеца, находяще се въ митницата, се намирали неговитѣ налични суми. Сжщия билъ въ съдружнически отношения съ нѣкой си Винченцо отъ Търново, който му издалъ полица срещу биволски кожи. Ималъ да взима сжщо по друга полица 17,000 аспри отъ Джиовани Вуковичъ. За епитропи на завещанието били назначени: Секондо Букия, Николо Димитри и неговия тъстъ Джиовани. Подписали сж за свидетели Марко Кавалканти, Гиоргио Далбенъ, Андреа Джиовани Сорго, Андреа Лука Сорго и Николо Форнари[5]).

Това, което е ново за насъ въ завещанието, сж пасажитѣ, въ които се споменава за митницата въ Провадия[6]). Както е известно дубровчанитѣ били освободени отъ плащането на всѣкакви мита въ Турция по силата на специално даденитѣ имъ привилегии. Митницата, за която става дума,

---

[1]) Писмо отъ София — м. августъ 1635 на mercanti Ragusei della colona dì Soffia, между които се подписалъ и Ник. Златани. fasc. 15 № 1635.

[2]) Писмо отъ Nicolo Zlatani coloniero e Troiano Fornari, coloniero отъ София — 25. I. 1635 fasc. 48 № 1856.

[3]) fasc. 36 № 1782.

[4]) Testamentum Georgij Radi de Mercevo Ragusini defuncti in Provatto. Test. т. 59 f. 69.

[5]) „Testamentum Hieronimi Tomitij defuncti in Provato". Test. т. 59 f. 108.

[6]) „Di piu dichiaro, che tutto quello si trovo in Dogagna nostra di carisee . . . . Dichiaro che nel sapetto mio in Dogagna nostra si trova tutti i denari . . ." п. т.

е била хранилище и депозитна кѫща, гдето били складирани всички вносни стоки. Вѣроятно е, че върху тѣхъ лежала тежестьта за плащане на нѣкакви такси въ полза не на турското управление, а на самата колония, за поддържане на църквата, свещеника и пр. Такива такси били събирани въ София презъ сѫщата тази епоха и то не само отъ софийскитѣ търговци[1]), но и отъ онѣзи дубровчани, които отъ Провадия сѫ минавали транзитъ презъ София за Дубровникъ[2]). Въ републиката сѫ постѫпили оплаквания и молби за отмѣна на тѣзи такси, обаче, тѣ не били отмѣнени, понеже софийската колония отговорила въ Дубровникъ, че безъ тѣзи такси не могло да се поддържа църквата и самата колония отъ града ще премѣсти това тържище въ Провадия, като напустне софийската църква[3]). За подобни такси се споменава и въ нѣкои извори засѣгащи русенската колония презъ 1676 година[4]). Отъ това, както и отъ други завещания се вижда, че по задължение всѣки е завещавалъ голѣма часть отъ своитѣ срѣдства най-първо на разнитѣ църкви въ Дубровникъ и една по-малка часть за тѣзи въ София и Провадия. Търговцитѣ отъ тѣзи градове се грижили за своитѣ църкви. Дубровчанитѣ отъ Силистра, Русе и Шуменъ сѫ дарявали провадийската църква. Въ завещанието на дубровчанина Пауло Петровичъ отъ 1632 г. се казва: „Още оставямъ на отца Филипа, капеланъ отъ Провадия, 1000 аспри да моли Господа Бога за моята душа. Още оставямъ 1000 аспри за направата на провадийската църква“[5]).

Следъ 1632 г. сведенията за провадийската колония на дубровчанитѣ намаляватъ много. Липсватъ сѫщо така каквито и да сѫ търговски писма отъ 1632 до 1659 година.

Тази празнота се попълва отъ религиознитѣ доклади на католишкитѣ свещеници отъ България. Така отъ 1640 г. е запазена известната релация на Петъръ Богданъ. Той посетилъ всички католишки селища. На 14 септемврий 1640 г. посетилъ града Провадия (Provato). Следъ като описва въ подробности околностьта на града, планинитѣ, широкитѣ равнини и Стара планина по пѫтя къмъ Цариградъ, той се спира върху църквата на дубровчанитѣ. Тя била разрушена не отдавна отъ турцитѣ и поправена отново отъ търговцитѣ. Последнитѣ били на брой 50, отъ тѣхъ 19 жени. Нѣкои отъ дубровчанитѣ били българи, покатоличени при слугуването имъ при дубровнишкитѣ търговци. Имало и католици, които отивали да търгуватъ съ стоки по крайбрѣжнитѣ селища на Черно море, та дори до татарскитѣ земи[6]). Провадийската

---

[1]) Resti, fol. 27 „Addi 8 di Marzo aspri 130 per vittura, bagio e chiesa di panno 1 ricevutto sotto 23 dell passato“.

[2]) „che havendo trovato questi mercanti di Dobruggia una strada particolare per inviar le loro robbe da Provatto a Garguri senza passare per Soffia, dove sariano tenuti di pagare in tanto per somma giusto alle parti contenute nel libro delle colonna, e tutto questo per mantenimento della Chiesa . . .“ Писмо отъ София — 8. VII. 1659 fasc. 89 № 2215.

[3]) „non sarebbe altro che trasportar questa piaza di Soffia in Provatto et abbandonar questa Chiesa“ . . . п. т. (in fine).

[4]) Писмо отъ Русе отъ 20 юний 1676 на русенскитѣ колонисти. fasc. 51 № 1914.

[5]) „Ioste ostavgliam ozzu frà Filippu Capellanu od Provadije aspri tissuchiu da moli gospodina Boga sa duscu moiu. Ioste ostavgliam aspri tissuchiu sa fabricu od zarque ù Provadiu“. Test. т. 61 f. 8.

[6]) „Sono delli Catolici, che vanno per diversi luoghi per mar negro, et sino in Tartaria con le mercantie“ . . . Fermendžin, ц. с. 76.

църква била единствена за малкото търговци дубровчани отъ Силистра, Браила, Килия, Бабадагъ и Варна. Свещеника имъ Филипъ понѣкога отивалъ въ тѣзи градове, но мѣстнитѣ търговци отъ Провадия не одобрявали това, понеже се разкжсвала колонията, по право общината, която тѣ образували помежду си, защото всички дубровчани сж били обединени въ тази область; когато правили дарове на пашата и на голѣмитѣ господари, както и за други нужди, дубровчанитѣ сж образували едно братство[1]). Следъ това Петъръ Богданъ говори за българитѣ и тѣхната църква, разрушена сжщо така преди година отъ турцитѣ. Турцитѣ сж наброявали въ града около 10,000 души, а българитѣ — 300. „Страната е прошарена, завършва релацията, съ долини и хълмове, а къмъ Дунава равнината е богата съ жита, лозя и всички други плодове. Добитъкъ има въ голѣмо количество и отъ всѣкакъвъ видъ. Рибата е въ изобилие, понеже на близо има две много голѣми езера . . . близо е и Варна, около 20 мили, която е голѣмо пристанище на Черното море за тази область“[2]).

Това подробно описание на значението и голѣмината на дубровнишката колония и търговия въ Провадия е твърде ценно за насъ. Въ сжщото описание се говори, че търговцитѣ отъ тукъ заминавали често за северна Добруджа, дори до Татарско. Имайки сигурна база въ Провадия, дубровчанитѣ отъ тукъ сж изнасяли до устието на Дунава разни стоки по нѣколко пжти въ сезона, за да се върнатъ и починатъ отново въ Провадия презъ зимата. Това е сжщия пжть, който агентитѣ и посрѣдницитѣ на софийския търговецъ Рести сж изминавали, за да стигнатъ до Силистра и Браила, които градове се споменаватъ въ неговата търговска книга[3]). Търговцитѣ отъ цѣлата тази область, известна на дубровчанитѣ подъ името „Добруджа“, сж обхождали отдѣлнитѣ градове и паланки, гдето сж пласирали манифактура, а закупували кожи, вълна и восъкъ, които тѣ изнасяли най-често презъ Варна. Самъ Петъръ Богданъ не е изпускалъ изъ предъ видъ голѣмото значение на това пристанище за тази область. Той виждалъ ясно и то повече отъ всѣки другъ съвременникъ, естественото предназначение на този градъ като единствено и най-сигурно дебуше на цѣлия североизточенъ край на Балканския полуостровъ. Богатата околность на Провадия е давала животъ на това тържище, което търсило и намирало въ лицето на дубровчанитѣ своитѣ естествени посрѣдници, комисионери и експедитори.

Търговската колония на дубровчанитѣ, обаче, често менила своя съставъ. Мнозина отивали въ София, други въ Русе или Пловдивъ. Въ едно друго описание на католишкитѣ селища въ Турция, отъ 1643 година сж показани въ Провадия „20 или малко повече“ дубровчани[4]). Това не е точния имъ брой. Тѣ били повече, което се вижда отъ самия

---

[1]) п. т. 76.

[2]) „Paese . . . delle vallate e colline et verso Danubio le campagne fertile di grani et del vino et altri frutti. Bestiame in quantità d'ogni sorte. Abondanza del pesce, essendo vicino doi laghi grandissimi . . . essendo vicina la Varna circa 20 miglia, che è scalla grande del mar negro, per questi paesi“ . . . п. т. 77.

[3]) Resti, fol. 7.

[4]) „Provato — 20 (anime) o poco più“. Fermendžin, ц. с. 138.

документъ, а автора не ги е броилъ, понеже за много градове въ Влашко и България той дава броя имъ въ кржгли цифри. Отъ сжщата 1643 г. сж отбелязани въ Lettere e commissioni di Levante специални нареждания на републиката до „дубровнишкитѣ търговци живущи въ Провадия[1]).

Презъ 1649 г. въ провадийската колония е получено специално писмо отъ Дубровникъ, съ което се нарежда да се въведе въ владение Матео ди Геталди въ една кжща въ Провадия, която споредъ нотариалнитѣ книги на републиката е била дадена още презъ 1638 г. на сжщия отъ братята Джиовани и Николо Златани срещу 117 талера[2]).

Провадийската колония, макаръ и численo намаляла, продължавала да бжде центъръ на дубровнишкитѣ колонии на североизтокъ отъ Стара-планина. Повечето колонисти отъ Русе, Силистра, Варна и отъ други градове въ вжтрешностьта на Добруджа сж посещавали редовно провадийската църква, която постоянно дарявали. Отъ 1659 г. е запазено завещанието на силистренския дубровчанинъ Симонъ Стела, въ което търговеца е завещалъ на провадийската църква 20 талера[3]). Презъ сжщата тази 1659 г. Филипъ Станиславовъ, Никополски епископъ, — българинъ, въ една своя релация до римската църква, съобщава, че въ Провадия е имало 35 католишки кжщи, отъ които 5 търговски, съ всичко 170 души. Българитѣ били около 500, а турцитѣ — 4800, живущи въ хубави кжщи[4]). Отъ сжщото това време — 1659 г. е запазено едно писмо отъ софийскитѣ търговци до Дубровникъ, въ което се оплакватъ, както по-горе се спомена, че добруджанскитѣ търговци, за да избѣгнатъ плащане на такси въ София, намѣрили другъ пжть за изнасяне на своитѣ стоки отъ Добруджа и Провадия за Дубровникъ, който пжть не миналъ презъ София. За това софийскитѣ търговци съобщили въ Дубровникъ, че ако това продължава, тѣ ще бждатъ принудени да се изселятъ отъ София въ Провадия, като напуснатъ и софийската църква.

По-горе се спомена за това изменение на пжтя на износа. Този документъ, обаче, ни обяснява, колко голѣмо значение е имало провадийското тържище за дубровчанитѣ. То най-много отъ всички други е снабдявало търговцитѣ съ сурови кожи. Самитѣ тѣ предпочитали

---

1) Lett e com. т. 48 f. 150V⁰.

2) A di 28 Fev⁰ 1649. Alli nostri carisismi mercanti della colona in Provato. Il Rettore e consiglieri della Repubª di Ragusa. Ci è constato per scritture publice registrata qui in questa nostra publica cancellaria gia da noi stati viste et lettere che dell' anno 1638 Gio et Nicolo Slatani et che sono fratelli hanno dato per godere a Mateo di Gethaldi una loro casa posta costa per la soma di taleri 117 da essi medesimi frateli stata di subito ricevuto come per loro stessa confessione in detti scritture apparte pero con la presente nostra vi ordiniamo che a detto Ghetaldi o alla persona che legitimamente dall istesso fosse deputata a questo effetto facciate haver pacifico et libero posesso di detta casa con le sudete ragioni et altri pertinenza senza che da alcuno sopra li istesso gli si venghi a fare qualche difficulta, o impedimento . . ." Lett. e com. т. 48 f. 238V⁰.

3) Test. т. 66 f. 65V⁰.

4) „Provato civitas. In ea catholicorum domus nro 35 compraehensis 5 mercatorum Ragusinorum, animae 170. Habent ecclesiam aedificatam ab eodem episcopo Stanislao elemosinis eorumdem, curatum habent cum calice seu paramentis. Bulgarorum schismaticorum domus sunt 100, animae 500 circiter, habent unam ecclesiam . . . Turcarum domus pulcherrimae constructurae nro 2000, animae 4800". п. т. 263, 264.

Провадия предъ София, който градъ евентуално могълъ да бжде напустнатъ отъ колонията, понеже не билъ отъ такова голѣмо значение. Както ще се види по-доле, когато по-късно западнала цѣлата дубровнишка търговия въ полуострова и сж се правили опити за възобновяването й, презъ 1699 година се предлагало основаването на единствена търговска кжща въ Провадия за закупуване голѣми количества кожи, които да се продаватъ въ София срещу добра печалба. Града Провадия изглежда, че е останалъ още вѣкове подъ редъ, голѣмо стоварище на добитъкъ, кожи и вълна, кждето сж идвали търговци отъ вжтрешностьта на полуострова за да ги закупватъ и изнасятъ на близки и далечни пазари. Търговията на дубровчанитѣ, обаче, въ това тържище намалявала отъ година на година. По подобие на другитѣ градове нѣколцината дубровчани, които останали въ Провадия, продължили една ограничена по размѣри и капитали експортна търговия; последната далечъ вече не се ползвала съ предишнитѣ специални привилегии, давани отъ турскитѣ власти. Стопанската политика на Турция къмъ края на 17 в. се ориентирала все повече къмъ търговски връзки съ държавитѣ отъ западна и централна Европа. Въ Цариградъ почнали бързо да се настаняватъ посланици на тѣзи държави, които всячески улеснявали стопанскитѣ връзки между обширната турска империя и европейскитѣ земи. Всичко това ставало за смѣтка на дубровнишката търговия въ Балканския полуостровъ. Дубровчанитѣ отдавна вече не били главни импортьори на манифактурни стоки. За това и тѣ мжчно могли да се издържатъ само съ износа на кожи при голѣмитѣ разноски, свързани съ тѣхното сжществуване въ България.

Макаръ положението на дубровчанитѣ да ставало все по-тежко, презъ 1678 г. въ Провадия сж останали все още нѣколцина дубровчани. Отъ Цариградъ назначили за драгоманинъ на посланицитѣ провадийския търговецъ Николо ди Марко Мили. По поводъ преговоритѣ съ турцитѣ билъ изпратенъ отъ Провадия търговеца Никола Милевичъ, който навѣрно не е билъ другъ, а сжщия Мили. Самитѣ преговори съ турцитѣ относно намаление размѣритѣ на годишния данъкъ на дубровчанитѣ не се развивали добре. Турцитѣ не отстжпвали, защото нѣмали вече особенъ интересъ отъ малката търговия на дубровчанитѣ, а последнитѣ обеднявали все повече и повече, поради пълното имъ измѣстване отъ търговцитѣ на Англия, Франция и Австрия въ турскитѣ пазари.

Най-последнитѣ сведения, които съхранява дубровнишкия архивъ за търговската и стопанска дейность на дубровчанитѣ въ гр. Провадия, сж отъ 1688 година. Това сж едни аварийни смѣтки на Лука Барка, дубровчанинъ, живущъ въ Цариградъ, които той преставилъ на французкия търговски консулъ въ турската столица и съ които той поискалъ да бждатъ разпредѣлени загубитѣ, понесени отъ една авария между всички дубровнишки търговци, които изнасяли стоки отъ българскитѣ земи. Въ изложението е казано, че сж изнесени по море презъ Варна разни видове кожи отъ Провадия, Русе и Шуменъ. Самъ Лука Барка изнесълъ отъ Провадия и Русе кожи за 3000 пиастри[1]). Въ смѣткитѣ

[1]) „. . . et a lui Lucha Barcha per 3000 piastre in corami transportati da Provato e Rustschik . . .“ fasc. 37 № 1784.

за изнесенитѣ презъ 1688 г. за християнскитѣ държави въ Европа (per Christianità) кожи отъ дубровчанитѣ е показано „биволски кожи отъ Провадия — 1000 пиастри“[1]).

Следъ разорението на Чипровци, поради възстанието, изглежда, че провадийската колония пострадала доста. Една часть отъ нейнитѣ търговци се преселили въ Русе, но кога — не е известно. Въ всѣки случай презъ 1688 г. е имало все още дубровчани, които закупували за износъ кожи отъ Провадия. Седалищата, обаче, на търговскитѣ кѫщи, които участвували въ тази търговия, сѫ били само въ Русе и Цариградъ.

Следъ 1690 г. не сѫ запазени вече никакви сведения за участието на дубровнишкитѣ търговци въ износа на сурови стоки, — кожи и вълна, — отъ провадийския пазаръ. Изглежда по всичко, че дубровчанитѣ сѫ били напустнали окончателно този край. Това предположение се потвърждава въ голѣма степень отъ споменатия по-горе докладъ на посланика Лука Барка отъ 1699 г., представенъ на републиката. Съ него се констатира, че въ Провадия не е имало вече дубровчани. Посланика съобщилъ въ Дубровникъ, че сѫществувала голѣма разлика между ценитѣ на кожитѣ въ Провадия и София. За това той предлагалъ, като срѣдство, за да се съживи отново търговията на дубровчанитѣ въ българскитѣ земи, да се основе една търговска кѫща въ София, която, като разполага съ свободни капитали въ налични срѣдства, да закупи на провадийския пазаръ кожи на твърде низка цена, отъ чиято продажба щѣло да се получи добра печалба[2]).

Дали сѫ били послушани съветитѣ на ревностния дубровнишки посланикъ, не се знае, обаче, не можа да се намѣри никѫде сведение, че дубровчанитѣ сѫ се появили наново на провадийския пазаръ.

4. Варна.

Съ заселването на турцитѣ на Балканския полуостровъ сѫ се измѣнили твърде много стопанскитѣ връзки на българскитѣ земи съ чужбина. Най-голѣми промѣни сѫ настѫпили по черноморското крайбрѣжие. Голѣмата търговия на венецианци и генуезци по крайбрѣжието се прекратила изведнажъ, за да не се възстанови никога вече въ старитѣ си размѣри[3]). Новитѣ настойници на полуострова, които гледали съ пълно недовѣрие на цѣлокупния християнски свѣтъ, превърнали за повече отъ единъ вѣкъ Черното море въ затворено море — mare clausum. Нѣколко десятки години на редъ турцитѣ държали завзетитѣ

[1]) „. . . delle robbe portate qui in Constantinopoli dalli mercanti Ragusei e spedite per Christianità e per mare negro nel presente anno 1688 . . . buffali di Provato — 1000 piaster . . .“ п. т.

[2]) „ . . . cioe con il contante mandare in Provato et appresso ad altri luochi comprare cori bassio portarli in Soffia et rivenderli per contanti con un utile honesto . . .“ (кореспонденцията на L. Barcha) fasc. 37 № 1784.

[3]) ср. по подр. статията ни „Търговията на България презъ 12—14 в.“ въ сп. на Бълг. икономич. д-во год. XXI кн. 1—2, стр. 43—87.

земи въ пълна стопанска изолация отъ другитѣ народи. Поради това и най-голѣмото дебуше на България по море, — Варна, — презъ 15 в. загубило търговското си значение, което е имало по-преди.

Първитѣ стопански връзки на варненското пристанище презъ ранната епоха на турското владичество сж били само локални. Мѣстнитѣ търговци отъ града, съ ограничени товари, не сж отивали по-далеко отъ Цариградъ. Подобно е било положението презъ цѣлия 15 в. Първитѣ опити на Дубровникъ да влѣзе въ редовни стопански връзки съ Турция отъ 1442 и 1459 година не засѣгали търговията на Варна. При все, че споредъ нѣкои източници, 3/4 части отъ търговията на дубровчанитѣ се е извършвала презъ това време по море и само 1/4 по сухо, до края на 15 в. тѣ едва ли сж били успѣли да оживятъ наново търговския пжть до Варна по море. Първитѣ редовни стопански връзки между Дубровникъ и Варна не могли да се установятъ по-рано отъ началото на 16 в., т. е. нѣколко десетки години следъ заселването на дубровчанитѣ въ София и Пловдивъ. Морския трафикъ презъ Варна се засилва едва следъ като дубровчанитѣ сж успѣли да организиратъ износа на сурови кожи отъ българскитѣ земи, което не е могло да стане преди тѣ да заседнатъ здраво въ вжтрешностьта на полуострова.

Първитѣ сведения, които сж запазени за стопанскитѣ връзки на дубровчанитѣ по нашето черноморско крайбрѣжие, сж отъ срѣдата на 16 в. Това сж нѣколко нотариални договори, вписани въ архивитѣ на републиката, съ които се осигурявалъ морския транспортъ на кожи отъ Варна за Анкона и Дубровникъ. Както ще се види подробно по-нататъкъ, града Анкона е билъ главния пазаръ на сурови произведения отъ българскитѣ земи въ продължение на цѣли три вѣка[1]). Понеже града Дубровникъ самъ по себе си е представлявалъ ограниченъ, малъкъ пазаръ за такива стоки, то дубровчанитѣ взели въ свои ржце износа на сжщитѣ стоки за разни италиянски тържища — Анкона, Венеция, Генуа и др. Дубровчанитѣ давали за тази търговия не само свои кораби, но и самитѣ търговски посрѣдници и необходимитѣ капитали.

За да идватъ дубровчанитѣ въ Варна и закупуватъ стоки, навѣрно въ града сж били засѣднали нѣколцина тѣхни сънародници като колонисти. Действително, още първия документъ, който хвърля свѣтлина върху износа на стоки отъ варненското пристанище, е съставенъ въ града Варна. Презъ 1558 г. въ този градъ е билъ сключенъ осигурителенъ договоръ отъ дубровчанина Марино ди Пиеро ди Гради за превозване на говежди кожи отъ Варна до Анкона. Кораба „Св. Катерина", който трѣбвало да ги пренесе, билъ собственость на прочутата дубровнишка фамилия Працати. Уговорено било кораба да се управлява отъ Франческо ди Джиовани Боровиновичъ. За превоза на волскитѣ и кравешки кожи (coeri de Varna bovini e vachini) на брой 4070, следвало да се заплати навло 66 скуди и 8 гросети, дубровнишки монети. Стоката била предназначена за Биаджио ди Франческо Гюрас-

[1]) ср. по подр. току що излѣзлата ни статия „Търговията на България съ Анкона презъ 16 и 17 в. по нови извори" въ Известия на историч. д-во кн. VIII—IX стр. 1—44.

ковичъ въ Анкона. Самия договоръ е приподписанъ отъ нѣкой си Винченцо ди Антунъ като свидѣтель[1]).

Този не е единствениятъ документъ, който говори за търговията на дубровчанитѣ въ Варна. Презъ сѫщата 1558 г. е сключенъ новъ договоръ за износъ на стоки отъ Варна между търговцитѣ Стефано ди Гради и Блазио Гюраси[2]). Споменатия Стефано ди Гради сключилъ отново на 24 августъ 1559 г. осигуровка за превоза на стоки отъ Варна за Анкона, предстояща да се извърши съ корабъ на Працати[3]). Презъ този сѫщия сезонъ билъ сключенъ другъ такъвъ договоръ „за добро пѫтуване, печалби и щастливо пристигане" отъ Биаджио Гюраси, който щѣлъ да натовари на варненското пристанище стока върху кораба „Св. Джиовани Батиста", управляванъ отъ споменатия по-горе Франческо Боровиновичъ[4]).

При все, че въ последнитѣ два осигурителни договори да не се указва конкретно, за какви стоки сѫ били ангажирани, подразбира се, че това били на първо мѣсто необработени кожи, които били главния експортенъ артикулъ отъ българскитѣ земи. Притежателитѣ на кораби, отъ семейството Працати, били едни отъ най-известнитѣ дубровнишки родолюбци, на единa отъ чиито членове — Michaele Prazzati, е направенъ паметникъ въ самия дворъ на княжеския дворецъ въ Дубровникъ, понеже подарилъ цѣлото си състояние на републиката. За насъ е важно обстоятелството, че корабитѣ на Працати сѫ поменати най-често като носители на стоки отъ Левантъ и специално отъ българскитѣ пристанища. Самъ Працати билъ заинтересованъ отъ търговията на дубровчанитѣ въ България, което се узнава отъ единъ подробенъ

---

[1]) I(esus) Ch(ristus) S(alvator) M(ari)a adi 8 di Ottobre 1558. In Varna.

A carico con le nome de Dio buon viaggio e salvamento Marino de Piero di Gradi e compagni in luocho di Varna sopra lo galione di Prazati nominato Santa Catharina patronizzato per me Francesco di Gionanni Borovinovich coieri de Varna bovini e vachini sortati pezzi № quatro millia settanta dico per № 4070 sciutti e ben conditionati segnati del avanti segno per consignarli in Ancona a Biagio di Francesco Giurascovich ho a chi sara ordinato e per nolo pagi justa la forma del nolegiato disbattendo scudi sessanta sei grossi otto rhagusei d'oro in oro datili per la nostra portion de imprestito non altro Idio per tutti salvo vi porti.

Io Vinzenzo di Antun scrivano di sopra ditto galione affermo quanto ut sopra". Div. not. т. 116 f. 118V⁰.

[2]) Div. canc. т. 144 f. 229 сл.

[3]) „. . . Ser Stephano Fr. di Gradi . . . s'assicura et vuol esser assicurato per tutta quella somma et quantita di denarj, che da gli infrascritti assicuratori sara dichiarita in et sopra qual si voglia sorte di robbe et mercantia di cui attenesse alla scala di Varno in Mar Magiorre . . ." Div. canc. т. 145 f. 84V⁰.

[4]) п. т. f. 125V⁰ „Co'l nome di Dio a buon viaggio, guadagno, e salvamento Biagio di Francesco Giurassi, agendo tanto in nome suo proprio, quanto di compagni, et di cui attenesse . . . s'assicura et vuol esser assicurato per tutta quella somma et quantita di denari che dalli sottoscritti assicuratori sarà dichiarita in et supra li denari, robbe et qual si voglia sorte di mercantia, caricate et che si caricaranno alla scala di Varno in et sopra il gallione di Gozze nominato Santo Giovan Battista, patroneggiato per Francesco di Gio. Borovinovich . . . li detti assicuratori habbiano guadagnato il loro risico e sicurta quando il detto galeone o con li denari, o ver robbe et mercantie partendo della scala di Varno et donde quelle et havera caricato gionto sara à buon salvamento nel porto d'Ancona, et havera quelle in terra discaricato. Iddio lo mandi per tutto a buon salvamento". п. т. f. 125V⁰.

договоръ, сключенъ на 25 февруари 1559 г. предъ нотариата въ Дубровникъ отъ Иоанъ Працати, притежатель на кораба „Св. Екатерина". Той уговорилъ съ търговеца Стефано Франческо ди Гради, щото този корабъ, следъ като отнесе стокитѣ, натоварени отъ Валона за Цариградъ, да остане презъ цѣлия месецъ августъ въ варненското пристанище, гдето да бѫде на разположение на Стефано ди Гради за да натовари кожи. Уговорено било последния да заплати като навло за пренасянитѣ кожи по 100 скуди, анконска монета, за всѣки 1000 волски кожи и по 200 скуди за всѣка хиляда биволски кожи. Натоваренитѣ кожи трѣбвало да се отправятъ за Дубровникъ, гдето да се разтоварятъ биволскитѣ кожи, а волскитѣ — да се отправятъ за Анкона. Неустоялата на този договоръ страна трѣбвало да заплати глоба, обезщетение, равна на 300 златни скуди[1]).

Действително, така сключения договоръ билъ изпълняванъ редица години следъ това. На 8 априлъ 1560 г. е билъ сключенъ отъ сѫщия Стефано ди Гради договоръ за превозъ на волски и биволски кожи отъ Варна съ кораба „Св. Катерина"[2]). Презъ сѫщата тази година сѫ записани въ нотариалнитѣ книги на Дубровникъ нови договори за превозъ и осигуровка на стоки, изнесени презъ Варна. Експортьори били сѫщия Стефано ди Гради, Траяно Черва и др. И двамата приготвили за износъ въ Анкона по нѣколко хиляди броя кожи, които тѣ по изборъ имали право да натоварятъ въ Варна или Родосто[3]). Сѫщия Гради сключилъ новъ осигурителенъ договоръ презъ сѫщата година за износъ на кожи и вълна презъ Варна съ кораба „Св. Мария"[4]).

Още презъ време на първитѣ стопански отношения на дубровчанитѣ съ гр. Варна се констатира оживяване на търговията въ града. Изглежда, че презъ това време дубровчанитѣ сѫ имали доста свободни кораби за превозване на стоки отъ българскитѣ земи, което по-късно се затруднило. Въ всѣки случай може да се констатира и презъ следващитѣ нѣколко години оживенъ износъ на стоки отъ варненското пристанище. На 21 августъ 1561 г. е регистриранъ другъ осигурителенъ договоръ за превозъ на стоки по море отъ Дубровникъ за Варна и

---

[1]) Div. not. т. 116 f. 188V⁰ (Die 25 Febr. 1559).

[2]) „Die VIII Aprile 1560 . . . Marcus Blasij Vuladi de Insula media providis ac solers navis Patronus nuncupatae Sta Catherina sponte cum Dei nomine ad bonum viaggium lucrum et salvamentum dictam navim per se patronezzatum . . . naulizzavit et ad naulim dedit atque concessit Ser Stephano Fr. de Gradis praesenti et praedictam navim ad naulum condicentj pro infrascripto viaggio pactis conditionibus ac penis subscriptis. Et primus dictus Marcus patronus convenit, et promisit dicto Ser Stephano cum dicta eius navis . . . qua data convenere dictae partes ut dictus patronus cum praefata navi teneatur se conferre Varnum, seu Rodostum pro ut ei per accommissum eiusdem Ser Stephani fuerit ordinatum, et in anno dictus locus. . . onerare tota coria bovina et buffalina pro viaggio Anconae . . ." Div. canc. т. 146 f. 37V⁰.

[3]) п. t. f. 105V⁰.

[4]) „Ser Stephano Fr. de Gradi agendo tanto in nomine suo proprio quando in nome et vice de cui attenesse, voluntariamente col nome di Dio a buon viaggio, guadagno e salvamento s'assicura et vuol essere assicurato per tutta quella somma et quantita de denari che dalli sottoscritti assicuratori sarà dichiarita in et sopra li cuori, lane et qual si voglia altra sorte di mercantia caricate et che se caricaranno alla scala di Varno in mar maggiore in et sopra la nave nominata Sta Maria della gratia . . ." п. t. f. 150V⁰.

отъ тамъ направо за Анкона съ кораба на Працати[1]). Презъ м. октомврий сжщата година е била вписана нова осигуровка на кожи отъ търговцитѣ Стефано ди Гради, Трояно Черва, Биаджио Гюраси и Биаджио Кладило, които кожи трѣбвало да се натоварятъ върху кораба „Св. Анунциата", притежание на Елия ди Биаджио[2]). Сигурно е, че тѣзи търговци имали свои агенти и представители въ Варна, които се грижили за закупуването и складирването на кожитѣ на пристанището.

Запазени сж и други сведения за голѣмата износна търговия на града Варна презъ това време. Историка Хамеръ, имайки предъ видъ други източници, съобщава, че презъ варненската митница сж били изнасяни значителни количества жита, платове, дървенъ материалъ, мась, биволски и волски кожи[3]). Повече подробности за тази търговия сж указани въ нѣкои арбитражни решения, издадени въ Дубровникъ. Така отъ едно решение отъ 1578 г. се вижда, че въ връзка съ износа на стоки отъ Варна е било образувано съдружие между нѣкои дубровчани, което имало своитѣ седалища въ Дубровникъ, София и Анкона[4]). София е билъ главния градъ, отъ гдето е билъ организиранъ износа на стоки, закупувани отъ Провадия, Търново, Шуменъ и Силистра, часть отъ които били изнасяни по сухо за Дубровникъ, а друга часть — презъ Варна и Родосто за Анкона.

Присжтствието на дубровнишки търговци въ Варна презъ това време се документира и отъ други източници. Отъ 1578 г. е запазено едно завещание, което е направено въ Варна отъ търговеца Марко Веселичичъ. Понеже билъ много боленъ, той продиктувалъ последната си воля на нѣколцина дубровчани, живущи въ Провадия и Варна[5]). Въ последствие сжщитѣ свидетели били разпитани подробно и тѣхнитѣ показания възстановили текста на самото завещание.

Отъ началото на 80-тѣхъ години на 16 в. въ София се заселилъ дубровчанина Бенедето Рести. Въ голѣмата му търговска книга сж отбелязани много подробно търговскитѣ му връзки съ североизточния край на българскитѣ земи — Провадия, Разградъ и Силистра. Естествено би било да се споменава много често и Варна. Този голѣмъ търговецъ, обаче, си служилъ при износа на кожи и други стоки съ пжтищата презъ София за Дубровникъ, или презъ Стара-планина за Родосто. Изглежда, че търговскитѣ му връзки съ Варна били доста слаби, понеже тамъ имало само нѣколцина дубровчани, които били въ връзка съ

---

[1]) п. т. т. 147 f. 161V° (Die XXI Augusti 1561).

[2]) п. т. f. 201 сл.

[3]) Hammer. J. Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung. Wien 1815 т. I стр. 294.

[4]) „... Dichiariamo che la compagnia fra sudetti Marino e Marco si truova creditrice in Turchia di aspri 86,621 computando le due partite di magior importanza una di aspri 20,700 da Mattheo di Jacomo Gioni e l'altra di aspri 26,047 da Paolo di Francesco fratello di detto Marco e da molte altre persone come per dui inventarij dati a ciascuno delli detti compagni di piu detta compagnia deve havere in Ancona per mano di Ser Benedetto Gondola da piu debitori scudi 838 di quella moneta che fanno d'oro ducati 621, et grossi 10, li quali crediti per benefitio e con consenso di detti Marino e Marco dichiariamo che esso Marco habbia cura..." Div. not. т. 121 f. 48V°.

[5]) Testamentum Marci Eliae Vesselicich Varniae defuncti... Test. т. 45 f. 115 сл

други търговци отъ вжтрешностьта на полуострова. Ресте си служилъ съ корабитѣ, които идвали до Родосто, гдето имало негови агенти и представители.

Все пакъ въ търговската книга на Ресте сж споменати нѣкои търговци, които търгували и на варненския пазаръ. Единъ отъ тѣхъ билъ Киро Карамановъ, нареченъ още Тура. При все, че въ тази книга не е указано неговото мѣстожителство, отъ други архивни източници се вижда, че презъ тази епоха той е билъ търговецъ въ Варна[1]). Сжщия си доставялъ отъ Ресте презъ 1590—1600 г. всѣкакъвъ видъ манифактурни стоки, които той пласиралъ на дребно между своитѣ клиенти. На нѣколко пжти сж отбелязани въ неговата книга купени дамаски и карисеи. Така запазена е отъ 1596 г. подробна смѣтка за изпратени му карисеи за 39,590 аспри[2]). Презъ следващата година сж били купени други стоки за 25,100 аспри[3]), а презъ 1598 г. — дамаски за 10,900 аспри[4]). Срещу това Киро Карамановъ е билъ продалъ на Ресте на нѣколко пжти разни видове кожи[5]).

Не е известно, дали Ресте е търгувалъ съ Киро Карамановъ още презъ първитѣ години следъ 1580 г. Въ Варна, обаче, презъ това време сж били вече здраво заседнали дубровнишкитѣ търговци. Нѣкои отъ тѣхъ пжтували често по море за отечеството си по търговия. Съ единъ отъ тѣхъ презъ 1582 г. били изпратени писмени известия отъ Силистра за Римъ. Въ едно писмо на католишкия визитаторъ Иеронимо Арсенго отъ м. мартъ 1582 г. се казва, че сж били изпратени отъ Силистра за Римъ известия презъ Варна (per via di Varna)[6]). Това означавало, че силистренскитѣ католици сж си служили не рѣдко съ съобщенията по море между Варна и Анкона, тъй като пжтя за Римъ минавалъ обикновено презъ Анкона. Безспорно е, че да могатъ дубровчанитѣ да се сношаватъ съ отечеството си, като използватъ пжтя презъ Варна, въ сжщия градъ, навѣрно, сж живѣли 2—3 дубровчани, които приемали и препращали кореспонденцията на тѣхнитѣ сънародници. Запазени сж дори сведения отъ това време, споредъ които въ града е имало мнозина дубровнишки колонисти. Въ единъ документъ на католишката пропаганда отъ 1580 г. се казва следното за дубровчанитѣ въ този градъ: „научаваме се, че въ Варна и въ околното крайбрѣжие на Черно море до Дунава има доста дубровнишки търговци"[7]). Вѣроятно, въ града е имало нѣколко дубровнишки фамилии на постоянно мѣстожителство, които били въ постоянни търговски връзки съ дубровчанитѣ отъ Силистра и Провадия. Петь години следъ това сж запазени други сведения за търговията

---

[1]) „Tura Caramanov . . . aspri 30,760" Div. not. т. 130 f. 98.

[2]) „Ciro Caramanov detto Tura deve dare addi 20 Giugno aspri 39,590 sono per la nostra rata di pezze 8 di carisee mandatoli . . ."

[3]) п. т.

[4]) „1598. Addi 3 di Ottobre aspri 10,980 sona per braccia 50 di damaschi..." п. т.

[5]) „Ciro Caramanov detto Tura deve havere addi 24 Setembre aspri 46390 sono per pezze 716 di cori . . ." п. т. f. 95 десната страна на фолиото.

[6]) „I giorni passati ho scritto a V. S. Reverendissima con un Janizzero per via di Varna, e le presente mando per il signor Luccari . . ." Fermendžin, ц. с. стр. 13.

[7]) „ . . . In Varna et in quella riviera del mar maggiore in Europa appresso il Danubio ho inteso che ci e assai Ragusei mercanti . . ." п. т. стр. 2.

на града Варна съ Анкона. Това е единъ кратъкъ договоръ за превозъ на кожи отъ Варна за Анкона отъ 1587 година[1]).

Въ дубровнишкия нотариаленъ архивъ е запазенъ единъ подробенъ осигурителенъ договоръ отъ 1598 г. за превозъ на разни видове кожи отъ Варна за Дубровникъ. Забележителното въ него е това, че измежду стокитѣ, които трѣбвало да се изнесатъ отъ Варна, сж изброени и нѣкакви си конски плешки (spalle di cavalli)[2]). Вѣроятно се касае за часть отъ конски кожи.

Както се спомена по-горе, вписанъ е билъ единъ договоръ отъ 1601 г. за ликвидация на съдружнически смѣтки между дубровнишки търговци, които сж търгували въ българскитѣ земи. Между тѣхнитѣ клиенти е споменатиятъ по-горе Тура Карамановъ, експортьоръ на кожи, съ търговска кжща въ Варна[3]). Съдружието, за което се говори въ този договоръ, поддържало постоянни търговски връзки съ Анкона, който градъ билъ главенъ пазаръ на кожитѣ отъ всички области на Балканския полуостровъ.

Варна е билъ най-голѣмия търговски градъ на морето за всички български земи. Тукъ сж идвали по търговия износители-търговци отъ най-различна националность. Следъ дубровчанитѣ по брой следвали поданницитѣ на разнитѣ италиянски градски републики. Очевидно е, че видно мѣсто заемали поданницитѣ на папския градъ Анкона. Действително, въ нотариалния архивъ на гр. Анкона се намиратъ записани презъ 1603 г. въ книгитѣ на нотариуса Аквила сведения, че въ Варна сж пристигнали кораби на анконски търговци, натоварени съ разни видове стоки[4]).

Отъ началото на 17 в. сж запазени малко сведения за търговията на дубровчанитѣ въ Варна. Колкото трудности и да сж срещали дубровчанитѣ на това пристанище, поради малкото кораби, които сж имали на разположение за износъ на стоки, все пакъ голѣма часть отъ общия износъ отъ България е билъ отправянъ презъ Варна. Въ специалнитѣ книги за морскитѣ осигуровки — Sicurta di notaria — презъ 1612 и последующи години сж запазени твърде много договори за износъ на стоки отъ Варна. Само презъ лѣтото на 1612 година сж вписани три последователни едно следъ друго сключени договори за износъ на кожи отъ Дубровникъ за Анкона. Стокитѣ били товарени на варненското пристанище отъ експортьори, твърде добре известни на софийския и провадийски пазари: Радо Сладоевичъ, Драго ди Драги и Андреа ди Флорио. Първиятъ отъ тѣхъ, въ качеството си на агентъ на Биаджио Кавалканти, сключилъ на 27 августъ и 17 октомври 1612 г. два договора за осигуряване превоза на кожи. Първиятъ пжть били

---

[1]) „Col Nome di Dio à buon viaggio, guadagno, et salvamento Francesco Giuliano di Jacomo, si assicura et vole esser assicurato per tutta quella soma et quantita delli denari, la quale dagli infrascritti assicurati sara dichiarita in et sopra li cuoi bovini, che per conto suo saranno caricati in Varnia sopra la nave nominata Santa Margarita . . ." Sic. e nol. 1587/88 (18. VIII. 1587).

[2]) Sic. e nol. 1598 (Die XXI Aprilis) fol. 106 сл.

[3]) „Tura Caramanovv di Varna . . . aspri 1770 —" Div. not. т. 130 f. 101.

[4]) Archivio notarile — Ancona. Not. Francesco Acquila т. I (1601—1603), fol. 61 сл.

експедирани 200 волски кожи отъ Добруджа[1]), а втория — 439 волски кожи[2]). Стоката била предназначена за Анкона. Другия експортьоръ осигурилъ износа на 115 кожи, сѫщо отъ Добруджа[3]), а Андреа ди Флорио — 650 биволски и 200 волски кожи[4]). Споменатиятъ Радо Сладоевичъ е сключилъ презъ сѫщото време договори за износъ на кожи дори отъ Прокупле и Бѣлградъ[5]).

Търговията между Варна и Анкона продължила и презъ 20-тѣхъ години на 17 в. Въ едно писмо, запазено въ Ватиканския архивъ отъ 1620 г., произходяще отъ Анкона, се казва, че въ града пристигнали кожи кордовани, заедно съ което търговцитѣ съобщили твърде интересни новини отъ Варна и Солунъ. Търговцитѣ разказвали, че града Варна билъ нападнатъ отъ казацитѣ, които се награбили съ плячка отъ 2 милиона злато. Тѣ прогонили турскитѣ войски въ крепостьта и, следъ като я превзели, избили всички турци, оставяйки живи християнитѣ, а на гърцитѣ (търговци) — повърнали стоката[6]). Очевидно е, че тѣзи новини били донесени отъ анконски или дубровнишки търговци, които закупили и натоварили кордованитѣ въ Варна.

Въпреки честитѣ нападения върху варненската крепость отъ казацитѣ презъ това време, търговията на дубровчанитѣ въ Варна не се прекъсвала. Така отъ едно писмо на антиварския архиепископъ Пиетро Мазареки отъ 1626 година научаваме, че въ Варна, както и въ Русе, Разградъ и другитѣ околни градове, имало по нѣколцина младежи търговци, по националность дубровчани, които закупували биволски и волски кожи[7]). Отъ едно завещание на дубровчанина Радо ди Ради, починалъ въ Пловдивъ, се разбира, че той търгувалъ между друго и съ Анкона, за гдето изнасялъ кожи, а внасялъ манифактурни стоки. Въ друго едно завещание на търговеца Петро Боглиевичъ отъ София, датирано четири години по-късно, се поменава, че той сѫщо си доставялъ отъ Анкона груби анконски платове[8]). Както едина, тъй и другия търговецъ навѣрно сѫ използвали между другото и търговскитѣ връзки на варненскитѣ дубровчани.

Отъ 1640 г. сѫ запазени други данни за редовни стопански връзки на дубровчанитѣ отъ вѫтрешностьта на Балканския полуостровъ съ варненския пазаръ[9]). Сѫщо отъ подробния докладъ на Петъръ Богданъ

---

[1]) „Die d^to (27. VIII. 1612) A nome di Dio . . . Rado Sladoevich agendo per conto di Biagio Cavalcanti s'assicura . . . sopra pezzi № 200 di cori bovini di Dobruccia . . . che a buon salvamento arrivati saranno in Ancona . . ." Sic. e nol. a. 1612 f. 20V⁰.

[2]) п. т. f. 57V⁰.

[3]) „. . . Drago Draghi s'assicura . . . sopra pezzi № 115 di cori bovini di Dobruccia . . ." п. т. f. 21V⁰.

[4]) „. . . Andrea Florio s'assicura . . . sopra pezzi № 650 di cori buffalini stimati a ducati 6 lo pezzo e cori № 200 bovini di Dobruccia . . ." п. т. f. 12.

[5]) п. т. f. 65.

[6]) „. . . A Varno nel mar negro si era radunata tutta la gente di quella provinzia per salvarsi stimando quel loco piu sicuro, mà é stato svaligiato delli casacchi con preda di due milioni d'oro; il castello, dove si erano salvati due mila Turchi, é stato preso dalli detti casacchi, amazzati i turchi; et lasciata la vita a'Christiani et a'Greci, con darle la roba . . ." Ватикански архивъ. Fondo Borghese I, 692 fol. 169.

[7]) Fermendžin, ц. с. 31.

[8]) Test. т. 61 f. 38V⁰.

[9]) Въ завещанието на Антонио ди Матео отъ 1640 г. починалъ въ София е казано, че сѫщия вършилъ търговия съ Варна, кѫдето и самъ често отивалъ. Test. т. 62. f. 121.

отъ тази година се потвърждава, че въ Варна, както въ Силистра, Килия и Баба(Дагъ) имало по 1—2 или трима дубровчани-търговци[1]).

При все, че отъ това време нататъкъ сведенията за дубровнишката търговия въ Варна намаляватъ твърде много, последната не преставала. Въ връзка, обаче, съ общото отслабване на дубровнишката търговия въ всички български земи, поради конкуренцията на търговцитѣ отъ западно-европейскитѣ страни, и въ Варна, както и на всѣкжде въ България, търговията на дубровчанитѣ намалявала отъ година на година. Специално, варненското пристанище било посещавано отъ голѣми кораби отъ различна националность, които конкурирали малкитѣ транспорти на дубровчанитѣ. Като търговски градъ Варна се развивалъ доста бързо, за да стане единствено дебуше на стокитѣ не само на цѣлата дунавска равнина и Добруджа, но и на значителна часть отъ Влашко. Презъ Русе минавалъ старъ пжть отъ Влашко, който билъ часть отъ пжтя, отиващъ за централна Европа и Полша. Значителна часть отъ стокитѣ на Влашко били изнасяни презъ Русе—Варна за Цариградъ и по-далечнитѣ тържища. Голѣмото търговско значение на Варна не останало незабелязано отъ съвременницитѣ. Въ подробния си докладъ отъ 1659 г. до Римъ, католишкия епископъ отъ Никополъ — Филипъ Станиславовъ, съобщава следнитѣ бележки за гр. Варна: „Той (града) е търговско стоварище (emporium) т. е. пристанище за всѣкакви стоки за всички страни на източна Европа и Азия. Има широкъ и богатъ портъ. Има две католишки кжщи на дубровнишки търговци“[2]). Сигурно е, че тѣзи две-три дубровнишки търговски кжщи не сж могли да посрѣдничатъ, дори въ малъкъ размѣръ, за голѣмия износъ на всѣкакъвъ видъ стоки отъ това пристанище. Затова въ града имало вече колонисти отъ нѣколко националности. Крайбрѣжната търговия и тази, която се простирала до Цариградъ и островитѣ въ Срѣдиземно море, била въ ржцетѣ на гърци и българи. Дубровчанитѣ били изключени напълно отъ тази търговия. Тѣ поддържали, въ твърде ограничени размѣри, търговски връзки само съ Дубровникъ и Анкона. Изглежда, че тази търговия била вече твърде слаба, затова не сж запазени подробни сведения за нейния размѣръ.

Запазени сж сведения едва отъ 1688 година, които хвърлятъ свѣтлина върху края на дубровнишката търговия въ Варна. Дубровчанина Лука Барка, търговецъ въ Цариградъ, преди още да стане посланикъ на републиката, е изнасялъ кожи отъ Провадия презъ Варна. Въ едни аварийни смѣтки на сжщия Барка отъ тази година се споменава, като живущъ въ Варна, нѣкой си дубровчанинъ Marino Lupi absente abitante in Varna. Той изнесалъ за 2000 пиастри биволски и волски кожи[3]). Сжщиятъ билъ въ търговски връзки съ Лука Барка[4]). Когато последниятъ 12 години по-късно, въ качеството си на посла-

---

[1]) „Vi sono in Silistra, in Braila, in Chelie, in Baba, in Varna dove uno, dove doi o tre dispersi per tutto il paese . . .“ Fermendžin, 76.

[2]) „Est emporium, vulgo schala omnium mercium ac regionum orientalium Europae et Asiae. Portum habet latissimum et pulcherrimum. Catholicorum mercatorum Ragusinorum duae domus tantum adsunt . . .“ п. т. 264.

[3]) ср. кореспонденцията на Лука Барка fasc. 37 № 1784.

[4]) п. т.

никъ, докладвалъ писменно на републиката за възможноститѣ да се възстанови дубровнишката търговия въ българскитѣ земи, той дори не споменава нищо за гр. Варна, гдето не билъ останалъ вече нито единъ дубровчанинъ.

Не се знае дали последната дубровнишка колония въ Русе не е продължила своитѣ стопански връзки съ Дубровникъ и презъ града Варна. Възможно е часть отъ експортиранитѣ стоки на русенскитѣ търговци да сѫ изнасяни презъ Варна. Но за сѫществуване на дубровнишката колония въ този градъ презъ това време не сѫ запазени никакви сведения.

5. Силистра.

Отъ архивитѣ на гр. Дубровникъ не може да се установи съ положителность, кога точно се заселила въ Силистра дубровнишката колония. Вѣроятно, не много по-кѫсно отъ появяването на дубровнишкитѣ търговци въ Провадия и Варна, е имало вече и такива, които посещавали гр. Силистра. Това е било не по-кѫсно отъ срѣдата на 16 в. Първитѣ точни данни за участието на дубровчанитѣ въ търговския и стопански животъ въ гр. Силистра сѫ отъ 1581 г. Въ описанието на едно посещение на единъ представитель на католишката пропаганда въ Силистра и Провадия презъ пролѣтьта на 1581 г. се казва, че въ първия градъ имало двамина търговци дубровчани, — Джакомо ди Лукари и Николо Марини[1]). Въ по-подробния докладъ на отецъ Иеронимъ отъ сѫщата 1581 г. се казва: „Силистра е отдалечена два дни отъ Провадия и е на брѣга на Дунава; има 1500 огнища на правовѣрни и невѣрни. Католишкитѣ кѫщи сѫ осемь, всичко 40 души дубровнишки търговци, по настоящемъ си служатъ съ свещеника отецъ Целестино . . .“[2]).

Отъ тѣзи данни се разбира, че дубровнишката търговия се била много засилила и че самата колония твърде бързо нараствала по брой. За това и по-кѫсно отъ Дубровникъ били изпращани нареждания направо до търговцитѣ въ Силистра. Така отъ 1594 г. е запазено подобно нареждане до „Ai mercanti Ragusei residenti in Soffia, in Silistria . . .“[3]). Отъ този документъ се разбира, че по численость силистренската колония презъ това време идвала следъ софийската. Това се дължало на богатата околность на града Силистра, гдето се струпвали въ голѣми количества стоки за износъ.

Търговията на дубровчанитѣ въ това тържище се оживила особено отъ момента, когато софийския търговецъ Бенедето Рести основалъ своя търговска кѫща въ Силистра. Неговъ представитель въ този градъ билъ Андрея Рести, съ когото заедно изнасяли стоки. Освенъ това Рести билъ въ непрекѫснати стопански връзки съ редица други силистренски търговци, както българи, тъй и дубровчани и др.

Най-видно мѣсто въ търговията на Силистра заемали българскитѣ търговци. Въ търговската книга на Рести сѫ споменати като негови

[1]) Fermendžin, 6.

[2]) „Silistria lontan di Provati due giornate et alla riva del Danubio, son fuochi in tutto fra fedeli et infedeli 1500. Sono case otto di latini, persone quaranta, tutti mercanti Ragusei . . .“ Fermendžin, ц, с. 10.

[3]) Lett. e com. т. 38 f. 200.

клиенти отъ този градъ следнитѣ българи: Коста Димовъ[1]), Нико Кировъ[2]), Киро Пульовъ[3]), Яни Гиновъ[4]), Яни Гьока[5]), Мишо Димитровъ[6]) и др. Тѣ всички сѫ били експортьори на кожи, а сѫ внасяли срещу това манифактура. Въ счетоводната книга на Ресто сѫ отбелязани по смѣткитѣ на тѣзи търговци обикновено на лѣвото—дебитно-фолио продаденитѣ манифактурни стоки, а на дѣсното — завѣрение на купени отъ сѫщитѣ сурови кожи. Отъ Силистра сѫ изнасяни и обработени кожи-кордовани[7]).

Измежду дубровчанитѣ е споменатъ нѣкой си Стояно Радивоевичъ[8]). Срещатъ се и имената на Андрея и Марино Ресто, обаче, не като постоянни жители въ този градъ, а само като експортьори на кожи. Измежду тѣзи последнитѣ сѫ споменати още и Лука Брайовъ и Паскалъ Алигрети — и двамата пловдивски търговци, които, редомъ съ Бенедето Ресто, сѫ изнасяли кожи отъ Силистра въ твърде голѣми количества[9]).

Не се споменаватъ евреи отъ Силистра. Сѫщо и турци. Изглежда, че нито еднитѣ, нито другитѣ сѫ взимали, какво да е по-голѣмо участие въ стопанскитѣ връзки на гр. Силистра съ чужбина.

Отъ даннитѣ, изложени въ книгата на Ресто се очертава пѫтя, по който сѫ били изнасяни стокитѣ отъ Силистра за Дубровникъ. На нѣколко пѫти сѫ отбелязани пунктоветѣ, презъ които сѫ били отправяни тѣзи стоки, а именно пѫтя Силистра—Никополъ—Ужице—Дубровникъ[10]). Среща се като посрѣденъ пунктъ помѣнатъ и гр. Нови Пазаръ[11]).

По сѫщия този пѫть сѫ били отправяни стокитѣ и отъ Русе и часть отъ тѣзи отъ Провадия[12]). Изглежда, че тѣ били складирвани всички вкупомъ отъ експортьоритѣ и на голѣми партиди сѫ били отправяни за Дубровникъ.

При все, че липсватъ сведения за търговията на дубровчанитѣ въ Силистра отъ началото на 17 в., не може да не се предполага, че такава е сѫществувала. Дали и следъ напущането на Бенедето Ресто презъ 1606 г. на София споменатитѣ български търговци отъ гр. Силистра сѫ продължили да изнасятъ стоки отъ града, това не може да се твърди съ положителность. Сигурно е, обаче, че мнозина отъ тѣхъ сѫ влѣзли въ търговски връзки съ други дубровчани-експортьори. Презъ 1612 г. се споменава дубровчанина Николо Поповичъ отъ София да търгува съ Силистра[13]).

---

[1]) Resti, f. 3.
[2]) п. т. f. 61, 70.
[3]) п. т. f. 61, 70.
[4]) п. т. f. 61.
[5]) п. т. f. 71.
[6]) п. т. f. 11 и др.
[7]) „Cordovani di Silistra et Russi . . . — f. 5.
[8]) п. т. f. 9.
[9]) п. т. f. 55, 64, 75.
[10]) п. т. 57, 62, 64.
[11]) п. т. f. 63.
[12]) п. т. f. 75.
[13]) Test. т. 54 f. 224.

Оскѫдни сѫ сведенията за Силистра и отъ срѣдата на 17 в. Само въ релацията на Петъръ Богданъ отъ 1640 г. се казва, че въ Силистра имало нѣколцина дубровчани-търговци[1]). По-подробни сведения за това тържище могатъ да се извлѣкатъ отъ други документи отъ 1659 г. Въ завещанието на провадийския дубровчанинъ Антонъ Стела отъ тази година се казва, че сѫщия ималъ свой съдружникъ на търговията си единъ дубровчанинъ отъ Силистра[2]), — нѣщо обикновено, защото Провадия и Силистра сѫ били едни отъ главнитѣ експортни центрове на една и сѫща область — Загора, известна като твърде богата съ всѣкакъвъ видъ добитъкъ. И двата тѣзи града, както се вижда отъ книгата на Ресли, сѫ изнасяли твърде често стоки въ общи транспорти[3]). Нѣколко месеци преди това въ Силистра починалъ тамошния дубровчанинъ Симонъ Стела — братъ на споменатия по-горе Антонъ, съ когото сѫ били въ съдружие[4]).

Въ друга една релация на Филипъ Станиславовъ отъ сѫщата 1659 г. се казва, че въ Силистра (Durostorum seu Silistria) имало 7 католишки кѫщи, съ около 30 души търговци-дубровчани[5]). Това е било последното временно засилване на дубровнишката колония въ този градъ. Скоро следъ това колонията западa. Презъ 1665 г. отъ този градъ е споменатъ нѣкой си турчинъ като клиентъ на едно съдружие на дубровчани[6]).

Упадъка на търговията на дубровчанитѣ въ Провадия повлѣкълъ съ себе си заглъхване на търговията имъ и въ Силистра. Поради влошенитѣ отношения на дубровчанитѣ съ турскитѣ власти една активна стопанска дейность въ Силистра, гдето имало твърде многобройна турска гражданска и военна администрация, е била вече невъзможна[7]). Града билъ главенъ воененъ центъръ за северо-източна България, понеже презъ него сѫ били отправяни военнитѣ действия срещу казаци и поляци[8]). Голѣмата силистренска крепость била пълна съ войски. Самъ турския султанъ твърде често резидиралъ въ този градъ. Поради това и дубровнишкитѣ посланици идвали много често тукъ, за да преговарятъ за трибута, да носятъ дарове и писма, както и да придружаватъ висшитѣ турски сановници, които, заедно съ великия везиръ, рѫководили военнитѣ операции по долното течение на Дунава[9]). Поради това въ дубровнишкия архивъ сѫ запазени твърде много писма, изпратени отъ Силистра презъ 1678 г. отъ цариградскитѣ посланици и специални пратеници съ най-разнообразни мисии. Тукъ починалъ въ кре-

---

[1]) Fermendžin, ц. с. 76. Силистра се споменава и въ описанието на поляка Освйецимъ отъ 1636 г. Пер. сп. кн. 19—20 стр. 63 сл.

[2]) Test. т. 66 f. 45V⁰. сл.

[3]) Resti, f. 75.

[4]) Test. т. 66 f. 65V⁰.

[5]) Fermendžin, ц. с. 263.

[6]) „Segue la nota delli sudetti debitori... Alli Celebia od Silistrie . . . aspri 255—" Div. not. т. 140 f. 44.

[7]) Това се потвърждава отъ писмата на Secondo Gozze отъ София 21—X 1678 и на Nicolo Bona отъ 29. VII 1678 г. отъ Силистра fasc. 48 № 1859.

[8]) Писма отъ Цариградъ — 12. VIII 1678 на M. Caboga e G. Bucchia и на последния отъ Карагачъ — 22. VIII с. г. fasc. 46 № 1839.

[9]) писмата въ заб. 7.

постьта презъ 1678 г. голѣмия и самоотверженъ дубровнишки дипломатъ Николо Бона, който билъ хвърленъ въ затвора следъ неуспѣшнитѣ преговори съ турцитѣ. Отъ тази крепость Николо Бона изпратилъ последнитѣ си подробни доклади до републиката[1]).

Презъ последнитѣ години на дубровнишката търговия въ българскитѣ земи все още сѫ били останали по нѣколцина дубровчани въ Силистра. Въ една релация отъ 1685 г. на Антонъ Стефановъ, никополски епископъ отъ католишката пропаганда се казва, че въ Добруджа и специално въ Силистра, Варна и др. имало тукъ-таме по нѣкой и други дубровнишки търговецъ[2]).

Следъ чипровското възстание настѫпилъ бързъ край на дубровнишката търговия и въ Силистра. Последнитѣ сведения за дубровнишката търговия въ този градъ сѫ отъ 1688 г. Въ едни аварийни смѣтки, споменати и по-горе, се говори за изпратени кожи отъ Силистра презъ Цариградъ за Дубровникъ. Нѣкой си Antonio Marinizza colenda habitante in Silistria absente, изнесълъ кожи за 1000 пиастра[3]).

Последнитѣ дубровчани отъ Силистра се изселили въ Русе, гдето още нѣколко 10-ки години на редъ една компактна маса дубровнишки търговци е продължила сѫществуването си.

6. Русе.

Русе, или Русчукъ е единъ отъ онѣзи градове въ българскитѣ земи, който изникналъ като градъ следъ заселването на полуострова отъ турцитѣ. Въ времето, когато София, Никополъ, Провадия, Силистра, Видинъ и други градове били вече оживени търговски центрове, едва тогава се е създавалъ града Русе. Съ това се обяснява сравнително по-късното засѣдане на дубровнишката колония въ този градъ. Дубровчанитѣ не закъснѣвали да се заселятъ повсѫде, гдето намирали голѣма материална изгода. Изглежда, че едва отъ началото на 16 в. гр. Русе се изгражда като крайдунавска стратегична крепость и, като такава, продължава да се споменава десятки години подъ редъ. Русенската крепость е била отбелязана въ списъка на крайдунавскитѣ крепости при сключване на мира между турцитѣ и унгарцитѣ презъ 1503 г. Следъ това почти цѣлъ вѣкъ града не се споменава никѫде. Въ житиеписа на Св. Георги Кратовски е казано „близъ Русе"[4]). Изглежда, че презъ това време Никополъ и Силистра сѫ отнимали голѣма часть отъ търговския трафикъ по Дунава и не давали възможность да се издигне бързо новата крепость на Дунава.

За пръвъ пѫть търговското значение на Русе се изтъква презъ 1581 г. Отъ едно посещение на свещеника Иеронимо Арсенго до католишката пропаганда се узнава, че въ Русе имало заселени три кѫщи на дубровнишки търговци, — всичко 6 души. Тѣ сѫ били въ търговски връзки съ Провадия, отъ кѫдето идвалъ и тѣхния свещеникъ единъ пѫть въ годината[5]). Това сѫ първитѣ дубровчани въ града. Въ края

[1]) п. т.
[2]) Fermendžin, ц. с. 300.
[3]) fasc. 37 № 1784.
[4]) Иречекъ, К. Пѫтувания, стр. 268.
[5]) „Russi casale lontano di Provadia quattro giornate. Son(o) case tre di mercanti Ragusei, persone sei. Il cappellano di Provadia li visita ogni anno." Fermedžin, 10.

на 16 в., презъ 1584 г., Русе е отбелязанъ въ картата на Меркатора, гдето е означено Russi, — тъй както е показано въ повечето дубровнишки писма отъ 17 в. Дубровнишки търговци отъ Русе се споменаватъ едва къмъ края на 80-тѣхъ години на 16 в. Въ търговската книга на Бенедето Рести отъ София се поменава, че следъ 1590 година русенскитѣ дубровчани сѫ изпращали за София кордовани и то на нѣколко пѫти. Първиятъ пѫть сѫ получени „Cordovani di Silistria e Russi“ за аспри 29,349[1]). Втория пѫть е показана стока, изпратена само отъ Русе, — кордовани за 48,132 аспри[2]), почти за двойно по-голѣма сума. Отъ тѣзи сведения се разбира, че тази крепость е представлявала вече оживенъ градъ, гдето подобно на Силистра, Пловдивъ и др. градове, е имало много табашки работилници. Сигурно е, че добитъка отъ всѣкакъвъ видъ изъ богатата околия на Русе, намиралъ добъръ пазаръ въ голѣмата русенска крепость, известна презъ това време съ своя значителенъ гарнизонъ. Въ Русе сѫ били складирвани не малко сурови кожи, внасяни отъ влашкитѣ земи, понеже презъ 16 и 17 в. единъ отъ пѫтищата за София, Одринъ и Цариградъ минавалъ презъ Русе.

Презъ 1594 г. гр. Русе билъ оплененъ и изгоренъ отъ влашкия войвода Михаилъ[3]). Града Русе пострадалъ много, защото лежалъ на голѣмия военeнъ и търговски пѫть отъ Турция за Седмоградско. Това било единъ голѣмъ ударъ за търговията на града. Цѣли 30 години следъ това не се поменава нищо за този градъ. Едва презъ 1625 г. католишкия свещеникъ Елия Марини отъ София, въ своята релация до папския кардиналъ въ Римъ, като изрежда разнитѣ католишки селища и тѣхнитѣ църкви въ българскитѣ земи, казва, че имало три градски енории безъ църковни згради, но съ амвони, приспособени въ частни кѫщи. Единъ такъвъ параклисъ имало въ гр. Русе[4]). Отъ това се разбира, че въ града имало католици, които безспорно сѫ били дубровнишки търговци. Презъ всичкото си сѫществуване въ българскитѣ земи дубровчанитѣ имали църковни згради само въ София и Провадия. Въ останалитѣ градове броя на католицитѣ билъ малъкъ и, понеже самитѣ тѣ били постоянно на пѫть, нуждата отъ църкви била малка. По-интересни сведения за търговията на тѣзи 5—6 души дубровчани въ Русе сѫ запазени отъ 1626 г. въ доклада на антиварския архиепископъ Мазареки. Той съобщава, че въ Русе и други нѣкои градове имало по нѣколко младежи дубровчани, които закупували биволски и волски кожи за износъ[5]). Това ценно известие допълва смѣткитѣ на Рести. Редомъ съ обработенитѣ кожи, русенскитѣ търговци изнасяли и сурови биволски и говежди кожи, било по направление къмъ Провадия за износъ по море презъ Варна, било къмъ София — за износъ по сухо презъ Прокупле. Ако сѫ били изнасяни

---

[1]) „Cordovani di Silistra e Russi deve dare addi ultimo Decembre (1590) aspri 29,349 . . . per lor costo e spese . . .“ fol. 5

[2]) „Cordovani di Russi devedare addi ultimo Decembre aspri 48,132 . . .“ fol. 8.

[3]) Иречекъ, К. Пѫтувания, 268.

[4]) Fermendžin, 26 „et oltre di queste vi sono tre alte Parocchie senza Chiese ma con Oratorij in casa, l'uno in Russi . . .“

[5]) „. . . cosi a Russi et altri luoghi nominati, ove sarà qualche giovane dei mercanti Ragusei che va comprando cuoi di buffali di bovi . . .“ п. т. 31.

кожи отъ Русе, вѣроятно е, че се е изнасяла и вълна, — единъ отъ най-ценнитѣ за дубровнишкитѣ търговци артикули за износъ. Изобщо, потвърждава се, че цѣлата русенска околия изнасяла сѫщитѣ стоки, които дубровчанитѣ закупували за износъ отъ Провадия и Силистра. Подобни сведения за гр. Русе въ това отношение сѫ запазени отъ 1640 г. Въ известната релация на Петъръ Богданъ отъ 1640 г. се съобщава следното: Споредъ него Русе (Ruhcich) „е область изобилна съ жита, вино и всѣкакъвъ видъ добитъкъ. Дунава я прави богата съ всѣкакъвъ видъ стоки; плодове има много, вънъ отъ южнитѣ плодове и риба, която се лови отъ рѣка Дунавъ.“ Имало дубровчани, мнозина отъ които били българи и служейки на господари-католици, били покатоличени. Особено се разбирали добре турци и евреи. Последнитѣ обикновено закупували правото да събиратъ митата въ градоветѣ покрай Дунава[2]).

Тѣзи сведения говорятъ безспорно за една нова фаза въ стопанското развитие на гр. Русе. Града билъ вече не само голѣма крепость, а и значителенъ търговски градъ, съ обширна транзитна търговия отъ Влашко за Турция и обратно. Сигурно е, че и пѫтя отъ Русе за Варна билъ много оживенъ. Това е една начална епоха на развитие на търговията въ русенското пристанище, поради което единъ вѣкъ по-кѫсно града се е превърналъ въ първостепененъ търговски центъръ съ международно значение. Дунавскитѣ транспорти, идвайки отъ централна Европа съ направление за Цариградъ, стоварвали въ Русе на сухо своитѣ товари, за да ги изпратятъ къмъ Варна и по този начинъ да съкратятъ твърде много пѫтя за Цариградъ. Голѣмото значение на този пѫть за международната търговия отъ 17 и 18 в. се вижда отъ подробнитѣ описания на търговията на България въ този край отъ Венцелъ фонъ Брогнаръ[3]) и Пейсонелъ[4]). По сѫщия пѫть, както е известно, единъ вѣкъ по-кѫсно билъ построенъ първия желѣзенъ пѫть въ Балканския полуостровъ.

Че града Русе растѣлъ отъ година на година, се разбира отъ едни допълнителни сведения отъ 1643 г., споредъ които броя на католицитѣ нарастналъ бързо на 22 души[5]). Въ този градъ започнали да се заселватъ търговци и отъ други националности, и то най-вече евреи. Последнитѣ били вече здраво заседнали единъ вѣкъ по-рано и въ другитѣ крайдунавски градове, като Никополъ, Видинъ и Силистра. Самъ Петъръ Диодатъ споменава голѣмата стопанска роля, която тѣ сѫ играли въ търговията на крайдунавскитѣ градове. Тѣ били най-заможнитѣ търговци, щомъ сѫ могли да закупуватъ събирането на митата. Сигурно е, че града е ималъ голѣмо значение за засилване търговията на евреитѣ въ града, които сѫ били доста фаворизирани отъ своитѣ сънародници-митничари. Отъ самия докладъ на Петъръ Диодатъ се разбира, че тъкмо дубровчанитѣ имали най-малки облаги отъ това.

---

[1]) „paese fertilissimo di grani, abondanza di vino, di bestiame di ogni sorte, il Danubio lo fa ricco d'ogni sorte“ п. т. 74.

[2]) п. т. 75.

[3]) Wenz. v. Brognard, Journal. 1786. (Рѫкописъ въ Виенския държавенъ архивъ).

[4]) Peyssonel, M. Traité sur la commerce de la Mer Noire, 2 Bde. Paris, 1787.

[5]) „Ruhcih . . . 22 (anime)“ Fermendžin, 137.

Къмъ 60-тѣхъ години на 17 в. търговията на града Русе продължавала да се разширява. Презъ 1658 г. въ Русе се наброяватъ вече 9 търговски кѫщи съ 80 души католици[1]). Това е било една голѣма търговска колония съ стопанско значение за цѣлия североизточенъ край на българскитѣ земи. Постепенно русенската колония се увеличава за смѣтка на другитѣ дубровнишки колонии. Обширната кореспонденция на русенскитѣ колонисти отъ това време е запазена отчасти въ дубровнишкия архивъ. Забележителното въ нея е това, че цѣлата тя е водена на славянски езикъ съ латиница, — езикъ, на какъвто пишатъ днесъ хърватитѣ. Въ езика, обаче, има примѣсени много италиянски думи. Първото писмо отъ Русе е отъ 10 декември 1673 г. То е подписано отъ Марко Вранчигъ, Джиованъ ди Джиованъ, Трояно Финделе и Радо Радели — русенски търговци. Тѣ молятъ управлението на републиката за снизхождение, поради нѣкаква тѣхна вина, заради която посланицитѣ, дошли тамъ (въ Русе), следъ като ги разпитали най-подробно за случката, осѫдили всѣки единъ отъ тѣхъ да заплати по 100 реала, или да излежатъ наказание — по 3 месеца затворъ. Поради това тѣ апелиратъ решението и молятъ да имъ се опрости наказанието отъ върховнитѣ власти въ Дубровникъ[2]). Цѣлото недоразумение и споръ между търговцитѣ било въ връзка съ нѣкаква разлика въ кирията при изпращане стокитѣ. Както ще се види по-нататъкъ, всекидневния животъ на дубровнишката колония въ Русе не се развивалъ съвсемъ гладко. Често пѫти между търговцитѣ имало толкова голѣми спорове и различия, че ставало нужда въ продължение на 5—6 години да се събиратъ доказателства за решаването тѣхнитѣ спорове въ Дубровникъ.

Въ друго едно писмо отъ следващата 1674 година Виченцо Ивановъ съобщава въ Дубровникъ за своето благополучно пристигане въ Русе, следъ като се отбилъ въ София[3]). Презъ сѫщата година града е билъ посѣтенъ и отъ посланицитѣ Гондола и Сорго, отъ гдето съобщили въ Дубровникъ да изпратятъ нужнитѣ срѣдства за извършване на неотложни обществени работи. Сѫщитѣ дочакали въ града драгомана, който дошелъ отъ Баба (Дагъ)[4]).

Отъ 1676 г. е запазено едно много важно писмо на следнитѣ дубровчани: Джиовани Финдела, Михиелъ Трифони, Томазо Газиводичъ, Франческо Карваничъ и Марино Радели. Тѣ съобщаватъ въ Дубровникъ, че получили отъ видинскитѣ търговци писма, въ които се съобщава, че видинския бегъ правилъ голѣми пречки за изнасянето и търгуването на кожи заявявайки, че щѣлъ да издаде новъ законъ за търговията и то въпреки привилегиитѣ, които били дадени на дубров-

---

[1]) „Russi civitas. Ad ripam Danubij. In qua catholicorum Ragusinorum mercaturam exercentium sunt № 9, animae vero 80 . . .“ Ferm., 263.

[2]) Писмо отъ Russi отъ 10. XII. 1673 fasc. 51 № 1915.

[3]) „Sovom chete bitti avisati V. V. P. P. Gospostva kakosam nasdravie arivo u Russi koievasam aviso posanich dana is Soffie kakosam dinare primio od recenich sciudiela koiesam oncias prido recene dinare P. P. Gospodi Poklisarima i ucinili misu ricevuti kakosu vascia Gospostva dali orden po vascioi aperti koiechiese bit i od gnih avisani kakosu primili recene dinare od mene Vizzenza Ivanova sato drugo nemoscemo nego ostaemo na sluscbu V. V. Prisvietlich Gospostva Gospodin Bog svami. Is Russe na 26 Fre-ra 1674. Vicenzo di Gioani“ fasc. 40. № 1803.

[4]) Писмо отъ Russi на 15 априлъ 1674 на Gondola и Sorgo. fasc. 53. № 1935.

чанитѣ още отъ предишнитѣ султани[1]). Затова търговцитѣ молили управлението на републиката да направи нужнитѣ постжпки предъ Портата. Следъ това русенскитѣ търговци дали редица съобщения въ връзка съ тѣхната търговия въ града съ кожи[2]).

Отъ цѣлата тази кореспонденция на русенската колония отъ 1674—76 г. се разбира голѣмото значение, което добилъ града Русе както за дубровнишката търговия, тъй и за тази въ българскитѣ земи. Русе е станалъ централно тържище на цѣла северна България. Този градъ билъ вече въ непосредствени търговски връзки отъ една страна съ Баба-дагъ и Добруджа, отъ друга съ Видинъ и отъ трета — съ София. Русенскитѣ търговци сигурно сж товарили стокитѣ за износъ на голѣми лодки, които отправяли отъ Видинъ до устието на Дунава. Тѣхнитѣ кириджии отивали на югъ направо за София, посредствомъ който градъ тѣ били въ контактъ и съ Дубровникъ. Макаръ не много често, обаче редовно по нѣколко пжти презъ лѣтния сезонъ русенскитѣ дубровчани поддържали връзки съ отечеството си и презъ Варна. Както ще се види малко по-доле тѣхни търговци изнасяли презъ Варна и Цариградъ стоки за Дубровникъ.

Отъ 1680 г. е запазена обширна кореспонденция между Русе, Цариградъ и Дубровникъ относно разрешението на голѣми спорове и различия, възникнали между търговцитѣ. Томазъ Газиводичъ натоварилъ кожи на ладии по Дунава, безъ знанието и съгласието на Вице Ивановичъ и затова билъ затворенъ съ помощьта на турскитѣ сждилища[3]).

Случката станала известна на софийскитѣ турски власти и на цариградскитѣ посланици. Последнитѣ разпоредили до колонията никой никому да не дава стоки, докато двамата се не спогодятъ. Презъ следващия месецъ мартъ трима търговци въ Русе засвидетелствуватъ, че Тома Газиводичъ извадилъ кожитѣ отъ мазето си и съ помощьта на турския сждъ и на кадията взелъ платоветѣ, които оставилъ при Паскалъ ди Джиовани, като пълномощникъ на Лука Рафа и Павелъ ди Гоце и се наплатилъ, безъ да знае колонията кому и какъ[4]).

Въ отговоръ на тѣзи съобщения ректорътъ и съветницитѣ на Дубровникъ издали на 11 априлъ заповѣдь до колонията въ Русе да се събератъ всички стоки, които сж собственость на това съдружие, да ги секвестиратъ и изпратятъ въ Дубровникъ[5]). Ако между стокитѣ има платове, или други такива, които не могатъ да се продадатъ въ

[1]) „Biusci nam doscli chgnige is Vidina od cramara i nascieh mlagieh caco im Begh Vidinschi cini sapriccize i nedaim tovarit cosca nego pretengia peschesce i dastavi novi sachon scto nie doslese davallo istoie suprotiva privilegiam coiesu dopustene od cestitoga Zara . . .“ Della Collona, li 20 del Giugno 1676 Russi. fasc. 51. № 1914.

[2]) п. т.

[3]) „Posla Tomas Gasivodich put Soffie Andriu Carusovichia po crediture gnihove sciughielle paka pocce tovariti kosce u laghiu na Dunavu, koi videchi Vize Ivanovich die tovari kosce bes gniegova cosensa satvoriga po sudu Turskomu sa dugh . . .“ Писмо отъ 19. II. 1680. fasc. 53. № 1935.

[4]) „Adi 26 Marzzo 1680. Russi. Подписали сж Gioani Findella, Michel Angelo Trifoni, Marino Radegli“ fasc. 53. № 1935.

[5]) Sovomse nareghivie da imate scupitti svecolike robbe, diegodimu dragose nahode koiesu od cunpanie Vize Ivanovichia i Tomasa Gasivodichia, i uputite onamo pod sequestrom, . . .“ п. т.

Дубровникъ, то търговцитѣ трѣбвало да ги замѣнятъ въ присѫтствието на Вице Ивановичъ съ такива стоки, които се ценятъ въ Дубровникъ. Сѫщевременно се разпореждало да се глобятъ и двамата търговци по 50 реали, като самитѣ тѣ били задължени да се явятъ въ Дубровникъ да дадатъ смѣтка. На сѫщитѣ било забранено да прибѣгнатъ до турския сѫдъ[1]). Въ това време дошло оплакване отъ Ивановичъ, че кадията въ Русе отишелъ въ дома на Газиводича, гдето намѣрилъ много съдружническа стока, а нему не дали нищо отъ тази стока. Свидетели на това били: Андрея Каруси, Лука Антикиевичъ, Яковъ Маховичъ и Петъръ Цвѣтковъ. Самъ Газиводичъ съобщилъ, че нѣмалъ никакви стоки общи съ Ивановичъ, а напротивъ претендиралъ още и за други суми. Русенскитѣ търговци се оплакали сѫщо отъ Газиводичъ, който не позволявалъ да му се преглеждатъ смѣткитѣ въ дюкяна[2]). Найнакрай самъ Газиводичъ написалъ обширно писмо въ Дубровникъ, съ което съобщилъ, че Ивановичъ го заставялъ постоянно да се явява предъ турскитѣ сѫдилища за уреждане тѣхнитѣ спорове. Освенъ това той трѣбвало да плати заради него порѫчителство отъ 1000 талера и за това билъ принуденъ да вземе въ заемъ пари, подъ лихва, отъ нѣкои турци и пр.[3]).

Отъ тази кореспонденция се разбира, че колонията е водила своя отдѣлна книга, сѫщо такава, каквато имали софийскитѣ колонисти. Въ нея се подписвали като свидетели на разни договори, документи и пр. интересуващи колонията и отдѣлнитѣ търговци; копия отъ сѫщитѣ документи се изпращали въ Дубровникъ.

Русенскитѣ колонисти търгували съ италиянска манифактура, за часть отъ която имало пазаръ въ турскитѣ земи. Отъ цитиранитѣ писма се узнава, че на русенския пазаръ се пласирали стоки, каквито не се продавали въ Дубровникъ и затова нѣмало смисълъ да се връщатъ обратно такива стоки. Продавали сѫ се т. н. рашете (rascette) анконски, които се споменаватъ въ нѣкои завещания отъ тази епоха. Това сѫ обикновени груби платове. Главния износенъ артикулъ сѫ били кожитѣ, за които се говори почти въ всѣко писмо на русенскитѣ търговци.

За по-нататъшното положение на дубровнишката търговия сѫ запазени по-малко сведения. Последнитѣ сѫ твърде ценни, защото дубровнишкитѣ колонии презъ това време съвършено западнали и скоро сѫ се били изселили отъ турскитѣ земи. Единствено русенската колония продължавала да сѫществува още нѣколко десятки години. Въ една релация на никополския епископъ Антонио Стефани отъ 1685 г. се казва, че въ Русе имало 2—3 задомени католишки фамилии и други 4—5 търговци-дубровчани, които претендирали да живѣятъ по своитѣ обичаи[4]). Търговията имъ намалявала, защото всички тѣхни сънародници напустнали страната, освенъ тѣзи, живущи въ Цариградъ. На дубровнишкитѣ търговци въ града липсвали посредници въ търго-

---

[1]) п. т. in fine.

[2]) п. т.

[3]) Писмо отъ Russi, li 24 Aprile 1680. fasc. 53. № 1935.

[4]) „Nella citta di Russi o Ruhcik si trovano 2 o 3 case de christiani amogliati et altre 4 o 5 de mercanti Ragusei; ma questi prendono di viver a modo suo . . .“ Fermendzin, 300.

вията, а Дубровникъ билъ твърде далечъ. Това, което трѣбва да се предполага е, че русенскитѣ търговци влѣзли въ непосредственъ контактъ съ търговцитѣ въ Цариградъ. И действително, въ една аварийна смѣтка отъ 1688 г., съставена отъ Лука Барка, виденъ дубровчанинъ въ Пера, се поменава, че последния изнасялъ отъ България, и то отъ Русе, Варна, Провадия и Шуменъ, кожи направо по море за Дубровникъ. Загубата, сполетяла този транспортъ, била разхвърлена върху отдѣлнитѣ дубровчани, чиито стоки били експедирани отъ поменатия Барка. Въ тѣзи смѣтки сѫ споменати всичко 5 души дубровчани, изнасящи стоки, по единъ отъ Русе, Варна, Шуменъ, Провадия и Силистра. Отъ Русе е показанъ Лука Антикевичъ, сѫщия, който се споменава нѣколко години по-рано въ нѣкои писма, произхождащи отъ Русе. Самъ Лука Барка изнесълъ за 3000 пиастра кожи отъ Провадия и Русе[1]).

Споредъ митническитѣ книги презъ 1688 г. сѫ минали отъ и за Русе кожи и други стоки за 4197 пиастра[2]). Отбелязани сѫ сѫщо по смѣтката на русенския търговецъ Антикевичъ разни кожи и платове за 1198 пиастри[3]).

Отъ тѣзи смѣтки се разбира, че часть отъ русенската външна търговия е била направлявана по Дунава и по Черното море. Транспортитѣ отъ Русе се насочвали обикновено презъ Провадия и Варна за далечнитѣ тържища. Въ Варна имало сѫщо единъ дубровчанинъ, който сигурно е посредничалъ въ този износъ.

Това сѫ последнитѣ сведения за търговията на гр. Русе, запазени къмъ края на 17 в. По това време избухнало Чипровското възстание, като последица на което дубровчанитѣ напустнали българскитѣ земи. Голѣмитѣ колонии въ Силистра и Провадия се разпръснали. Една часть отъ дубровчанитѣ се заселила въ Русе, гдето тѣ се помѫчили да модернизиратъ своята търговия. Само нѣколцина отъ тѣхъ сѫ успѣли да продължатъ още съ около 50 години своята стопанска дейность, следъ което липсватъ всѣкакви сведения за тѣхъ.

7. Разградъ.

Отъ запазенитѣ документи въ архивитѣ на Дубровникъ и Римъ се разбира, че Разградъ е билъ градъ вече къмъ срѣдата на 16 в. Той се споменава наредъ съ Провадия, Силистра и Шуменъ, като значителенъ експортенъ центъръ на сурови кожи. Стопанската сѫщность на града не се отличавала отъ тази на Провадия. И двата града били

---

[1]) „e 1400 di bovi tanto di conto suo, quanto per quello di Gioseppe Ivanovik, habitante in Baba, Pietro Gioan in Schumman e Lucha Antikevik in Rustschik . . .“ fasc. 37. № 1784.

[2]) „Sr Lucha Barcha caricò sopra il Pinco Corona cuoi pezze 3000 si valutano ad Piaster $1\frac{1}{4}$ fanno . . . 3750.

Pezze $57\frac{1}{2}$ londre spedice per Russi et altri luoghi ad pias. 73 . . . 4197·60“ п. т.

[3]) „Sr Lucha Antikevich cuori di manzo.

pezze 161	214·80
„ 343 vacche ad aspri 117	333·71
detto portato pnno pezze 10	650·—
	1198·51 п. т.

голѣми пазарни центрове на богати околни села. Въ Разградъ, обаче, търговията е била предимно въ български ржце, докато въ Провадия— въ ржцетѣ на дубровчанитѣ.

Най-старитѣ сведения за търговията въ Разградъ и неговитѣ стопански връзки съ другитѣ български земи произхождатъ отъ края на 16 в. и се намиратъ въ дубровнишкия архивъ и въ търговската книга на дубровчанина Бенедето Ресги отъ София, въ която сж дадени сравнително изобилни данни за търговията на Разградъ.

Търговецътъ Ресги, по подобие на другитѣ дубровчани, които изнасяли въ голѣми количества кожи, е избиралъ 1—2 пункта изъ българскитѣ земи, гдето ценитѣ на кожитѣ сж били най-низки. Докато мнозина дубровчани предпочитали Провадия, Ресги избралъ за първостепенни пунктове за износа на кожи градоветѣ Разградъ и Силистра. Отъ неговата търговска книга научаваме, че той основалъ своя кжща въ Разградъ (casa di Hrasgrad[1]), която обединила около себе си твърде много български търговци-експортьори на кожи. Такива били Дѣдо Пенковъ[2]), Андрея Стояновъ и синъ му Петъръ[3]), Гошо Кановъ, Стоянъ Стамовъ[4]), Кано Кустовъ[5]), Лека Гьока[6]) и др. Всички тѣзи търговци продавали на Ресги всѣкакъвъ видъ кожи[7]), срещу които закупували разни видове манифактурни стоки[8]).

Стокитѣ, които се изнасяли отъ Разградъ, се изпращали за Дубровникъ и Анкона, по сжщото направление, по което се изнасяли кожитѣ отъ Силистра и Провадия. Отправяни сж, обаче, транспорти и за Цариградъ[9]), както и други такива — презъ Дупница за Дубровникъ[10]).

Кога сж оседнали първитѣ дубровчани въ Разградъ, не е известно. Вѣроятно презъ цѣлия 16 в. въ града сж идвали по търговия дубровчанитѣ отъ Провадия и Силистра, като сж преседявали само по нѣколко дни. Едва презъ 17 в. въ Разградъ се е образувало първото ядро отъ дубровнишки колонисти. Затова и въ книгата на Ресги не сж споменати търговци-дубровчани, които да сж живѣли постоянно въ Разградъ. Среща се името на нѣкой си Радо Гйоргевичъ, който е посредничилъ въ нѣколко доставки на стоки[11]). Не е указано, обаче, че той е билъ жителъ на Разградъ. Едва презъ 1626 г. въ единъ докладъ на антиварския архиепископъ Мазареки се казва, че въ Разградъ, по подобие на Никополъ, Русе, Шуменъ и др., сж идвали дубровчани да закупуватъ кожи за износъ[12]).

---

[1]) Resti, fol. 13.
[2]) „Dedo Pencov di Hrazgrad" fol. 17.
[3]) п. т. f. 39, 49, 64.
[4]) п. т. f. 61.
[5]) п. т. f. 142.
[6]) „Lecca Giocca di Hrazgrad . . ." f. 11.
[7]) п. т. f. 17V⁰, 18V⁰, 29V⁰, 34.
[8]) п. т. f. 18, 34, 37, 39, 49.
[9]) п. т. f. 37.
[10]) п. т. f. 34. „Addi detto aspri 4262 sono per vittura di pezze 529 da Silistra e Hrasgrad fino Dubnich e da Dubnich fino Gargure . . ." fol. 49.
[11]) п. т. f. 37, 49V⁰.
[12]) Fermendžin, 31.

Първитѣ по-точни сведения за присжтствието на дубровнишки колоности въ Разградъ сж запазени отъ 1640 г. Въ едно нареждание на републиката до софийскитѣ търговци било поржчано на последнитѣ да изпратятъ свои сънародници отъ София въ Разградъ, гдето да прегледатъ и приберать стокитѣ и вещитѣ на починалия въ Разградъ дубровнишки търговецъ Стефанъ Михаиловъ. Отъ София, обаче, отговорили, че е невъзможно да изпратятъ специаленъ човѣкъ въ Разградъ, понеже града е много далечъ отъ София и затова молили отъ Дубровникъ да се отнесать до Провадия, чиято колония отъ дубровчани би могла, като по-близко находяща се до Разградъ, да свърши по-добре поржчението[1]). Отъ това писмо се разбира, че починалия дубровчанинъ въ Разградъ е билъ единствения въ града, защото иначе отъ Дубровникъ биха се отнесли до други тѣхни сънародници въ Разградъ.

По-кжсно, къмъ 1640 г., броя на дубровчанитѣ въ този градъ се увеличилъ. Така, въ една подробна статистика на католицитѣ въ България отъ 1643 г. е казано, че въ Разградъ имало 10 души католици[2]), което отговаряло на 2—3 кжщи. Съ увеличението броя на дубровчанитѣ въ Провадия, сигурно, нѣкои отъ тѣхъ се премѣстили въ Разградъ. Действително въ подробния докладъ на Филипъ Станиславовъ отъ 1659 г. се казва, че въ Разградъ имало вече 30 католици, въ 5 кжщи, отъ които две били на дубровнишки търговци. Въ града освенъ това имало 100 български кжщи съ 350 души и около 4000 души турци[3]). Измежду търговцитѣ трѣбва да е имало и нѣколцина отъ друга народность. Още презъ 1612 г. се споменава въ този градъ нѣкой си Marco Greco като длъжникъ за нѣкакви си платове на едно дубровнишко дружество въ София[4]).

Следъ голѣмото землетресение и страшенъ пожаръ въ Дубровникъ презъ 1667 г. търговията на дубровчанитѣ въ България бързо западнала, поради липса на капитали. Тѣ все по-мжчно плащали трибута на турцитѣ и затова последнитѣ малко спазвали даденитѣ имъ привилегии. Вѣроятно съ изселването на дубровчанитѣ отъ Провадия и Силистра се изселили и нѣколцината дубровчани отъ Разградъ.

8. Шуменъ.

Града Шуменъ билъ заваренъ отъ турскитѣ войски, при завземането му отъ турцитѣ, не като особено голѣмъ търговски градъ. Споредъ първитѣ известия отъ тази епоха, града не е броялъ повече отъ 800 кжщи[5]). Скоро обаче града, като добра и естествена крепость, билъ заселенъ масово отъ турцитѣ, за да се развие въ значителенъ занаятчийски и търговски центъръ всрѣдъ една богата съ всѣкакъвъ добитъкъ околия.

[1]) Писмо отъ 22 априль 1640 fasc. 51 № 1904.
[2]) Fermendžin, 137.
[3]) „Hrazgrad civitas. In ea catholicorum domus sunt quinque computatis duobus Ragusinorum mercatorum, animae 30 circiter... Turcarum . . . sunt animae 4000 circiter . . . Bulgarorum schismaticorum domus sunt 100, animae vero 350 . . . п. т. 263.
[4]) Test. т. 54. f. 224.
[5]) Иречекъ, К. Пжтувания, 866.

Първитѣ дубровчани се заселили въ Шуменъ презъ 16 в. Вѣроятно не много по-късно отъ заселването си въ Провадия, нѣкои дубровчани сѫ идвали презъ лѣтния сезонъ въ Шуменъ, за да закупуватъ кожи за износъ. Поради голѣмото изобилие на всѣкакъвъ видъ добитъкъ въ околнитѣ села, градътъ скоро станалъ значителенъ табашки центръ, населенъ предимно отъ турци, които имали въ свои рѫце цѣлия стопански животъ на града. Тукъ сѫщо така твърде рано се образувала и голѣма еврейска колония.

Отъ 1589 г. сѫ запазени първитѣ сведения за дубровнишката търговия въ Шуменъ. Единъ турчинъ отъ Пловдивъ — Хаджи Хасанъ, по професия табакъ, ималъ да взема отъ нѣкой си евреинъ 30,000 аспри. Евреитѣ поели задължението да изплатятъ, чрезъ пълномощника на турчина Радо ди Радо, сумата въ стока, съ разни червени и други платове, чрезъ посредничеството на Моисъ Меламедъ и Иосифъ Коенъ, евреи отъ Сараево. Действително, презъ следующия месецъ Радо ди Радо заявилъ, че Хаджи Хасанъ отъ Шуменъ билъ удовлетворенъ[1]). Споменатия въ този документъ Радо ди Радо е дубровчанинъ. Той приелъ да посредничи въ тази здѣлка, защото билъ постоянно въ движение, отивайки по търговия по българскитѣ градове. Това име е добре известно и отъ други източници и то като на търговецъ въ Никополъ 30 години преди това. Града Пловдивъ, като голѣмъ експортенъ центъръ на кожи, билъ въ непосредствени търговски връзки съ Шуменъ и то, предимно чрезъ посредничеството на турцитѣ, които почти не срещали чужда конкуренция въ Шуменъ. Дубровчанитѣ въ този градъ не били повече отъ 3—4 кѫщи. Така въ една релация на католишкия свещеникъ Иеронимо отъ 1581 г. се казва следното за Шуменъ: „Сома (Somma) градче далеко 1 день отъ Провадия . . . . има три латински кѫщи на дубровнишки търговци, всичко 6 души[2]).

Шуменъ е билъ градъ сравнително по-рѣдко посещаванъ отъ дубровчанитѣ и това е причината, че въ различни източници се среща подъ различно название. Рѣдко името на градътъ е дадено правилно. Среща се: Somma[3]), Sumeno[4]), Suman[5]), Sciumagn[6]), Sciuman[7]), Scuman[8]), Sumen[9]) и само единъ пѫть Schumman[10]).

Презъ 1595 г. Шуменъ се споменава въ релацията на Павелъ Джорджичъ като градъ въ Добруджа[11]). Като такъвъ се споменава и отъ Хаджи Калфа. По-ценни сведения за неговата търговия се нами-

---

[1]) Div. not. т. 125 f. 26.

[2]) „Somma casale, lontano di Provadia una giornata verso maestro, ha tre case di latini mercanti Ragusei, sono persone sei“. Fermendžin, 9.

[3]) Fermendžin, 9.

[4]) Div. not. т. 125 f. 26.

[5]) „Testamentum Pauli Petrovich defuncti Suman“. Test. т. 61 f. 8.

[6]) Писмо на M. Gozze e N. Bona — Sciumagn, li 22 di Luglio 1678. fasc. 48 № 1859.

[7]) Fermendžin, 31.

[8]) п. т. 77.

[9]) п. т. 263.

[10]) „Pietro di Gioan in Schumman“. Писмо отъ Constantinopoli — fasc. 37 № 1784 (кореспонденцията на Lucha Barcha).

[11]) Макушевъ, В. Mon. Hist. Slav. merid. т. II въ гласник српска ученог друштва, Београд, IV, 1882, стр. 242.

ратъ въ доклада на Мазареки отъ 1626 г. до папския кардиналъ. Споредъ него въ града идвали младежи-дубровчани да закупуватъ биволски и волски кожи[1]). Действително и отъ други документи, които се споменаха по-горе, се потвърждава, че отъ цѣлата область между Русе—Шуменъ—Провадия—Варна и Силистра сѫ били изнасяни кожи презъ епохата на турското владичество въ Балканския полуостровъ.

Запазено е едно завещание на Павелъ Петровичъ, дубровчанинъ, отъ 1632 г., починалъ въ Шуменъ; той оставилъ на отецъ Филипа, капеланъ въ Провадия, 1000 аспри, за да го споменава въ литургиитѣ, както и други 1000 аспри за направата на провадийската църква[2]). На завещанието му сѫ подписали за свидетели Джиовани Далбенъ и Пиетро Томицио — дубровчани отъ Шуменъ[3]). Навѣрно тѣзи лица сѫ съставлявали и цѣлата колония. Възможно е къмъ нея да се е числилъ и наследника на Радо ди Радо, който се споменава въ сѫщото завещание. Павелъ Петровичъ изглежда да ималъ добъръ имотъ въ Шуменъ. Последниятъ билъ завещанъ на майката на търговеца.

Следъ 8 години презъ града миналъ Петъръ Диодатъ, който подробно го описалъ въ своята релация отъ 1640 г. Града билъ безъ стени, разположенъ подъ планината и съ обширни полета и малки хълмове отъ къмъ източната страна. Цѣлата область е била богата съ свежи потоци, жита, лозя, плодове, добитъкъ всѣкакъвъ видъ, биволи и пр.[4]). „Общината брои 20 души, 7 жени, всички дубровчани и покръстени българи, станали по име дубровчани, за да не плащатъ трибута на турцитѣ, затова господството (републиката) плаща всѣка година за всички“[5]). Поради голѣмото богатство отъ добитъкъ и вълна дубровчанитѣ поддържали тази малка колония, бидейки въ всѣкидневни връзки съ Провадия, — главното стоварище на тѣзи стоки[6]). Облагитѣ, за които говори Петъръ Богданъ, че ползвали покатоличенитѣ българи, сѫ общитѣ привилегии, които били отстѫпени на дубровчанитѣ въ всичкитѣ земи на турската империя. Безъ тѣзи привилегии, които осигурявали добра печалба при експортната и импортна търговия, дубровчанитѣ не биха поддържали колонии въ София и другаде, както това тѣ не веднажъ били заявявали на републиката. По сведения и отъ други източници се научаваме, че имало лица и отъ други националности, които желали да минаватъ за дубровчани, за да се ползватъ отъ тѣхнитѣ облаги. Не рѣдко отъ Дубровникъ сѫ изпращани нареж-

---

[1]) Fermendžin, 31.

[2]) „. . . Ioste ostavgliam ozzu fra Filippu capellanu od Provadie aspri tissuchiu da moli Gospodina Boga sa duscu moiu. Ioste ostavgliam aspri tissuchiu sa fabricu od zarqve ù Provadiu“. Test. т. 61 f. 8.

[3]) „Gio Dalben testimonio. Pietro Tomitio testimonio“ п. т.

[4]) „. . . Ho visitato la città di Scuman, senza mura, sita sotto la montagna, et della parte di oriente vi sono campagne grandissime et colline non grandi. Abbonda queste paese di acque vive fresche, di grani, di vigne che ne sono piene tutte quelle colline; di frutti, d'animali d'ogni sorta, buffali etc.; cipolle, aglio et altre herbe assai. Ancor qui non cè chiesa delli cattolici, si celebra per le case con paura, come habbiamo provato adesso“ . . . Fermendžin, 77.

[5]) „Anime di communione sono 20, puti 7 anime, della natione Ragusei et Bulgari convertiti, ma stanno sotto questo nome di Ragusei, et non pagano tributo alli Turchi, perchè la Signoria paga ogni anno per tutti . . .“ п. т.

[6]) п. т. стр. 31.

дания да се предпазватъ колониститѣ отъ тѣзи чужденци, които гледали само да ги използватъ. Отношенията имъ съ българитѣ, обаче, били по-сърдечни. Сами дубровчанитѣ писали, че турцитѣ обременявали твърде много българитѣ съ данъци и сигурно затова нѣкои отъ тѣхъ сж ставали католици. За такъвъ подобенъ случай говори и Петъръ Богданъ.

Презъ 1643 г. католицитѣ въ гр. Шуменъ наброявали 27 души[1]), а презъ 1659 г. — около 120. Отъ 19 кжщи само две били на дубровчани-търговци[2]). Това означавало вече началото на бързия упадъкъ на дубровнишката търговия въ българскитѣ земи. Турцитѣ въ града, които били надъ 4500 души, имали въ свои ржце всички стопански връзки на града съ близкитѣ и далечни пазари. Следъ тази година сведенията за дубровнишката колония въ Шуменъ преставатъ. Едва презъ 1678 г. презъ Шуменъ сж минали дубровнишкитѣ посланици отъ Цариградъ,— Марино Гоце и Николо ди Джиовани Бона. Тѣ пренощували въ дома на дубровчанина Елия ди Винченцо, отъ гдето пратили писменъ докладъ въ Дубровникъ за състоянието на воденитѣ преговори съ турцитѣ относно намалението на трибута[3]). Турцитѣ отъ своя страна, ползвайки се отъ облагитѣ на едни по-интензивни търговски връзки съ Англия, Франция, Австрия и други европейски държави, ставали все по-неотстжпчиви спрѣмо дубровчанитѣ, които отдавна вече не могли да се справятъ съ голѣмия вносъ и износъ на Турция.

Въ Шуменъ едва ли сж останали дубровчани следъ 1680 г. Последнитѣ останки на тѣхната търговия били концентрирани въ Цариградъ, Варна и Русе. Нѣколцина търговци навестявали всички градове изъ Добруджа и експортирали по нѣколко пжти въ годината кожи и то само по море, — презъ Варна и Цариградъ, за Дубровникъ. Така отъ смѣткитѣ за една авария, сполетѣла дубровчанина Лука Барка въ Цариградъ, презъ 1688 г. се вижда, че той изнасялъ кожи отъ Русе Провадия и Варна, било самъ, било съ помощьта на други 3—4 дубровчани, които навестявали тѣзи градове, включая гр. Шуменъ, Силистра и Баба Дагъ. Въ смѣткитѣ се споменава нѣкой си Пиетро ди Джиовани, който изнесалъ отъ Шуменъ, заедно съ търговци отъ Русе, Варна и Баба Дагъ, биволски и волски кожи за 2000 пиастри презъ Варна за Цариградъ и Дубровникъ[4]). Този търговецъ, обаче, сигурно не е живѣлъ въ Шуменъ, защото 2—3 години преди това е посоченъ въ списъка на дубровнишкитѣ търговци отъ Русе[5]).

Търговията на града Шуменъ била отправяна вече къмъ Варна, гдето била почти всецѣло въ ржцетѣ на разни европейски експортьори, а не малко и гърци. Отъ началото на 18 в. отъ цѣлата тази область до Шуменъ и Русе се изнасяли кожи, добитъкъ, вълна, восъкъ, жита и пр. въ грамадни количества и почти непрекжснато, обаче не вече за Дубровникъ, а за далечнитѣ пазари на европейскитѣ държави.

---

[1]) „Scumagn . . . 27 (anime)“ п. т. f. 138.

[2]) п. т. 263.

[3]) „ . . . Essendo per la gratia di Dio arivati qui in Sciumagn sotto li 3 del corente et aloggiati in casa d'Elia di Vincenzo nostro mercante . . .“ Писмо на Marino Gozze e Nicolo di Gio Bona отъ Шуменъ — 23. VII. 1678. fasc. 48 № 1859.

[4]) fasc. 37 № 1784.

[5]) Писмо отъ Русе — 19. II. 1680 fasc. 53 № 1935.

9. Търново.

Мжчно може да се установи началната дата за дубровнишката колония въ Търново. Това обстоятелство се дължи на факта, че града въ продължение на нѣколко вѣка билъ столица на България и като такъвъ още отъ най-древни времена е билъ посещаванъ отъ търговци отъ най-различна националность. Мнозина отъ тѣзи търговци засѣдали за по-дълго или за по-кратко време въ града, ползвайки се отъ свободолюбивия режимъ на последнитѣ български владѣтели. Известно е, че Търново въ втората половина на 14 в. билъ населенъ съ мнозина небългари — евреи, арменци, гърци и др., които съставлявали свои отдѣлни квартали. Най-голѣма стопанска роля сж играли евреитѣ, които дори се сродили съ царския дворъ. Еврейската колония въ града била доста стара. Сигурно е, щото покрай тѣзи чужденци сж идвали и дубровнишкитѣ търговци още презъ 13 в. Следъ щедритѣ привилегии, съ които били дарени презъ 1230 и 1253 г. отъ българскитѣ владѣтели, дубровчанитѣ и презъ 14 в. на нѣколко пжти сж се добрали до царския дворъ, за да получатъ известни стопански облаги, каквито сж имали още презъ времето на Асѣновата династия[1]). Използвайки политическото сближение презъ 1332 г. между българи и сърби, дубровчанитѣ изпратили специални свои посланици съ дарове[2]). Да се даряватъ владѣтелитѣ била въ сжщность една традиция на републиката спрѣмо всички балкански владѣтели, отъ които съвокупно и по отдѣлно зависѣла и цѣлата търговия на дубровчанитѣ въ полуострова. Презъ 1344 г. въ дубровнишкитѣ анали е било хроникирано, че на напустналата българския дворъ царица Ана била подарена въ Дубровникъ една кжща. Поради благоволението на дубровчанитѣ предъ търновския дворъ тѣ успѣвали да се сдобиятъ съ постоянни привилегии, а въ замѣна на това българскитѣ владѣтели получавали често пжти дарове. Така въ решенията на съвета на републиката отъ 1362 г. сж били записани на два пжти постановления за безмитенъ износъ на разни стоки отъ Дубровникъ за „българския императоръ“[3]). Че града Търново билъ вече градъ по-често посещаванъ отъ дубровчанитѣ, се вижда отъ завещанието на дубровнишкия търговецъ Марое ди Сиса, направено въ Дубровникъ на 10 юлий 1363 г. Въ него сжщия, както било обичая и вѣковна традиция на всички дубровчани, е завещалъ известна сума, за да му се четатъ литургии въ нѣколко голѣми църкви на света — между които е спомената и църквата св. Параскева въ Търново (Sancta Venera in Ternova)[4]). Вѣротърпимата, почти до крайность, политика на Ив. Александра къмъ всички чужденци и засилената производителность на народа презъ тази кжсна епоха дали възможность, щото въ вжтрешностьта на страната да се заселятъ доста чужди търговци, а по крайморието, въ Варна, да се образува цѣла венецианска колония. Самата столица, като средище на постояни войски и на цѣлото придворно болярство, станала твърде удобенъ търговски центъръ за дубровниш-

---

[1]) ср. по-подробно статията ни „Търговията на България презъ 12—14 в. Сп. Икон Д-во год. XXI кн. 1—2 стр. 61 сл.

[2]) Libri reformationum т. V отъ Mon. hist. slav. merid. XXIX, 341, 343.

[3]) п. т. III стр. 157, 158.

[4]) Test. т. 3 (1348—1365) f. 216V⁰.

китѣ търговци. Съмнително е, обаче, дубровчанитѣ да сж имали въ Търново постоянна колония. Въ пълния кодексъ на завещанията въ дубровнишкия архивъ, запазени следъ 1300 г. до срѣдата на 15 в., не можаха да се намерятъ данни за смъртьта на който и да е дубровчанинъ, поминалъ се въ сръбскитѣ и български земи, или поне да е оставилъ въ тѣхъ своето завещание. Едва отъ края на 15 в. почватъ да се срещатъ изъ завещанията имената на търговци-дубровчани, отседнали въ балканскитѣ земи и то въ началото изключително въ българскитѣ градове, като София, Никополъ и Пловдивъ, а гр. Търново не се среща записанъ по-рано отъ края на 16 в. Настжпилитѣ отъ края на 14 в. непрекжснати войни на полуострова и неопредѣленостьта въ отношенията между турци и дубровчани презъ следующия вѣкъ и специално разорението на Търново, не дали възможность преди 1540—50 г. да засѣднатъ търговци-чужденци въ Търново. Самия градъ, твърде пострадалъ отъ войнитѣ, билъ превърнатъ отъ столица на България въ малко вжтрешно укрепено градче, съ незначително по брой население. Поради това града Търново се лишилъ отчасти отъ стопанскитѣ си връзки съ голѣмитѣ пазари. Вмѣсто Търново, като първостепенна крепость съ голѣмъ гарнизонъ и оживена търговия съ цѣло Влашко, Молдова и вжтрешностьта на полуострова, бързо се издигналъ въ ржцетѣ на побѣдителя Никополъ.

Най-старитѣ сведения за дубровнишката колония въ Търново отъ епохата на турското робство сж запазени отъ 1562 г., въ завещанието на Гиорги ди Антонио. Той ималъ кжща, дюкянъ и голѣма покжщнина въ Търново[1]). Освенъ него, като търновски търговци презъ това време сж споменати Бартоломео Гюргевичъ и Николо ди Стефано, — свидетели въ сжщото завещание[2]). Последното, обаче, било занесено въ Дубровникъ едва презъ 1671 година.

Малко по-кжсно се споменава гр. Търново въ едно арбитражно решение отъ 1577 г. на нѣкой си Дамияно ди Марко[3]). По-подробни сведения за града сж запазени отъ 1588 г., въ завещанието на търговецътъ Павелъ Божиковичъ, починалъ въ Търново, гдето било направено и самото завещание. Следъ като написалъ стереотипния религиозенъ уводъ, той постановява да бжде погребанъ по обичаитѣ на своето отечество. Доходитѣ и наемитѣ отъ своитѣ имоти — кжща съ дюкянъ и лозе, завещалъ на църковния свещеникъ, да извършва до 5 литургии на годината за него и неговитѣ близки[4]). Следъ като изрежда даренията за Дубровникъ, спира се на имената на нѣкои търговци и лица въ Търново. Така на Антонио ди Марко, кадия, завещава 100 дуката. На Роза, жена на Андрея, неговъ братъ — 4000 аспри, на Янка Нико-

---

[1]) „Testamentum Georgii Antonii defuncti Ternovi . . . 1562 a di 21 Marzo in Ternovo . . . Item lasso alla molie tutta la massariza de cassa et la botega alla sorella . . .“ Test. т. 42. f. 188.

[2]) „Io Bartolomeo Giurghevich son testimonio ut supra.
Io Niccolo di Stephano di Ragusa, son testimonio ut supra“ п. т.

[3]) Div. not. т. 121 f. 18V⁰.

[4]) „. . . Lasso la casa botega et vigna con questa condictione che li affiti di casa et botega et le entrate di vigna siano date al sacerdote capellano o vero parochiano, quale servira in detta capella, et che detto sia tenuto dire cinque messe ogni anno . . .“ Test. т. 48 f. 57V⁰.

лина въ Търново — 1000 аспри. Остатъка отъ 100,004 аспри, коитоималъ да взема отъ приключена смѣтка между него, завещателя и неговия братъ, той подарявалъ на споменатия по-горе Дамяно ди Марко, когото и опредѣлялъ за свой универсаленъ наследникъ и екзекуторъ на завещанието. Текста на това последнето удостовѣрилъ самия търновски свещеникъ Николо Годинъ и следнитѣ свидетели: Коленда Новело, Николо Павловичъ и Джиовани Лукари[1]). Изпълнителя на завещанието направилъ декларация въ края на завещанието, че се задължава съ всичкитѣ си имоти да изпълни волята на завещателя, като плати на време на всички, които сѫ означени въ акта[2]).

Самото завещание, както билъ реда, било изпратено за регистриране въ Дубровникъ, кѫдето било вписано въ нотариалнитѣ завещателни книги едва на 2 августъ 1639 г.

Отъ текста на тѣзи документи се разбира лесно, че презъ 60—70-тѣ години на 16 в. града Търново отново се издигналъ като търговски градъ, въ когото и била заселена доста значителна по брой дубровнишка колония. Сѫществуването на такава колония въ Търново било констатирано още нѣколко години преди това, въ релацията на свещеника Иеронимо Арсенго отъ 1581 г. за Търново (Tarnovo casale). Той писалъ следното: „Далеко е отъ Провадия 4 дни — има 8 латински кѫщи съ 25 души дубровнишки търговци. Направили сѫ една кѫщичка за църква, която се нарича Св. Мария. Отъ три години сѫ безъ капеланъ"[3]). Отъ този докладъ се разбира, че търновската колония била доста голѣма, почти толкова по броя на търговцитѣ, колкото сѫ били колониитѣ въ София и Провадия презъ тази епоха.

Споменатия въ завещанието търновски капеланъ, — Нико Годинъ, е отбелязанъ и въ други документи. Той билъ отъ 1577 г. свещеникъ въ Провадия. Въ Търново се премѣстилъ презъ 80-тѣ години, гдето останалъ дори до 1597 г. Въ едно писмо отъ тази година, вмъкнато заедно съ други писма въ търговския регистъръ на Рести, се казва, че свещеника Годинъ помагалъ за препращането на търговската кореспонденция на дубровчанитѣ за Провадия[4]). Отъ релацията на Иеронима се разбира, че той 20 години преди това билъ доста известенъ като добъръ граматикъ[5]).

По-подробни данни за търговията на търновскитѣ колонисти сѫ дадени въ самия регистъръ на Рести. Той е търгувалъ най-вече съ Дамяно ди Марко, сѫщия Damiano di Marco cadi, който билъ съдружникъ и по-после универсаленъ наследникъ на Божиковичъ. Сѫщиятъ е споменатъ, както се каза, още презъ 1577 г. въ едно арбитражно

---

[1]) п. т.

[2]) „Io Damiano di Marco prometto et mi obligo con tutti li mia beni di esegvire la volontà di sopra detto testatore, et assegnare et pagare a ognuno in termine assegnatiomi et io Damiano scrissi mani propria . . ." п. т.

[3]) „Tarnovo casale lontano di Provadia quattro giornate verso maestro, sono otto case di latini con 25 persone mercanti ancora Ragusei, han fatta una casetta per chiesa, quale se chiama santa Maria. Sono stati tre anni senza cappellano . . ." Fermendžin, 9.

[4]) Иречекъ, К. Пѫтувания, 242.

[5]) Fermendžin, 9 „ha buona grammatica".

решение. Този търговецъ е търгувалъ въ Търново повече отъ 20 години. Билъ е въ голѣми търговски връзки съ Рести отъ София, както и съ търговци отъ други градове. Въ книгата на последния сѫ показани нѣколко операции за купени и продадени стоки между двамата търговци. Въ края на м. декемврий 1589 г. Дамяно ди Марко останалъ да дължи всичко 8040 аспри[1]). Срещу това той му доставилъ на 23 януарий 1590 г. за сѫщата сума биволски кожи[2]).

Въ книгата на Рести сѫ споменати още Дамяно ди Видо и Марко ди Видо. Първиятъ отъ тѣхъ продалъ на Рести въ София кожи, а купилъ отъ него карисеи и други манифактурни стоки[3]). Измежду българитѣ въ Търново сѫ споменати Аврамъ Никовъ и нѣкой си Михо. Първиятъ продавалъ на софийския пазаръ восъкъ, а купувалъ дамаски[4]). Търговецътъ Веселинъ Цвѣтковичъ търгувалъ съ флорентийски и други платове[5]).

Въ Търново имало и евреи. Единъ отъ тѣхъ — Моше евреина — е споменатъ въ книгата на Рести да търгува съ кожи. На 25 май 1594 г. той доставилъ на Рести 60 биволски кожи за 13,200 аспри[6]). Едновременно съ тази пратка Рести закупилъ и си доставилъ въ сѫщия день отъ Търново наведнажъ сѫщия видъ кожи отъ Дамяно ди Видо и отъ други търговци отъ Провадия и Силистра[7]). Всички тѣзи кожи били експедирани презъ Родосто съ корабъ въ Дубровникъ за Андрея ди Рести.

Едната часть отъ търговията въ Търново била насочена къмъ Дунава и Черно море, а другата — къмъ София. Дубровнишката колония въ града се състояла отъ търговци и занаятчии. Тѣ сѫ живѣли въ тѣсни стопански и религиозни връзки съ българитѣ, между които имало мнозина католици.

Други сведения за търговията на Търново намираме въ едно арбитражно решение отъ 1601 г. Едно съдружие за търговия въ българскитѣ земи имало клонове въ София, Дубровникъ и Анкона. То търгувало на първо мѣсто въ Търново, гдето се намирали следнитѣ длъжници на съдружието: Дамянъ ди Джиовани, Илия Бодилия, Милошъ ди Джиовани, Николо и Матео[8]). Голѣма часть отъ кожитѣ, които търновскитѣ търговци събирали, били изнасяни презъ Варна. Споменатото съдружие имало свой представитель въ Варна, — Киро Карамановъ[9]), чието име се споменава и въ книгата на Рести[10]).

---

[1]) „Damiano di Marco di Tarnovo deve dare addi ultimo Decembre (1590) aspri 8040 . . .“ Resti, f. 24.

[2]) „Addi detto aspri 8040 per . . . pezze 26 havuti da Damiano di Marco . . .“ fol. 37.

[3]) п. т. f. 65, 70, 71.

[4]) f. 29, 30.

[5]) „Veselin di Turnovo deve dare addi 28 Magio (1594) aspri 1800 sono per braccia 10 di raso rosso . . .“ f. 67,199.

[6]) „Addi detto (15 Marcio 1594) aspri 13200 per pezze 60 aute da Mosse ebreo da Turnovo ad aspri 220 . . .“ fol. 71.

[7]) f. 71.

[8]) Div. not. т. 130 f. 98 сл.

[9]) „Tura Caramanovv di Varna . . . aspri 30760“. Div. not. п. т.

[10]) Resti, fol. 1, 95,130V⁰.

Презъ 1612 г. въ завещанието на Никола Поповичъ отъ София се споменава нѣкой си Damiano in Tarnovo, длъжникъ за известна сума[1]). Две години следъ това отново се говори за търновскитѣ дубровчани въ специалнитѣ Lettere e comissioni di Levante на републиката[2]). Въ едно последующе разпореждание отъ 1615 г. търговцитѣ отъ София и Търново се задължаватъ да улеснятъ извършването на разпита на нѣкои свидетели, относно нѣкакъвъ споръ и дѣло между дубровнишки търговци[3]). За тази цель презъ 1617 г. републиката отправя друго специално писмо до търновскитѣ търговци Никола Марковичъ, Иосифъ Батаховина и Павелъ Сарака да извършатъ тѣ по делегация разпита на свидетелитѣ по дѣлото между Даниелъ де Стефано и Никола ди Джиовани[4]).

Отъ 1622 година Търново почва да се споменава по-често въ докладитѣ на католишкитѣ свещеници въ България[5]). По-подробни сведения се намиратъ въ отговора на Петъръ Мазареки отъ 1626 г. по поводъ релацията на търновскитѣ католици до католишката пропаганда въ Римъ. Сжщия намѣрилъ въ Търново всичко 30—40 души католици, които искали да имъ се изпрати специаленъ епископъ. Въ сжщность въ града останали малко дубровчани-търговци, които водили едно съвсемъ бѣдно сжществувание. Масареки опровергава търновската колония, която писала въ Римъ, че имала собствени имоти — четири лозя, 7 дукяна и 4 кжщи, отъ чиито доходи да може да се издържа католишкия свещеникъ[6]). Въ архивата на пропагандата се намиратъ доста непубликувани до днесъ писма на католишката колония отъ Търново отъ сжщата 1626 година, подписани отъ 14—15 души католици. Въ тѣхъ сж описани въ значителни подробности отношенията между членоветѣ на търновската католишка колония и Римъ. Запазени сж дори по нѣколко писма написани и експедирани въ единъ и сжщи день отъ Търново. Отъ тази дълга кореспонденция се разбира, че най-чести отношения между Римъ и българскитѣ земи сж били поддържани отъ търновскитѣ католици, които били твърде много взискателни и настойчиви въ своитѣ искания къмъ римската църква. Имало е мисионери, които посещавали постоянно Търново, отъ гдето изпращали редовно доклади за състоянието и нуждитѣ на католишката колония въ този градъ[7]).

Въ завещанието на провадийския търговецъ Иеронимо Томичъ отъ 1630 г. се споменава името на нѣкой си Винченцо, търговецъ, който му дължалъ по полица 700 аспри отъ продажбата на една биволска кожа[8]).

---

[1]) „. . . Item da Damiano in Tarnovo una simile axtnama a prezzo come sopradeto la pagarà . . .“ Test. т. 54 f. 224.

[2]) Lett. e com. т. 42 f. 279.

[3]) п. т. т. 43 f. 25.

[4]) „Ai nosti carissimi Nicola Matcovich, Ioseff Battahovina e Paolo Saraca mercanti in Tarnovo . . .“ п. т. f. 60V⁰.

[5]) Fermendžin, стр. 19, 25, 30 31.

[6]) п. т. стр. 30.

[7]) Архивъ на Propaganda fide. vol 56 fol. 204, 205, 207—210.

[8]) „Di più hò il cambio sopra Vincenzo di Tarnovo di aspri 700 di conto mio proprio a conto del quale ho havuto un coro buffallo . . .“ Test. т. 59 f. 108V⁰.

За богатата околность на града Търново се споменава въ ценнитѣ бележки на Петъръ Богданъ отъ 1640 г. „Тази страна изобилствува съ вино, понеже всички хълмове наоколо сѫ пълни съ лозя. Като се премине една планина къмъ изтокъ и къмъ западъ единъ хълмъ се раѕтваря едно поле и равнина, която изобилствува съ храни и добитъкъ, както другитѣ околни мѣста; има още плодни дръвчета въ лозята; риба идва отъ Дунава, който е единъ день далеко, а въ тѣзи рѣки има и други риби. Въ този градъ се обработва и коприна; хранятъ се буби, които даватъ самата коприна". Следъ като описва католишката църква въ града, Богданъ съобщава, че броя на католицитѣ възлизалъ на 24 души и 3 жени, всички дубровчани. Българитѣ имали 2000 кѫщи, като наброявали до 10,000 души[1]). Сѫщото число — 27 за дубровчанитѣ католици въ града е дадено и презъ 1643 г.[2])

Въ подробния докладъ на Филипъ Станиславовъ отъ 1659 г. за католишкитѣ селища въ Турция се намиратъ следнитѣ бележки за Търново: „Католишки кѫщи има 17, съ 170 души, всички дубровнишки търговци"[3]). Че дубровчанитѣ сѫ били всичко 17 кѫщи, това е вѣроятно, но да сѫ били 170 души търговци, това е невѣрна цифра, както сѫ невѣрни и другитѣ данни на Станиславовъ за Русе (80 души), Шуменъ (120 души) и пр. Никой градъ въ България не е ималъ никога толкова многобройни колонии. Станиславовъ е отождествявалъ броя на павликянитѣ съ тѣзи на дубровчанитѣ. Сѫщиятъ потвърждава сведенията на колонията, че църквата въ Търново се издържала отъ 4 лозя и 7 кѫщи подарени отъ търговцитѣ[4]).

Отъ това време нататъкъ сведенията за търновската дубровнишка колония и търговията на града намаляватъ. Едва презъ 1665 г. въ едно арбитражно решение между наследницитѣ на търговцитѣ Трояно Веселичъ, Гюро Павловъ, Петъръ Вукашиновъ и Матео ди Винченцо Иегуличъ се споменава, че между дебиторитѣ имъ се числилъ и нѣкой си Али Челебия отъ Силистра за 255 аспри и Иванъ Кюркчията отъ Търново за 850 аспри[5]). Очевидно, този последния билъ български занаятчия, който билъ въ търговски връзки съ нѣкои отъ споменатитѣ дубровчани. Дали презъ това време сѫ останали дубровчани въ Търново, не се знае. Въ всѣки случай въ едно писмо отъ Търново отъ 1669 г. се споменава нѣкой си Флорио ди Андрея Жилбати, който помолилъ републиката да благоволи да го назначи за консулъ въ Смирна, на мѣстото на починалия тамъ дубровчанинъ[6]). Търновската колония, сигурно, почнала бързо да запада. За това се съобщава най-първо отъ едно писмо отъ Русе отъ 1672 г. на охридския архиепископъ, въ което той казва, че католишката църква почнала да се срутва, а свещеницитѣ едва не

---

[1]) Fermendžin, ц. с. 78.

[2]) п. т. 138.

[3]) п. т. 262.

[4]) Fermendžin, 262.

[5]) „Ivan Chiurcia od Tarnova . . . aspri 850". Div. canc. 140 f. 44.

[6]) Писмо на Florio di Andrea Gilbatti отъ Tarnova, li 10 Giugno 1669. fasc. 52 № 1935.

загивали отъ гладъ[1]). Това се потвържадва и отъ едно обширно писмо на българина Антонио Стефано, Никополски епископъ, запазено въ дубровнишкия архивъ. Като се оплаква отъ голѣмия упадъкъ на духа и на религиозностьта на нѣколцината дубровчани въ българскитѣ земи, той се спира на търновската църква, която представлява вече само една развалина[2]). Единъ месецъ по-късно презъ сѫщата 1680 година този епископъ описва лошото състояние на никополската църква. Сѫщиятъ поискалъ и суми за нѣкои нужди на търновската църква (Chiesetta di Tarnova)[3]). Следъ Чипровското възстание търновската колония отъ дубровнишкитѣ търговци се съвсемъ разпръснала. Презъ 1685 г. тукъ имало само единъ дубровчанинъ — Накси Мартино[4]).

10. Никополъ.

Още въ края на II-то българско царство на брѣга на Дунава се издигналъ постепенно градътъ Никополъ, първоначално вѣроятно, като, укрепенъ пунктъ. Съ идването на турцитѣ градътъ добилъ име и значение на първостепенна крепость въ обширната турска империя. Турцитѣ поставили въ града постояненъ и многочисленъ гарнизонъ, който скоро привлѣкълъ занаятчийски и търговски свѣтъ отъ близки и далечни мѣста. Широката равнина, разположена отъ всички страни около него, и пълноводната река Дунавъ, осигурявали търговското развитие на града. Съ оживяването на пѫтищата, които водили отъ града къмъ всички области на полуострова, Никополъ скоро станалъ дунавското пристанище на София. Презъ града сѫщевременно минавалъ най-кѫсия пѫть за Влашко. Значението, което ималъ гр. Русе презъ 18 и 19 вѣкъ, придобилъ Никополъ още презъ 16 и 17 в. Не само военната, но и търговската история на Турция съдържа твърде ценни страници за града Никополъ. Тази крепость играела първостепенна роля както презъ епохата на голѣмото разширение на турската власть къмъ централна Европа, тъй сѫщо и по-късно при постоянната отбрана на севернитѣ граници на империята къмъ Влашко и Молдова.

Дубровчанитѣ не закъснѣли въ скоро време следъ заселването си въ София да се настанятъ и въ Никополъ. Едни отъ най-раннитѣ сведения, които дубровнишкия архивъ съдържа, сѫ за тази дунавска крепость, презъ която дубровчанитѣ се сношавали съ Търговище, Букурещъ, Силистра и Баба-дагъ — най-старитѣ колонии на дубровчанитѣ. Още на 1 априлъ 1556 г. търговцитѣ-съдружници Лоренцо ди Георги и Паоло Петровичъ, живущи въ Никополъ, се задължили да плащатъ всѣки месецъ на Дамяно ди Николо 45,375 аспри срещу стойностьта на съответното количество различни платове, които тѣ сѫ били получили отъ последния, като се обещаватъ да изплатятъ напълно дълга предъ свидетелитѣ Пиеро ди Томазо, свещеника Дамяно де Марино

[1]) Fermendzin, 286.

[2]) Писмо на fra Antonio Stephano, vescovo di Nicopoli, отъ Begliani, li 31 Agosto 1680 fasc. 60 № 1983.

[3]) Писмо отъ сѫщия отъ Никополъ — 21 септемврий 1680 fasc. 60 № 1983.

[4]) Fermendžin, 299.

Годинъ, Винченцо ди Пиеро, Андрея ди Марино, Радо ди Радо, Лука ди Поло и Николо ди Джиовани[1]).

На 21 юлий следующата 1557 година кредиторътъ Дамянъ ди Николо удостовѣрилъ, че получилъ 14,980 аспри срещу съответното количество овнешки кожи — монтонини[2]). На 9 мартъ 1558 г. отново е направена забележка за получени отъ Николо ди Джиовани на два пѫти за смѣтка на дълга на Лоренцо къмъ Дамияно 12499 аспри, въ съответно количество монтони, както това се виждало и отъ единъ документъ. Отбелязани сѫ сѫщо на 7 априлъ получени допълнително въ брой отъ Лоренцо 680 аспри[3]).

Още този първи документъ хвърля свѣтлина върху характера на търговията въ Никополъ. Въ града се е внасяло италиянска манифактура, а изнасяло кожи, на първо мѣсто говежди и овнешки кожи. Самата дубровнишка колония не била незначителна. Споменати сѫ 9 души, между които и свещеника на колонията. Сумитѣ, които сѫ показани, сѫ доста голѣми за онова време, когато тѣ сѫ имали голѣма стойность. Отъ 1564 г. е записанъ въ нотариалнитѣ книги другъ подобенъ документъ, въ който Петъръ Вуковичъ и Павелъ Ивановичъ, никополски търговци, сѫ дължали на 13 души въ Дубровникъ една сума надъ 5000 дуката, — много голѣма сума, което показва, че никополскитѣ търговци сѫ били предъ фалитъ[4]).

Сѫщия Петъръ Вуковичъ е завѣрилъ предъ нотарията въ Дубровникъ договоръ за наемане слуга въ гр. Никополъ, за срокъ отъ 6 години[5]).

Последующитѣ сведения, които можаха да се намѣрятъ за гр. Никополъ, сѫ отъ 90-тѣхъ години. Цвѣтко Радивоевичъ въ своето завещание отъ 15 ноемврий 1592 г., направено въ Никополъ, оставилъ 3 дуката за литургии, а останалитѣ имоти завещалъ на сестра си. Завещательтъ

---

[1]) „Laus Deo adi primo di Aprile in Nicopoli 1556. Per la presente scrittura dechiara qualmente Lorenzo di Giorgi et Paolo Petrovich compagni habitanti in Nicopoli piegio uno per altro a meglior tenente cio e mala chiefill si obligano dare et pagare ad ogni mese cinque a Damiano di Nicolo aspri quaranta cinque mila trecento e settanta cinque dico aspri 45375 sono per la valuta de diverse pannine havute da detto, et a tempo promettono far buon pagamento et in fede del vero io Piero di Thomaso scrissi questi pochi versi di mia man propria per nome et volunta di detti compagni, et per meglior fermezza et cautela qui di sotto afirmara detto Lorenzo con mano sua propria.

Io Lorenzo di Giorgi affirmo quanto di sopra si contiene.

Et io padre Damiano de Marin Godin son testimonio quanto si contiene ut supra.

Io Vincenzo di Piero son testimonio quanto si contiene ut supra.

Io Andrea di Marino de Resti son testimonio ut supra.

Io Rado di Rado son testimonio ut supra.

Io Luca di Polo son testimonio ut supra.

Io Nicolo di Giovanni son testimonio come ho scritto questo per Marin de Christoforo . . .“ Div. not. т. 116 f. 222V⁰.

[2]) 1557 a di 21 Luglio. Io Damian di Nicolo confesso haver havuto et receputo da sopradetto Lorenzo aspri 14,980, tanti sono per l'avere in tanti montoni val aspri 14,982“. п. т.

[3]) п. т.

[4]) Div. not. т. 117 f. 36.

[5]) „Die XXV Febr-o 1558. Petar Vucovich mercator Nicopolis conduxit et accordavit pro famulo et ad servitia sua Petrum Nicoglich de Canale de S-to Marino ibidem presenti et opera sua locantem... pro annis sex proxime . . .“ Div. canc. т. 144 f. 148V⁰.

имaлъ у Елия и Матея Андрючъ въ брой аспри 1650 и по една разписка други 840. Освенъ това Деметрио Сература и Михиелъ Сорго му дължали 35 дукати. Тѣзи суми той имaлъ да взима отъ тѣхъ заради 7-годишното си слугуване. За екзекутори на завещанието назначилъ Елия и Матео Андрючъ. На завещанието сѫ подписали като свидетели: Марино ди Бона, Михиелъ ди Андреа, Никола Марковичъ и Матѐо Андрючъ[1]).

По-подробни сведения за дубровнишката търговия въ гр. Никополъ се намиратъ въ тефтера на софийския търговецъ Ресги отъ 1590 г. Още въ самото начало е отбелязана една смѣтка съ нѣкой си Georgi di Nicopoli, който имaлъ да му дължи 2850 аспри[2]). Въ следующето фолио е споменатъ другъ клиентъ на Ресги, — евреина Бонафисъ отъ Никополъ, съ задължение отъ 34,500 аспри[3]). Сигурно е, че Ресги е купувалъ, както въ другитѣ градове и паланки, тъй и отъ Никополъ — кожи и вълна, а е продавалъ — платове. Неговитѣ връзки съ Никополъ се дължали и на други причини. Възможно е, че презъ този градъ Ресги билъ въ търговски връзки съ Букурещъ. Намиратъ се отбелезани твърде на често въ неговата търговска книга сдѣлки, сключени съ букурешки търговци[4]). Така веднага на следующата страница отъ обелязаната сдѣлка съ Никополъ, е споменато името на нѣкой си Тодоръ Стамболъ отъ Букурещъ[5]) — сигурно чистъ българинъ. Най-вѣроятното е, че презъ това време Ресги, както и другитѣ търговци отъ София и Пловдивъ, да сѫ се сношавали съ букурешкото тържище презъ Никополъ. Действително, отъ нѣкои писма, запазени въ архива на Ватикана, изпратени презъ 1596 г. отъ Цариградъ до кардинала Алдобрандини въ Римъ научаваме, че Никополъ билъ важния крайдунавски градъ за съобщения съ Влашко и Трансилвания, презъ който обикновено минавали турскитѣ войски за походъ срещу влашкия войвода Михаилъ[6]).

Отъ 1601 година е запазено едно арбитражно решение, издадено въ Дубровникъ, относно споровeтѣ между Никола Бобили, наследницитѣ на Алоизио ди Поло. Това съдружие търгувало съ кожи, платове и др. стоки въ българскитѣ земи и по цѣлата турска империя, Дубровникъ и Анкона. Между дебиторитѣ на съдружието сѫ показани търговци българи, гърци, турци, евреи и дубровчани отъ София, Варна, Търново, Плѣвенъ и др. Между другитѣ е показанъ като длъжникъ и Аврамъ — гърка отъ Никополъ за 4464 аспри[7]). Изглежда, че Алоизио ди Поло билъ голѣмъ търговецъ, защото сѫ запазени и други арбитражни решения за ликвидиране съдружническитѣ му отношения и съ други търговци[8]). Центъръ на търговията имъ въ България билъ

---

[1]) „Testamentum Cvietchi Radivoevich defuncti in Nicopoglie". Test. т. 49 f. 148.
[2]) R e s t i, f. 4
[3]) „Bonafis hebreo di Nicopoli deve dare addi ultimo Decembre (1590) aspri 34,500 . . ." fol. 5.
[4]) п. т. f. 6, 15, 29 и др.
[5]) „Todor Stambol di Bucuresti deve dare . . . aspri 5000 . . ." f. 6.
[6]) Fond. Borg. III. 60 A. f. 127/134.
[7]) „. . . Abram greco di Nicopoli . . . aspri 4464 . . ." Div. not. т. 130 f. 109V^{0}.
[8]) п. т. f. 97, 101.

градътъ София, а клонове-кореспонденти и агенти имало въ разни градове. Съдружието е търгувало главно съ кожи, които изнасяло отъ България за Дубровникъ и Анкона.

Въ завещанието на софийския търговецъ Никола Поповичъ отъ 1612 г. е споменатъ нѣкой си дубровчанинъ Марко, който му дължалъ около 1200 аспри. Самиятъ търговецъ продавалъ платове въ всички градове на България—Пловдивъ, Силистра, Търново, Разградъ и др.[1]).

Търговскитѣ връзки на града Никополъ съ софийския пазаръ се отново документиратъ отъ 1617 г. Въ едно нареждание на ректора и съветницитѣ на републиката е разпоредено да се разпитатъ свидетели относно спора между търговцитѣ-дубровчани Даниелъ ди Стефано и Николо Джиовани. Първиятъ отъ тѣхъ е отивалъ често по търговия отъ София въ Никополъ, носейки голѣми суми съ себе си[2]).

Следъ тѣзи сведения Никополъ не се споменава въ продължение на повече отъ 50 години въ търговскитѣ и нотариални книжа на републиката. Твърде ценни данни, обаче, намираме въ писмата на католишкитѣ свещеници отъ България до Римъ. Никополъ билъ центъръ на голѣма католишка пропаганда. Около града имало нѣколко села, населени съ католици, заради които въ Никополъ били подържани свещеници, назначавани отъ Римъ. Последнитѣ постоянно навестявали своитѣ епархии. Едно отъ първитѣ посещения на никополската епархия е описано въ доклада на Петъръ Мазареки, антиварски архиепископъ отъ 1626 г. Той намѣрилъ въ Никополъ, Русе, Разградъ, Шуменъ, Провадия, Баба-дагъ и Варна по нѣколко католици-търговци. Тѣ закупували биволски и волски кожи, които били предназначени за износъ. Съ тази търговия били ангажирани младежитѣ дубровчани[3]). Презъ 1635 година Никополъ отново се споменава наравно съ София, като седалище на беглербей, а презъ 1640 г. — като центъръ на областьта Мизия.

Подробни сведения за положението и търговията на Никополъ е оставилъ Петръ Богданъ въ прочутата своя релация отъ 1640 г. Той потвърждава цитиранитѣ по-горе други източници. Петъръ Богданъ твърди, че Никополъ е градъ „разположенъ на публичния (обществения) пѫть". Следъ като описва крепостьта върху Дунава, той разказва за значителния гарнизонъ, за многото турци въ града и за голѣмото изобилие на риба, вино и соль. Самиятъ градъ билъ голѣмо пристанище и за Влашко, отъ гдето идвало соль, плодове, и специално и месо на добра цена. Това означавало, че имало добитъкъ, твърде много кожи и вълна, които били най-главния експортенъ артикулъ за всички дубровчани отъ българскитѣ земи. Въ града живѣлъ единъ дубровчанинъ — Паоло Радичевичъ съ двама слуги. Евреи имало сѫщо много—40 кѫщи[4]).

По-късно, презъ 1659 г., Филипъ Станиславовъ — българинъ, католишки епископъ въ Никополъ съобщава, въ едно писмо, че имало две

[1]) „. . . Item da Marco in Nicopoli per una axtnama . . ." Test. т. 54 f. 224.

[2]) „Item quando detto Daniele si parti di Soffia per Nicopoglie, che quantita di denari egli sa che detto Daniele portasero . . ." Lett. e com. т. 43 f. 82.

[3]) „Dunque di Nicopoli, Russi, Rasgrad, Sciuman, Provato, Babe, Varna non s'ha da fare alcun conto, perchè a Nicopoli non vi è nessun cattolico, se bene schismatici, assai inconvertibili; così a Russi et altri luoghi nominati, ove sarà qualche giovane dei mercanti Ragusei, che và comprando cuoi di buffali di bovi . . ." Fermendž., 31.

[4]) п. т. 84, 85.

кѫщи дубровнишки. Освенъ тѣхъ идвали и отивали по търговия и други[1]). Презъ 1672 г. въ града пребивавалъ дубровчанина Пиетро Финдела, вѣроятно, братъ на Джиовани Финдела, който нѣколко години по-късно се среща споменатъ въ Русе[2]).

Това били вече последнитѣ години на колонията. Въ дубровнишкия архивъ сѫ запазени две писма на епископа Антонио Стефани (Антонъ Стефановъ) отъ 1680 г. отъ Никополъ[3]) и Беляне[4]). Въ тѣхъ се говори за пълното изгубване на колонията и лошото състояние на тѣхната църквица въ Никополъ. Споменава се, че нѣкой си Паоло Лой е купилъ до нея малка кѫщица. Следъ него останалъ тамъ Николо ди Пиетро, който завещалъ за обществени цели 15 реали отъ годишния наемъ. Сѫщиятъ трѣбвало да плаща наемъ. Въ църквата трѣбвало да се правятъ литургии за минаващитѣ търговци. Следъ това, обаче, се появили спорове и претенции върху имота между търговцитѣ Пиетро Фиори и Елия Веселичъ. Скоро кѫщата останала празна. Тя била толкова порутена, че ѝ се налагало голѣмъ ремонтъ. Въ града имало само единъ дубровчанинъ Пиетро Матковичъ. Положението останало непроменено до 1685 г. отъ която година намираме писмо отъ сѫщия католикъ. Въ него се споменава Фиоро Фиори, който ималъ въ себе си документитѣ за кѫщата. По това време станало възстанието въ Чипровци и положението на дубровчанитѣ се напълно променило. Отъ 1689 г. е последното писмо и на никополския епископъ. Като разказва за последицитѣ отъ това възстание и мизерното положение на останалитѣ тукъ-таме католици, той се спира върху положението въ неговата епархия. Лично неговитѣ енориаши-католици не пострадали отъ турцитѣ[5]). За тѣхната търговия, обаче, както и за дубровнишкитѣ търговци въ Никополъ, не се споменава нито дума. Сигурно е, че останалитѣ тукъ 1—2 дубровчани се изселили въ Русе, гдето се прибрали и остатъцитѣ на провадийската и силистренска дубровнишки колонии.

Близо единъ вѣкъ следъ това намираме въ архива на Biblioth. Vittorio Emanuele въ Римъ текста на едно послание до католицитѣ въ Никополъ, въ което сѫщо не се споменаватъ никакви дубровчани въ града. Въ връзка съ нѣкои религиозни въпроси отъ пропагандата се обрѫщатъ къмъ павликянитѣ въ Никополъ съ съветъ да изоставятъ курбанитѣ, като безполезни и противни на католишкитѣ догми[6]).

10. Видинъ.

Градътъ Видинъ е билъ единъ отъ най-първитѣ който е билъ посещаванъ отъ дубровнишкитѣ търговци. Още отъ епохата на II-то българско царство тукъ сѫ идвали, спирали и заминавали, мнозина дубровчани, нѣкои отъ които търгували въ влашкитѣ земи. Видинъ е билъ главна попѫтна станция на дългия пѫть Дубровникъ—Нишъ—Търго-

[1]) „. . . Duo mercatores tantum, nationis Ragusinae, in ea adsunt catholici ritus qui diebus mercaturae veniunt et recedunt" . . . п. т. 259.
[2]) fasc. 53 № 1935.
[3]) Писмо отъ 21 септемврий 1680 отъ Никополъ fasc. 60 № 1983.
[4]) Писмо отъ 31 августъ 1680 отъ Белени. п. т.
[5]) Fermendžin, 305.
[6]) Fond. minori. B. 40 f. 55—67.

вище и Букурещъ. Отъ тамъ почвали нѣколко други пѫтища за централна Европа и Полша. Презъ цѣлата срѣдновѣковна епоха тѣзи пѫтища били твърде оживени. Дубровчанитѣ, които сѫ били твърде предприемчиви и винаги приятелски настроени къмъ българскитѣ владѣтели, успѣвали да се сдобиятъ съ твърде широки привилегии за свободна търговия и то по-рано отъ всички други народности. Видинъ е билъ единъ отъ често посещаванитѣ български градове отъ 13 и 14 вѣкъ. Въ дубровнишкитѣ архиви е записано презъ 1376 г. изпращането на дарове на Срацимиръ Видински. Така на 11 октомврий 1390 година малкиятъ съветъ на републиката разрешилъ на Николо ди Гоце да изнесе 4 товара зехтинъ за видинския царь Иванъ Срацимиръ („possit trahere de Ragusio salmas IIII olei pro mittendo illas imperatori Bidini"[1]). Това показвало, че връзкитѣ на дубровчанитѣ съ Видинъ сѫ били значителни. Тѣзи дарове сѫ имали сѫщото предназначение, както дароветѣ, които били изпращани по-късно на турцитѣ. Съ тѣхъ дубровчанитѣ отплащали за специалнитѣ облаги, които българскитѣ владѣтели имъ давали за тѣхната търговия въ предѣлитѣ на царството. Специално въ Видинъ, изглежда, споредъ цитирания документъ, че сѫ останали нѣколцина дубровчани-търговци въ града, които били въ връзка съ своитѣ сънародници и специално съ споменатия Николо ди Гоце.

Следъ идването на турцитѣ на полуострова последнитѣ сигурно сѫ заварили нѣколцина дубровчани-колонисти. Възможно е, както съобщава Матковичъ, тѣ да сѫ успѣли да закупятъ правото за събиране мита отъ продаванитѣ на тържището стоки. Възможно е въ дубровнишкитѣ архиви отъ 15 в. да се намѣрятъ все още нѣкои сведения, които да освѣтлятъ търговскитѣ връзки на дубровчанитѣ съ видинското тържище.

Първитѣ сведения за дубровнишката колония въ Видинъ презъ тази епоха сѫ запазени отъ 1547 г. Въ единъ договоръ за съдружие между дубровчани, живущи и търгуващи въ София и Дубровникъ отъ тази година, сѫ изброени твърде много имена на клиенти отъ разни краища на българскитѣ земи. Между дебиторитѣ на съдружието е показанъ нѣкой си Marco di Giovani di Vidino, който дължалъ твърде крупна за времето сума — 36,890 аспри. Последниятъ е търгувалъ съ София, за кѫдето изпращалъ, подобно на другитѣ дубровчани, кожи за износъ[2]).

Отъ 1565 г. е запазена въ нотариалнитѣ книги на републиката една декларация между Михаилъ ди Джиовани (Michael Jo.), търговецъ въ Видинъ и Радивой Радичевичъ. Съ нея последния заявилъ, че е напълно удовлетворенъ съ полученитѣ 1978 аспри чрезъ Михаилъ ди Джиовани отъ Елена, жена на покойния Цвѣтко Радичевичъ, починалъ въ Видинъ. Сѫщия деклариралъ, че занапредъ нѣма да я безпокои повече[3]).

Сѫщиятъ Михаилъ ди Джиовани се споменава отново презъ 1565 г. Той сключилъ договоръ съ единъ зидаръ отъ Гравоза да му построи

---

¹) Lib. Reformat. 1390—92.

²) Div. canc. т. 132 f. 237.

³) п. т. т. 146 f. 149.

една цистерна въ неговата кѫща, комуто се задължилъ да заплати само за труда 22 златни скуди. Презъ сѫщата година е отбелязанъ въ нотариалнитѣ книги въ Дубровникъ единъ договоръ за наемъ, сключенъ отъ видинския търговецъ Николо ди Флорио. Той отдалъ подъ наемъ собствената си кѫща въ Дубровникъ на улица Желѣзна, надъ „прѣки пѫть“. Самъ търговеца не се явилъ предъ нотарията, а изпратилъ свой пълномощникъ[1]).

Презъ следующата 1566 г. споменатиятъ по-горе видински търговецъ Михаилъ ди Джиовани се задължилъ, заедно съ Гиоргио ди Николо, сѫщо видински търговецъ, да заплатятъ солидарно на Христофоръ Алегрети 246 златни дукати и 22 гросети въ срокъ отъ 17 месеца съ лихва 10⁰/₀[2]). Очевидно е, че това задължително произхожда отъ доставки на стоки на кредитъ отъ Дубровникъ, гдето предъ нотарията било заверено самото дебитно салдо на дубровнишкитѣ търговци отъ българскитѣ земи къмъ тѣхнитѣ сънародници въ Дубровникъ.

Търговскитѣ връзки между Видинъ и Дубровникъ сѫ документирани и къмъ края на 16 в. Запазена е една декларация отъ 1596 г. съ която пълномощника на Михаилъ ди Лука, видински търговецъ заявява, че е платилъ чрезъ волски кожи задълженията, които ималъ къмъ 8 души негови кредитори[3]). Тѣзи сведения хвърлятъ известна свѣтлина върху характера на търговията на дубровчанитѣ отъ Видинъ. Тѣ, както и всички дубровчани отъ другитѣ български градове, сѫ изнасяли кожи. Че кожитѣ били главния експортенъ артикулъ на видинскитѣ търговци, се потвърждава отъ сведенията, които черпимъ отъ книгата на Рести. На 27 августъ 1594 г. той доставилъ отъ Видинъ за смѣтка на Андрея Рести значително количество кожи, които изпратилъ за Дубровникъ[4]).

Две години по-късно, презъ 1596 г. зачестяватъ отново сведенията за гр. Видинъ. Наследницитѣ на нѣкой си Иванъ Степановичъ, починалъ въ този градъ, получили отъ неговия съдружникъ Петъръ Драгичевичъ припадающия имъ се дѣлъ отъ съдружническия капиталъ отъ 400 дуката[5]), Това показва, че и видинскитѣ дубровчани успѣли по сѫщия начинъ да организиратъ своята търговия въ България: едни отъ съдружницитѣ търгували въ българскитѣ земи, а други — въ Дубровникъ.

Отъ началото на 17 в. сѫ запазени твърде малко сведения за дубровчанитѣ въ Видинъ. Мѫчно би се допустнало предположението, че дубровчанитѣ изъ единъ пѫть сѫ напустнали този градъ. Макаръ и малко на брой, тамъ винаги е имало по 1—2 търговски кѫщи. Оскѫднитѣ сведения за Видинъ се дължатъ на обстоятелството, че въ кореспонденцията на колониститѣ изъ другитѣ български земи не се спо-

---

[1]) Div. not. т. 117 f. 127.

[2]) „... In Christi nominen Amen. Anno eiusdem Nativitatis salutiferae M. D. LXVI. Indictione IX Die vero XI Septembris, Racusii coram iudice et testibus subscriptis. Nos Michael Io. et Georgius Nic. mercatores Vidini, confitemur quod super nos et omnia nostra bona obligamus nos dare et solvere Christophoro Jacobi de Allegretto ducatos auri ducentos quadraginta sex et grossos XXII in tra menses decem et septem proxime futuros, sub poena X pro centum“. Div. not. т. 117 f. 243.

[3]) Div. not., т. 124 f. 77V⁰.

[4]) „Cori di Vidino ... di conto di Andrea Resti di Ragusa deve dare addi 27 di Agosto aspri 14973 sono per pezze 223 ...“ Resti, f. 72.

[5]) Div. not. т. 128 f. 107V⁰.

менаватъ сънародницитѣ имъ отъ Видинъ, понеже този градъ е билъ въ по-оживени стопански връзки съ Нишъ и нѣкои градове въ Влашко. Повечето стоки били изнасяни отъ Видинъ направо презъ сръбскитѣ земи за Дубровникъ.

Най-важната причина за бързото изгубване на дубровчанитѣ въ Видинъ следъ първитѣ десетилѣтия на 17 в. е близкото присжтствие на голѣма католишка колония въ Чипровци. Католицитѣ, които били твърде религиозни, предпочитали да живѣятъ въ най-главния католишки центъръ на България — Чипровци, гдето тъкмо презъ това време се оживилъ значително обществения, стопанския и религиозенъ животъ на католицитѣ. Затова презъ 1659 година, споредъ подробната релация на никополския епископъ Филипъ Станиславовъ, въ Видинъ не е посоченъ нито единъ католикъ, или дубровчанинъ. Релацията, обаче, бърза да добави, че сж идвали търговци отъ Чипровци[1]). Отъ книгата на Рести се вижда, че мнозина чипровски търговци били въ връзки съ София[2]).

Това, което може да се каже съ известна положителность за участието на гр. Видинъ въ дубровнишката търговия въ българскитѣ земи презъ втората половина на 17 в. е, че по-млади дубровчани отъ другитѣ градове сж посещавали града като амбулантни търговци. Това се потвърждава и отъ по-кснитѣ сведения. Когато къмъ 80-тѣхъ години на сжщия вѣкъ условията за дубровчанитѣ въ вжтрешностьта на полуострова ставали все по-неизгодни за тѣхъ, тогава се засилила търговията имъ покрай Дунава и Черно море. Търговскитѣ транспорти отъ централна Европа за Турция по течението на Дунава зачестили твърде много. Това оживило крайдунавскитѣ градове на полуострова и затова мнозина дубровчани пренесли факториитѣ си въ Русе. Тукъ тѣ създали сигурна база на своята търговия, отъ гдето почнали да обхождатъ земитѣ по течението на Дунава и крайморието. Мнозина дубровчани отивали дори въ Видинъ, гдето, както въ другитѣ мѣста, закупували кожи за износъ. Съ едно писмо на русенскитѣ търговци отъ 1676 г. е изпратено оплакване до дубровнишкитѣ власти, въ смисълъ, че споредъ сведенията получени отъ Видинъ отъ превозачитѣ на кожи—крамаритѣ, и отъ младежитѣ-търговци, видинския бегъ запрещавалъ и не позволявалъ да се товарятъ кожи, като издалъ нови наредби, които били въ противоречие съ даденитѣ на дубровчанитѣ привилегии отъ турскитѣ султани[3]). Отъ текста на писмото би могло

---

[1]) Fermendžin, 262. За Чипровскитѣ католици би могло да се каже твърде много, тъй като и изворитѣ за Чипровци сж най-многобройни. Участието, обаче, на дубровнишкитѣ колонисти въ този най-голѣмъ католишки центъръ е много малко. Чипровскитѣ саксонци сж били съвършено побългарени още отъ преди вѣкове и тѣхната търговия не съставлява часть отъ дубровнишката търговия въ българскитѣ земи. Тѣ не сж се чувствували освенъ като българи. За заселени дубровчани въ Чипровци нѣмаме сведения. Ср. по-подробно моята статия „Чипровци — старъ рударски градъ“ въ Архивъ на Мина Перникъ год. I, кн. 5.

[2]) Resti, f. 74, 118.

[3]) „Biusci nam doscli chgnige is Vidina od cramara i nascich mlagieh caco im Begh Vidinski cini sapriccize i nedaim tovarit cosca (или vosca?) nego pretengia peschesce i dastavi novi sachon scto nie doslese davallo i stoie suprotiva privilegiam coiesu dopustene od cestitoga Zara . . .“ Писмо отъ Русе отъ 20. VI. 1676 г. на русенскитѣ колонисти. fasc. 51 № 1914.

да се направи и друго заключение. Възможно е да е ставало дума за онѣзи транспорти на кожи, които били експедирвани отъ Русе по Дунава и по-после били претоварвани на сухо въ Видинъ, отъ гдето по пѫтя презъ Нишъ и Прокупле сѫ били пренасяни за Дубровникъ. Това е още повече възможно, че София не е могла да бѫде посреднически пунктъ за тѣзи транспорти, понеже колонията се почти разформировала. Вѣроятно, транспортитѣ отъ Русе и Силистра, които по-рано сѫ отивали по Дунава само до Никополъ и отъ тамъ по сухо до София, сега сѫ продължавали чакъ до Видинъ.

Това сѫ последнитѣ сведения за участието на Видинъ въ дубровнишката търговия на полуострова. Дали имало дубровнишка колония въ този градъ къмъ края на 17 в. не може да се твърди съ сигурность.

IV. Износъ и вносъ на стоки отъ дубровчанитѣ.

Причинитѣ за постепенното и въ значителенъ размѣръ засилване броя на дубровнишкитѣ колонисти въ българскитѣ земи, което проследихме въ сравнително доста голѣми подробности, не би трѣбвало да се търсятъ въ стопанскитѣ изгоди на колониститѣ отъ една обикновена посредническа търговия, каквато напр. сѫ вършили евреи, гърци и други заселници въ полуострова. Дубровчанитѣ никога не сѫ могли да се издържатъ само отъ печалбитѣ на една верижна търговия. Тъкмо въ подробното издирване и разглеждане истинскитѣ стопански мотиви, които сѫ рѫководили дубровчанитѣ при тѣхното заселване, ще се разбере онази крупна стопанска и културна роля, която тѣ сѫ играли въ продължение почти на три вѣка изъ българскитѣ земи. Да преминаватъ хиляди километра пѫть презъ непристѫпни планини и опасни стръмнини, да пресичатъ десетки пълноводни реки и гори, въ които постояно върлували разбойници, очевидно е, че съ това дубровчанитѣ сѫ вършили подвигъ, какъвто никой народъ въ мрачната епоха на турското робство,не е могълъ да регистрира. Стопанскитѣ изгоди, които тѣ сѫ извличали отъ търговията, едва ли сѫ могли да се компенсиратъ съ онѣзи лишения и незгоди, а често и мѫчения и унижения отъ всѣкакъвъ родъ, които дубровчанитѣ сѫ търпѣли отъ разнитѣ турски власти, — като се почне отъ обикновения чаушъ и се стигне до самия беглеръ бегъ, та дори до великия везиръ. Дубровчанитѣ сѫ могли да се наложатъ на суровия режимъ на турцитѣ само съ своята религиозна преданость и голѣма упоритость на суровъ планински народъ. Потомци на бѣдни заселници отъ пуститѣ и безплодни далматински алпи, дубровчанитѣ сѫ успѣли да създадатъ не само оживенъ търговски центъръ на адриатическото крайбрѣжие, но и съ своята предприемчивость и голѣмъ тактъ тѣ сѫ могли да свържатъ два различни по своята стопанска сѫщность полуострови — Апенинския и Балканския — и то въ едно време, когато турцитѣ сѫ се стремили да изолиратъ напълно завладенитѣ отъ тѣхъ земи. Голѣмата заслуга на предприемчивия духъ на дубровнишкитѣ колонисти се състояли въ това, че въ една епоха на пълна стопанска и политическа изолация на земитѣ на Балканския полуостровъ тѣ сѫ успѣли да пробиятъ пѫть и излазъ на националното производство на българитѣ и по такъвъ начинъ да оплодятъ работоспособностьта на българския народъ, като осигурятъ постоянни пазари на неговото производство. Въ това отношение дубровчанитѣ сѫ имали голѣма заслуга за българското народно стопанство, понеже сѫ поощрявали производителнитѣ сили на населението, като осигурявали постоянни пазари за произвежданитѣ отъ него стоки. Тъкмо въ областьта на износа на стоки отъ българскитѣ земи се е проявила въ най-широки размѣри културно-стопанската роля на дубровнишкитѣ колонисти. Тѣ сѫ успѣли да типизиратъ националното производство на българитѣ въ

онѣзи насоки, които отговаряли на стопанския имъ битъ и то съ огледъ на пазаритѣ, които дубровчанитѣ имъ осигурявали. Въ продължение на три вѣка дубровчанитѣ изнасяли отъ българскитѣ земи само кожи, малко вълна и восъкъ. Отъ даннитѣ, които по-доле ще се изложатъ въ подробности, ще се види, че въ тѣхни ржце е билъ повече отъ половината, а понѣкога ¾ отъ общия износъ на тѣзи артикули отъ всички български земи.

Въ това отношение дубровчанитѣ имали още една голѣма заслуга, специално къмъ българското производително население. Тѣ закупували винаги стокитѣ непосредствено отъ производителя и много рѣдко чрезъ посредници. Съ помощьта на свои агенти, или дори лично самитѣ съдружници на предприятието се явявали по градове и села и купували предлаганитѣ отъ производителитѣ стоки. По такъвъ начинъ българитѣ получавали действителнитѣ и максимални цени отъ дубровчанитѣ.

Не така, обаче, е било съ вноса на стоки отъ дубровчанитѣ. Последнитѣ сж срѣщали винаги по-голѣма или по-малка конкуренция на мнозина вносители отъ друга националность, предимно подданицитѣ на други италиянски градове — Венеция, Флоренция, Анкона и др., които чрезъ многобройни посредници: българи, турци, евреи и гърци сж пласирали тѣхнитѣ стоки въ вжтрешностьта на Балканския полуостровъ. Ограниченото производство на манифактурни стоки на малката дубровнишка република съвсемъ не е могло да насити вжтрешния пазаръ въ обширнитѣ провинции на Турската империя. Затова нѣколко градове, между които Цариградъ, Солунъ, Варна, Одринъ и Пловдивъ сж били главни стоварища на манифактурни стоки отъ най-различно произхождение. Мнозина посредници пласирали тѣзи стоки въ вжтрешностьта на полуострова и по този начинъ дубровнишкитѣ колонисти били конкурирани въ значителна степень. Все пакъ въ нѣкои български градове, гдето дубровнишкитѣ колонисти сж били въ по-голѣми ядра, пласментътъ на такива стоки билъ въ тѣхни ржце.

По отношение вноса дубровнишкитѣ търговци сж се старали да се нагодятъ наспроти нуждитѣ на българското население. Както ще се види по-доле, това население употрѣбявало само известенъ родъ манифактурни стоки, които именно дубровчанитѣ внасяли въ страната. Тѣ се приспособявали къмъ културнитѣ и консумативни нужди на това население, действувайки сжщевременно за тѣхното разнообразяване, както и за общото повишение на консумативната му способность.

1. Износъ.

а) Кожи.

Най-главниятъ износенъ артикулъ на дубровчанитѣ отъ българскитѣ земи сж били суровитѣ, необработени кожи. Като земледѣлска и скотовъдна страна, пресечена съ голѣми планини, България още презъ среднитѣ вѣкове е изнасяла добитъкъ и кожи, които, заедно съ зърненитѣ храни и малко восъкъ, съставлявали почти цѣлия националенъ износъ.

Специално съ заселването на дубровнишкитѣ търговци въ разнитѣ области на Балканския полуостровъ презъ 15 и 16 в. износътъ на кожи

се твърде много засилилъ, защото тѣ намирали добъръ, сигуренъ и постояненъ пазаръ на разнитѣ италиянски тържища. Дубровнишкитѣ и нѣкои италиянски архиви съдържатъ изобилни данни за голѣмата търговия съ този артикулъ презъ 16 и 17 в. Най-често документитѣ, писани на италиянски езикъ, даватъ следнитѣ названия за суровитѣ кожи-гьонове: cori[1]), coeri[2]), и твърде редко quoi, cuoi[3]). Почти винаги източницитѣ опредѣлятъ тѣхния видъ: coeri bovini, vachini или buffalini — волски, кравешки и биволски кожи. Понѣкога е дадено мѣстопроизхождението на кожитѣ: cori di Vidino[4]), coeri bovini di Giopsa[5]), cori bovini e vachini di qui. Не рѣдко се среща името на самия доставчикъ: coeri di Giovani di Giorgi[6]), cori libreti di Andrea di Resti[7]), Cori buffalini di Gerolamo di Resti[8]) и пр. Въ нѣкои източници, написани на хърватски и словенски езикъ, кожитѣ сѫ названи, както и отъ българитѣ: chosce[9]). Русенскитѣ дубровчани презъ 1680 г. споменаватъ въ писмата си „kosce"[10]), а отдѣлнитѣ видове — bivoliza[11]) — за биволски кожи и др. Винаги се правило различие между волскитѣ и биволски кожи, понеже разликата въ цената имъ била голѣма. Общо волскитѣ и кравешки кожи се продавали приблизително на еднакви цени, затова се среща понѣкога само cori bovini, макаръ между тѣхъ да имало и кравешки кожи. Затова и въ нѣкои писма е казано общо „говежди кожи" — cori di manzo[12]). Търговецътъ Рести, обаче, е раздѣлялъ волскитѣ отъ кравешкитѣ кожи, понеже последнитѣ купувалъ по-евтино. Кравешкитѣ кожи той наричалъ „vache", или „femine"[13]). Въ нѣкои писма се казва cuori di bovi, или само „vache"[14]). Биволскитѣ кожи били почти двойно по-скѫпи, понеже били по-дебели и по-голѣми. Споменаватъ се, обаче, и малки биволски кожи „picoli buffalini"[15]), или само „buffalinoto".

---

[1]) Ресги говори обикновено за „cori bovini" fol. 117, 118, 119, 129, 192 и др.

[2]) Въ сѫщата книга се среща още „coeri buffali" и „coeri bovini e vachini" fol. 5. Тамъ гдето Ресги самъ лично е завеждалъ операциитѣ е писано „corj". Неговиятъ счетоводитель, обаче, писалъ „coeri" fol. 5—9, 11, 12 и др.

[3]) Въ едно писмо на генуезки търговци отъ Цариградъ, които изнасяли стоки отъ Варна и Анкона е казано „sopra tal navilio io noleggiato li quoia, lana e cavialli" . . . писмо на Batista Ferrari отъ 31. VII. 1565 г. Генуезки държ. архивъ. Busta 4. Lettere di Constantinopoli.

[4]) Resti, f. 72.

[5]) п. т. f. 82.

[6]) п. т. f. 9.

[7]) п. т. f. 79.

[8]) п. т. f. 57.

[9]) Писмо отъ София на Toncho Petrovic отъ 12. I. 1654 fasc. 51 № 1904.

[10]) Писмо на русенскитѣ търговци отъ 19. II. 1680 г. fasc. 53 № 1935.

[11]) Писмо на сѫщитѣ отъ 26. III. 1680 п. т.

[12]) Русенскиятъ търговецъ Лука Антикевичъ — дубровчанинъ изнесалъ презъ 1688 г. cuori di manzo за 214·80 пиастра fasc. 37 № 1784. Писмо отъ Цариградъ на френския консулъ Pirardin отъ 4—6. IX. 1688.

[13]) „Cori bovini e vachini di nostro conto dee dare addi 25 Settembre aspri 4849 per costo di pezze 109 che maschi 58 ad aspri 52 e resto femine ad aspri 43 . . . ." Малко по-нататъкъ той е употребилъ вмѣсто femine, vache „per pezze 58, che maschi otto ad aspri 52 e vache ad aspri 43 . . ." fol. 49.

[14]) „Lucha Antichevich . . . pezze 343 vacche ad aspri 117 . . . fasc. 37 № 1784 ср. заб. 1.

[15]) „Item cori bovini e picoli buffalini cento in casa in Plovdin". Завещание на Марко Раосавичъ отъ 1614 г. Test. т. 55 f. 83.

Отъ по-дребнитѣ кожи добъръ пазаръ сѫ имали овнешкитѣ и агнешки кожи: montoni (ni) и agnellini. Износътъ на тѣзи дребни кожи, обаче, билъ много по-малъкъ. Все пакъ презъ 1547 г. едно търговско съдружие имало на складъ въ София овнешки кожи за твърде значителна сума[1]). Агнешкитѣ кожи се употребявали за подплата на дрехи и шапки[2]).

Още въ ранната срѣдневѣковна епоха българското селско население търгувало съ сурови кожи отъ разни диви животни. Ловътъ билъ широко разпространенъ въ всички слоеве на срѣдневѣковното общество и билъ любимо занятие на болярството и царския дворъ. Скѫпи кожи на рѣдки диви животни украсявали жилищата на българското болярство. Отъ тази епоха до нови времена българитѣ изнасяли за близки и далечни пазари необработени лисичи и вълчи кожи[3]). Най-много се изнасяли заешки кожи. Дубровчанитѣ проявявали специаленъ интересъ къмъ особенъ видъ кожи — конски плешки — spalle di cavalli, които намирали добъръ пазаръ на италиянскитѣ тържища и за това били изнасяни въ голѣми количества отъ българскитѣ земи[4]).

Отъ българскитѣ земи се изнасяли и обработени кожи, обаче, само по-дребни. Въ много градове на Балканския полуостровъ кожарската промишленость била развита.

Още къмъ края на срѣднитѣ вѣкове отъ България се изнасяли обработени кожи за разни италиянски тържища. Вѣроятно въ връзка съ това обработенитѣ кожи, — т. н. сахтияни, сѫ били известни подъ названието „bulgaro"[5]). Действително, това се потвърждава отъ писмата, запазени въ генуезкия архивъ, получавани презъ 16 в. отъ Цариградъ. Въ едно търговско писмо отъ Цариградъ отъ 1565 г. до търговци въ Генуа се съобщава, че сѫ натоварени разни видове кожи, между които и 12 булгарини (bulgarini)[6]). Сѫщо така при описанието на софийското тържище отъ Марко Пигафетъ отъ 1567 г. се казва, че въ София се преработвали много кожи, и то най-вече онѣзи, които се наричали „булгари" и имали червенъ и жълтъ цвѣтъ[7]).

Заселването на турцитѣ допринесло и то отъ своя страна за разширението на това производство. Така въ гр. Охридъ, който станалъ центъръ на многобройно турско население и на твърде много войска, имало голѣмъ брой работилници за обработване на кожи. Презъ 1534 г. пѫтешественика Рамберти намѣрилъ въ града много занаят-

---

[1]) „montonine in casa a Sophia 38 . . . aspri 133". Div. canc. т. 132 f. 235 сл.

[2]) „foldre bianche de agneline". п. т.

[3]) Чед. Миятовичъ цитира Appendini, който споредъ разни извори намира дубровчанитѣ твърде рано да сѫ изнасяли отъ западнитѣ области на Балканския полуостровъ „говежди, биволски и лисичи кожи". Чед. Мијатовић. Студије за историју српске трговине XIII-ог и XIV-ог века. Гласник, кн. XXXVII стр. 210.

[4]) „Caricar quella somma di spalle di cavalli". Sic. e nol. 1598. fol. 106.

[5]) ср. Makuscev, V. Monumenta Hist. slavor. meridionalium. Varsaviae. 1874. т. I стр. 213.

[6]) „abiamo nolegiatto sopra di essa quoi . . . 243 et XXI di bufalo et XII bulgarini" . . . Томъ 2 № 2170 (1562—1578). Busta 3. Constantinopoli 1570—78. Lettere dell agente Ferrari. Писмо отъ 8. V. 1565 — Генуезки архивъ.

[7]) Matkovic, ц. с. Rad 100 стр. 123.

чийски работилници, гдето се работили превъзходни кордовани[1]). Това сж сжщитѣ „cordovani“ за които говори Рести въ своята търговска книга. Той изнасялъ такива отъ Силистра, Русе[2]), Пловдивъ[3]), Кюстендилъ[4]) и др. Доброкачествени кордовани били изнасяни и отъ Скопие[5]).

Общо взето обработенитѣ кожи, които се изнасяли отъ българскитѣ земи, се наричали по италиянскитѣ източници pelle[6]), или pellizie[7]) и отъ тамъ — pellizaro — кожухаръ, каквито намираме въ голѣмитѣ градове и то на първо мѣсто между самитѣ дубровнишки колонисти. Измежду стокитѣ на дубровнишкитѣ търговци въ Пловдивъ и Одринъ сж изброени още pelle di castori — боброви кожи.

Лука Брайовъ въ Пловдивъ търгувалъ съ pellize negre agnellini — черни агнешки обработени кожи[8]). Измежду по-скжпитѣ кожи се споменаватъ foldri di lupi — вълчи кожи за подплата[9]), или обикновени pelle de lupi[10]). Този родъ кожи, обаче, рѣдко се изнасяли отъ българскитѣ земи, а, напротивъ, разни финни луксозни кожи се внасяли отъ чужбина. Така, отъ Дубровникъ се изнасяли за София и Пловдивъ foldre d'agnellini, които били на голѣма цена[11]).

Кои центрове отъ българскитѣ земи търгували съ кожи? Още първитѣ дубровнишки колонисти намѣрили за най-доходна търговия износътъ на кожи. Това не било новъ видъ търговия, а само продължение на онази търговия, която дубровчанитѣ вършили въ по-ограничени размѣри още презъ епохата на II-то българско царство подъ режима на специалнитѣ облаги, които получили отъ Асѣневата династия. Както презъ 13 в., тъй и два вѣка по-късно стопанската физиономия на българскитѣ земи не се е измѣнила много. По-гжстата населеность, обаче, на сжщитѣ земи, следъ турското нашествие на полуострова само засилила общото национално производство, а заедно съ това и търговията на България.

Измежду градоветѣ, които взимали участие въ износа на кожи, трѣбва да се различава онази категория отъ тѣхъ, които били не толкова известни като производителни центрове, колкото като стова-

[1]) Иречекъ, К. Стари пжтешествия по България отъ 15—18 столѣтие. Пер. сп. кн. IV стр. 103.

[2]) „Cordovani di Silistra e Russi deono dare . . . aspri 29349 . . .“ fol. 5. Сжщо „Cordovani di Russi . . .“ fol. 8.

[3]) Cordovani e montonini Fillipopoli deonodare addi ultimo Decembre aspri 15478 . . .“ fol. 8.

[4]) „Cordovani bianchi di Bagna . . .“ fol. 13.

[5]) „nella citta si trova una grandissima quantita di cordovani i quali sono la principale mercantia . . .“. Ржкописъ въ венец. архивъ подъ заглавие Relazione di Constantinopoli di un nobile venetiano che andò in compagnia di Antonio Barbaro (bailo) 1556. Busta 4. Relazioni di Bailo Contstantinopoli fol. 9.

[6]) Писмо на B. Ghetaldi e Dom. Menze отъ 1624 г. fasc. 44 № 1818.

[7]) Въ едно писмо отъ Ancona отъ 24. IX. 1620 до папския кардиналъ анконцитѣ се оплакватъ, че венецианитѣ имъ конфискували кожитѣ, които изнасяли отъ турскитѣ земи, а именно „20 balli cordovani e un altra (vassella) di pellicie. Ватиканския архивъ. Fondo Borghese I 692 fol. 96—100.

[8]) Test. т. 52 f. 233V⁰.

[9]) „fodra di lupi . . . aspri 38870 . . .“ Div. not. т. 130 f. 50V⁰ сл.

[10]) Въ склада на единъ софийски дубровчанинъ сж споменати „pelle 16 di lupi“. Div. canc. т. 132 f. 236.

[11]) Resti, f. 25V⁰.

рища на сурови кожи отъ близки и далечни села. Специално, дубровнишката търговия на полуострова е била организирана по сжщия начинъ, както това било другаде.

Дубровчанитѣ имали специални стоварища и складови центрове за кожи въ онѣзи градове, които имъ били по удобни за износа на кожитѣ. Такива били Родосто, Варна и София. Въ тѣзи три центра тѣ складирали голѣми количества кожи за износъ по море и по сухо. Чисто производствени центрове на сурови кожи имало на много мѣста въ България. Навсѣкжде, гдето сж живѣли дубровчани, е имало условия за търговия съ кожи. Всички онѣзи градове, гдето сж се образували по-голѣми или по-малки тѣхни търговски колонии, сж били известни като стоварища и пазарища на всѣкакъвъ видъ сурови кожи. Такива били градоветѣ София, Пловдивъ, Търново, Провадия, Силистра, Никополъ, Видинъ, Русе и Разградъ.

София е билъ главния пазаръ на дубровчанитѣ-експортьори на кожи. Този градъ билъ едновременно стоварище на кожи отъ земитѣ на северъ и на югъ отъ Стара Планина, както и самъ значителенъ центъръ на богата съ всѣкакъвъ добитъкъ околность. Скотовждството било твърде развито въ близкитѣ и далечни села около града. Затова още първитѣ дубровнишки търговци, които се заселили въ София, търгували съ всѣкакъвъ родъ кожи. Още презъ 1547 г. въ София е сжществувало едно съдружие на дубровчани за износъ на кожи. То имало въ склада си въ Венеция 3820 броя разноцвѣтни кордовани, както и по друга смѣтка — 6200 кордовани и 320 овнешки кожи. Това съдружие било въ търговски връзки съ дубровчанина Иванъ Радивоевичъ, сжщо търговецъ въ София, който обхождалъ всички български земи[1]). Въ завещанието си отъ 1556 г. той съобщава, че изпратилъ чрезъ Лоренцо ди Бобало въ Венеция 2050 кордовани[2]). Сжщиятъ търгувалъ и съ обработени кожи — pellize — съ разни кожухари.[3])

Следъ 1580 г. сж запазени по-подробни сведения за износа на кожи отъ София. Въ дубровнишкия архивъ е запазенъ единъ нотариаленъ документъ за уреждане на смѣтки между нѣколцина дубровчани. Между тѣхъ имало и такива отъ София, които презъ тази година търгували съ биволски кожи[4]). Въ това време въ града се заселилъ известния търговецъ Бенедето Рести, който въ продължение на около 30 години успѣлъ да организира въ голѣмъ мащабъ износъ на кожи отъ всички крайща на българскитѣ земи. Центърътъ на неговата обширна търговия билъ въ София, гдето той складиралъ въ голѣми количества сурови кожи и кордовани отъ почти всички български градове. Независимо отъ кожитѣ, които той получавалъ отъ Провадия, Силистра, Търново, Никополъ, Видинъ и Пловдивъ, за

---

[1]) „Item in Vinegia di Hilia di Luca scartigiero cordovani negri e rossi numero tre millia otto cento vinti... Item in Vinegia in mano di Hilia di Lica scartigiero cordovani sei millia ducento corsini, rossi et negri et montonine accolarate trecento vinti..." Div. canc. т. 132 f. 235 V⁰ сл.

[2]) „Item dichiaro che per le mani di Lorenzo Michele di Bobalio, ho mandato a Venetia, cordovani dua mille cinquanta..." Test. т. 41 fol. 20 V⁰.

[3]) Item dichiaro che sono debitoro di Radossav pellizaro di scudi settanta dua per tante pelliza" п. т. f. 20 V⁰.

[4]) Div. not. т. 121 f. 199.

износъ по сухо за Дубровникъ, той закупувалъ кожи и отъ мѣстното тържище. Въ неговия търговски тевтеръ били записани доста голѣми количества сурови кожи, закупени на софийския пазаръ. Така на 20 юлий 1596 година Рести закупилъ 38 биволски и 3 волски кожи за 6830 аспри[1]). На 5 септемврий с. г. купилъ още 18 биволски кожи[2]). На 20 януарий 1598 год. е отбелязано въ книгитѣ му, че е закупилъ 538 волски и кравешки кожи за 27,155 аспри[3]). Презъ м. май т. г. той отбелязалъ друга една партида отъ 438½ кожи за 25,696 аспри „купени тукъ въ София“[4]). Сѫщия купилъ презъ сѫщата година самъ и въ съдружие съ други търговци на нѣколко пѫти и биволски кожи[5]). На следующата година сѫ били изнесени отъ София и Гйопса 360 говежди и 65 биволски кожи[6]).

Въ София, както и въ други градове въ Турция, се преработвали всѣкакъвъ видъ кожи и най-вече сахтияни, или както се наричатъ въ италиянскитѣ документи — кордовани. Въ съдружие съ други търговци Рести купилъ презъ 1600 г. отъ София и Гйопса 724 разноцвѣтни кордовани[7]). На 2 януарий 1603 г. той купилъ други 1320 бѣли кордовани отъ София за износъ презъ Дубровникъ за Анкона[8]). Самъ Бенедето Рести ималъ добра организация на доставчици на кожи отъ близкитѣ на София села. Въ неговата търговска книга сѫ споменати на нѣколко пѫти изразходвани суми по доставка на кожи отъ разни градове въ планинскитѣ области на страната.

Едновременно съ Рести отъ София изнасяли кожи въ началото на 17 в. и друго едно голѣмо съдружие на дубровчанитѣ Николо Боглини и Алоизио ди Поло[9]). Отъ завещанието на Николо Поповичъ отъ 1612 г. се вижда, че главния износенъ артикулъ на този софийски търговецъ сѫ били говеждитѣ кожи[10]). Презъ следващата 1613 година братята Никола и Радо ди Гоце въ съдружие съ Стефано ди Драги сѫ търгували на софийския пазаръ съ кожи[11]). Не малко кожи били изнасяни отъ София за Анкона и отъ друго едно съдружие на Радо Сладоевичъ, Пиетро Водопичъ и Биаджио Кавалканти[12]). Почти всички дубровчани, които търгували въ София, изнасяли голѣми количества кожи. За размѣра на този износъ могатъ да се извлекатъ по подробни

---

[1]) „Addi 20 giugno aspri 6830 sono per pezze 38 di cori buffali ad aspri 175 e pezze 3 di cori bovini ad aspri 60 comprate qui a menuto...“ Resti, fol. 81.

[2]) „Coeri buffalini di nostro conto di presente anno devedare addi 5 di Setembre... aspri 3060 sono per pezze 18 di cori ad aspri 175 compra qui“, f. 73.

[3]) „Cori bovini e vachini di nostro conto devedare addi 30 di Genaro aspri 27155 sono per costo di pezze 538 di cori bovini e vachini compra qui“...“ п. т. f. 129.

[4]) „Addi detto (8 май 1598) aspri 25,696 sono per costo e spese di pezze 438½ di cori compra qui in Sofia...“ п. т. f. 129.

[5]) „Cori buffalini per la mita di Piero Andrea di Resti deve dare addi 20 Febraro aspre 798 sono per pezze 5 di cori buffalini compra qui“ п. т. f. 129.

[6]) п. т. f. 157.

[7]) п. т. f. 158.

[8]) „Mandata di cordovani a la mita con Andrea Resti... devedare addi 2 genaro aspri 31,656 sono per costo e spese della mita di cordovani 1320 bianchi di qui...“ п. т. f. 194.

[9]) Div. not. т. 130 f. 97.

[10]) Test. т. 54 f. 224 V⁰.

[11]) Div. not. т. 133. f. 242.

[12]) п. т. 134, f. 18 V⁰.

данни отъ една бележка отъ 1629 година. Презъ тази година сѫ били изнесени отъ 23 търговци дубровчани 29660 говежди и 5869 биволски кожи[1]). Разбира се, че тукъ сѫ влизали кожи закупени и отъ други градове. Често търговцитѣ-експортьори се оплаквали, че турцитѣ имъ правили пречки при износа на кожи[2]). Отъ друга страна нѣкои отъ дубровчанитѣ използвали само за себе си даденитѣ имъ привилегии въ търговията съ кожи[3]). Отъ 1634 г. е запазено завещанието на Петъръ Боглиевичъ, който изнасялъ отъ София въ голѣми количества кожи за Дубровникъ, Анкона и Венеция[4]). Сѫщата търговия вършилъ и Николо Златани. Той ималъ на складъ всѣкакъвъ видъ кожи[5]).

Твърде обширни и доста ценни сведения за търговията съ кожи сѫ помѣстени въ едно дълго писмо на софийската колония отъ 1646 г. до Дубровникъ. Въ него е дадено едно изчерпателно изложение на материялното положение на дубровчанитѣ въ София. Изброени сѫ въ подробности голѣмитѣ разноски за поддържане католишката църква и свещеникъ, както и за редовни и извънредни данъци, берии и дарове на разнитѣ турски власти[6]). За да подкрепятъ исканието си за намаляване на такситѣ, които били облагани отъ Дубровникъ изнасянитѣ артикули, колонията дава сведения за общия размѣръ на експортиранитѣ кожи отъ София. Всѣка година били изнасяни всичко отъ София между 10—12,000 броя говежди кожи. Отъ тѣхъ дубровнишката колония ангажирвала за износъ 5—6000 броя и около 2000 биволски кожи[7]). Печалбата отъ тази търговия била малка и едва се балансирала съ голѣмитѣ разноски, свързани съ издържане търговскитѣ кѫщи, както и на самитѣ дубровчани въ София.

Поради нарастващата отъ година на година конкуренция за дубровчанитѣ отъ мѣстни търговци: българи, турци и гърци и най-вече, поради измѣстването на дубровнишкитѣ манифактурни стоки отъ по финнитѣ и по евтини такива на западно-европейскитѣ държави, софийскитѣ колонисти почнали да се изселватъ. Къмъ 1670 г. останали само нѣколко дубровчани търгуващи съ кожи. Единъ отъ тѣхъ билъ Винченцо Вентура, който ималъ за съдружникъ въ износа на кожи сънародника си Филипо Сантули[8]) Все пакъ заради тѣзи нѣколцина дубровчани отъ Дубровникъ изпратили специални позволителни на софий-

---

[1]) „A 4 d'Agosto 1629. Jn Sofia. Nota delli cori buffali e bovini e ratat.ne fatta sopra essi...“ Изброени сѫ почти всички колонисти, нѣкои отъ които сѫ търгували и въ Провадия.

[2]) Писмо отъ София, 27 юний 1657, fasc. 51 № 1904.

[3]) Писмо отъ София, 25 юлий 1629, fasc. 51 № 1905.

[4]) Test. т. 61, f. 38 V⁰.

[5]) п. т., 120 V⁰.

[6]) „... Il Signor prete costa qui ogni anno reali cento, che paga la Collona; assai poco si racoglie da particulare, la Chiesa costa altretanto a lassaci si da ogni mese un reale a ser chiehaia si da ogni anno dua tre volte a reali sette ogni muta del Cadi ci costa reali trenta ogni muta del Pascia ci costa reali cento...“ Писмо отъ София на 11 души търговци отъ м. Августъ 1646 г. Fas. 90 № 2219.

[7]) „... Qui tutto il negozio non fa annualmente dieci in duodeci milla cori delli quali prende la Colona cori 5 in 6 milla ... e per 2000 buffali delli quali prende dua in tre milla aspri hora il doppio il negozio di provigione...“ п. т.

[8]) Test. т. 66 f. 122.

скитѣ търговци за свободенъ износъ на кожи и восъкъ[1]), който изглежда, че билъ все по-често и по-често възпрепятствуванъ отъ турцитѣ. Къмъ края на 17 в. износъ на кожи отъ София за Дубровникъ вече не сѫществувалъ, макаръ да имало още възможность за голѣми печалби отъ тази търговия[2]).

Другъ важенъ центъръ на търговията съ кожи билъ Пловдивъ. Характерното за този градъ е било това, че той билъ едновременно тържище на кожи отъ една богата съ всѣкакъвъ видъ добитъкъ околия, както и посреднически пунктъ за доставка на кожи отъ далечни мѣста — Провадия и Силистра. Това последно преимущество на Пловдивъ се дължало на обстоятелството, че въ града била заселена сравнително доста голѣма дубровнишка колония, въ чийто рѫце била значителна часть отъ посредническата търговия съ кожи отъ Дунава до Бѣло-Море. Както ще видимъ подробно по-долу дубровчанитѣ отъ тукъ сѫ отивали да закупуватъ постоянно и въ голѣми количества кожи въ Провадийско и Силистренско, за да ги изнасятъ презъ Родосто на Мраморно море за Италия и Дубровникъ.

Още първитѣ дубровчани, които сѫ се заселили въ Пловдивъ, успѣли да организиратъ износа на кожи. Така изъ между клиентитѣ на едно дружество на дубровчани въ София, което търгувало съ кожи, е споменатъ презъ 1547 г. нѣкой си Джиорета ди Андрея, житель на Пловдивъ (Plovdino).[3]) Презъ 1589 г. дубровчанитѣ били въ връзка съ нѣкои си турци, кожари.[4]) Въпреки пречкитѣ, които турскитѣ власти правили на дубровчанитѣ въ Пловдивъ при износа на стоки, като облагали кожитѣ съ мита,[5]) търговията имъ съ кожи се разраствала. Къмъ 1590 г. въ града се заселилъ дубровчанина Лука Брайовъ. Той успѣлъ твърде скоро да организира отлична търговия съ кожи. Затова той влѣзналъ въ чести търговски връзки съ богатия софийски дубровчанинъ — патриция Бенедето Рести, който разполагалъ съ значителни капитали. Съ общи усилия Брайовъ и Рести твърде скоро се наложили като най-голѣми експортьори на кожи, вълна и др. т. Специално за търговията съ кожи тѣ образували съдружие, къмъ което привлекли и други дубровчани отъ Пловдивъ и други градове — Николо Музе, Радо Гйюргевичъ, Андрея и Франческо Рести и др. Подробности за този износъ на кожи сѫ дадени въ търговската книга на Рести. Къмъ края на 1590 г. Брайовъ е останалъ задълженъ къмъ Рести съ 5000 аспри.[6]) Въ сѫщность характерното въ търговията на Брайовъ въ Пловдивъ съ кожи не е това, че сѫ изнасяни кожи отъ този градъ и околията за чужбина, а въ организираната покупка и износъ на кожи отъ северна България, която била богата съ добитъкъ. Отъ Провадия, Силистра и цѣла Добруджа сѫ били изнасяни въ много голѣми количества кожи за разнитѣ италиянски тържища. Тъкмо въ тѣзи земи е

---

[1]) „Vi mandiamo la Achiame di sua Altezza et due cochiumi, per la estratione delle cere et pellami da Sofia in quà. Lett. e com т. 30 f. 227.

[2]) Докладъ на Лука Бурка въ Цариградъ отъ 1699 г. fasc. 37 № 1784.

[3]) Div. canc. т. 132 f. 235 сл.

[4]) Div. not. т. 125 f. 26.

[5]) Lett. e com. т. 37 f. 25.

[6]) Resti, f. 14.

идвалъ Брайовъ да закупува кожи, както лично за своя смѣтка, тъй и по късно за обща съдружническа търговия съ Рести. Така въ книгата на последния сѫ отбелязани следнитѣ операции: Презъ 1593 г. Рести е далъ на Брайовъ за отиването му въ Силистра 3125 аспри за разноски по превозването на кожи.[1]) Действително Брайовъ изразходвалъ 4710 аспри за превозване на 525 волски и 35 биволски кожи отъ Никополъ до Ужице.[2]) На следующата година Брайовъ е доставилъ „отъ нѣколко мѣста“[3]) кожи, които пакъ за обща смѣтка били изнесени презъ Родосто. Презъ сѫщата година Брайовъ е закупилъ заедно съ Николо Музе 907 кожи отъ различни търговци отъ Провадия и отъ планинскитѣ села, които кожи били изпратени на Рести за износъ заедно съ други негови кожи презъ Родосто за Анкона.[4]) Сѫщитѣ сѫ закупили въ Провадия и 100 биволски кожи за 22,566 аспри, които кожи сѫщо били изнесени по море за Италия.[5]) Провадийскитѣ търговци Брайовъ и Музе закупили и презъ 1597 г. кожи отъ Провадия чрезъ Тура Карамановъ и други мѣстни закупчици.[6]) Самъ Брайовъ изнесалъ за смѣтка на общото съдружие 2220 волски и 221 биволски кожи презъ Родосто.[7]) Презъ това време въ Провадия живѣлъ другъ дубровчанинъ Леонардо ди Гиорги. Последния доставилъ на 10 Октомврий 1596 г. на споменатото съдружие чрезъ сѫщия Брайовъ 430 волски, 570 кравешки, и 100 биволски кожи.[8]) Въ специалната партида въ книгата на Рести за изнесенитѣ презъ 1596 г. кожи е отбелязано, че само презъ тази година чрезъ пловдивския търговецъ Брайовъ сѫ закупени нѣколко партиди кожи, общо 925 броя разни видове необработени кожи. Отбелязани сѫ дори закупени кожи и въ Родосто.[9])

Брайовъ не изпустналъ да посети презъ сѫщата тази година отново Провадия, за кѫдето взелъ съ себе си за купуване на кожи и чужда валута въ дубровнишки дукати.[10]) Презъ тази година той за

---

[1]) „Luca Braiov . . . in presente viaggio per Silistra deve dare addi 14 di Magio aspri 3125 . . . in conto per vittura di cori e altre spese . . .“ Resti, 55.

[2]) „Luca Braiov di conto deve havere . . . aspri 4710 sono per vittura di cori bovini 525 e cori buffali 35 da Nicopoli a Usiz debitor detti cori“ п. т. 55 v⁰.

[3]) П. т. 75 V⁰.

[4]) „Cori bovini del anno pasato deve dare addi 2 Genaro aspri 57661 sono per costo e spese di pezze 907 . . . asegnati a Lucha Braiov e Nicolo Muze . . . pigliati da diversi in Provato e in monte“ f. 91.

[5]) Cori buffali . . . deve dare addi 2 di Genaro aspri 22566 sono per . . . pezze 100 di cori buffali ad aspri 225⁶⁶/₁₀₀ compre in Provato . . . da Lucha Braiov e Nicolo Muze . .“

„Addi detto aspri 4300 per vittura a Rodosto da Provato . . .“ fol. 91.

[6]) Lucha Braiov deve dare in questo presente viagio per Provato aspri 8940 per ducati 43 ad aspri 130 e resto aspri menuti datoli per levarli i cori da Tura e Leonardo di Giorgi e altre . . . f. 96.

[7]) Lucha Braiov deve havere addi 6 Novembre aspri 23935 sono aspri 20292 per vittura di cori pezze 2220 e pezze 221 di cori buffali . . . addi 24 Agosto aspri 2063 che mete per spese . . . vittura . . . e altre spese in viagio a Rodosto . . . fol. 96 V⁰.

[8]) „Leonardo di Giorgi deve dare addi 10 Ottobre aspri 84,300 per pezze 1000 di cori maschi 430 ad aspri 72 e vache 570 ad aspri 60 e buffali pezze 100 ad aspri 200 aute da lui per mano di Lucha“, п. т.

[9]) П. т. f. 98.

[10]) Luca Braiov in presente viagio per Provato di questo anno (1596) deve dare addi 9 di Magio aspri 6000 sono per ducati 13 ad aspri 130 e aspri 332 menuti . . .“ f. 102.

първъ пѫть обиколилъ Дели-Ормана и Курвенацъ, отъ гдето сѫщо закупилъ кожи за износъ.[1]) Сѫщия Брайовъ отишелъ въ Родосто за да организира експедицията на кожитѣ. На следващата година този пловдивски търговецъ закупилъ на пазаря въ Търново 40 биволски и 10 волски кожи, които превозилъ за обща смѣтка съ Рести презъ селото Сунгуре за брѣга на Мраморно море.[2]) Презъ сѫщата година той закупилъ кожи и отъ селото Червена-Вода, Русенско отъ българскитѣ търговци Лека Гиновъ и Атанасъ Лековъ.[3])

Презъ 1598 г. самъ Рести отишелъ въ Родосто за да организира по-значителенъ износъ на кожи, закупени отъ него и отъ споменатитѣ по-горе пловдивски търговци. Въ Родосто пристигнали транспорти съ кожи отъ Пловдивско — Гйопса и Провадия. Презъ това пристанище въ сѫщата година Лука Брайовъ изнесалъ своя стока.[4]) Търговскитѣ операции на пловдивскитѣ дубровчани изъ земитѣ на северна България продължили и следъ 1600 година. Така презъ м. май 1605 г. сѫ изнесени по сухо презъ Пловдивъ, София и Гъргуре 614 биволски кожи, купени отъ областьта Загора.[5])

Кожитѣ, които били закупвани въ Пловдивъ и околнитѣ села, се изнасяли обикновено презъ Родосто. Изпращани сѫ били както току що се спомена партиди и презъ София и Прокупле. Макаръ пловдивския районъ да е билъ много по-беденъ съ кожи въ сравнение съ този на Провадия и Силистра, такива били изнасяни постоянно. Въ книгата на Рести сѫ отбелязани за 1598 г. продадени 26 биволски кожи на Рести въ София.

За участието на пловдивското тържище въ износа на кожи отъ българскитѣ земи презъ 1606 г. се намиратъ отчасти сведения въ завещанието на Лука Брайовъ. При него се намирали складирани голѣмъ брой биволски кожи. Въ съдружие съ Матео Рести той доста вялъ, начиная отъ 1604 г. ежегодно всѣкакви кожи отъ областьта Загора, часть отъ които били експедирани за Дубровникъ.[6]) При написване завещанието Брайовъ ималъ въ София складирани 30 биволски кожи, въ Пловдивъ — 44, а въ Одринъ — 11 боброви кожи.[7])

Къмъ 1610 г. като голѣмъ експортьоръ на кожи отъ Пловдивъ билъ известенъ Марко Раосавичъ. Въ съдружие съ Биаджио Кавриага той изнасялъ голѣми количества кожи за Дубровникъ и Венеция.[8]) Тѣхенъ замѣстникъ къмъ 1640 г. билъ Радо ди Радо, който изнасялъ кожи отъ всички области на Балканския полуостровъ и най-вече отъ Пловдивъ и Провадия.[9])

---

[1]) п. т. f. 102.

[2]) „Addi 3 di Ottobre (1598) aspri 8511 sono per pezze 40 di cori buffali ad aspri 200 e pezze 10 dicori bovini auti in Turnovo per mano di Lucha da Stiepan Glave . . .“ п. т. f. 115.

[3]) „Addi 3 di Ottobre (1598) aspri 2860 per pezze 12 di cori buffali auti per mano di Lucha ad aspri 220 . . .“ п. т., f. 75 v⁰ (in fine).

[4]) п. т. f. 120.

[5]) Cori buffali di Zagora in compra di Mateo Resti deve dare addi 23 Marcio aspri 2910 sono per vittura di Filipopoli fino qui . . . Addi 13 di Magio aspri 10814 sono per vittura da qui a Gargure . . . e da Gargure a Ragusa . . .“ п. т. f. 203.

[6]) Test т. 52 f. 232 V⁰ сл.

[7]) Test. т. 52 f. 233 V⁰ (in fine).

[8]) Test. т. 55 f. 82 V⁰.

[9]) п. т. т. 59 f. 107.

Следъ бързото намаляване на дубровнишкитѣ колонисти въ Пловдивъ къмъ срѣдата на 17 в. намаляло и участието на града въ търговията съ кожи. Останалитѣ дубровчани се ограничили да обхождатъ предимно областьта между Силистра и Провадия, които градове останали до края на сѫщия вѣкъ главнитѣ тържища съ кожи въ българскитѣ земи. Изобщо търговията съ кожи на пловдивския пазаръ била тѣсно свързана съ тържищата въ Силистра и Провадия.

Отъ изложението, засѣгаще пловдивското тържище, се вижда, че единъ отъ главнитѣ пазари на кожи е билъ гр. Силистра. Ранното заселване на дубровчанитѣ въ този градъ[1]) свидетелствува за сигурнитѣ печалби, които кожарската търговия гарантирала на тѣзи, които сѫ се били ангажирали съ нея.

Първитѣ сведения за износа на кожи отъ Силистра сѫ отъ преди 1590 г. Въ града е имало вече нѣколцина дубровчани, които сѫ търгували съ кожи. Като старъ и добре населенъ градъ, Силистра билъ известенъ съ силно развита кожарска промишленость. Произвеждани сѫ били твърде много сахтияни, които намирали добъръ пазаръ въ Италия. Въ това производство било ангажирано значителна часть отъ турското население, което преобладавало въ града. Още първитѣ сведения, които сѫ запазени за тази търговия, засѣгатъ дубровчанитѣ. Въ търговската книга на ═Ресте е отбелязано едно негово задължение произходяще отъ доставка на кордовани отъ Силистра.[2])

Къмъ 1590 г. значителна часть отъ изнесенитѣ кожи отъ силистренско били ангажирани отъ дубровнишкитѣ търговци живущи въ София. Андрея Ресте, роднина на Бенедето Ресте, съ когото той билъ въ съдружие въ износа на кожи,ималъ своя фактория въ Силистра а седалището на своята търговия — въ Дубровникъ, за гдето и отправялъ по-голѣмата часть отъ експортиранитѣ кожи. Отъ книгата на софийския търговецъ Ресте научаваме, че въ Силистра имало мнозина българи-търговци, които сѫщо продавали кожи. Такива били: Коста Димовъ[3]), Мишо Димитровъ[4]), Яни Кацовъ[5]), Анастасъ, синъ на Георги Карамановъ[6]), Пульо Амановъ, Нико Кировъ[7]), Киро Пульовъ[8]), Яни Гиновъ и Яни Гиота, Стано Яневъ (Яни), Яни Мановъ[9]), Мицо Тодоровъ[10]) и др. Повечето отъ тѣзи търговци сѫ купували манифактура, срещу която продавали сурови кожи. Всѣки отъ тѣхъ, обаче, продавалъ по отдѣлно малки количества кожи. Така на 25 септемврий 1592 г. Мишо Димитровъ продалъ 21 волски

[1]) Още презъ 1581 г. въ една релация до католишката пропаганда въ Римъ сѫ споменати нѣколцина дубровчани — търговци, ср. Fermendžin, ц. с 6, 10.

[2]) „Cordovani di Silistra e Russi deve dare aspri 29349 . . ." Resti f. 5. Това е дебитното салдо на Ресте за кордовани доставени още преди 1590 г. за които имало специално открита партида въ старата търговска книга на Ресте. Тази последната, обаче, е загубена.

[3]) „Costa Dimov di Silistra... Resti, f. 9.

[4]) п. т. f. 11 V°, 44, 49.

[5]) п. т. f. 13.

[6]) п. т. 13 V°, 70.

[7]) „Nicho Cirov in Silistra..." f. 79.

[8]) п. т. 61, 92.

[9]) п. т. 73. 101.

[10]) „Mizo Todorov di Silistria deve dare addi 15 Marzio aspri 2320. ." f. 78.

кожи[1]). Кожитѣ сѫ били изпратени, заедно съ други, закупени отъ Рести кожи отъ Силистра и Разградъ, за Дупница—Гъргуре—Дубровникъ и огъ тамъ за Анкона[2]). Презъ 1596 г. Нико Челеби и Яни Мановъ заедно замѣнили манифактура срещу кожи на стойность 10,350 аспри[3]). Освенъ отъ тѣзи търговци, кожи отъ Силистра и околията били изнасяни отъ нѣкои пловдивски и софийски търговци, видно мѣсто между които заемалъ, както споменахме по-горе, Лука Брайовъ.

Най-голѣми количества кожи били изнасяни отъ Андрея Рести. Презъ м. септемврий 1592 г. той изнесалъ 200 волски кожи и други 529 за смѣтка на Бенедето Рести отъ София[4]). Последниятъ му изпратилъ въ Дубровникъ презъ 1589—94 г. нѣколко голѣми партиди кожи[5]). Презъ 1594 г. сѫ показани разноски за превозъ на 273 кожи отъ Силистра презъ Никополъ — София — Ужице — Дубровникъ[6]). Презъ 1595 г. сѫ изнесени отъ Силистра и Провадия близо 2000 кожи[7]). На 15 мартъ Андрея Рести ималъ да взима отъ съдружника си въ София 87,948 аспри за 1102 броя всѣкакъвъ видъ кожи[8]).

Кожитѣ отъ Силистра били изнасяни заедно съ тѣзи отъ Добруджа. Така въ книгата на Рести е отбелязано за 1595 г., че Андрея Рести ималъ да взема за доставени му отъ Силистра и Добруджа 50,924 аспри за 860 говежди кожи, изнесени презъ 1594 г.[9]).

Следъ 1597 г. изглежда, че Андрея Рести напустналъ силистренското тържище. И понеже той е билъ най-голѣмия експортьоръ на кожи за Бенедето Рести, търговскитѣ връзки на този дубровчанинъ съ Силистра западнали изведнажъ. До 1605 г. въ продължение на 7 години Рести не е сключилъ почти нито една сдѣлка на силистренския пазаръ.

Сведенията за износа на кожи отъ Силистра намаляватъ значително презъ 17 в. Това се дължи на обстоятелството, че самата дубровнишка колония се разпрръснала: нѣкои се завърнали въ Дубровникъ, други се изселили въ съседни български градове. Въ Силистра останали на постоянно мѣстожителство само единъ-двама търговци и то като съдружници на колонисти-дубровчани отъ други градове. Изглежда, споредъ нѣкои данни отъ дубровнишкитѣ архиви, че значителна часть отъ износа на кожи преминалъ въ български рѫце. Не малка часть отъ кожената търговия била концентрирана въ рѫцетѣ на турцитѣ, които съставлявали 3/4 отъ населението на града. Градътъ Силистра

---

[1]) „Coeri bovini e vachini di nostro conto deve dare addi 25 Settembre aspri 1155 per pezze 21 havutti da Misso Dimitrov per mano di Lucha ad aspri 55...“ fol. 49.

[2]) п. т. 49 V°.

[3]) „Nicho Cellebi e Jagni Manov deve dare addi 25 Febraro aspri 10,350 per panno 1 di Nicolo di Bona incarnato braccia 54½ vendutoli per aver da loro cori bovini e vachini...“ п. т. f. 101.

[4]) „Andrea di conto deve dare addi 25 Settembre aspri 15,227 sono per costo e e spese di pezze 200 di cori bovini e vachini mandatoli per via di gargure in magior soma con Radotina cramaro d'altre pezze 529 di mio conto...“ f. 52.

[5]) п. т. f. 88.

[6]) п. т. 64.

[7]) п. т. f. 70.

[8]) п. т. f. 79.

[9]) „Cori bovini e vachini di Andrea Resti di anno passato di Silistra e Dobruccia deve dare addi 15 Marcio aspri 50924 sono per pezze 860 coie maschi 226 e vache pezze 634 havuti...“, п. т. f. 79.

е билъ седалище на многоброенъ гарнизонъ и вѣроятно трудно е било на дубровчанитѣ да поддържатъ многобройнитѣ турски власти съ постоянни дарове.

Къмъ изхода на 17 в., когато дубровнишкитѣ търговци напустнали повечето български градове и само въ Русе останала една по значителна колония, въ Силистра се споменава нѣкой си Антонио Мариница[1]). Той изнесалъ презъ 1688 г. отъ града сурови кожи за 1000 пиастра. Нѣколцината дубровчани, останали въ българскитѣ земи презъ това време, обхождали сами градоветѣ на северъ отъ Стара-планина и изнасяли почти единствено само сурови кожи.

Единъ отъ най-голѣмитѣ производителни центрове на кожи е билъ Провадия. Този градъ билъ оживенъ пазаренъ центъръ на богата съ кожи и зърнени храни околия. Разположенъ между два естествени търговски пѫтища — Черното море и Дунава, града Провадия твърде скоро следъ завладяването му отъ турцитѣ団 сталъ значително стоварище на кожи на близки и далечни села. Затова и дубровнишкитѣ колонисти още презъ втората половина на 16 в. успѣли да организиратъ редовенъ износъ на кожи презъ Варна и София за Дубровникъ и Италия. Къмъ края на сѫщия вѣкъ въ Провадия, било образувано съдружие на дубровчани за износъ на кожи. Единъ отъ съдружницитѣ внесълъ като капиталъ 2000 волски кожи складирани въ Провадия и предназначени за износъ презъ Родосто и Анкона[2]).

Най-подробни и изчерпателни сведения за значението на провадийското тържище на кожарската търговия сѫ запазени пакъ въ книгата на Бенедето Рести. Въпрѣки, че търговецътъ Рести, въ отличие отъ повечето софийски търговци, си е доставялъ сурови кожи отъ Разградъ и Силистра, все пакъ той не е могълъ да не използва провадийското тържище, което е било едно отъ най-богатитѣ всрѣдъ българскитѣ земи съ разни сурови произведения. Тукъ той е билъ въ търговски връзки съ мнозина експортьори българи, евреи и дубровчани. Изъ между последнитѣ се споменава най-често Бартоломео Раджионати и Леонардо ди Гиорги. Отъ евреитѣ сѫ изброени: Моше, еврейна, Хаимъ Самсонъ, Аронъ Ангелъ и др. Най-много сѫ били, българитѣ: Пульо и Георги Кировъ,[3]) Тодоръ Яневъ[4]), Петъръ Георговъ[5]) и др.

Покупката на кожи отъ провадийското тържище по години не е била еднаква. Презъ 1595 г. на 15 май Рести получилъ между другитѣ кожи и 574 волски и кравешки кожи. Отъ тѣхъ 211 волски кожи той купилъ отъ Бартоломео Раджионати и Руско ди Радо.[6]) Отъ сѫщитѣ търговци Рести си доставилъ една година преди 4 биволски

---

[1]) „Signor Marino Lupi absente habitante in Varna per 2000 piastre in buffali e corami di bovi e a Signor Antonio Marinizza Colenda habitante in Silistra absente per 1000 piastre. (Изъ архивата на Лука Барка отъ Цариградъ отъ 1688 г.) fasc. 37 № 1784.

[2]) Div. not. т. 129 f. 21 V° (на обратната страна на тома).

[3]) Resti, f. 96, 117.

[4]) П. т. 180.

[5]) П. т. 180.

[6]) „1595 Addi 15 di Marcio . . . aspri 39290 sono per pezze 574 coie pezze 308 ad aspri 65 e 75 e pesse ad aspri 63 e 79 e sono in tutto maschi pezze 211 . . . aute da Bartalomeo Ragionati e Ruscho di Rado . . .“, f. 70.

кожи за 880 аспри.[1]) Търговията между Рести и Раджионати била взаимна. Рести му доставялъ всѣкакъвъ видъ манифактура, срещу която почти едновременно получавалъ сурови кожи. Споменатитѣ по-горе 574 кожи за 40,174 аспри той получилъ срещу изпратени му на сѫщата дата 15 май с. г. манифактура за 36,650 аспри.[2]) На 23 май 1595 год. сѫщия Раджионати изпратилъ отъ Провадия 39 говежди кожи.[3]) Рести продължавалъ да купува кожи отъ сѫщия Раджионати и 10 години по-късно, когато образувалъ съдружие съ Матео Рести. Заедно съ последния Рести закупилъ на 6 августъ 1604 г. 223 биволски кожи за 78,280 аспри отъ Раджионати, живущъ въ Провадия, които експедиралъ по сухо за Дубровникъ.[4])

Другъ доставчикъ на кожи отъ Провадия билъ Леонардо ди Гиорги. На 10 октомврий 1596 г. той доставилъ на Рести въ София 1000 говежди кожи за 84,309 аспри, отъ които 430 волски и 570 кравешки. Тази пратка била изпратена презъ Родосто за Провадия. Въ сѫщия день Леонардо изпратилъ друга пратка отъ 100 биволски кожи, които той закупилъ отъ провадийското тържище.[5])

На 3 октомврий 1598 г. отъ провадийското тържище били отправени за износъ презъ Родосто отъ сѫщия дубровчанинъ 50 кожи.[6]) На 12 ноемврий 1599 г. сѫщия доставилъ отъ Провадия и Курвенацъ 800 говежди кожи, отъ които 430 волски.[7])

Евреитѣ били сѫщо значителни експортьори на кожи отъ Провадия. Въ книгата на Рести е отбелязано, че нѣкой си Моше евреина отъ Провадия му доставилъ на 15 мартъ 1595 г. 28 говежди кожи по 60 аспри.[8]) Сѫщия Моше доставилъ други 87 кожи, отъ които 60 кравешки и 27 волски. Срещу тѣхъ търговеца-евреинъ получилъ карисеи за 6,300 аспри.[9])

Отъ Провадия били изнасяни кожи и отъ нѣкой си Хаимъ Самсонъ. На 12 ноемврий 1599 г. той продалъ на Рести отъ София 248 говежди кожи, които били изнесени презъ Родосто за Дубровникъ[10]).

Провадийски кожи се продавали на софийското тържище и чрезъ разни посрѣдници. По-голѣмитѣ търговци-ангросисти, като Рести, Лука

---

[1]) П. т. 71.

[2]) П. т. 77 V⁰.

[3]) „Addi detto aspri 2614 per pezze 39 di Bartolomeo Ragionati sono maschi 30 e femine 9 creditor detto . . .", f. 91.

[4]) „Cori buffali deve dare addi 6 Agosto aspri 39140 per la mitta di aspri 78280 sono per costo di pezze 223 e sono per 123 ad aspri 360 e pezze 100 ad aspri 340 aute da Bartolomeo Ragionati alla mitta con Mateo Resti . . .", f. 199. Сѫщиятъ дубровчанинъ е споменатъ като търговецъ на кожи въ Провадия и въ нотариалнитѣ книги въ Дубровникъ презъ 1603 г. Div. not. т. 130, f. 254.

[5]) Leonardo di Giorgi deve havere addi 10 di Ottobre aspri 84300 per pezze 1000 di cori maschi 430 ad aspri 72 e vache 570 ad aspri 60 e buffali pezze 100 ad aspri 200 . . ." f. 96 V⁰

[6]) п. т. 119.

[7]) „Addi 12 Novembre aspri 60,300 per pezze 800 di cori maschi 430 ad aspri 80 e pezze 370 ad aspri 70 compre in Provato e Curvenaz da Leonardo di Giorgi . . ." f. 137.

[8]) п. т. f. 74.

[9]) п. т. 78.

[10]) Addi detto (12. XI 1599) aspri 18600 per pezze 248 maschi e femine ad aspri 75 che compra in Provato da Haim Sanson ebreo . . ." f. 137.

Брайовъ и други си служили съ свои агенти при купуването на по-голѣми партиди кожи. Презъ м. януари Рести, Брайовъ и Николо Музе купили отъ Провадия 100 биволски кожи по 225 66/100 аспри парчето, които изпратили на Джироламо Рести въ Дубровникъ. Последниятъ отъ своя страна имъ продалъ платове приблизително за сѫщата сума.[1])

Сѫщитѣ търговци купили отъ различни търговци отъ Провадия презъ 1594 г. 907 говежди кожи. Две години по-кѫсно Лука Брайовъ отишелъ самъ въ Провадия отъ гдето закупилъ две голѣми партиди кожи — 2,220 говежди и 221 биволски, за обща смѣтка съ Рести отъ София.[2])

Между голѣмата пратка кожи, които Рести получилъ на 23 май 1595 г. отъ Провадия, сѫ споменати и 32 кожи, продадени му отъ нѣкой си Конда Стояновъ. Това е билъ, очевидно, български търговецъ, който търгувалъ на провадийското тържище[3]). Тѣзи кожи били изпратени презъ Родосто за Анкона. Сѫщиятъ е изнасялъ и биволски кожи чрезъ други дубровнишки търговци[4]).

Другъ единъ български търговецъ отъ Провадия, който купувалъ манифактура, а сигурно продавалъ кожи, билъ Георги Кировъ[5]). Сѫщата търговия вършилъ и Пульо Кировъ, вѣроятно неговъ братъ[6]).

Въ Провадия имало още мнозина други български търговци, които изнасяли кожи[7]). Тѣ имали широки връзки съ околията.

Къмъ провадийската околия спадали редица селища и паланки, които изнасяли кожи. Тѣхнитѣ имена, обаче, не сѫ споменати въ архивитѣ въ Дубровникъ. Само въ счетоводната книга на Рести се срещатъ нѣкои селища, които били по-често посещавани отъ дубровчанитѣ. Такава е била на първо мѣсто обширната гориста мѣстность Дели-Орманъ, между Провадия, Шуменъ, Русе и Разградъ. Въ близость на тѣзи земи билъ града Курвенацъ, отъ гдето сѫщо били закупвани кожи. Така на 3 октомврий 1597 г. Рести изпратилъ своя съдружникъ въ износа на кожи Лука Брайовъ да приеме и превози закупенитѣ отъ Дели-Орманъ и Курвенацъ кожи[8]). Презъ сѫщата година отъ Дели-Орманъ били закупени за износъ кожи и отъ търновския търговецъ Степанъ Глане. Той продалъ на Рести 200 парчета кожи, срещу които получилъ дубровнишки платове[9]). Две години по-късно били изнесени отъ Провадия и Курвенацъ 800 броя говежди кожи[10]).

---

[1]) п. т. f. 81.

[2]) п. т. 96 и 96 V°.

[3]) Addi detto aspri 1767 per pezze 32 di vache ad aspri 57 auti da Conda Stoianov . . ." f. 91.

[4]) п. т. f. 75 V°.

[5]) п. т. f. 117.

[6]) п. т. 96.

[7]) Въ книгата на Рести сѫ споменати още Тодоръ Яни, Петръ Гиорговъ и др. fol. 180.

[8]) „Addi 3 di Ottobre (1597) aspri 2700 tanti . . . per levarli cori di Dalli Orman e Curvenaz. . ." fol 102. Курвенацъ вѣроятно билъ гр. Карвона (дн. Балчикъ).

[9]) „Stiepan Glane abitante in Turnovo deve dare addi 7 di Genaro aspri 8511 sono per braccia 46 di incarnato raguseo ad aspri 185 di Jierolamo di Resti vendutoli per aver da lui pezze 200 di cori di Dalli Orman . . ." fol. 110.

[10]) „Addi 12 Novembre (1599) aspri 60,300 per pezze 800 di cori . . . compre in Provato e Curvenaz . . ."f. 137.

Единъ значителенъ кожарски центъръ билъ гр. Шуменъ. Кожената търговия тукъ, обаче, била предимно въ ръцетѣ на турци. Въ града имало само 2—3 дубровчани, които разполагали съ слаби капитали и имали твърде ограничени връзки съ околията. Когато по-късно, къмъ края на 17 в., почти всички дубровчани напустнали българскитѣ земи, въ Шуменъ се споменава нѣкой си Пиетро ди Джиоанъ, който, заедно съ други дубровчани, изнесълъ отъ града 1500 биволски кожи за 6500 пиастри [1]).

По-голѣмо участие въ износа на кожи взимали дубровчанитѣ на търновския пазаръ. Тъй като тѣхната колония въ този градъ е била една отъ най-старитѣ въ Балканския полуостровъ, тѣ успѣли още въ самото начало да влѣзатъ въ връзка съ околнитѣ села и то най-вече съ онѣзи, гдето имало едъръ рогатъ добитъкъ въ изобилие. Още презъ II-та половина на 16 в. търновскитѣ дубровчани сѫ изнасяли кожи.

Единъ отъ най-голѣмитѣ търговци на кожи билъ Дамяно ди Марко, който се споменава още презъ 1577 г. въ едно сѫдебно решение [2]). Той билъ въ съдружие съ дубровчанина Божиковичъ, който следъ смъртьта си го оставилъ за свой универсаленъ наследникъ на значителни капитали. [3]) Къмъ 1590 г. сѫщиятъ става доставчикъ на Рести отъ София, комуто изпращалъ постоянно кожи за износъ. Така на 23 януарий 1590 г. той му доставилъ 62 броя биволски кожи. [4]) Две години по-късно е отбелязана нова здѣлка за други 26 кожи [5]).

Други експортьори на кожи отъ Търново сѫ били Марцио и Дамяно ди Видо [6]). Първиятъ отъ тѣхъ изнесълъ на 26 юлий 1594 г. 30 биволски кожи презъ София за Дубровникъ, както и следващата година други 106 говежди кожи за 6148 аспри [7]). По-голѣмъ експортьоръ на кожи отъ търновско е билъ Веселинъ Цвѣтковичъ. Презъ 1604 г. той продалъ на Рести и неговия съдружникъ 2381 говежди кожи за 190,800 аспри [8]).

Транспортитѣ, съ които се изнасяли кожи отъ Търново и Провадия, взимали стоки и отъ Разградъ. Отъ този градъ, макаръ и масово населенъ отъ турци, се изнасяли кожи чрезъ търговци българи. Като експортьори на такива сѫ споменати Дедо Пенковъ, [9]) Андрея Стояновъ и синъ [10]), Гошо Кановъ, Стоянъ Стамовъ [11]) и други.

---

[1]) Fasc. 37 № 1784 (Кореспонденцията на Лука Барка).

[2]) Div. not. т. 121 f. 18 V⁰.

[3]) Test. т. 48 f. 57 V⁰.

[4]) „(Damiano di Marco di Turnovo deve) havere addi 23 Genaro (1590) aspri 8040 per pezze 62 di coeri buffali havuti da lui ad aspri 310...“ f. 24 V⁰.

[5]) fol. 37.

[6]) „Aspri 6600 per pezze 30 di det i (cori buffali) havuti in Turnovo da Damiano di Vido...“ f. 71.

[7]) „Aspri 6148 per pezze 106 di cori bovine e vachini havuti in Turnovo da Damiano di Vido...“ f. 70.

[8]) „Vesselin... deve dare aspri 190,800... per costo di pezze 2381 di cori bovini e vachini ad aspri 160...“ f. 199.

[9]) Fol. 17 V⁰, 34.

[10]) „Andrea Stoianov e suo figlio Petrasco di Hrasgrad... deve havere aspri 7309 sono per pezze 109 di cori bovini e vachini... e buffali pezze 8 ad aspri 180... havuti da lui...“ fol. 39,39 V⁰.

[11]) „Gosso Canov e Stoian Stamov di Hrasgrad...“ f. 61.

Не по-малки количества кожи били изнасяни и отъ Русе. На първо мѣсто това сѫ били обработени кожи — сахтияни. Въ книгата на Рести на нѣколко пѫти сѫ отбелязани изнесени значителенъ брой овнешки и други кожи, които се продавали на дубровнишкия пазаръ. Износътъ на сурови кожи отъ града се засилилъ едва къмъ края на 17 в., когато се увеличилъ броятъ на дубровнишкитѣ колонисти въ града. Отъ запазената кореспонденция на русенскитѣ търговци презъ това време се вижда, че най-важниятъ износенъ артикулъ отъ Русе сѫ били суровитѣ биволски и говежди кожи. Между двамина дубровчани се появилъ презъ 1673 г. голѣмъ споръ въ търговията имъ съ кожи. Отъ едно подробно писмо на русенскитѣ колонисти до Дубровникъ се съобщава, че спорътъ между Иванъ Ивановичъ и Марко Драги се състоялъ въ непризнаване разноскитѣ, свързани съ превоза на кожи отъ Русе за София. Поради това колониститѣ се произнесли за една умерена, средна цена на тази кирия по 13 аспри на кожа. Отъ текста на писмото е явно, че тѣзи търговци сѫ изнесли твърде много кожи презъ София[1]).

Въ друго едно писмо на Виченцо Ивановъ, сѫщо отъ Русе, се казва, че сѫщиятъ ималъ въ „лазарета и магазиитѣ" складирани биволски кожи за 823 талера, и говежди — за 683 талера[2]).

Когато по-късно следъ 1688 година въ София не останалъ нито единъ дубровнишки колонистъ, кожитѣ отъ Русе били изпращани вече презъ Варна — Цариградъ. Въ кореспонденцията на дубровчанина Лука Барка, търговецъ въ Цариградъ, презъ това време е отбелязано за 1688 година, че той изнесалъ за 3000 пиастра кожи отъ Русе и Провадия. Въ Русе сѫщо така е търгувалъ Лука Антикевичъ, който изнесълъ само съ една пратка 343 кравешки кожи по 117 аспри едната[3]). Въ Русе презъ това време останали доста много дубровчани, чиято главна търговия още нѣколко десятки години наредъ се състояла въ износъ на кожи.

Единъ значителенъ експортенъ центъръ на кожи отъ русенския край било селото Червена-Вода. Това село е споменато въ нѣкои пѫтописи на чуждестранни пѫтешественици отъ 16 и 17 в.

Търговцитѣ, които сѫ изнасяли кожи отъ това село, сѫ били изключително българи. Споменати сѫ Гушо Дедовъ[4]) Яни Гьоковъ, Гьока синъ на Андрея Гьоковъ[5]), Димо и Андрея Гьоковъ (или Гиковъ)[6]),

---

[1]) „Biusci contratto minute ordine Marco Draghi, i Ivan Ivanoviche partit od kosca sa koi buduchi u svie brieme receni Draghi naplatiosse od Ivanovichia, i istavsi meghiu gnima ù contrattu accord kiria od Russi do Soffie posctobi proscla; i tovarilosse ù isto brieme, receni nemoguchisse pogoditti meghiu sobom pristupisce ovd(ie) prid targovze stagente od Russi da im vide posctoie prossla recena kiria koissu tovarilli ne mallo sume iz Russi, vighiese, i naghiosce... ima conatt aspri 13 na koscu ne mallu sume, i takoghier i drusi targovzi nasclismo dasu odovle tovarilli po istu zienu..." Писмо отъ Русе отъ 28. XI. 1673 г. на Marco Vranicich, Gioan di Gioan и др. fasc. 51 № 1914.

[2]) Писмо на Vicenzo di Gioan отъ 1. V. 1679 г. п. т.

[3]) „... Lucha Antikevich cuori ... pezze 343 vacche ad aspri 117 ..." fasc. 37 № 1784.

[4]) „Guscho di Dedo di Zarvena Voda deve dare addi ultimo Decembre (1590) aspri 12,655 ..." Resti, f. 18.

[5]) „Ghiocca figlio d'Andrea di Zarvena Voda ...", п. т.

[6]) П. т. 66, 75.

Стамо Синадиновъ, Беко Дедовъ[1]), Лека Гиновъ и Атанасъ Лековъ. Всички тѣзи българи сѫ били въ непосредствени връзки съ София, отгдето сѫ купували манифактурни стоки. Последнитѣ двама — Лека Гиновъ и синъ — сѫ продали на Рести отъ София биволски кожи, срещу които купили дубровнишки платове[2]).

Кожи били изнасяни и отъ Видинъ. Въ книгата на Рести е отбелязана една доставка презъ 1594 г. отъ 223 кожи[3]). Близо единъ вѣкъ по-късно русенскитѣ дубровчани получили съобщение, че пашата въ Видинъ правилъ голѣми прѣчки при износа на кожи[4]).

Сравнително по-слабъ билъ износа на кожи отъ градоветѣ и паланкитѣ отъ южно-българскитѣ земи. Тукъ сѫ споменати освенъ София и Пловдивъ, още Кюстендилъ, Златица, Гьопса, Кара-Харманлукъ и др.

По-голѣми количества кожи Рести си е доставялъ отъ Кюстендилъ (Bagna, Kiustendin). Той билъ въ връзки съ нѣкои евреи — Моисъ и Юсуфъ Абенасаръ[5]) въ този градъ. Чрезъ тѣхъ и други търговци той доставялъ доброкачествени сахтияни. На нѣколко пѫти той е купилъ разноцвѣтни кордовани. Така презъ 1590 г. е изнесалъ 685 парчета бѣли кордовани за 21,301 аспри.[6]) 15 години по-късно на 6 септемврий 1605 г. той изпратилъ отъ Кюстендилъ за Дубровникъ друга партида отъ 419 парчета, сѫщо бѣли кордовани, които тежели 411½ оки по 70 аспри оката. Кожитѣ били купени отъ сѫщия Моисъ Абенасаръ.[7])

Рести е купувалъ кожи и отъ Златица. Презъ 1591 г. били купени 5 биволски кожи за 930 аспри.[8])

Макаръ да не се срещатъ много често имената на селищата и градоветѣ, които изнасяли постоянно сурови кожи, споменатитѣ центрове не преставали да доставятъ такива на софийскитѣ и пловдивски търговци. Въ повечето случаи, обаче, сѫ дадени само имената на търговцитѣ — доставчици,[9]) или тѣзи на постояннитѣ тѣхни посрѣдници-агенти и съдружници.

Една твърде богата область съ сурови кожи била Гиопса, вѣроятно селище въ днешната карловска околия. Единственитѣ сведения за нея сѫ запазени въ търговската книга на Бенедето Рести. Въ продължение на 20 години този търговецъ закупвалъ въ голѣми количества всѣкакви

---

[1]) П. т. Stamo Sinadinov di Zarvena Voda . . .", f. 66.
Becho Dedov di Zarvena Voda . . .", п. т. f. 66.

[2]) „Lecha Ginov detto Cocagi e Atanas Lechov di Zarvena Voda . . . deono havere addi 3 di Ottobre aspri 2860 per pezze 12 di cori buffalini, f. 75 V⁰.

[3]) „Cori di Vidino . . . di conto . . . deve dare addi 27 di Agosto aspri 14973 sono per pezze 223 . . .", f. 72. Сѫщо fol. 54, 68V⁰, 69, 81 и 182.

[4]) Това е цитирания по-горе на стр. 111 заб. 3 документъ. Оригиналътъ, обаче, е твърде зле написанъ на това мѣсто. Разбира се еднакво и cosca и vosca — восъкъ.

[5]) Moisse e Usuf Benasar ebreo di Ciustendin" fol. 185.

[6]) Cordovani bianchi di Bagna pezze 685 deonodare addi ultimo Decembre aspri 21301 mi consegna debitore . . ." fol. 13.

[7]) Cordovani di Bagnia deve dare addi 6 di Settembre (1605) aspri 28801 per pezze 419 di cordovani bianchi a pagato oche 411½ di cordovani bianchi ad aspri 70 la ocha . . . aute da Moise Abensar di Bagnia . . ." fol. 199.

[8]) Coeri buffalini . . . addi detto (15 Settembre 1592) aspri 930 per costo di pezze 5 compri in Zlatiza . . ." fol. 37.

[9]) Такъвъ е между мнозината българина Димо Никовъ fol. 13 V⁰. Споменати сѫ твърде често и Андрея Стояновъ и неговия синъ Петраско, Мишо Димитровъ и др. fol. 49.

видове сурови волски, кравешки и биволски кожи. На много мѣста въ неговия тевтеръ сѫ отбелязани купени различни партиди coeri di Giopsa. Така на 20 юни 1596 г. той е заплатилъ 9,442 аспри за стойностьта и разноскитѣ на 54 говежди и $23^1/_3$ биволски кожи, купени отъ Гиопса. Една година преди това, на 10 септември, сѫщиятъ доставилъ отъ Уста Мехмедъ отъ Гиопса 148 волски кожи по 50 аспри.[1]) Презъ м. ферруарий 1596 г. Рести му далъ капаро отъ 13 дукати за нова доставка на кожи.[2]) Заедно съ Пиеро Андрея, търговецътъ Ресги доставялъ на нѣколко пѫти кожи отъ Гиопса.[3]) Презъ сѫщата 1596 г. тѣзи кожи били изнасяни направо за Италия и специално за Анкона.[4]) Най-голѣмиятъ търговецъ на кожи отъ Гиопса, съ когото търгувалъ Бенедето Рести, е билъ Али Деде. Презъ 1598 г. последниятъ му е доставилъ на 3 октомврий 995 волски и 30 биволски кожи, които били изнесени презъ Родосто.[5]) Когато следващата година Рести заминалъ за Родосто, за да организира самъ износа на кожи, той отбелязалъ въ книгата си подробно всички партиди кожи, изнесени отъ Гиопса презъ Родосто за Анкона.[6]) Другъ доставчикъ на кожи билъ сина на Али Деде — Юсуфъ. Презъ 1598 г. той доставилъ 35 биволски кожи на много голѣма цена — по 350 аспри, а две години по-късно — по-голѣмо количество: 259 говежди кожи.[7])

Въ книгата на Рести се споменава като малъкъ експортенъ центъръ на кожи селото Кара-Харманлукъ (дн. Кара-Орманъ). Тамъ сѫ търгували българи търговци, които продавали кожи на пловдивския и софийски пазари. Презъ 1593 г. нѣкой си Димитъръ Георгиевъ е продалъ 83 говежди кожи за 4,683 аспри.[8]) Три години следъ това другъ българинъ отъ сѫщото село — Тодоръ Пульовъ — изнесълъ 261 говежди кожи за София.[9]) Отъ това село сѫ споменати и други българи, като „Лазаръ, синъ на Гьока“[10]) и Димо Яневъ.[11])

На края на тефтера на Рести сѫ споменати презъ 1604 г. Лека Георгиевъ, Димо Гиковъ отъ село Ораховица, които заедно съ Лека Марковъ отъ с. Мъглишъ сѫ доставили 200 биволски кожи по 339 аспри.[12])

---

[1]) „Cori bovini di Giopsa deve dare addi 10 Settembre aspri 7200 per pezze 148 . . . compre per conto di Usta Mehmet di Giopsa . . .“ fol. 82.

[2]) „Mehmet tabacho di Giopsa . . . deve dare addi 25 Febraro aspri 1680 per ducati 13 datoli per capara di cori . . .“ fol. 92.

[3]) „Cori bovini e vachini e buffalini di Giopsa di conto nostro con Piero Andrea deve dare addi 20 Giugno aspri 18764 per pezze 148 di cori . . .“ fol. 94.

[4]) „Mandato di cori bovini di Giopsa in mano di Francesco di Resti . . .“ fol 100.

[5]) Cori bovini e buffalini di Giopsa deve dare addi 3 Ottobre aspri 48580 sono per pezze 995 di cori bovini . . . e pezze 30 di cori buffalini ad aspri 160 auti da Alli Dede . . .“ fol. 118.

[6]) п. т. f. 120.

[7]) fol. 158

[8]) „Dimitri Giergie di Cara Harmanluch deve havere addi ultimo Genaro aspri 4683 sono per cori 83 maschi 20 e vache 63 auti da lui . . .“ fol. 64 V°.

[9]) п. т. 71.

[10]) п. т. f. 191

[11]) fol. 106.

[12]) Lecha Giurgov e Dimo Gicov di Orahoviza e Lecha Markov di Maglis deve dare addi 14 Novembre aspri 75,500 sono aspri 67,800 per buffalini 200 ad aspri 339 . . . fol. 200.

Кожи били изнасяни и отъ селото Костенецъ, гдето търгували също нѣколцина българи.[1])

Цени. Единствениятъ източникъ за едно подробно и по-точно изчисляване ценитѣ на екопортиранитѣ отъ българскитѣ земи кожи е търговската книга на Бенедето Рести. Отъ вписанитѣ въ неговата книга търговски операции може да се установятъ ценитѣ за единъ периодъ отъ 15 години (1580—1605). Сведенията за другитѣ години сѫ много рѣдки и твърде откѫслечни. Освенъ това ценитѣ били често измѣнявани, поради промѣната въ курса на турскитѣ пари. Въ единъ договоръ за съдружие между дубровчани, търгуващи въ София, Дубровникъ и Венеция презъ 1547 год., сѫ показани на складъ въ Венеция 3820 кордовани за 955 дуката[2]). Други кордовани сѫ оценени по 7 аспри парчето, т. е. двойно по-евтино. Въ сѫщия документъ е дадена стойностьта на единъ дукатъ — 56 аспри. Дружеството имало сѫщо въ склада и 16 вълчи кожи за обща сума отъ 870 аспри. Оценени сѫ още и 38 овнешки кожи по $3^1/_2$ аспри[3])

Приблизително сѫщитѣ цени имали кордованитѣ и презъ 1556 г.[4]). Тѣзи низки цени се дължатъ на обстоятелството, че стойностьта на аспрата била твърде голѣма. Четиридесеть години следъ това курсътъ на aспритѣ билъ вече значително пониженъ. Презъ 1596 г. златниятъ дукатъ се равнявалъ на 120 аспри[5]). Затова и ценитѣ на кордованитѣ се удвоили. Презъ 1590 г. били купени отъ Пловдивъ 543 броя бѣли кордовани за 14,231 аспри, т. е. парчето по 26 аспри[6]). Кюстендилскитѣ кордовани презъ това време стрували по 33 аспри[7]). Друга една партида отъ 363 парчета била изпратена за Дубровникъ. Тѣ стрували по 40 аспри[8]). Презъ 1600 г., когато стойностьта на аспрата спаднала още повече, цената на кордованитѣ достигнала до 56 аспри[9]). Четири години по късно били купени отъ Кюстендилъ 419 бѣли кордовани, които тежели $411^1/_2$ оки. Всѣка ока струвала 70 аспри[10]).

Освенъ за ценитѣ на кордованитѣ, запазени сѫ сведения за ценитѣ на кюселиновитѣ кожи — около 1590 год., струващи 76 аспри едната[11]).

Отъ книгата на Рести могатъ да се извлекатъ по прецизни данни само за ценитѣ на говеждитѣ кожи следъ 1590 г. Трѣбва да се забележи, че и тѣзи цени не сѫ били съвсемъ еднакви. Нѣкои сдѣлки за

[1]) п. т. f. 73.

[2]) „. . . Item in Vinegia in mano di Hilia di Luca scartigiero cordovani negri et rossi numero tre milla otto cente vinti valutati fra detti compagni a ducati vinti cinque lo cento montano ducati nove cento cinquanta cinque...“ Div, canc. т. 132 f. 236 сл.

[3]) п. т.

[4]) „ . . . ho mandato a Venetie cordovani due milla cinquanta del ritratto delli quali, ho ordinato che paghi a s. Stephano Fr. di Gradi, ducati trenta dua e da lui ho havuto aspri otto mille e ducati sessanta del ritratto de detti cordovani . . .“ Test. т. 41 f. 20 V°.

[5]) „Mandato in Constantinopoli con Gianbatista di Bobalo deve dare addi 2 Settembre aspri 32120 sono per duc. 84 d'oro ad aspri 120...“ Resti f. 96.

[6]) „Cordovani bianchi di Filipopoli pezze 543 deve dare... aspri 14231...“ п. т. 12.

[7]) п. т. f. 13.

[8]) п. т. f. 85.

[9]) п. т. 161.

[10]) „Cordovani di Bagnia deve dare addi 6 Settembre aspri 28801 per pezze 419 di cordovani bianchi... oche $411^1/_2$ di cordovani bianchi ad aspri 70 la ocha... п. т. 199.

[11]) п. т. f. 9.

такива кожи били сключени на доста низки цени, понеже срещу кожи били давани манифактурни стоки. Достжпностьта на мѣстото отгдето били и закупувани кожитѣ е била отъ значение. Обикновено, дребни производители отъ затънтени села, отдалечени отъ голѣмитѣ търговски пжтища, продавали кожитѣ на сравнително по-низки цени.

Ценитѣ на биволскитѣ кожи били различни отъ тѣзи за говеждитѣ. А ценитѣ и на последнитѣ не сж еднакви. Имало значение, дали сж били волски или кравешки. Първитѣ сж били по скжпи.

Презъ 1590 г. е отбелезана сдѣлка за купени 231 броя биволски кожи за 45,022 аспри, т. е. едната кожа струвала средно 195 аспри[1]). Презъ сжщата година била купена друга партида отъ сжщитѣ кожи по 182 аспри[2]), както и още една друга — по 190 аспри[3]). Отбелязани сж кожи, купени и на по скжпи цени — до 220 аспри[4]), а дори и до 280. Презъ 1591 г. сж купувани кожитѣ средно по 230 аспри[5]), а на следващата година — сж отбелязани сделки за кожи отъ Пловдивъ — по 200 аспри кожата[6]) Презъ 1594 г. се констатирва отново едно малко спадане въ ценитѣ — до 20 аспри[7]). На сжщата цена сж купувани кожи отъ Провадия и презъ 1595 г.[8]). Отъ Провадия сж доставяни биволски кожи презъ 1596 г. по $225^{66}/_{100}$ аспри[9]).

Следващитѣ години ценитѣ на кожитѣ сж се движели така: 1596—200 аспри, 1598—230. Отъ 1600 година кожитѣ поскжпватъ бързо. Отбелязани сж сключени презъ тази година сдѣлки по 300 и 310 аспри едната кожа. Презъ 1604 год. цената на сжщитѣ се покачила на 340 и 360 аспри. Селени отъ Ораховица и Мъглишъ сж продавали презъ сжщата година биволски кожи по 339 аспри[10]). Презъ 1605 г., когато завършва книгата на Рести, той е купилъ отъ сжщитѣ кожи по 320 аспри едната[11]).

Отъ 1605 г. нататъкъ сведенията за ценитѣ на кожитѣ сж твърде оскждни. Отъ единъ документъ, записанъ въ дубровнишкия архивъ съ дата 1634 год., се вижда, че цената на биволскитѣ кожи била по 300 аспри[12]) едната т. е. толкова, колкото сж стрували 30 години

---

[1]) „Coeri buffalini pezze 231 deono dare... aspri 45,022..." Resti, 5.

[2]) „Coeri buffalini pezze 207 deono dare . . . aspri 34,747 . . .", п. т. f. 7.

[3]) „Coeri buff[i] pezze 225 deono dare . . . aspri 43,778 . . .", п. т. f. 8.

[4]) „Coeri buff[i] di nostro conto pezze 412 deve dare . . . aspri 92,100 . . .", п. т. f. 9.

[5]) „Coeri buff[i] pezze XI deve dare addi 15 Settembre (1591) aspri 2530 havuti da Ghierghie Ghion ad aspri 230 per mano di Rado Giurghievich . . .", п. т. f. 37.

[6]) „1593, addi 24 Ottobre aspri 9400 sono per costo di pezze 47 di cori buffali che mando da Filipopoli . . .", п. т. 30.

[7]) п. т. 71.

[8]) „Bartolomeo Ragionati e Ruscho di Rado (di Provato) deve havere addi 15 di Marcio (1595) aspri 40,170 per pezze 574 coie pezze 509 ad aspri 65 e 70 e pezze 65 ad aspri 63 e 73 e sono tutti maschi pezze 211 e pezze 4 di cori di buffalini ad aspri 220..." f. 77 V[0].

[9]) „1596, Addi 2 Genaro aspri 10,356 sono per resto di sopradetti cori pezze 100 compre in Provato ad aspri $225^{66}/_{100}$ . . .", f. 81.

[10]) „Lècha Giussov e Dimo Gichov di Orahoviza e Lecha Marcov di Maglis deve dare . . . per buffalini 200 ad aspri 339 . . .", п. т. 200.

[11]) „Cori buffalini deve dare addi 26 Magio aspri 2940 sono per vittura di pezze 46 di cori ad aspri 320 . . .", f. 204.

[12]) „. . . il quale ha contrattato per buffali cento e trenta dua in circa per li quali ho fatto accordo ad aspri 300 per coro . . .". Test. т. 61 f. 39 сл.

преди това. Къмъ края на 17 в. — 1688 год. биволскитѣ кожи, изнасяни отъ Русе, сѫ стрували малко повече отъ 3 пиастра, т. е. по 360 аспри, (единиятъ пиастъръ ималъ около 120 аспри[1]).

Цѣнитѣ на другитѣ кожи, волски и кравешки, сѫ били приблизително двойно по низки. Тѣ сѫщо така не сѫ били установени и, споредъ мѣстото, обстоятелствата на пазара и затрудненията на продавача, сѫ били твърде различни.

Така презъ 1590 г. сѫ отбелязани сдѣлки за говежди кожи по 60 и 63 аспри кожата[2]). Следващата година кожитѣ сѫ поскѫпнали. Записани сѫ сдѣлки за волски кожи, купени по 80 аспри, а кравешки — по 70[3]). Презъ 1592 година сѫ купени на разградското тържище волски кожи по 52 аспри, а кравешки — по 43[4]). Следъ 2 години били доставени отъ Силистра отъ сѫщитѣ кожи по 66 и 56 аспри[5]). Презъ 1595 г. сѫ купени кожи отъ Търново по 58 аспри[6]). Приблизително сѫщи сѫ били ценитѣ и презъ 1596[7]) и 1598 г.[8]). Презъ сѫщото време сѫ контрактувани кожи отъ Гиопса дори на твърде низки цени, — по 44 аспри[9]). Следващата година кожитѣ сѫ купувани по 75 и 65 аспри[10]).

Презъ 1602 г. ценитѣ се повишили много. Отъ Провадия били доставени по 180 аспри[11]). Сѫщевременно сѫ се увеличили ценитѣ и на други стоки. Това се обяснява съ падане стойностьта на самата монета. Сѫщитѣ цени на кожитѣ, съ едно слабо намаление, сѫ били запазени и презъ 1604 г. По ефтини кожи — 135 аспри едната — сѫ доставяни отъ пловдивско[12]).

Ценитѣ на кожитѣ презъ следващитѣ години не сѫ известни въ подробности. Като се знае, обаче, че презъ 1634 г. биволскитѣ кожи сѫ стрували по 300 аспри[13]), трѣбва да се предполага, че говеждитѣ сѫ стрували срѣдно по 100—140 аспри.

По сведенията половинъ вѣкъ по-късно кравешкитѣ кожи сѫ стрували по 117 аспри[14]).

---

[1]) Signor Lucha Barcha caricò sopra in Pinco Corona cuoi pezze 3000 si valutano ad P(iastra) 1¼ fanno . . . . Pias. 3750·—
Da Russi venutogli pezze 450 buffalini fanno . „ 1372·60
. . . pezze 33 dette vacche ad aspri 117 . . . „ 32·21 . . .“ fasc. 37 № 1784.

[2]) „Coeri bovini e vachini . . . aspri 151,442 segnato per saldo e per lor costo e spese di pezze 2451 . . .“, Resti, 5.

[3]) „. . . Addi detto aspri 5060 per pezze 69 maschi 23 ad aspri 80 e vache 46 ad aspri 70 . . .“, п. т. 36.

[4]) п. т. f. 49.

[5]) п. т. f. 62.

[6]) п. т. 70.

[7]) п. т. 92.

[8]) п. т. 115.

[9]) „Cori bovini e buffalini di Giopsa deve dare addi 3 Ottobre aspri 48,580 sono per pezze 995 di cori bovini ad aspri 44 . . .“, п. т. f. 118.

[10]) п. т. f. 137.

[11]) „Cori bovini deve dare addi 15 Ottobre (1602) asppi 7920 per pezze 44 di cori bovini e vachini auti in Provato ad aspri 180 . . .“, Resti, f. 192.

[12]) „. . . aspri 2700 per pezze 20 di cori bovini ad aspri 135 . . .“, п. т. f. 200.

[13]) Ср. по-горе стр. 134 заб. 12.

[14]) „. . . S. Lucha Antichevich cuori di manzo pezze 161 . . . . . Pias. 214·80
Pezze 343 vacche ad aspri 117 . . . . „ 333·71“.
Писмо на L. Barcha отъ 1699 г. отъ Цариградъ, fasc. 37, № 1784.

Отъ книгата на Рести научаваме, че въ София и Пловдивъ се търгувало съ скѫпи кожи отъ рисъ и бѣлка. Още преди 1590 г. е записано, че сѫ купени 53 парчета рисови кожи (lupi cervieri) за 19,517 аспри, или по 368 едната кожа[1]). Презъ м. февруарий 1602 г. Рести е получилъ отъ пловдивския търговецъ Лука Брайовъ 2 рисови кожи за 1,200 аспри. Цѣната имъ се увеличила твърде много поради спадането на аспрата. Две години по-късно той доставилъ други две такива кожи — едната за 600 аспри, а другата за 800[2]). За такива кожи се говори и въ едно арбитражно решение отъ 1601 г. Едно съдружие отъ дубровчани, които търгували въ София, имали складирани за 38,870 аспри рисови кожи, приготвени за подплата на дрѣхи[3]).

Не по-значителна била търговията съ кожи отъ бѣлка (или куница) — martori. Презъ 1602 г. Ресги си доставилъ отъ сѫщото мѣсто 17 кожи за 1,720 аспри т. е. по 101 аспра кожата. Презъ сѫщата година той купилъ други 5 кожи за 550 аспри. На 2 януарий 1604 г. той доставилъ сѫщо отъ Пловдивъ 17 кожи за 1,800 аспри. Презъ сѫщата година той купилъ още на два пѫти такива кожи по 110 и 125 аспри едната кожа[4]). Тѣзи скѫпи полуобработени кожи, Ресги е изнасялъ сигуръ за Дубровникъ. Такива имало складирани въ София въ дукяна на нѣколко дубровнишки търговци[5]).

Pelle di martori се споменуватъ въ София още презъ 1547 г. Между стокитѣ на едно сдружение отъ дубровчани, които били складирани въ хранилището на дубровнишкитѣ колонисти въ София, сѫ изброени 32 кожи отъ бѣлка по 16 аспри парчето[6]). Низката имъ цѣна се дължи на изтъкнатото по-горе обстоятелство, че аспрата къмъ средата на 16 в. е имала много голѣма стойность по отношение на дубровнишкия дукатъ. Споменатитѣ кожи отъ бѣлки не е извѣстно, дали сѫ били предназначени за износъ или вносъ, понеже въ склада имало стоки, предназначени и за вносъ и за износъ.

Въ книгата на Ресги се говори за pelliza di gambelotti di martori, която струвала 2,000 аспри и била изпратена въ Дубровникъ[7]).

По-скѫпи отъ тѣзи кожи били т. н. chastori — боброви кожи. Такива черни боброви кожи е имало складирани 10 на брой презъ

---

[1]) „1590. Lupi cerviere deve dare addi ultimo Decembre aspri 19,517 mi consegna debitore libro vechio segnato per saldo costo . . . di pezze 53 compre . .“ Resti, f 15.

[2]) „1602. Martori e lupi cerviere deve dare addi 3 Febraro aspri 2985 sono per martori 17 aspri 1720 e lupi 2 cervieri aspri 1200 auti da Lucha Braiov creditor detto. Addi 22 Decembre aspri per pezze 5 di martori da Lucha creditor detto.

1604. Addi 2 Genaro aspri 1800 per martori 17 . . . ad aspri 127 e aspri 1875 per dar lupi cervieri una per aspri 600 e altra per aspri 800 . . .

Addi detto aspri 3318 per martori 27 . . . ad aspri 125 e 6 da Hagi Mistafa per aspri 670 e martori 4 . . . ad aspri 130“ п. т. f. 181.

[3]) „perche di conto della compagnia, la quale è stata fra il detto Nicolo Boglinni, et il quondam Aloisio di Polo troviamo restare gli infrascritti effetti et debitori, cioè: fodra di lupi cervieri in Levante aspri 38,870. Div. not. т. 130 f. 49 V⁰.

[4]) Вж. забел. 2.

[5]) „Pelli di martori in Levante . . .“ Div. not. т. 130 f. 49 V⁰.

[6]) „pelle di martori 32 ad aspri 16 . . . aspri 512; Div. canc. т. 132 f. 235 сл.

[7]) „1594. Addi detto aspri 2000 per una peliza di gambelotti di martorii che mandò a Jierolamo nostro . . .“ Resti, f. 75 V⁰.

1547 г. у едни търговци въ София. Цѣната имъ тогава била 18 аспри парчето [1]).

Презъ сѫщото време се споменуватъ и вълчи кожи — pelle di lupi по цѣна около 54 аспри. Между обработенитѣ кожи се срещатъ бѣли агнешки кожи за подплата, по 40 аспри кожата [2]): говежди кожи

Пазари. Още отъ епохата на II-то българско царство кожитѣ сѫ съставлявали главния износенъ артикулъ отъ българскитѣ земи. Както генуезки тъй и венециански търговци сѫ изнасяли още презъ 14 в. кожи отъ България, предимно за Италия, — страна, която отъ преди вѣкове чувствувала нужда отъ вносъ на добитъкъ, кожи и вълна. Заселването на турцитѣ само дало възможность за едно засилване на стопанскитѣ връзки между италиянскитѣ градски републики и земитѣ на Балканския полуостровъ. Презъ 15 и 16 вѣкъ на първо мѣсто не венециани и генуезци, а дубровчани, сѫ организирали износа на тѣзи артикули отъ страната. Въ това отношение дубровчанитѣ успѣли по сухо и по море да ангажиратъ въ свои рѫце по-голѣмата часть отъ общия износъ на кожитѣ. Тѣ не оставяли нито едно отъ главнитѣ дебушета на Балканския полуостровъ не ангажирано отъ тѣхни колонии, или отъ отдѣлни експортни кѫщи. Тѣ успѣли да заседнатъ не само по крайбрѣжието на Черно и Мраморно морета, но и по сухо, — покрай западнитѣ области на полуострова. Ако се нанесатъ на географическата карта заселищата на дубровнишкитѣ колонисти въ Турция, ще се разбере, колко изкусно сѫ действували дубровчанитѣ при организиране експортната си търговия въ тѣзи земи. Цѣлия Балкански полуостровъ е билъ обграденъ отъ тѣхни колонисти и временни агенти. Бабадагъ, Килия, Варна, Цариградъ, Родосто, Одринъ, Скопие, Прокупле, Нови-Пазаръ, Бѣлградъ, Видинъ, Никополъ, и Силистра сѫ били градоветѣ, които образували обрѫча около земитѣ на Балканския полуостровъ. Въ всички тѣзи градове сѫ били заседнали значителенъ брой дубровнишки колонисти. Въ тѣзи градове сѫ били сѫщевременно найглавнитѣ стоварища, предназначени за износъ на стоки отъ тѣзи земи. Единствено презъ тѣзи градове е билъ пѫтьтъ на вносо-износа на стоки отъ Турция. По такъвъ начинъ малкото, но предприемчиви поданници на републиката на Св. Влаха, сѫ успѣли да монополизиратъ за нѣколко вѣка износа на кожи, вълна и восъкъ отъ българскитѣ земи.

Пазаритѣ, къмъ които отправяли дубровчанитѣ изнасянитѣ отъ тѣхъ стоки, сѫ били старитѣ тържища на България. Това сѫ били на първо мѣсто италиянскитѣ градове и отчасти Дубровникъ и Цариградъ. Това сѫ главнитѣ консумативни центрове на тогавашния свѣтъ, съ които българското народно стопанство е било въ връзка.

Завладяване полуострова отъ турцитѣ предизвикало отчасти известни промѣни въ пазаритѣ на изтокъ. На мѣстото на Венеция и Генуа, изпъква на първо мѣсто Дубровникъ, като главенъ експортенъ центъръ на стоки отъ полуострова. Дубровчанитѣ отъ своя страна

---

[1]) „Apresso suo inventario del robbe restate alla dogagna in Sophia nele mani di Nicolo Garzone . . . . . chaistorj negri dieci ad aspri 18 . . . aspri 180". Div. canc. т. 132 f. 235 сл.

[2]) „foldre bianche de agneline $3^1/_2$ ad aspri 40 . . ." п. т.

дали предимство вече на други италиянски тържища и най-вече на Анкона. Разположени почти едно срещу друго на Адриатическото море, Дубровникъ и Анкона сж поддържали редовни стопански връзки още преди идване на турцитѣ на Балканския полуостровъ. Стари търговски договори и спогодби свързвали тѣзи два града, които трасирали най-краткия пжть отъ сърдцето на Балканския полуостровъ, — София—за Италия. Презъ Анкона се отивало както въ Римъ, тъй и въ Флоренция и Ломбардия. Затова и дубровчанитѣ използвали това тържище като главно стоварище на кожи, предназначени за по-нататъшно пласиране въ вжтрешностьта на Апенинския полуостровъ.

По отношение износа на кожи дубровчанитѣ използували варненското пристанище. Въ него тѣ складирали кожи отъ Провадия, Силистра и отъ други мѣста отъ вжтрешностьта на полуострова, които изнасяли на свои кораби направо за Анкона. Най-старитѣ сведения въ това отношение сж отъ 1558 г.; такива се съдържатъ въ единъ осигурителенъ договоръ за износъ на 4070 говежди кожи, предназначени за търговеца Франческо Гюрасковичъ въ Анкона[1]). Това не е била първата пратка отъ кожи, която била експедирана за Анкона. Следващата година отново се изнасятъ на два пжти стоки за Анкона и то пакъ презъ Варна, върху сжщия корабъ[2]). За гарантиране редовния износъ на кожи за Анкона презъ 1559 г. е билъ сключенъ специаленъ договоръ въ Дубровникъ, споредъ който притежательтъ на кораба Св. Екатерина се задължавалъ да поддържа редовни рейси до Варна, отгдето да натоварва говежди кожи за износъ въ Анкона[3]). Презъ 1561 г. отново сж изнесени на два пжти кожи за Анкона[4]).

За доброто организиране износа на кожи отъ вжтрешностьта на българскитѣ земи сж сжществували много търговски кжщи, които поддържали представители въ по-важнитѣ производителни центрове. Градътъ София билъ главната база на дубровнишката търговия въ полуострова. Още презъ 1578 г. въ София била основана една търговска кжща, която изнасяла стоки за Анкона. При ликвидацията на това съдружие се указало, че то имало да взима (вѣроятно за кожи) отъ Бенедето Гондола отъ Анкона 621 златни дуката, които се равнявали на 74,520 аспри по курса презъ 1590 г. Тази сума била доста значителна и се равнявала почти на общия размѣръ на всички други вземания на сдружението отъ цѣла Турция.[5])

За износа на кожи къмъ Анкона билъ използуванъ и пжтя презъ Родосто и то най-вече за кожитѣ, експортирани отъ София или Пловдивъ. Въ едно завещание отъ 1595 г. на единъ дубровчанинъ, търгуващъ съ София и Анкона, сж упоменати складирани въ Родосто известно

---

[1]) Div. not. т. 116 f. 118 V⁰, цит. по-горе на стр. 76 заб. 1.

[2]) Div, canc. т. 145 f. 84 V⁰ ср. стр. 76 заб. 3; сжщо Div. canc. т. 145 f. 125 v⁰ ср. п. т. заб. 4.

[3]) Div. not. т. 116 f 188 V⁰.

[4]) Div. canc. т. 147 f. 161 V⁰, 201 ср. стр. 78, заб. 1 и 2.

[5]) Div. not. т. 121 f. 48 V⁰. ср. стр. 78, заб. 4.

количество кожи, предназначени за износъ въ Анкона.[1]) Пристанището Родосто, като стоварище на стоки отъ българскитѣ земи за Анкона, имало по-голѣмо значение за дубровчанитѣ, отколкото Цариградъ. Въ последния градъ конкуренцията била много по-голѣма отъ страна на гръцки и турски търговци и затова дубровчанитѣ отбѣгвали цариградското тържище. Като голѣмо стоварище на кожи Родосто станалъ известенъ твърде скоро следъ настаняването на турцитѣ въ полуострова. Венецианскиятъ посланикъ Лоренцо Бернардо описва въ своя дневникъ презъ 1591 г. Родосто като голѣмъ морски градъ и „пристанище съ стоварище на стоки, гдето се търгува съ вълна, кожи и восъкъ"[2]). Родосто билъ втория посреднически пунктъ за износъ на кожи отъ българскитѣ земи. Следъ Варна, той е билъ най-удобното пристанище за изнасяне на кожитѣ за Анкона и Дубровникъ. Въ Родосто идвали много по-често дубровнишкитѣ кораби, отколкото въ Варна. Затова мнозина износители на кожи отъ Добруджа, Провадия, Разградъ, Шуменъ и Силистра предпочитали да превозватъ по сухо кожитѣ до Родосто, гдето ги претоварвали на свои кораби. Презъ 1598 г. въ Дубровникъ билъ сключенъ нотариаленъ договоръ между нѣколцина дубровчани за образуване експортно дружество за износъ на кожи отъ Провадия и София. Едни отъ съдружницитѣ внесли като свой дѣлъ освенъ пари въ брой, още и 4400 волски и 600 биволски кожи, купени въ Провадия. Часть отъ тѣхъ била превозена по сухо до Родосто и отъ тамъ съ кораби направо за Анкона. Съдружницитѣ изчислили превоза на 2400 волски кожи отъ Провадия презъ Родосто до Анкона всичко за 1371 талера и 15 гросети. За 300 голѣми и дебели биволски кожи сѫ заплатили 385 талера и 30 гросети[3]).

Нѣкои отъ тѣзи търговци сключили отдѣлно осигурителенъ договоръ презъ сѫщата 1598 г. за превозъ кожи отъ Варна или Родосто за Анкона върху кораба Св. Тройца[4]).

Най-често били изпращани кожи за Анкона отъ софийския търговецъ Бенедето Рести. Забележителното е това, че отъ него сѫ

---

[1]) „... et perche in Rodosto si trovano alcune robbe di conto nostro le quali prego a Voi Drago de Cerva, e Biagio Cavalcanti che in compania con Francesco Orese procuriate venderli o in detto luogo di Rodosto, o portandoli qui in Constantinopoli come meglio a voi parerà, et li coeri che al presente si trovano in detto luogo, di nostro conto o a nome vostro pregovi, che venendo le navi et in assentia delli mia di Soffia li carichiate, e spediate, et perche tra detti vi sono pezze otto cento in coeri d'un hebreo d'Ancona, li quali non voglio che passino sotto nome mio" Test. т. 49 f. 249 V⁰.

[2]) ср. Matkovic, ц. с. Rad. кн. 136 стр. 51.

[3]) „... Item detti Dimitri, Michele et Paolo pongono di proprio capitale tallari 12,000 di gr. 35 lo talero delli quali hanno consegnato a detto Secondo qui tallari 4,000 in tanti panni veneziani, carisea, damaschi, et contanti et resto che sono tallari 8,000 in pezze 4,400 di cori bovini, et pezze seicento di bufalini cioe cori bovini 2,000 posti in Provato per talleri 2,000 in detto loco con tutti le spese sino hoggi fatta a esse, et bufalini 300 in deto loco di Provato per talleri 921 grossetti 15 posti in detto loco con le spese sino hoggi fatte per 2,400 bovini poste a Rodosto, le quali prima comprate si pongono per talleri 2,400 et per vitture di Provato sino Rodosto, che sono spese et a Rodosto, et da detto loco sino Ancona pongono detti Serratura, Sorgo e Pieriz talleri 1,371 grossi 15 per le spese..." Div. not. т. 129 fol. 21 V⁰ сл. (отзадъ на тома).

[4]) Sic. e noleg. a. 1598 fol. 105 v⁰.

изпращани за Анкона, само говежди кожи. Още презъ 1583 г. той изпращалъ редовно по сухо и по море голѣми количества кожи за Дубровникъ и Анкона. За да може да изнася повече стока, той използвалъ еднакво двата пѫтя — едина по сухо презъ Гаргуре, Прокупле — за Дубровникъ и другия презъ Родосто по море — направо за Анкона. Специално въ Анкона софийския търговецъ ималъ за свой съдружникъ Франческо Рести. Последниятъ ималъ да дава за изпратени нему презъ 1589 г. отъ Рести отъ София 95,735 аспри — стойностьта на 757 говежди кожи[1]). Презъ 1590 г. били изпратени по сухо презъ Дубровникъ 1007 кожи сѫщо за Анкона[2]). Следващитѣ две години сѫ били изнесени около 2000 броя говежди кожи. Презъ 1594 г. той изнесълъ, сѫщо за Анкона, 1025 броя кожи; тѣ били закупени отъ Добруджа—Силистра и Провадия и складирани въ Родосто[3]). Заплатени били 6969 аспри по 6¹/з аспра на кожа за превозъ до Родосто по сухо, включително бача и бакшиша за почерпване[4]).

Презъ 1596 г. били изпратени презъ Родосто други 1200 кожи за 104,139 аспри[5]). Тѣ били продадени въ Анкона за 149,820 аспри[6]). Следващата година Рести изнесълъ презъ м. априлъ 1000 кожи[7]), а къмъ края на м. декемврий — други 2042 кожи[8]). Презъ 1598 г. сѫ били изпратени по сухо малки транспорти за Дубровникъ и отъ тамъ за Анкона[9]). Понеже транспортитѣ по сухо били не само по скѫпи, но и не могли съ тѣхъ да се експедиратъ на време всичкитѣ складирани за износъ кожи, Рести билъ принуденъ да отива на нѣколко пѫти въ Родосто, за да организира лично износа имъ по море. Презъ м. октомврий 1598 г. той придружилъ самъ закупенитѣ отъ Гиопса кожи. Действително той успѣлъ да организира износа на 3111 говежди кожи на стойность 262,527 аспри[10]). Освенъ това той заплатилъ за тѣхната осигуровка по море до Анкона 25,875 аспри[11]). Рести посѣтилъ Родосто и презъ 1599 г.[12]).

Отъ началото на 17 в. износътъ на кожи се засилилъ. Презъ 1602 г. Рести изнесълъ отново за Анкона 1150 кожи по море презъ Родосто[13]). Споменатиятъ Франческо Рести отъ Анкона търгувалъ и съ

---

[1]) „Mandato di cori pezze 737 in mano di Francesco di Resti de dare addi 24 Novembre asprí 95,735 per costo e spese di pezze 735 di cori bovini e vachini... mandatoli per terra per via di Ragusa del 1589...“ Resti, 85.

[2]) п. т. f. 85.

[3]) „Cori bovini vachini di Andrea Resti di anno passato di Silistra e Dobrucia deve dare addi 15 Marcio aspri 50,924 sono per pezze 860... Addi detto aspri 1,770 per pezze 28 maschi 9 ad aspri 60 e 19 haute da Moiss ebreo di Provato... Addi detto aspri 7,714 per pezze 137... hauti in Silistria da Ciro Pugliov...“ п. т. f. 79.

[4]) „... Addi detto aspri 6969 sono per la vitura da Silistra a Rodosto ad aspri 6¹/з con bagio e beveragio ...“ п. т. f. 79.

[5]) п. т. f. 95.

[6]) „1596. Addi detto aspri 149,820 per ssudi 1997.12 per netto ritrato di pezze 1200 di cori bovini e vachini ricevuti di Rodosto ...“ п. т. f. 87.

[7]) п. т. f. 87.

[8]) п. т. 104.

[9]) п. т. f. 115,117.

[10]) п. т. f. 128.

[11]) п. т. 128.

[12]) п. т. 120

[13]) п. т. 163

други търговци въ българскитѣ земи. Въ едно арбитражно решение отъ 1601 г. той е споменатъ като посредникъ и на други търговци въ износа на кожи отъ София, Пловдивъ, Търново, Плѣвенъ, Никополъ и др. Въ документа е споменатъ и известния търговецъ въ българскитѣ земи Николо Болини. Той порѫчалъ да се направи въ Анкона осигуровка отъ 2500 скуди, (анконска монета)[1]). Осигурени сѫ били кожитѣ, които били експедирани за Анкона. Отъ размѣра на осигуровката се заключава, че изнесенитѣ кожи сѫ били приблизително 1700 броя. Това съдружие изнасяло кожи за Анкона обикновено презъ Варна. Въ това най-голѣмо българско пристанище по онова време идвали кораби не само на дубровчани, но и на анконски експортьори[2]).

Измежду търговцитѣ, които изнасяли кожи за Анкона за смѣтка на това съдружие, е споменатъ и Киро Карамановъ отъ Варна.

Отъ 1612 година се засилва особено много износа на кожи за Анкона отъ Добруджа. Измежду експортьоритѣ сѫ споменати само търговци — дубровчани, твърде известни по българскитѣ тържища — Биаджио Кавалканти,[3]) Радо Сладоевичъ[4]) и Драго Драги.[5]) По-късно, презъ 1616 г., сѫ регистрирани въ дубровнишкитѣ нотариални книги ликвидационнитѣ смѣтки на съдружието, което образували нѣкои отъ тѣзи търговци за износъ на кожи за Анкона.[6]) Споменатиятъ Сладоевичъ изнасялъ кожи за Анкона не само отъ българскитѣ земи, но и отъ Прокупле и Бѣлградъ.[7]).

Градътъ Анкона продължавалъ да бѫде главно тържище на българскитѣ кожи и по-късно. Мнозина търговци отъ вѫтрешността на полуострова сѫ поддържали трайни търговски връзки съ Анкона. Въ Пловдивъ се споменавалъ Радо ди Радо,[8]) въ София — Пиетро ди Паоло[9]) и др.

Къмъ 1620 г. града Анкона продължавалъ да получава кожи отъ Варна, не рѣдко съ кораби на анконски търговци.[10])

Презъ II-та половина на 17 в., едновременно съ постепенния упадъкъ на дубровнишката търговия въ българскитѣ земи, западнала и експортната търговия съ кожи. За Анкона сѫ се товарили кожи и отъ Цариградъ, Смирна, Солунъ отъ анконски, дубровнишки, венециански и еврейски търговци. Къмъ 1690 г., когато вече твърде малко се изнасяли български кожи за Анкона, въ Цариградъ е имало все още нѣколцина дубровчани, които получавали, макаръ и по рѣдко, кожи отъ вѫтрешността на българскитѣ земи. Останалитѣ нѣколцина тѣхни сънародници въ Русе и Провадия изнасяли презъ Цариградъ по нѣколко пратки въ годината говежди и биволски кожи за Анкона.[11])

---

[1]) Div. not. т. 130 f. 97 сл.

[2]) Ср. стр. 80 заб. 4.

[3]) Ср. стр. 81 заб. 1 и 2.

[4]) „Die detto (17. X. 1612). Col nome di Dio . . . Rado Sladoevich agendo per conto di Biagio Cavalcanti . . . pezze № 439 di cori bovini di Dobruccia stimati a taleri 31 la balla di cori dieci . . .“ Sic. di not. a. 1612-14 f. 57 V⁰.

[5]) Ср. стр. 81 заб. 3.

[6]) Вж. стр. 35 заб. 3.

[7]) Вж. стр. 81 заб. 5.

[8]) Test. т. 59 f. 107.

[9]) п. т. т. 61 f. 38 V⁰.

[10]) Вж. стр. 81 заб. 6 и стр. 117.

[11]) Вж. стр. 82 заб. 3.

Градътъ *Венеция*, е билъ втория значителенъ пазаръ на кожи отъ българскитѣ земи. Богатата република на св. Марко е имала международно търговско значение и затова нейната търговия далечъ не се задоволявала съ малката и твърде бѣдна клиентела на земитѣ, съставляващи Балканския полуостровъ. Количествата на кожитѣ, които се внасяли отъ тѣхъ, били твърде малки и далечъ не могли да насищатъ голѣмото тържище, отъ което се хранили съ хиляди посрѣдници и търговци отъ най-различни националности.

Голѣмитѣ интереси на венецианската външна търговия били въ по-значителнитѣ международни тържища — Цариградъ, Солунъ, Хиосъ, Смирна и др. Стопанскитѣ връзки, обаче, на дубровчани и евреи съ това тържище създавали нерѣдко благоприятни условия за вносъ на български кожи.

Отъ използванитѣ до сега материали се вижда, че сравнително по-оживени сѫ били връзкитѣ между Венеция и българскитѣ земи презъ 16 в. Въ единъ споменатъ по-горе нотариаленъ договоръ, сключенъ въ Дубровникъ презъ 1547 г. за съдружие между дубровчани, търгуващи въ българскитѣ земи и съ Дубровникъ и Венеция, се казва, че въ Венеция били складирани значителни количества кордовани. Въ сѫщия градъ е имало единъ търговецъ Илия ди Лука който съхранявалъ черни и червени кордовани 3820 броя по 25 дуката стотѣхъ парчета.[1]) Сѫщиятъ търговецъ ималъ складирани други 6200 разноцвѣтни кордовани и овнешки боядисани кожи — на брой 320. Тѣзи кожи сѫ били доставени въ Дубровникъ отъ Иванъ Радивоевичъ, живущъ въ Ловечъ, на името на съдружието, за да се експедиратъ за Венеция.[2])

Следъ нѣколко години търговецътъ Радивоевичъ е написалъ своето завещание въ София. Въ него той дава сведения за търговскитѣ си връзки съ Венеция. Той заявява, че изпратилъ за Венеция, чрезъ търговеца Лоренцо Михиеле ди Бобали, 2500 кордовани.[3])

Мнозина отъ дубровчанитѣ изнасяли за Венеция кожи, за да получатъ въ замѣна на известнитѣ венециански платове, които намирали много добъръ пазаръ въ българскитѣ земи. Споменатиятъ Иванъ Радивоевичъ порѫчалъ срещу изпратенитѣ въ Венеция кожи да му доставятъ венециански платове, въ София.[4])

Този дубровчанинъ не е единственъ, който изнасялъ кожи за Венеция. Въ една релация на венецианския байло (посланикъ) Марино Кавали, по поводъ пѫтуването му до Цариградъ къмъ 1550 година, се съобщава на републиката, че отъ турскитѣ земи се изпращали за Венеция всѣка година голѣми количества кожи и кордовани.[5])

---

[1]) Div. canc. т. 132 f. 237 сл.

[2]) „Item in Venegia in mano di Hilia di Luca scartigiero cordovani sei millia ducento corsini, rossi et negri et montonine accolorate trecento vinti, quali cordovani et montonine furono consegnate qui a Raugia ali detti compagni per mandarli a Vinegia da Ivan Radivoevich habitante in Lovce . , .“, п. т. f. 237 v⁰.

[3]) „. . . Item dichiaro che per le mani di s. Michele di Bobalio, ho mandato a Venetie, cordovani dua mille cinquanta“. Test. т. 41, f. 20 v⁰.

[4]) п. т.

[5]) Relatione del chiar^{mo} m. Marino Cavalli ritornato Ambass^{e} del Gran Turco Рѫкописъ въ Biblioth. Vittorio Emmanuele въ Римъ. Fondo Gesuit. № 402, fol. 232 V⁰.

Въ нотариалнитѣ книги на дубровнишката република отъ 1601 г. е регистрирано едно арбитражно решение между дубровчани, търгуващи съ кожи и други стоки въ Венеция, Анкона и българскитѣ земи, почти всички отъ градоветѣ Търново, Провадия, Варна, Пловдивъ, Плѣвенъ, Никополъ и др. Това съдружие, като изпращало кожитѣ въ Венеция, е сключвало осигурителни договори предъ нотариалнитѣ власти въ Венеция.[1])

Търговията на града Венеция съ Турция е била конкурирана успѣшно отъ предприемчивитѣ дубровнишки и анконски търговци, които почти монополизирали износа на кожи отъ българскитѣ земи. Но града Венеция, който ималъ политическия патронатъ надъ Дубровникъ, създавалъ не рѣдко голѣми стопански затруднения за неговитѣ поданици въ връзкитѣ имъ съ близки и далечни народи. Макаръ Венеция да била запазила за своитѣ подданици стопанскитѣ изгоди отъ връзкитѣ съ голѣмитѣ тържища — Цариградъ, Солунъ, островитѣ въ Срѣдиземно море и покрай малоазиатското крайбрежие, — тя твърде често е създавала пречки на дубровнишкитѣ експедитори на кожи отъ българскитѣ земи.

Още по-голѣми прѣчки създавала Венецианската република на анконскитѣ търговци въ левантскитѣ земи. Анконцитѣ били нападани на открито море отъ поданицитѣ на Венеция, като имъ заграбвали натоваренитѣ отъ тѣхъ кожи отъ черноморскитѣ пристанища и Дубровникъ. Предъ папата въ Римъ не рѣдко сѫ достигали подобни оплаквания на анконскитѣ търговци. Въ ватиканския архивъ сѫ запазени нѣколко молби на анконски поданици до папския кардиналъ отъ 1620 г., въ които се оплакватъ, че венециански поданици спирали тѣхнитѣ кораби и подъ предлогъ за плащане нѣкакви берии и такси имъ конфискували товаритѣ съ кожи.[2]) Забележителното въ тѣзи писма е, че анконскитѣ търговци съобщавали сѫщо и политически и стопански новини отъ Солунъ и Варна, което показва, че тѣ сѫ посещавали тѣзи мѣста, отъ гдето сѫ товарили и самитѣ кожи.[3])

Кожитѣ, които се изнасяли отъ българскитѣ пристанища за Венеция, се превозвали обикновено на дубровнишки кораби. Дубровнишката колония въ Венеция се грижила за осигуряването транспортитѣ, както и за намирането пазари на кожитѣ. Не по-малко сигуренъ пласментъ намирали дубровчанитѣ всрѣдъ многобройнитѣ еврейски търговци, живущи въ Венеция. Последнитѣ били въ непрекѫснати търговски връзки съ своитѣ сънародници въ Солунъ, Родосто, Цариградъ и въ всички по-голѣми български градове. Посрѣдници въ износа на кожи отъ българскитѣ земи за Венеция е имало дори и между турскитѣ търговци, които търгували съ нѣкои италиянски тържища[4]).

Голѣмото значение на венецианския пазаръ за българскитѣ кожи изпъкнало особено много при западане на дубровнишката търговия въ

---

[1]) „... e perche il detto Boglinni hà fatto far in Venetia sopra cori col istesso galione Favuritio una sicurta di ducati sette milla ducento ...“ Div. not. т. 130 f. 97 сл.

[2]) Писмо отъ Анкона отъ 24 септемврий 1620. Ватикански архивъ. Fondo Borg. I, 692 fol. 96—100.

[3]) Вж. по-горе стр. 81 заб. 6.

[4]) Div. not. т. 130 f. 113.

Турция презъ II-та половина на 17 в. На мѣстото на дубровчанитѣ въ българскитѣ градове и села се появили голѣмъ брой търговци отъ всѣкаква националность, които станали посредници въ износа на кожи за италиянскитѣ пазари. Значителна часть отъ този износъ преминавалъ чрезъ голѣми търговски фирми и представителства въ Цариградъ, Родосто, Солунъ и Варна, гдето броя на търговцитѣ отъ Германия, Австрия, Англия и Франция нараствалъ постоянно. Венеция заемала видно мѣсто между тия страни и нейнитѣ търговци проникваiли въ всички области на обширната турска империя, за да изнасятъ сурови кожи и кордовани.

Значението на Венеция за износа на български кожи поличава и отъ единъ докладъ отъ 1699 г. на дубровнишкия посланикъ въ Цариградъ — Лука Барка. Макаръ търговията на дубровчанитѣ въ Балканския полуостровъ — съ изключение на Русе и Цариградъ — да е била съвършенно замрѣла, посланикътъ предлага като средство за възобновяване тѣхната търговия основаване въ Цариградъ една кѫща съ значителни капитали, която да закупува редовно кожи и други сурови произведения отъ крайбрежнитѣ земи на Черно море, които да се изнасятъ на първо мѣсто за Венеция, Анкона и Дубровникъ[1]). Това не е могло да стане. Обаче, съ сигурность може да се предполага, че въ Венеция сѫ внасяни по това време значително количество кожи отъ българскитѣ земи чрезъ посредничеството на многобройни мѣстни търговци, които били въ тѣсни връзки съ самото население. Голѣмиятъ дѣлъ на Венеция въ търговията съ кожи се установява отъ многобройнитѣ документи, произходящи отъ 17 и 18 в., запазени въ държавния архивъ на Венеция[2]).

Най-голѣмиятъ пазаръ на българскитѣ кожи е билъ *Дубровникъ*. Обаче този градъ най-малко отъ всички други тържища се нуждаелъ отъ суровитѣ произведения на българското население. Дубровникъ е игралъ повече роля на посрѣдническо тържище, което е теглило въ продължение на повече отъ 500 години стоки отъ България, предназначени предимно за италиянскитѣ пазари. Малката република на Св. Влахъ всѣкога е представлявала ограниченъ пазаръ за българскитѣ произведения. Това си мѣсто на посрѣдникъ въ левантската търговия Дубровникъ е запазилъ въ продължение на вѣкове. Тази негова роля е била ясно отбелязана отъ съвременицитѣ на онази епоха[3]). Мѣстото, което заемалъ града Родосто по отношение износа на български кожи, далечъ не било сѫщото, което ималъ Дубровникъ. Кожитѣ, които закупували дубровнишкитѣ колонисти всрѣдъ българ-

[1]) „. . . veniamo al ultimo sopra la piazza di Constantinopoli qui si vole un capitale per fare fondo di una casa del negozio al meno dicati 25 milla con li quali si potesse fare un regiro annualmente per la riviere del marnegro da dove si potrebero provedere effetti con avantagio cioe cori di magio, cori buffali et cere tutto mercantie di esito questo negozio darebe a dito di havere corispondenza in Christianità tanto per Venezia quanto per Ancona e per Ragusi . . . Memoria, fasc. 37 № 1784.

[2]) Венециански държ. архивъ. Cinque Savii B. 349 № 121 B. № 371 № 39 B. № 393 № 221 и др. Сѫщо: Pelli Commercio; B. 391 № 62, 74; B. 368 № 40; сѫщо Turchia: bovini, B. 358 № 28 bis.

[3]) Презъ 1575 г. е пѫтувалъ отъ Венеция за Цариградъ Яковъ Соранцо, който разказва за Дубровникъ, че презъ него минавала главната търговия между западъ и Турция. ср. Matkovic, P. ц. с. Rad кн. 124 стр. 20.

скитѣ земи, били изпращани въ голѣмата си часть по сухо презъ Сърбия и Македония за Дубровникъ. Затова типичнитѣ форми на съдружия измежду дубровчанитѣ, ангажирани въ износа на кожи отъ Турция, е създаването по две търговски централи — едната въ Дубровникъ, а другата — въ нѣкой по-голѣмъ български градъ: София, Пловдивъ или Провадия. Докато отъ Дубровникъ сѫ били изпращани капиталитѣ и транспортнитѣ срѣдства, необходими за купуване кожитѣ и за тѣхното превозване, българскитѣ градове сѫ представяли добре организирани закупни централи. Дубровнишкитѣ колонисти били постоянно на пѫть и обиколка изъ българскитѣ села и паланки, за да закупуватъ кожи. Следъ като ги складирвали въ по-значително количество въ нѣкой градъ, съ първи по-удобенъ и евтинъ транспортъ тѣ ги експедирвали за Дубровникъ. Така сѫ постѫпвали всички дубровнишки колонисти. Износътъ по море презъ Варна или Родосто, макаръ да ангажирвалъ по едри пратки, се извършвалъ по рѣдко, понеже малцина дубровчани имали възможность да изнасятъ кожи по море. Нѣколко стотинъ дубровнишки колонисти отъ всички български краища изнасяли своитѣ стоки предимно по сухо. Едвали не всѣка седмица е тръгвалъ транспортъ отъ София за Дубровникъ.

Документитѣ, които се отнасятъ до износа на кожи за Дубровникъ, сѫ твърде изобилни. Още първитѣ дубровчани, които се заселили въ Турция презъ 15 в., търгували съ кожи. Нѣколцината дубровнишки колонисти отъ София, презъ това време изпращали стокитѣ си по сухо. Дори и по-късно, следъ организиране износа по море презъ Варна и Родосто, голѣмата часть отъ дубровчанитѣ сѫ използвали пѫтя презъ Нишъ за износа на кожи. Това се отнася както за експортьоритѣ на кожи отъ североизточнитѣ български земи, така и за тѣзи отъ София и Пловдивъ.

Единствениятъ източникъ, отъ който можемъ да установимъ съ приблизителность, доколко Дубровникъ е билъ посредническо тържище за продажба на кожи, е книгата на Рести. Благодарение подробнитѣ смѣтки, отбелязани въ нея, може съ сигурность да се каже, че голѣма часть отъ внасянитѣ въ Дубровникъ кожи сѫ били предназначени за други по-далечни тържища, предимно Анкона и отчасти Венеция. Макаръ не винаги да е означено въ книгата на Рести, кога кожитѣ отъ Дубровникъ сѫ били преизнасяни за Анкона, все пакъ даннитѣ въ това отношение сѫ достатъчни.

Презъ м. септемврий 1592 г. е отбелязано, че сѫ закупени 200 броя говежди кожи отъ разни търговци въ Разградъ и Силистра, които били превозени презъ Дупница и Гаргуре за Дубровникъ[1]). Вънъ отъ тѣхъ той доставилъ презъ 1591 и 1592 г. други 212 биволски кожи отъ Златица и Търново, които сѫщо изпратилъ по сухо въ Дубровникъ[2]). Голѣма часть отъ тѣзи кожи сѫ били експедирани за смѣтка на Андрея Рести въ Дубровникъ, който вършилъ по-голѣма часть отъ

---

[1]) „Cori bovini e vachini di nostro conto deve dare addi 25 Settembre aspri 4849 per costo di pezze 109 . . . aspri 4262 sono per vittura di pezze 529 da Silistra e Hrasgrad fina Dupnich e da Dubnich fina Gargure . . . aspri 8347 sono per vittura da Gargure a Ragusa di pezze 529 . . .“ Resti, f. 49.

[2]) п. т. f. 37.

своята търговия въ Силистра. Тази търговия Ресте извършвалъ на комисионни начала, като завѣрявалъ смѣтката си съ 3% отъ стойностьта на кожитѣ[1]). Презъ 1594 г. той изпратилъ за своя смѣтка отъ Силистра по Дунава презъ Никополъ и Ужице 400 говежди кожи въ две партиди, като задължилъ смѣтката съ стойностьта на кожитѣ, разноскитѣ и бериитѣ при товаренето имъ на кораби и превоза презъ Никополъ, Ужице до Дубровникъ[2]). Презъ сѫщата година е отбелязана друга пратка отъ кожи отъ Силистра, експедирани презъ 1597 г. за Дубровникъ по сухо по сѫщия пѫть. Кожитѣ били купени отъ Силистра, Кара Харманлукъ и др. Отъ Силистра по Дунава били изпратени 273 кожи. Тукъ били складирани и други 127 кожи, купени отъ Кара Харманлукъ и отъ други близки мѣста; тѣ всички, 407 на брой, били изпратени презъ Ужице за Дубровникъ. За превозъ на кожитѣ отъ Силистра до Никополъ е била платена кирия 719 аспри за 273 кожи, а отъ Никополъ до Ужице — по 7 аспри на кожа т. е. 2849 аспри. Отъ Ужице до Дубровникъ е била платена кирия 4,375 аспри[3]). Тѣзи кожи допълнително сѫ били изпратени за Анкона[4]). Презъ сѫщата 1594 г. сѫ били експедирани за Иероламо Ресте въ Дубровникъ по сѫщия пѫть и биволски кожи[5]). Биволски кожи били изпратени и презъ м. септемврий сѫщата година. Въ София били складирани отъ Костенецъ и други мѣста 241 кожи, а отъ Провадия — други 98. Отъ тѣхъ 341 кожи били натоварени и изпратени за Дубровникъ на името на Иероламо Ресте, съ нареждане да ги осигури и изпрати за Анкона[6]). Сѫщото предназначение имала и друга една пратка отъ волски и кюселинови (обработени въ гьонове) кожи презъ сѫщата 1594 г. Едновремено съ изпратенитѣ по сухо презъ 1594 г. кожи, били експедирани други 1102 броя говежди кожи по море презъ Родосто, адресирани за споменатия Андрея Ресте[7]). Последниятъ търгувалъ на тържища, които не сѫ ни известни всички. И той, обаче, както и другитѣ експортьори търгувалъ съ Анкона. Така изпратенитѣ му отъ Ресте презъ 1595 г. 282 биволски кожи били изнесени отпосле за Анкона[8]). Не е указано, где били изпратени изнесенитѣ презъ 1596—1599 г. за Андрея Ресте кожи, общо на брой 803 говежди и 37 биволски[9]). Въ Дубровникъ сѫ останали едва ли половината.

По-ясно заключение за мѣстото, което заемалъ Дубровникъ въ износа на кожи отъ българскитѣ земи, можемъ да извлечемъ отъ специалната партида за изнесенитѣ за Анкона стоки презъ годинитѣ

[1]) Addi detto aspri 2094 sono per la mia provigione di lor compra a 3 per cento . . ." п. т. f. 37.

[2]) п. т. f. 62.

[3]) „Cori bovini e vachini del anno passato deve dare addi ultimo Genaro aspri 7920 sono per pezze 132 di cori . . . addi detto aspri 4683 sono per pezze 58 . . . auti da Dimitrie Georgie di Cara-Harmanluck . . . aspri 719 sono per vittura di cori pezze 273 da Silistra a Nicopoli . . . aspri 2849 sono per vittura di pezze 407 da Nicopoli fino Usiz ad aspri 7 . . . aspri 4375 sono per vittura di pezze 407 da Usiz a Ragusa . . .", п. т. f. 64.

[4]) п. т. 64 V⁰.

[5]) п. т. 64.

[6]) п. т. 73.

[7]) п. т. 79.

[8]) п. т. 86.

[9]) п. т.

1589—1593. Близо 3/4 отъ внесенитѣ въ Анкона кожи сж минали презъ Дубровникъ по пжтя презъ Гъргуре[1]). Сжщо и презъ 1596—98 г. били изпратени по сухо презъ Дубровникъ кожи за Анкона[2]).

Презъ Дубровникъ сж изнасяни за Анкона и обработени кожи-кордовани. Не 2 януарий 1603 г. е била задължена смѣтката на Франческо Рести за изпратени нему 1320 кордовани презъ Дубровникъ за Анкона[3]).

Отъ тѣзи данни въ книгата на Рести се установява въ значителни подробности посредническата роля на дубровнишкия пазаръ въ износа на кожи отъ българскитѣ земи за италиянскитѣ тържища. Това, което се отнася за Рести, се отнасяло и за другитѣ търговци въ вжтрешностьта на страната, съ тази само разлика, че по-дребнитѣ търговци, които разполагали съ малки капитали и ограничени търговски връзки съ чуждитѣ пазари, доставяли кожитѣ въ Дубровникъ на посредници, които отъ своя страна ги преизнасяли за Анкона, Венеция и др.

Сравнително най-малко български кожи били изнасяни за *Генуа*. Макаръ жителитѣ на този старъ търговски градъ да сж били едни отъ първитѣ, които сж се опознали съ България и съ нейното народно стопанство още презъ XIII в.[4]), съ завладяването на Полуострова отъ турцитѣ, връзкитѣ на генуезцитѣ на изтокъ се коренно променили.

Следъ затварянето проливитѣ отъ турцитѣ и превръщане Черно море въ mare clausum, сж пострадали най-вече генуезцитѣ и венецианитѣ. Особено чувствително се отразило това върху търговията на генуезцитѣ, които придобили къмъ края на XIV в. пълна хегемония въ земитѣ по крайбрежието на Черно море. Както се знае прочутата и твърде изтощителна война — guerra di chioggia — между венециани и генуезци завършила съ пълната побѣда на последнитѣ. Генуезцитѣ монополизирали транспортнитѣ средства въ Черно море и тѣмъ единствено останало посредничеството въ износа на стоки отъ черноморскитѣ области на западъ. Българитѣ сжщо се примирили съ това ново положение и интереситѣ имъ ги заставили да сключатъ презъ 1387 г. търговски договоръ съ Генуа.

Нѣколко десетки години следъ това, обаче, се прекратило господството на генуезцитѣ на изтокъ, понеже турцитѣ постепенно ги измѣствали отъ черноморскитѣ дебушета, до като най-после съ превземането на Цариградъ тѣ затворили окончателно проливитѣ.

Дубровчанитѣ единствено имали възможность първи да проникнатъ въ Черно море. Тѣ завързали търговски връзки само съ българскитѣ и влашки земи. Генуезцитѣ почнали по-редовни стопански връзки съ турскитѣ земи едва отъ срѣдата на XVI в. Въ това отношение въ генуезкия държавенъ архивъ е запазена сравнително доста значителна търговска кореспонденция съ Цариградъ. Отъ нея разби-

---

[1]) п. т. f. 85.

[2]) п. т. f. 95, 115.

[3]) „Mandati di cordovani a la mita con Andrea di Resti in mano di Francesco di Resti di Ragusa deve dare addi 2 Genaro aspri 31,656 sono per costo e spese di cordovani 1,320 bianchi di qui mandatoli ... con Alexa Cramara e Jovanaz per mandarli in Ancona ...“ п. т. f. 194.

[4]) Вж. подробно моята статия „Търговскитѣ отношения между България и генуезцитѣ въ началото на XIV в.“ въ Известия на историч. д-во кн. 7—8.

раме, че главнитѣ артикули, съ които търгували генуезцитѣ, били кожи и манифактура. Забележителното е това, че тѣ подновили стопанскитѣ си връзки съ онѣзи мѣста, гдето два вѣка преди това сж били концентрирани голѣмитѣ имъ икономически интереси, — севернитѣ и източни брѣгове на Черното море, както и непосредственото крайбрежие около Цариградъ, Анхиало, Месемврия и Созополъ. Износътъ на кожи билъ все пакъ доста слабъ. Изнасяни сж били биволски, волски и конски кожи отъ Монкастро, Кафа и Анхиало. Въ едно писмо отъ Цариградъ отъ 1564 г. се казва, че сж изпратени извѣстия отъ Кафа за 2,000 цехини за кожи, закупени отъ Монкастро (Акерманъ) както и биволски и конски кожи за сжщо такава сума[1]).

Следъ внимателното преглеждане търговската кореспонденция въ генуезкия архивъ отъ 1560—1580 г. успѣхъ да намеря само едно търговско писмо, което засѣга търговията на генуезцитѣ съ българскитѣ земи. Това е едно извѣстие отъ Пера отъ 1564 г., съ което се съобщава за изпращането на вълна отъ Анхиало и Варна за Генуа[2]) До колко тази търговия на генуезцитѣ е била конкурирана отъ търговцитѣ отъ друга националность проличава отъ обстоятелството, че генуезцитѣ сж си служили въ значителна степень съ чужди транспортни средства. Въ споменатото писмо се говори сжщо, че били изпратени стоки отъ Пера за Анкона посредствомъ турски кораби. Достатъчни сж само тѣзи две обстоятелства,—че генуезцитѣ си служили съ чужди кораби и че обслужвали търговията на други италиански тържища — за да се заключи доколко тѣхната търговия презъ това време била западнала. Това, обаче, се отнася само до търговскитѣ имъ връзки съ българскитѣ земи. Не тъй е стоялъ въпроса съ търговскитѣ връзки на генуезцитѣ съ крайбрежнитѣ малоазиатски земи, островитѣ и Солунъ, гдето търговията имъ срещала голѣмата конкуренция на венецианскитѣ търговци.

Износътъ на кожи, който генуезцитѣ извършвали отъ българскитѣ земи, е билъ твърде ограниченъ, въ сравнение съ този на дубровчанитѣ. По-значителенъ пазаръ намирали кордованитѣ, или, тъй както ги наричатъ генуезкитѣ източници отъ тази епоха, булгарини[3]). Намъ

---

[1]) Генуезки държ. архивъ. Mazzo 1⁰ 1556—1563. Връзка II-ра. Писма съ дата 15. I. 1564 г. „me havissa da Caffa ali 24 Ottobre che have impiettatj li 2,000 zechinj in tante cuora di Monchastro et... li altri 2,000 in cora di buffalo ei cavialj..."

[2]) Ето и текста на цѣлото писмо: „Avendo fato per altra nostra intendere a V. S. como qui abiamo nolegiato uno galeone grosso turchescho per Anchona il quale a di Italia qui per tuto il mese di Agosto prosimo. Impero sopra tal navilio io ò noleggiato li quoia lanna et cavialli di ragione di V. S. li quali ridrizero in Anchona al suo comesso — imperò facio intendere a V. S. come sino al giorno di hoggi abiamo dato principio a carichar il quoia di ragione di V. S. li quali sono robba molto bella et bona et speriamo si vadagnera bene le lanna di Varnia et quella d'Achello non e anchor gionte ne mancho li cavialli subito giongon. Il tuto si mandara a buon ricapito dando aviso del tuto a V. S. Con gli p(ri)mi navillij spetiamo ne sia mandato buon numero di carta da scriver perche sono in inchiesta et bona suma di veluti genovesi non essendo questa per altro Idio nostro S^re di mal ne vardi. Di Constantinopoli adi 31 Luggio 1565 отъ Батиста Фераро. Намира се въ busta 4 на Lettere detll agente Ferari alla Ferari alta S^mo Rep^ca di G(enov)a.

[3]) Писмо въ сжщия архивъ отъ Цариградъ отъ 8. V. 1556 на Ferrari. Busta 2 № 2170 Връзка 3.—„abiamo nolegiatto sopra di essa quoia sechi bonj 243 et XXI di bufalo et XII bulgarini".

липсватъ каквито и да сѫ сведения какъ се е развивала търговията съ кожи между Турция и Генуа презъ 17 в. Въ генуезкия държавенъ архивъ не е запазено абсолютно нито едно търговско писмо за единъ периодъ отъ цѣли сто години (1566—1666). Писмата, които сѫ запазени отъ времето следъ 1666 год. засѣгатъ само голѣмата генуезка търговия съ Мала-Азия, островитѣ въ Срѣдиземно море и голѣмитѣ западно-европейски държави. Ако презъ това време сѫ се изнасяли български кожи, това е ставало чрезъ посредници, които имали своитѣ фактории въ по-голѣмитѣ градове на Балканския полуостровъ.

Б. Износъ на вълна.

Второ мѣсто между стокитѣ които изнасяли дубровчанитѣ отъ българскитѣ земи е заемала вълната. Кожи и вълна сѫ двата главни износни артикули на единъ народъ съ развито скотовъдно стопанство. Затова още най-старитѣ паметници ни даватъ сведения за този износъ. Въ дубровнишкитѣ документи се среща названието lana. Понѣкога е дадено е и името на селището и областьта отгдето се изнасяла вълната. Така въ търговската книга на Бенедето Ρести сѫ споменати изпратени за Дубровникъ lana di Slatiza, lana di Dobrucca и др.

Най-раннитѣ извори, които говорятъ за износъ на вълна отъ българскитѣ земи, сѫ отъ 16 в. Още първитѣ известия ни даватъ основание да предполагаме, че тази търговия била сѫщо тъй стабилизирана, съ установени пазари, както търговията съ кожи. Износътъ на вълна съвсемъ не билъ случаенъ. Вѫтре въ страната се оформили нѣколко центрове, гдето се складирала вълна за износъ. Още къмъ средата на 16 в. е имало редовни експортьори на вълна отъ Турция. Въ доклада на венецианския посланикъ въ Цариградъ Марино Кавало се установява, че къмъ 1550 г. отъ Турция се изнасяло само за Венеция всѣка година за около 230,000 дукати вълна, кожи, кордовани и др.[1]) Изглежда, че Венеция е била въ продължение на вѣкове главенъ пазаръ за вълна. Както въ споменатия документъ този артикулъ е поставенъ на първо мѣсто, тъй и отъ други извори въ дубровнишкия архивъ се потвърждава, че Венеция заемала видно мѣсто въ износа на вълна за дубровнишкитѣ търговци.

Отъ 90-тѣхъ години на 16 в. сѫ запазени по подробни сведения за износъ на вълна отъ българскитѣ земи. Въ търговската книга на Ρести сѫ споменати нѣколко вида и качества вълна: обикновена вълна (lana di Dobrucca, lana di Slatiza) пречистена, прана вълна — lana lavata. Среща се и фино качество стригана и пречистена вълна — lana tosata fina, както и съвсемъ нечиста — lana bruta.

Софийскиятъ търговецъ Ρести изнасялъ вълна за Дубровникъ още преди 1589 год. Въ края на 1590 год. той изпратилъ въ родния си градъ чрезъ Марино ди Ρести за 10,013 аспри вълна[2]). По сѫщото

---

[1]) „... e di la (Constantinopoli) da 230 milla in lana, salami, cuori, cordovani... Relazione del... Marino Cavalli retornato Ambassatore del gran Turco...“ Архивъ Vitt. Emanuelle, Римъ. Fondo Gesuit, № 402. fol. 232 v⁰.

[2]) Resti, f. 5.

време той записалъ едно вземане за изнесени 60 кантара вълна още презъ 1582 год. на стойность 16,173 аспри [1]).

Отъ повечето смѣтки разбираме, че вълната струвала средно по 500—600 аспри човала. Сѫщо къмъ края на 1590 год. сѫ отбелязани изнесени две други партиди финно качество, пречистена вълна: първата за 61,931 аспри [2]), и друга — за 68,213 аспри [3]).

Особено ценна по качество била вълната, която се изнасяла отъ Златица — lana di Slatiza. Тя се споменува не по-редко отколкото вълната отъ Добруджа. Презъ месецъ септемврий 1591 год. било изнесено отъ София и Златица фина качество вълна за 38,439 аспри [4]). Четири месеца по-късно е изнесена пакъ отъ тамъ друга партида за 9,903 аспри [5]). Тази партида е била преизнесена отъ Дубровникъ за Венеция за търговеца Джиовани ди Рести [6]). За разноски по този износъ сѫ похарчени близо половината отъ стойностьта на самата стока. Отъ София до Дубровникъ сѫ похарчени 3862 аспри [7]). Освенъ това търговецътъ Рести задължилъ стойностьта на стоката съ комисиона за себе си въ размѣръ на 3% [8]). Стойностьта на разноскитѣ за превозъ и осигуровка на стоката отъ Дубровникъ до Венеция или Анкона не сѫ дадени въ смѣтката, понеже Рести считалъ стоката за продадена въ Дубровникъ.

Въ книгата на Рести сѫ отбелязани изнесени партиди отъ Златица и презъ следващата 1592 г. Презъ м. августъ е била изпратена една бала златишка вълна за Дубровникъ на стойность 864 аспри [9]). По сѫщото време е изнесена и друга партида отъ 12 човала вълна на стойность 7808 аспри. Заедно съ разноскитѣ за превозъ и комисионна стойностьта на пратката се повишила съ 2583 аспри [10]). Смѣткитѣ по изпратенитѣ партиди вълна сѫ били уредени едва презъ 1595 год. Три години по-кѫсно Рести изнесълъ отъ София за Дубровникъ една голѣма партида вълна отъ 165 човала на стойность 79,998 аспри. За превозъ и хамали на стоката отъ София до Гаргуре и отъ Гаргуре до Дубровникъ заплатилъ други 26,559 аспри. За провизионна сѫщия си пресмѣтналъ още 3197 аспри или по 3% отъ стойностьта на вълната [11]).

Рести търгувалъ съ вълна до последнитѣ години на своето пребивание въ София. Той предприемалъ износъ на вълна и за чужда смѣтка, сѫщо както това вършилъ и въ търговията съ кожи. Презъ

---

[1]) „Lana di Dobrucca dell 82 deve dare addi ultimo Decembre (1590) aspri 16,173 per costo e spese di cantara 60...“ Resti, f. 6.

[2]) п. т. f. 8.

[3]) п. т. f. 10.

[4]) п. т f. 34.

[5]) Lana fina di qui et Slatiza di nostro conto deve dare addi 15 Settembre (1591) aspri 9,903 per costo e spese porta qui...“ п. т. 34.

[6]) п. т. 34 v°.

[7]) „Addi detto aspri 3,862 per ... conto di vittura e altre spese da qui a Ragusa п. т.

[8]) п. т.

[9]) п. т. f. 26.

[10]) п. т. 49 v°.

[11]) „1598. Lana fina tosata di qui deve dare addi 27 di Magio aspri 79,998 sono per costo e spese... in sacca 105... Addi 26 Luglio aspri 26,559 sono per vittura e spese a fachino... Addi 7 Luglio aspri 3,197 aspri 3,197 sono per mia provigione di lor compra a 3 per cento...“ п. т. 155.

1603 год. той изпратилъ за Дубровникъ на двама свои сънародници 94 човала вълна, фино качество. Последната била продадена за 125,780 аспри равни на 1572½ дубровнишки дукати[1]). Разликата между покупната и продажна цѣна на тази вълна била повече отъ двойна. Почти сѫщото количество вълна — 90 човала била закупена следующата година само за 47,000 аспри. Тя била доставена отъ с. Ботунецъ, Софийско и отъ Златица по разни цѣни. Тази, която била отъ Софийско, била нечиста вълна (lana bruta), поради това и цѣната ѝ била доста низка. Доставчици на Ресте сѫ били разни турци[2]).

Отъ даннитѣ въ търговската книга на Ресте се установява, че главенъ експортенъ центръ на вълна отъ българскитѣ земи е била подбалканската областъ отъ Златица до София, т. е. онѣзи мѣста, гдето най-много било развито скотовъдството. Най-близкото тържище на тази областъ билъ градътъ София. Поради това вълната, която обикновено Ресте изнасялъ за Дубровникъ, носила названията „софийска" и „златишка вълна".

Вълната била опакована въ голѣми човали (sacca). Кириджиитѣ пренасяли на единъ пѫть по нѣколко десятки бали. Най-голѣмитѣ партиди вълна, предназначени за износъ, не надминавали 100 човала. Ресте изнасялъ всичката вълна за Дубровникъ по сухо. Въ неговата книга нито веднажъ не е упоменато да се е изнасяла вълна презъ Родосто. Обикновено отдѣлнитѣ партиди се продавали на дубровнишкия пазаръ, гдето посредници я преизнасяли за Анкона и Венеция. Тъй като най-важния експортенъ артикулъ за Ресте сѫ били кожитѣ, съ износа на вълна сѫ били ангажирани мнозина други дубровчани въ София. Все пакъ Ресте ималъ средно не по-малко отъ ¹/₁₀ частъ отъ общия износъ на вълна отъ софийското тържище. Тукъ живѣли доста активни дубровнишки търговци, нѣкои отъ които образували сдружия, съ търговци, живущи въ Венеция и Анкона. Други имали тамъ само постоянни посредници. Изглежда, че Венеция, която внасяла най-много платове въ българскитѣ земи, е употребявала голѣмо количество вълна отъ български произходъ. Венецианскиятъ пазаръ представлявалъ главното тържище на вълна за всички области на Турската империя.

Значението на Венеция като първостепененъ пазаръ на вълна отъ българскитѣ земи се потвърждава отново отъ едно завещание отъ 1612 г. Пловдивскиятъ търговецъ Марко Раосавичъ, който търгувалъ съ София, Одринъ и други градове, поддържалъ постоянни търговски връзки съ Дубровникъ и Венеция. Заедно съ своитѣ съдружници той изнесълъ за Венеция само въ една пратка 119 човала вълна, смѣтката по която не била приключена въ момента, когато писалъ завещанието[3]).

---

[1]) „1603. Gio Gliegevic e Antonio Sulle deve dare addi 28 di Decembre aspri 125,780 per ducati 1,572½ sono per ritratto netto di sacca 94 di lana fina mandatoli per via di Ragusa..." Resti, f. 193.

[2]) „1604. Lana fina di qui deve dare addi 15 Giugno aspri 47,100 sono per... lana bruta in sacca 90 compra qui in Botunez e da Suliman Caus e per mano di Curt dalli Daut cini in Slatiza..." п. т. 195.

[3]) „le robbe e gl'effetti della compagnia sono sacca cento e dicinove di lana, mandate in Venezia..." Test. т. 55 f. 82 v⁰ сл.

Към̀ 1619 г. за софийскитѣ дубровчани се появили значителни мѫчнотии при износа на вълна отъ страна на конкурентитѣ имъ — еврейски търговци. Дубровчанитѣ били принудени да се оплачатъ на ректора и на съвѣтницитѣ на Републиката. Запазенъ е отговорътъ отъ Дубровникъ, както и едно специално писмо, адресирано до еврейската община въ София. Отъ тѣхъ разбираме въ подробности, въ какво се е състояло недоразумението. Дубровчанитѣ се оплакали отъ евреитѣ за пречкитѣ имъ въ търговията съ вълна, по поводъ на което било направено разследване. Установило се, че самитѣ дубровчани въ София не сѫ дѣйствували много разумно и задружно. Тѣхнитѣ предшественици винаги сѫ се спогаждали, както по между си, тъй и съ евреитѣ, на които оставяли да закупуватъ вълната само отъ две села — Горна и Долна Босниа. Цѣлата останала областъ била свободна за дубровчанитѣ, които не сѫ задържали нито на свои, нито на други търговци вълна, както нѣкои отъ дубровчанитѣ правили това по сетне. Дори единъ отъ тѣхъ, Джироламо Граси, се осмѣлилъ да издѣйствува позволение, само той да закупува всичката вълна отъ двете села, заради което трѣбвало да бѫде наказанъ. Въ Дубровникъ не били доволни, когато привилегиитѣ не ползвали цѣлата нация, а само отдѣлни дубровчани. Поради това било изпратено едно писмо до евреитѣ въ София, съ нареждане за напредъ тѣ да живѣятъ въ миръ съ дубровчанитѣ, като дѣйствуватъ и по отношение на вълната така, както въ предишнитѣ години и да се освободи вълната и другитѣ стоки, ако имало такива задържани. Сѫщевременно се заповѣдва на споменатия Граси да не си спужи съ разрешение за износъ само на свое име, ако сѫщия държи още на благоволението на Републиката[1]).

Подобно нареждание било изпратено и на софийската еврейска община, въ което се даватъ съвѣти да се придържатъ въ старата спогодба по износа на вълната. Настоявало се още евреитѣ да освободятъ задържанитѣ стоки на дубровчанитѣ[2]).

---

[1]) „A di 23 Luglio 1619. Alli mercanti della collona di Soffia nostri carissimi. Il Rettore di Ragugia col suo consiglio, e di Pregati.

Habbiamo inteso con piu lettere di una parte di voi gl'aggravij che dite di ricevere dagl'hebrei per occasione delle lane, ma troviamo dell'altra parte per l'essame fatto qui sopra tale differenza, che i mercanti nostri stati costi prima di voi, hanno con magior prudenza proceduto in tal particolare perche sempre sono stati percio indisparete, e sempre l'hanno accommodato di pieno, assignando a essi Hebrei le lane solamente de i due casali di Bosnia superiore, et inferiore, et le restanti di tutto il paese libero per loro, senza che per pertinacia habbino causato non solo a se, ma anco a gl'altri mercanti, retentione di altre lane, come alcuni di voi hanno fatto questa volta, ma che è peggio Girolamo ha ardito far impetrare cochiumo, che egli solo possa comprare tutte la lane di tutti due casali. per il che meritarebbe di esser castigato, impero che non ci contentiano, che i privilegij si vadano impetrando per nessuno in particolare, ma generalmente per tutta la natione. Pero vi imponiamo per particolare ordine, come anco habbiamo scritto à coteste sinagoghe, che per l'avvenire debbiate con loro viver in pace, e amorevolmente servando in materia delle dette lane, tanto per il presente, quanto per gl'altri venturi quello che fin qui si è osservatto, attendendo, che subito siano liberamente le lane, e altre robbe che percio potessero esser state rittenute e commandando al detto Grassi, che del sudetto cochiumo a suo nome impetrato, non si debba servire per quanto tiene sara la gratia nostra. State sani". Lett. e com. т. 43 f. 168.

[2]) п. т. f. 168 v^0.

Отъ тѣзи два документа, които засѣгатъ търговията съ вълна на дубровчанитѣ въ София, разбираме, че почти цѣлия експортъ на вълна билъ въ тѣхни ржце. Евреитѣ имали право да изнасятъ вълна само отъ две села. За други търговци — турци и българи — не става и дума. Между дубровчанитѣ, обаче, се явили недоразумения поради опититѣ на нѣколцина отъ тѣхъ да получатъ съ помощьта на турскитѣ власти изключителното право да изнасятъ само тѣ вълна. Това довело не само до взаимни пречки въ търговията, но дало поводъ на евреитѣ да развалятъ старата спогодба за разпределение обектитѣ на тѣхната стопанска дейность и да задържатъ нѣкои стоки на дубровчанитѣ.

Монополътъ, който дубровчанитѣ отъ София имали въ износа на вълна се дължалъ на обстоятелството, че тѣ успѣли да осигурятъ постояни пазари на сжщата въ Венеция и Анкона. Тѣхнитѣ връзки въ тѣзи италиянски тържища не били случайни. Тамъ тѣ имали значителенъ брой колонисти, всѣки отъ които ималъ установенъ видъ търговия и опредѣлени лица, съ които търгувалъ въ продължение на десятки години съ българскитѣ земи.

Споменатитѣ недоразумения между дубровчанитѣ въ връзка съ износа на вълната се изгладили следъ намѣсата на дубровнишкия съвѣтъ. Въ едно писмо на цариградскитѣ посланици отъ сжщата тази епоха се вижда, че износа на вълна заемалъ пакъ второ мѣсто въпреки честитѣ пречки на турскитѣ власти въ общия износъ на стоки.[1])

За износа на вълна презъ 30-тѣхъ години на 17 в. имаме по интересни сведения въ завещанието на Павелъ Боглиевичъ, софийски търговецъ. Той търгувалъ съ Цариградъ, Дубровникъ, Анкона и Венеция гдето ималъ свои постоянни представители при износа на стоки. Специално въ Венеция той поддържалъ непрекъснати търговски връзки. На първо мѣсто той изнасялъ въ Венеция вълна. Въ завещанието си той споменалъ за непрегледана смѣтка съ Антонио Риги относно изпратенитѣ му около 126 човала вълна. За смѣтка на тази вълна той теглилъ една менителница срещу Джиовани Петки въ Венеция. Вълната която той изнасялъ въ Венеция, била купена на самото мѣсто по 5 талера кантаря. Въ тази пратка имало и 5 човала вълна, изпратена въ Цариградъ на името на посланика Джакомо Бобали.[2])

Завещательтъ споменува за други свои задължения въ връзка съ износа на вълна. Той дължалъ на Августино Тудизио въ Цариградъ 323 талера по една полица. Последниятъ отъ своя страна му дължалъ

[1]) „. . . habbiamo havuto una lettera dalli nostri mercanti di Soffia, nella quale si dolevano gravemente contro Cadi di Soffia perche non li lassava estrar liberamente le robbe merçantili . . . cioe, che possano estrare là liberamente cuori bovini, buffalini, cordovani, lane, cera, e pelami d'ogni sorte . . . Писмо на Ben. Ghetaldi e Dom. Menze отъ Цариградъ fasc. 44, № 1818.

[2]) „E perche io . . . ho fatto da sacca da cento e vinti sei poco meno, ò piu, non ricordandomi al presente l'apunto numero, li quali ho inviato verso Ragusa à Antonio Righi, quali lane io ho fatto per conto, et à denari di detto Antonio, di quali denari mi ho valso à cambio qui in Sofia, e fatto tratte per conto di detto Antonio a Gio. Petchi in Venetia, à quali cambij mi rimetto, la lana a me costava il primo costo al loco à taleri cinque in taleri il cantaro . . . Nella detta lana sono sacca cinque quali ho comprato, et mandato per conto di Illmo s. Jacomo Bobali ambassatore in Constantinopoli . . .“ Test. т. 61, f. 38 V^{0} сл.

една сума за увеличение стойностьта на вълната, която той му удобрилъ при получаване стоката въ Анкона.[1])

Отъ 1639 г. е запазено едно писмо отъ София, съ което колонията докладва въ Дубровникъ, че двамина дубровчани Матео ди Николо и Стефано ди Пиетро сключили договоръ съ Трояно Форнари за доставка на извѣстно количество биволски кожи и вълна, за която цѣль получили отъ последния и капаро.[2]) Продавачитѣ, обаче, не устояли на договора и сключили сдѣлка за сѫщата стока съ другъ търговецъ — Трояно Миловацъ. Колонията се възпротивила на тази сдѣлка и не искала да позволи да се даде стоката на новия купувачъ, като глобила и двамата продавачи съ по 100 талера.[3])

По-точни данни за износътъ на вълна отъ София се намиратъ въ едно обширно писмо на софийската колония на дубровчанитѣ отъ 1646 год. Въ него тѣ се оплакватъ отъ голѣмитѣ затруднения, които срещали въ търговията и отъ тежкитѣ данъци и берии, които плащали на турцитѣ и за поддържане църквата. Печалбитѣ, обаче, сѫ били много малки. Специално търговията съ вълна не била много доходна. Ежегодно тѣ не могли да изнасятъ повече отъ 2500 човала вълна отъ който износъ колонията получавала доходъ между 12—13,000 аспри.[4]) Забележителното въ това писмо е, че специално за износа на вълната не се казва, че дубровчанитѣ сѫ имали въ свои рѫце само часть отъ износа на този артикулъ, както това е казано относно кожитѣ. Отъ това се подразбира, че близу цѣлия износъ на вълна отъ софийското тържище билъ въ рѫцетѣ на дубровчанитѣ. Това е едно потвърждение на цитиранитѣ по-горе нареждания на дубровнишкия съветъ, съ който се изгладили недоразуменията между дубровчани и евреи съ цѣль да се запази изключително за тѣхъ си цѣлия износъ на вълна.

Това мѣсто, което заемали дубровчанитѣ въ износа на вълна, тѣ не успѣли да задържатъ за дълго. Причини за това имало нѣколко. На първо мѣсто това сѫ били постояннитѣ турски произволи. Оплакванията на дубровчанитѣ въ това отношение не само не намалявали, но обратно. Въ връзка съ общия упадъкъ на дубровнишката търговия въ Балканския полуостровъ намаляли значително доходитѣ на турцитѣ отъ сѫщата. Търговци отъ най различна народность постепенно измѣствали дубровчанитѣ, и турцитѣ не били въ състояние сами да пазятъ тѣхнитѣ стари привилегии и монополни права въ износа на нѣкои стоки. За да получаватъ повече пари и дарове, турцитѣ прибѣгнали къмъ едно систематично увреждане интереситѣ на дубровчанитѣ. Така тѣ постѫпвали въ всичкитѣ области, разположени по протежения на дългия пѫть отъ българскитѣ земи за Дубровникъ. Още въ едно писмо.

---

[1]) п. т.

[2]) „Et perche havendo comparso d'avanti di noi mercanti della colona di Soffia Troiano Fornari e lamentandosi qualmente havendo fatto il contratto con Matteo di Nicolo e Steffano di Pietro di alcuna partita di buffali et lane come mostro per li scritti fatti fra di loro e dattoli la capara di tanti denari . . .“ Писмо отъ 6. V. 1639 г. Fasc. 90.

[3]) п. т.

[4]) „. . . Qui tuto il negotio non fa anuelmente dieci in duodeci milia cori delli quali prende la colona cori 5 in 6 milla fa di piu lana dua milla cinque cento sacca di lana delli quali prende la colona aspri 12 milla in 13 milla . . .“ Писмо отъ м. августъ 1646 отъ София; fasc. 90 № 2219.

отъ 1638 г., изпратено отъ София до Републиката, дубровнишкитѣ посланици съобщаватъ, че тѣхнитѣ сънародници въ Прокупле се оплакали отъ действията на назъръ-бея въ Скопие. Последниятъ задържалъ и запечаталъ безъ всекакво основание вълната, която дубровнишкитѣ търговци били приготвили за износъ.[1]) За да се избегнатъ всекакви произволи отъ страна на турцитѣ и въ това отношение, посланицитѣ съвѣтвали търговцитѣ да не позволяватъ на чужди търговци да изнасятъ вълна подъ дубровнишко име.[2])

За голѣмия износъ на вълна отъ скопската область сведенията сѫ доста изобилни. Мнозина пѫтешественици, които минавали презъ 16 и 17 в. презъ Скопие споменуватъ за този износъ. Когато по-късно, къмъ края на 17 в., дубровнишката търговия западнала съвсемъ почти въ всички области на полуострова, тогава Лука Барка, като посланикъ на републиката въ Цариградъ, далъ обширенъ докладъ за възможноститѣ отъ възстановяване на тази търговия. Специално за износа на вълна той предвиждалъ следнята възможность: „Да се основе една търговска кѫща въ Прищина и Нови-Пазаръ за търговия съ вълна, като се държи връзка и съ другитѣ пазари и споредъ консумацията на вълната ще се действува на пазаритѣ въ Венеция, Анкона. . . И за да се държатъ разумни цени, тѣзи които работятъ тази търговия сѫ длъжни да внимаватъ много. За да бѫдатъ винаги задружни и въ съгласие, въ тази работа трѣбва да има единъ шефъ на търговията, който да бѫде много предпазливъ при покупката на вълната и да държи постоянни нейнитѣ цени т. е. при покупката на голѣмитѣ партиди. . . . Ако се постави по другъ начинъ тази търговия съ вълна тя не би могла да вирѣе и затова трѣбва да се задоволимъ съ часть отъ онези партиди, които биха могли да се съединятъ. . . . Досега тази търговия е била отправяна за Дурацо, и за да я върнемъ къмъ нашата страна трѣбва да се постѫпи тактично“ [3]).

Този докладъ на дубровнишкия посланикъ не можалъ да подпомогне за възстановяване дубровнишката търговия въ югозападнитѣ области на Балканския полуостровъ. Венеция успѣла отново да отклони износа на стоки презъ Драчъ, като изолира посредническата роль на дубровнишкитѣ търговци.

---

[1]) „. . . arivamo in Procupie dove si lamentarno i nostri mercanti che il Nazor beg di Uscopia chi haveva ritenuto e sigilato la lane...“ Писмо отъ София на L. Sorgo e Gio Menze отъ 28. VI. 1638 fasc. 89 № 2215.

[2]) п. т.

[3]) „. . . Per il stabilimento del negozio di lane si deverebbe fermare casa in Prischina et Novo Pasaro per tenire corrispondenza di altre piazze circonvicine et secondi il consumo che delle lane si farebbero in Venezia et Ancona non si potrebbero regolare a fare la vicette e tenire prezzi ragionevoli et quelli che sarano sopra questo negozio della lana si guardino bene et per esser sempre uniti et di accordo, che anchora in questo affare debba essere un capo del negozio et andare molto cauto nel comprare la lana et stare fermo sopra li prezzi deli dette lane cioé per quelli che si comprano a partite grosse... non potra susistere tal negozio di lane, et bisogna contentarsi nelli principii di quelle partite che si potranno radunare senza andare con furia mentre si sono instradate tali lane per via di Durazzo e per stornarli per il paese nostro bisogna andare con dovezza...“ fasc. 37 № 1784. Memoria на Л. Барка отъ 1699 г.

В) Износъ на восъкъ.

Износъ на восъкъ отъ България е ставалъ още преди X в. Има положителни сведения, че Цариградъ е билъ презъ това време голѣмъ пазаръ на медъ отъ България.[1]) Не може да не се предполага, че едновременно съ него е изнасянъ и восъкъ, който билъ толкова много нуженъ на многобройнитѣ цариградски църкви и монастири. Изобилието на медъ и восъкъ въ България презъ цѣлото средновѣковие се дължало отчасти на славянското население, което се занимавало твърде много съ пчеларство. Презъ 13 и 14 в. восъкътъ, който се изнасялъ отъ България — сега zagora — билъ много добре извѣстенъ на близки и далечни пазари. Пегологи, италиянски писатель на 14 в., като описва търговията на земитѣ край Черно и Средиземно море, твърди, че восъкътъ изнасянъ отъ България билъ най-добрия по качество въ цѣлия Балкански полуостровъ[2]). Това се потвърждава отъ нѣкои документи, находящи се въ генуезкия държавенъ архивъ. Въ книгитѣ за разноскитѣ на републиката отъ 1340 г. се вижда, че восъкътъ отъ Загора се ценилъ повече отъ този, изнасянъ отъ Пера и ималъ сравнително по-голѣмъ пазаръ въ Генуа[3]). И отъ други извори на сѫщата епоха се потвърждава, че восъкътъ, изнасянъ отъ земитѣ на Балканския полуостровъ, намиралъ сигуренъ пазаръ и въ по-малкитѣ градски републики въ Италия[4]).

Сигурно е, че единъ вѣкъ по-късно, съ заселването на дубровчанитѣ въ Турция, този цененъ артикулъ на българскитѣ земи станалъ отново предметъ на постояненъ износъ за близки и далечни пазари. Първитѣ подробни сведения за този износъ датиратъ отъ 1590 г. Въ търговската книга на Ресги отъ София научаваме, че за Дубровникъ се изнасялъ восъкъ отъ София и Търново. Още на стр. 8 е отбѣлязано въ края на 80-тѣхъ години на 16 в. едно салдо отъ 17,544 аспри за изнесенъ „жълтъ восъкъ“ [5]). Презъ м. януарий 1592 г. Ресги е купилъ отъ Аврамъ Никовъ отъ Търново 72 оки жълтъ восъкъ по 30 аспри оката, или всичко за 2160 аспри[6]). Презъ 1600 г. сѫщиятъ Ресги, въ съдружие съ другъ търговецъ, закупилъ въ София едно голѣмо количество восъкъ, повече отъ 16 кантара за 40,808 аспри. Цѣната на този восъкъ била около 58 аспри оката.[7]) Този восъкъ е билъ изнесенъ впоследствие отъ Джиовани Ресги въ Дубровникъ, който отъ своя страна го осигурилъ и преизнесълъ за Анкона.

---

[1]) Вж. подр. моята статия „Извѣстие за бълг. търговия въ Цариградъ презъ X в,“ въ Изв. на истор. Д-во кн. VI стр. 195 сл.

[2]) „... Cera Zagora é la migliore cera che discenda in Romania...“ Pegolotti, Della mercatura, Firenze 1766 стр. 26.

[3]) „... Recepimus in pani 18 cera di Zagora cantare 73 et libres 23 prezio de libres 10 et soldi 5 pro cantaro in ratione dictae cere und vobis computata ripa et la tasa ascendunt in suma libre 7,597 soldi 0 denari 9“ Massaria т. I-a. 1340 f. 23 v⁰. За цената на восъка отъ Пера п. т. 77 v⁰, 127, 132 и др. Генуезки държ. архивъ.

[4]) Enrico Bensa, Francesco di Marco da Prato. Notizie e documenti sulla mercatura italiana del sec. XIV, Milano, 1928 стр. 406.

[5]) „Cera giala deve dare adi ultimo Decembre (1590) aspri 17,544 ...“ Resti, f. 8.

[6]) „Cera giala deve dare addi 23 Genare (1592) aspri 2,160 per ... oche 72 havuti da Abram Nicov da Turnovo ad aspri 30 l'occha“ п. т. f. 43.

[7]) п. т. fol. 157.

За превозъ отъ София до Дубровникъ било платено на кириджиитѣ 2,300 аспри. Въ Дубровникъ били платени, освенъ това, остатъкъ отъ разноскитѣ за превозъ, градско мито (dazio), за изчистване на восъка и за осигуровка до Анкона 2,254 аспри[1]). Споменатитѣ разноски за biancatura показватъ, че восъкътъ се подлагалъ въ Дубровникъ на очистване отъ дългия транспортъ — изобщо подобрявало се е качеството му съ цель въ Анкона да се получи по-висока цена за него.

Восъкъ презъ София за Дубровникъ се изнасялъ сравнително малко. Отъ североизточния край на българскитѣ земи преди това се изнасяло много повече въ продължение на вѣкове. Градътъ Варна билъ главния експортенъ пунктъ за износъ на восъкъ и кожи по море за Анкона. Вѣроятно поради това въ книгата на Ресги се среща по-редко износъ на восъкъ отъ София. Освенъ това турскитѣ власти често създавали голѣми пречки на софийскитѣ търговци за износъ на каквито и да било стоки за Дубровникъ. Така, въ едно писмо на дубровнишкитѣ посланици въ Цариградъ, изпратено близо 20 години следъ като Рести напусналъ София, се съобщава, че турскиятъ кадия въ София не позволявалъ на дубровчанитѣ въ този градъ да изнасятъ свободно стоки. Това било противно на даденитѣ имъ привилегии. „Тѣ могатъ — казва се въ писмото — да изнасятъ свободно волски и биволски гьонове, кордовани, вълна, восъкъ и кожи отъ всѣкакъвъ видъ“ [2]). Изброениятъ редъ на стокитѣ, повидимому, отговарялъ и на реда имъ въ износа. Първо мѣсто въ общия износъ на страната заемали говеждитѣ кожи. Восъкътъ билъ на предпоследно мѣсто, което отговаряло на стопанската структура на българскитѣ земи и на производителностьта на самото население. Пчеларството презъ това време редко било единствена стопанска дейность на отдѣлното домакинство.

Въ едно писмо отъ Русе отъ 1676 г. се научаваме, че и отъ Видинъ се изнасяло восъкъ за Дубровникъ. Този износъ, сѫщо, срещалъ спънки отъ страна на мѣстнитѣ турски власти[3]).

2. Вносъ.

А. Манифактурни стоки.

Дубровнишкитѣ търговци били презъ 16 и 17 в. главнитѣ импортьори на манифактурни стоки за българскитѣ земи. Още къмъ края на 15 в. тѣхнитѣ стоки завладѣли пазаритѣ въ София, Пловдивъ, Видинъ, Търново и Никополъ. Нѣколко десетки години следъ това дубровчанитѣ заседнали въ Провадия и Силистра, които градове до края на 17 в. останали главни стоварища на всѣкакъвъ родъ платове и материи. Такива стоки дубровчанитѣ сѫ внасяли въ България още въ

---

[1]) „1601. Mandato di cera in mano di Gio di Ragusa deve dare addi 20 Decembre aspri 21,350 per costo e spese di cant. 16 41. 156 di cera mandatoli alla mitta con Piero Andrea Resti per il passato con Seculo e Giura cramari.

1602. Addi 2 Genaro aspri 720 per vittura nostra parte . . . 1603. Addi 28 Decembre aspri 2254 per resto di vittura e dazio e in biancatura e sicurta da Ragusa in Ancona . . .“ Resti, f. 180.

[2]) Вж. по-горе стр. 153, заб. 1.

[3]) Вж. по-горе стр. 111, заб. 3.

13 в. — презъ времето на царь Михаилъ Асенъ[1]). Само поради липса на условия за заселване на тѣхни колонисти въ страната дубровнишкитѣ манифактурни стоки не могли да овладѣятъ тогава българския пазаръ. Заселването полуострова отъ турцитѣ къмъ края на 14 в. засилило бързо и въ значителна степень вноса на такива стоки, тъй като тѣ съставлявали главната консумативна маса на скѫпи дамаскови и копринени материи. Въ дубровнишкия архивъ има документи, отъ които се установява, че дубровчанитѣ още презъ 1411 г. сѫ посѣщавали българскитѣ земи, гдето пласирали своитѣ стоки[2]). Запазени сѫ сѫщо не малко материали относно систематичното даряване на разни турски власти съ всѣкакъвъ родъ скѫпа манифактура. Турцитѣ донесли съ себе си на полуострова голѣмъ разкошъ въ кѫщната обстановка и облѣкло, свойствена на всички ориенталски народи. До последнитѣ години на своето пребиваване въ българскитѣ земи дубровчанитѣ сѫ били длъжни да даряватъ съ скъпи материи разнитѣ турски власти, като се почне отъ градскитѣ кехаи и чауши и се стигне до великия везиръ и султана. При всѣко отнисане на данъка, който дубровчанитѣ трѣбвало ежегодно да представятъ на Високата порта, тѣ били длъжни да отнесатъ и многобройни дарове. Споредъ сведенията на съвременицитѣ на онази епоха стойностьта на тѣзи дарове достигала размѣра на самия данъкъ. Това се отнася само до двора на султана[3]). Колкото за даровeтѣ, пращани на провинциалнитѣ турски власти, въ Дубровникъ сѫ запазени много писма отъ София, Пловдивъ, Силистра и други градове, въ които дубровчанитѣ се оплакватъ отъ голѣмата алчность на разнитѣ турски кадии, чауши, назъръ бегове и пр., които искали все по-голѣми и по-голѣми дарове въ скѫпи платове, материи, сребърни чаши и пр. Въ нѣкои мѣста колониститѣ се оплаквали, че отъ всѣка партида манифактура, която тѣ доставяли отъ Дубровникъ, турцитѣ взимали една часть въ видъ на принудителенъ даръ. Постояннитѣ пречки, които правили при износа на стоки се дължи главно и изключително на тѣхната алчность за пари и дарове, давани отъ внасянитѣ скѫпи платове.

Вносътъ на манифактурни стоки по количество и стойность заемалъ повече отъ ¾ отъ общия вносъ на дубровчанитѣ въ българскитѣ земи. Въ това отношение тия търговци играли сѫщата роля, както тая при износа. Дубровчанитѣ се явявали като главни посрѣдници за пласиране венецианска, флорентийска и анконска манифактура въ всички области на Турската империя. Платове и материи, дубровнишка фабрикация, се пласирали твърде малко, още повече, че това производство било твърде ограничено. Дубровникъ е билъ по скоро търговски градъ отколкото промишленъ центъръ. Въ това отношение дубровчанитѣ

---

[1]) Вж. договора между Дубровникъ и царь Михаилъ Асенъ отъ 1253 г. Съ него търговцитѣ добили право да внасятъ въ България за продань между другитѣ стоки още и „злато, сребро, свите и златьне поставѣ" . . . Monum. Serb. стр. 37. Тукъ подъ свита се разбиратъ всѣкакъвъ родъ платове и материи.

[2]) Въ Lettere e comissione de Levante се даватъ презъ м. мартъ 1411 г. нареждания относно единъ дубровчанинъ, който умрѣлъ въ българскитѣ земи. Lett. e com. т. а. 1411—1416. fol. 3 V⁰ „el qual se dixe esser morto in le parte di Bulgaria . . .".

[3]) Вж. стр. 8, заб. 2.

заемали най-видно мѣсто като посредници между Изтока и Запада презъ 15—17 в. Както ще видимъ по долу, тѣ сѫ предприемали доставки на манифактурни стоки за българскитѣ земи дори отъ Холандия.

Манифактурнитѣ стоки, които дубровчанитѣ доставяли въ Турция, сѫ били нѣколко вида. Многобройни документи отъ дубровнишкия архивъ споменуватъ carisee, rasi, damaschi и нѣколко сортове panni, между които на първо мѣсто били венецианскитѣ и дубровнишки платове. Карисеитѣ (фр. créseau, cariset, carisel, англ. kersey) сѫ били дебели вълнени платове отъ рода на абитѣ. Били фабрикувани предимно въ Англия и Холандия[1]). Карисеитѣ били доста разпространени въ всички български земи. Най-първо карисеитѣ сѫ споменати презъ 1547 г. въ единъ договоръ за съдружие между търговци отъ София и Дубровникъ. Отъ последния градъ били пратени 30 топа карисеи на името на Димитъръ Петровичъ въ София[2]). Петнадесеть години следъ това сѫ били изпратени за сѫщия градъ 90 топа карисеи[3]). Отъ 1588 г. е запазена една осигуровка за една бала карисеи, изпратена по сухо отъ Дубровникъ за София[4]). Друго едно съдружие между дубровчани, търгуващи въ София, имало презъ 1598 г. на складъ значително количество отъ тия платове[5]).

Твърде подробни и доста обширни сведения за вноса на карисеи намираме въ търговската книга на Рести. Този дубровчанинъ, изглежда, внасялъ въ София най-много отъ тия платове. Тѣ съставляватъ по стойность близо половината отъ всички манифактурни стоки, пласирани отъ него въ вѫтрешностьта на българскитѣ земи.

Докато за другитѣ манифактурни стоки, които се споменаватъ въ книгата на Рести, е означенъ техния произходъ, за карисеитѣ не е казано нищо. Има само подробни указания, че мнозина дубровчани експедирали такива стоки за Турция. Рести е търгувалъ съ карисеи не само за своя смѣтка, но и за смѣтка на други свои сънародници. Отворени сѫ партиди за карисеи отъ Никола Бона[6]), Иероламо Рести[7]), и други. Отъ това би трѣбвало да заключимъ, че тѣзи дубровчани или сами сѫ били производители на карисеи или, че тѣ за своя смѣтка сѫ ги закупували отъ по-далечни тържища. Първото предложение, обаче, е доста съмнително, понеже нѣкои отъ тѣзи дубровчани сѫ извѣстни само като търговци и посредници въ търговията на Рести. Извoритѣ не сведочатъ за други манифактурни стоки, произвеждани въ Дубровникъ и продавани въ Турция освенъ т. н. panni ragusei. За произхода

---

[1]) „Sorte de grosse étoffe de laine, croisée dans le genre de la serge et velue des deux côtés, que l'on employait autrefois pour la confection des vêtements et des housses de lit. Les beaux creseaux se tiraient en France et en Hollande" Gr. Encyclop, vol. 13 p. 334.

[2]) „. . . ducati ducento settanta uno per pezze trenta di carisee prese a credenza et mandate a Dimitar Petrovich che sta in casa de detti compagni in Sophia." Div. can. т. 132 f. 235 сл.

[3]) „. . . vi mandiamo balle dieci, nelle quali sono novanta pezze di carisee a pezze nove per balla . . . Lett. e com. т. 28 f. 176 V⁰.

[4]) Sic. e noleg. a. 1 588 fol. 129 V⁰ сл.

[5]) Div. not. т. 129 f. 21 v⁰ (отъ края на тома).

[6]) Resti f. 160, 168, 182.

[7]) п. т. 163.

на карисеитѣ единствени достовѣрни сведения можахме да откриемъ въ предпоследнитѣ страници отъ счетоводната книга на Рести. Следъ като сѫ отбелязани въ продължение на 10 години многобройни сдѣлки съ карисеи едва за 1602 година е посоченъ произхода на този видъ стоки. Презъ тази година Рести заплатилъ 292 дуката за превоза на 12 бали карисеи отъ Остенде до Венеция, предадени на сънародника му Бернардо ди Нале[1]). Очевидно е, че голѣмата часть отъ карисеитѣ, които Рести продавалъ въ София и другитѣ български градове и села сѫ били холандска стока. Това се потвърждава и отъ други документи отъ средата на 16 в. Измежду останалитѣ стоки въ склада на дубровчанина Джиорета Андричъ, търгуващъ въ Пловдивъ и София презъ 1556 г., сѫ споменати. „Calisee di Fiandra" — фландрийски карисеи[2]). Отъ сѫщото произхождение сѫ били карисеитѣ, продавани отъ повечето дубровчани, търгуващи изъ българскитѣ земи.

Източницитѣ споменуватъ освенъ карисеи отъ Фландрия, такива отъ Солунъ и Анкона[3]). Между стокитѣ на споменатия търговецъ отъ Пловдивъ сѫ отбелязани „calisee da donne di panno di Solunichio"[4]). Възможно е подобни карисеи да не сѫ били фабрикувани въ Дубровникъ. Затова, обаче, конкретни сведения нѣма.

Фландрийската манифактура била извѣстна още презъ среднитѣ векове. Тя имала пазаръ въ всичкитѣ страни и се особено ценѣла. Докато презъ 14 в. посредници за България сѫ били венецианитѣ и генуезцитѣ, следъ заселването на турцитѣ такива сѫ били вече дубровчанитѣ. Венецианитѣ продължили своя вносъ на холандска стока, обаче, това ставало предимно чрезъ Цариградъ и Солунъ. Сѫщата роль, въ по-ограниченъ размѣръ, играли и генуезцитѣ.

Карисеитѣ се продавали на цѣли топове. Понеже имали низка цена, тѣ се продавали въ по-голѣми количества. Рѣдко е отбелязана нѣкоя сдѣлка за продажба на отдѣлни аршини платъ. Такива сѫ ставали само за онѣзи партиди, които сѫ били часть, остатъкъ, или само парче отъ цѣло парче карисея. Дубровнишкитѣ архиви наричатъ такива остатъци — scavezato[5]) или carisee in cavezzi[6]). Въ едно завещание на единъ пловдивски търговецъ отъ 1614 г. се говори за една карисея нарезана (scavezata) по на 5 лакета[7])

Обикновената мѣрка за карисеитѣ била лакътъ (аршинъ) — bracio, както е било това и за другитѣ платове. Тѣ се продавали по цѣли

---

[1]) „1602. Addi 12 Decembre aspri 23,873 per duc. 292. 2. 9 ad aspri 80 il ducato, sono per la condota di balle 12 di calisee de Ostende a Venezia come per la suo conto delle Redi di Mateo Lederj hauti per mano di Bernardo di Nalle qual li face boni a detto Lederj creditor deto . . ." fol. 178.

[2]) „ . . . calisee di Fiandra d'ogni colore braccia trecento venti cinque . . . Div. not. т. 115 f. 96.

[3]) Resti, f. 84.

[4]) Div. not. т. 115 f. 96.

[5]) „ . . . aspri 1,360 per braccia 26 ad aspri 85 di carisee azure che scavezarno" Resti, f. 80.

[6]) п. т. f. 191.

[7]) „ . . . Item ancora che sia indubitato dal signor Ladislavo di Bona et delli altri pezze diciotto di carigie, della quali si ha venduto pezze dua e altre due scavezate si ha tagliato da braccia cinque . . ." Test. т. 55 f. 82 V° сл.

аршини и на осмини части отъ него. Когато сѫ бивали експедирани по-значително количество карисеи, тѣ били опаковани въ бали по нѣколко парчета въ бала. Въ едно писмено нареждане отъ Дубровникъ за софийскитѣ дубровчани се казва, че презъ 1561 г. сѫ имъ били изпратени 90 броя карисеи въ 10 бали. Отвжтре платоветѣ били увити съ парцали, а отвънъ — съ просто платно, стегнато съ въжета.[1]) Карисеитѣ, доставяни на Рести, били сѫщо въ бали. На 15 февруарий 1593 год. той получилъ по смѣтката на Андрея Рести, за Силистра 23 карисеи по 7 топа въ бала[2]). Следващата година били изпратени други 98 парчета въ 13 бали[3]).

Карисеитѣ, пласирвани въ българскитѣ земи, били отъ най-различни платове. Срещатъ се червени, бѣли, жълти, лазурни и свѣтло зелени (azure e verde ciara). Срѣщатъ се и карисеи „модеренъ фасонъ"[4]). Особено добъръ пазаръ намирали цвѣтнитѣ карисеи. Преобладавали азуренитѣ и червени цвѣтове.

Ценитѣ на карисеитѣ за всички цвѣтове били еднакви. Презъ 1547 г. стойностьта на едно парче (топъ) била 9 златни дубровнишки дукати, около 800 аспри[5]). Отъ 1590 г. нататъкъ имаме вече подробни данни за ценитѣ на карисеитѣ. По това време тѣхната цена варирала между 1,300 и 2,000 аспри за цѣлъ топъ[6]). Презъ 1591 г. сѫ продадени въ българскитѣ земи 4 карисеи по 2275 аспри[7]). Следващата година е отбелязана друга сдѣлка върху 2160)[8]. До 1600 г. ценитѣ на карисеитѣ сѫ останали приблизително сѫщитѣ. Отдѣлниятъ аршинъ струвалъ средно 85—90 аспри[9]). Презъ 1600 г. се забелязва едно поскжпване на всички стоки, което било въ връзка съ спадане стойностьта на аспрата. Отбелязани сѫ сдѣлки за отдѣлни парчета карисеи по 3150 аспри[10]). Презъ 1602 г. отново спадатъ ценитѣ. Сключени сѫ продажби по около 2500 аспри парчето[11]). На приблизително сѫщата цена сѫ се сключвали продажби до 1606 г., когато Рести напусналъ София. Презъ 1614 г. карисеитѣ стрували по около 2700 аспри[12]). Продажната цена твърде много зависѣла отъ стойностьта на карисеитѣ на самото мѣсто и по разноскитѣ за превозъ, мито, осигуровка и др. Отъ

---

1) „Per Stephano famiglio di Marino di Christ. Burechia vi mandiamo balle dieci, nelle quali sono novanta pezze di carisee a pezze nove per balla in volte di dentro in canevazzi, et di fuori in schiavinotti ammagliate con corde, et in tutto ben conditionate . . ." Lett. e com. т. 28 f. 176 V⁰ (28 Julij 1561).

2) Resti f. 54.

3) п. т. f. 69 V⁰.

4) Resti, f. 178 „ . . . calisee . . . pezze 25 . . . facion modern . . . .

5) Div. canc. т. 132 f. 232 сл.

6) „1590. Carisei di nostro conto deve dare addi ultimo Decembre aspri 117,274. . . per saldo e lor netto ritratto di pezze 89 . . ." Resti, f. 9 V⁰.

„Carisee di nostro conto pezze 64 deve dare . . . aspri 104,817 . . . п. т. 11 V⁰.

7) „pezze 4 di carisee venduti ad aspri 2,275 . . ." п. т. f. 18 V⁰.

8) п. т. f. 30.

9) „Addi detto aspri 872 per bracia $10^2/_8$ a Nicho Popovic ad aspri 85 . . ." f. 54; „1598. Addi 12 Genaro aspri 540 per bracia 6 di carisee azure ad aspri 90 . . ." f. 102.

10) „Iusuf Chasan Tachagi deve dare addi 5 Agosto aspri 3,150 per pezze 1 di carisee rossa . . ." f. 161.

11) п. т. f. 182.

12) „ . . .Item dichiaro e dico esser debitore per una carigea al s. Gio. di Michiel di Sorgo aspri dua milla e sette cento . . ." Test. т. 55 f. 82 V⁰.

сведенията въ книгата на Рести ние можемъ да установимъ приблизително, каква била печалбата отъ продажбата на тѣзи стоки. Въ специалната партида за доставенитѣ презъ 1601 г. карисеи отъ Фландрия е отбелязана стойностьта и разноскитѣ за една партида отъ 74 парчета карисеи. Тѣ стрували 107,942 аспри. За превозъ отъ Венеция до София, осигуровка и мито били похарчени други 18,907 аспри[1]). По този начинъ карисеитѣ на Рести стрували по 1814 аспри единия топъ. Като имаме предъ видъ, че тѣ се продавали по 2200—2500 аспри печалбата възлизала на 30% средно. Въ книгата на Рести е дадена стойностьта на превоза на 12 бали карисеи отъ Остенде до Венеция въ размѣръ на 23,873 аспри, равни на 292 дуката[2]). За мито и осигуровка на 59 карисеи въ Венеция били платени 4950 аспри[3]).

Карисеитѣ се продавали въ всички български земи, еднакво по градове и села. Това обстоятелство и низката цена на самата стока показватъ, че карисеитѣ били доста грубъ и простъ платъ. Най-широки пазари за тѣхъ били София и Пловдивъ. Отъ книгата на Рести научаваме, че неговитѣ търговски кѫщи въ тѣзи два града пласирали най-много карисеи и то почти изключително на търговци. Рести продавалъ този артикулъ по всички български земи само на едро, на търговци детайлисти, които отъ своя страна ги препродавали на дребно между самото население. Въ неговата книга сѫ споменати клиенти българи, турци, евреи и дубровчани въ почти всички градове и села, отъ гдето закупвалъ кожи. Въ Провадия за негови посредници въ пласирането на карисеи сѫ споменати Нико Кировъ[4]) и Георги Кировъ[5]), Тодоръ Яни, Петъръ Гьорговъ[6]), Биаджио Кавалканти, Бартоломео Раджионати, Руско ди Радо[7]) евреина Хаимъ[8]) и др. Продажбитѣ сѫ били срѣдно по три-четири топа карисеи годишно. Нѣкои отъ българскитѣ търговци пласирали годишно и до 10 топа[9]).

Въ Силистра най-голѣмиятъ търговецъ съ карисеи на едро билъ Андрея Рести. Той си доставялъ платове направо отъ Дубровникъ или чрезъ Бенедето Рести отъ София. Годишно той закупвалъ до 100-на топа карисеи, които препродавалъ на други търговци отъ града и селата. Неговиятъ районъ достигалъ до Разградъ и Търново[10]). Въ Силистра купувачи на двамата търговци Бенедето и Андрея Рести сѫ

---

[1]) „1601. Calisee di nostro conto deve dare addi 15 di Novembre aspri 107,942 sono per pezze 74 di calisee . . . Addi detto aspri 15,374 per tal. 219. 12. 6 di grosseti 35 ad aspri 70 il talero sono per nolo di nave e dazio in Ragusa e giumrucho e altre spese in Ragusa a pezze 74 . . . Addi detto aspri 3,533 sono per resto di vittura di pezze 74 . . .“ Resti fol. 178.

[2]) Вж. по-горе стр. 161 заб. 1

[3]) „1602. Addi detto aspri 4950 per dazio in Venezia e spese di sicurta per Ragusa a pezze 59 in balle cinque . . .“ fol. 178.

[4]) п. т. f. 54 V°.

[5]) „1598. Giergie Cirov di Provatto deve dare addi 3 di Ottobre aspri 15,000 sono per pezze 6 di carisee azure ad aspri 2,500 . . .“ п. т. 117.

[6]) п. т. f. 180.

[7]) п. т. f. 54, 77.

[8]) п. т. f. 106.

[9]) „1600. Giergie Dimov detto Gosso, abitante in Provato deve dare addi 1 di Luglio aspri 25,500 per pezze X di calisee . . .“ п. т. f. 166.

[10]) п. т. f. 54 V°.

били въ голѣмата си часть българи. Споменати сѫ Фето Кировъ, Яни Мацовъ[1]), Мицо Тодоровъ, Киро Пульовъ, Яни Гиновъ, Стамо Яневъ, Андрея и Яни Гиоковъ, Мильо Мартиновъ, Гоерги Кораджия и др. Тѣ сѫ купували по 3—4 топа годишно[2]). Отъ тѣхъ на Киро Пульовъ и Нико Кировъ, Яни Гиновъ и Стамо Яневъ имали отворени специални дебиторни партиди[3]). По-дѣятеленъ търговецъ билъ Нико Кировъ, който продавалъ презъ годината понѣкога и повече отъ 10 топа карисеи[4]). Отъ търговцитѣ евреи е споменатъ само Моше Евреина[5]).

Между търговцитѣ въ Разградъ най-видно мѣсто заемали пакъ българитѣ. Тукъ сѫ споменати Андрея Стояновъ и синъ му Петраско,[6]) Стоянъ Стамовъ[7]) и др.

Въ Търново между посредницитѣ въ търговията съ карисеи имало дубровчани. Споменати сѫ Марцио и Дамяно ди Видо[8]), Матео Мартели[9]) Веселинъ Цвѣтковичъ[10]) и др. Отъ българитѣ се споменува Аврамъ Никовъ[11]).

Освенъ голѣмитѣ градове, гдето дубровчанитѣ сѫ имали свои колонисти, споменати сѫ търговци, препродавачи на карисеи въ много малки градове, паланки и села. Въ книгата на Рести се срещатъ имената на търговци отъ Месемврия, Плѣвенъ, Ловечъ[12]), Пазарджикъ, Чипровци, Копиловци, Червена вода, Кара Харманлукъ, Костенецъ[13]), Гиопса и др.

Въ Месемврия е споменатъ нѣкой си Киро Илия, очевидно българинъ. Той купилъ презъ 1601 г. 4 топа карисеи, отъ които 3 отъ лазуренъ цвѣтъ и 1 зеленъ по 2400 аспри[14]). Въ Плѣвенъ[15]) и Пазарджикъ[16]) сѫ споменати евреи. Забележително е, че въ Червена вода имало голѣмъ брой търговци, изключително българи, които купували въ голѣми количества карисеи, а срещу това въ замѣна давали кожи[17]) Сѫщия характеръ имали стопанскитѣ връзки между софийскитѣ дубровчани и търговцитѣ въ Кара Харманлукъ (вероятно дн. Кара-Орманъ)[18]).

---

[1]) п. т. f. 54 V°, 73.

[2]) „1593. Addi detto aspri 4,600 sono per pezze 1 rossa e altra azure a Miglio Martinov e Giegrie Coragia di Silistra ad aspri 2,300 per tempo di natale . . . fol. 54.

[3]) п. т. 61, 622.

[4]) „1504. Nicho Cirov di Silistria deve dare addi ultimo genaro aspri 22,900 pe pezze X di calisee, pezze 5 azure, pezze 4 verde e pezze 1 rossa ad aspri 2,290. . .“ fol. 61

[5]) п. т. f. 61.

[6]) п. т. f. 29 V°.

[7]) п. т. f. 61.

[8]) п. т. f. 64, 69.

[9]) п. т. 161.

[10]) п. т. 54.

[11]) „1591. Carisee di nostro conto deve dare . . . addi 4 Magio aspri 2,2500 per pezze una verde venduta in magior soma a Abram Nichov di Tarnovo per tempo di mesi 6 . . .“ fol. 29 V°.

[12]) Resti, f. 106.

[13]) п. т. f. 73.

[14]) „1601. Ciro Illia di Misevria deve dare addi 14 di Magio aspri 9,600 per pezze 4 di calisse coie pezze 3 azure e 1 verde ad aspri 2,400 vendutoli . . .“ п. т. f. 169.

[15]) п. т. f. 160, 163; „Baruch Hirss e Moiss Levi di Pgleve . . .“ f. 163.

[16]) „Abram Benjamin di Pasargic deve dare addi 9 Genaro aspri 5,120 per pezze 2 di calisee azure . . .“ п. т· f. 188, 174.

[17]) Вж. по-горе стр. 130, 131

[18]) Вж. по-горе стр. 132.

Въ Гиопса сѫ споменати като търговци на карисеи само турци[1]). Въ Чипровци и околнитѣ села търгували българи, предимно католици, които имали широки връзки съ дубровчанитѣ[2]).

Особено характерно въ търговията съ карисеи, било това, че тя въ отличие отъ другитѣ манифактурни стоки, намирала широкъ пазаръ въ селата. Въ връзка съ това стои обстоятелството, че повечето отъ посредницитѣ — търговци на дребно — сѫ били българи. Селското население, което било въ голѣмата си часть българско, купувало отъ пазара стоки предимно отъ търговци българи. Сѫщо така забележително е това, че въ повечето случаи, когато Рести доставялъ карисеи на търговцитѣ на дребно, сѫщиятъ купувалъ отъ тѣхъ кожи, а нѣкѫде и вълна, и восъкъ. Така, голѣма часть отъ дребнитѣ български търговци сѫ продавали стоки срещу стоки. По този начинъ тѣ имали и по-голѣми печалби, понеже събиранитѣ кожи и други сурови произведения препродавали на дубровчанитѣ експортьори. Селското население по-лесно плащало покупкитѣ си въ натура, отколкото въ пари, които то мѫчно събирало въ по значителни суми. Затова пъкъ стокитѣ, които сѫщото предлагало въ замѣна, били оцѣнявани по долу отъ търговцитѣ, които имъ давали манифактура.

Ония търговци, които не вършили съ дубровчани търговия въ натура поради липса на готови пари въ по-голѣмо количество, получавали карисеитѣ на кредитъ. Въ книгата на Рести срещаме общо установено кредитиране на всички дребни търговци съ манифактурни стоки. Обикновено кредита е билъ до половина година. Често се опредѣля като срокъ отъ половинъ година за издължаване смѣтката деня на нѣкой по значителенъ религиозенъ праздникъ, като Великъ день[3]), Коледа[4]), Георгьовъ день[5]) и др. Среща се и по краткосроченъ кредитъ отъ 3—4 месеца[6]).

Централно мѣсто въ търговията съ карисеи заемали, както казахме, София и Пловдивъ. Въ края на 16 в. тукъ сѫ търгували като търговци на едро Бенедето Рести и Лука Брайовъ, а следъ това редица богати дубровнишки търговци, които поддържали връзки съ всички области на Балканския полуостровъ. Въ София дубровчанитѣ препродавали на мнозина дребни търговци отдѣлни топове карисеи. Споменати сѫ, като дребни търговци, нѣколцина българи[7]), турци[8]) и евреи[9]), часть отъ които имали дукянитѣ си въ „битъ пазаръ" [10]). Въ книгата на Рести сѫ споменати купувачи на карисеи дори и отъ Коньовица[11]) която била

---

[1]) Вж. стр. 132

[2]) Resti, f. 188.

[3]) „ . . . aspri 9200 sono per pezze 4 . . . carisee rossa vendute a Todor Pugliov di Cara Harmanluck ad aspri 2,300 per tempo fino alla Pascha . . ." Resti, f. 54.

[4]) „ . . . aspri 2,300 per pezze 1 rossa a Jagni Giocha di Silistra per tempo di Natale . . ." п. т.; Сѫщо f. 71.

[5]) „Ciro Puglio di Silistra . . . per pezze 5 . . . per tempo di Santo Georgi . . ." п. т. f. 61.

[6]) п. т. f. 25, 160.

[7]) Споменати сѫ Iovan Taccagi, f. 16 Vuio Taccagi f. 46.

[8]) п. т. f. 81, 101, 110, 117, 124. 143, 162, 179, 182.

[9]) п. т. f, 72—74, 117, 182, 191, 192.

[10]) п. т. f. 33, 164, 168.

[11]) „Vigura di Cogneviza" п. т. 106.

най-бедната махла на града. Сравнително другитѣ градове, въ София и Пловдивъ, сж споменати твърде малко дребни търговци, които да закупватъ отдѣлни топове карисеи. Това се дължало на обстоятелството, че и въ София и въ Пловдивъ Рести ималъ дукяни, гдето продавалъ карисеи на дребно — на отдѣлни аршини и то на твърде низки цени. Той, заедно съ другитѣ дубровнишки колонисти, конкуриралъ дребнитѣ търговци на манифактурни стоки и поради това за последнитѣ не било износно да купуватъ за препродаване такива стоки.

Голѣмата стопанска роль на София, като главенъ посреднически центъръ за пласиране карисеи въ цѣлия полуостровъ, се потвърждава отъ обстоятелството, че голѣми търговци ангросисти, като Рести, преизнасяли разни манифактурни стоки за Букурещъ, Браила, Родосто, Цариградъ и др. Въ Букурещъ Рести ималъ връзки съ нѣколцина търговци — Тодоръ Стамболъ[1]), Нико Малрамаджи[2]), Ватаци Боговъ[3]), Яни Арбанезе[4]) и др. Отъ тѣхъ Нико Малрамаджи е купувалъ години на редъ по нѣколко топа карисеи[5]).

Дубровчанитѣ сж внасяли въ Турция различни видове платове и материи (panni e drappi). По количество на вноса на първо мѣсто били платоветѣ известни подъ названието panni ragusei, или scarlatini.

Най-раннитѣ сведения, които говорятъ за вносъ на червени платове scarlatini отъ Дубровникъ въ земитѣ на Балканския полуостровъ сж отъ 9-тий вѣкъ. Въ една хроника отъ 831 година Дубровникъ се задължава да изпраща ежегодно по 14 лакета платове[6]). Три вѣка по кжсно дубровчанитѣ се задължаватъ по мирния договоръ съ краль Стефанъ Владиславъ да му изпращатъ всѣка година между другото по 50 лакета скарлатъ[7]). Душановия законникъ къмъ срѣдата на 14 в. обявилъ за свободенъ вноса на „скарлатъ отъ търговцитѣ“[8]).

Нѣма никакво съмнение, че дубровчанитѣ презъ това време сж внасяли платове и въ България. Договора отъ 1253 г. между Михаилъ Асенъ и Дубровникъ гарантиралъ свободния износъ на платове („свите“) за България. Винаги, когато дубровнишки пратеници сж идвали въ български царски дворъ, тѣ донасяли въ даръ между другото и скжпи платове. Последнитѣ намирали въ българскитѣ земи винаги по сигуренъ пазаръ отколкото въ Сърбия, тъй като сърби и босняци често сами слизали на адриатическо крайбрежие, за да си набавятъ всѣкакъвъ родъ манифактурни стоки. Дубровникъ, Которъ Сплитъ и Драчъ били значителни стоварища на всѣкакъвъ видъ платове и скжпи материи.

---

[1]) п. т. f. 6.
[2]) п. т. f. 29, 38 V°, 41, 44.
[3]) п. т. f. 14.
[4]) п. т. f. 15.
[5]) „Nico Malramagi di Bucureste deve dare addi 12 Decembre (1591) aspri 14,840 sono per pezze — di calisee . . .“ п. т. f. 41.
[6]) Вж. Макушевъ, В. Изслѣдованія объ историч. памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника, С. П. Б. 1867. стр. 318, „. . . et Ragusei al Re 14 braccia di panno di grano . . .“
[7]) „. . . и петь десеть лакьть скрьлата чистога“. Новаковиѣ, Ст. Законски споменици српских држава средньега века. Београд. 1912, стр. 140.
[8]) Душановъ Закон. чл. 119. Изд. Ст. Новаковичъ, Бѣлградъ, 1898.

Докато презъ 13 и 14 в. дубровчанитѣ сѫ внасяли въ българскитѣ земи предимно платове отъ чужда фабрикация, презъ 15 в. тѣ почнали да пласиратъ въ по значителни количества платове отъ местна фабрикация. Въ началото на 15 в. Флоренция завладяла голѣмата часть отъ източнитѣ пазари. Нейна манифактура, натоварена на дубровнишки и венециански кораби, намирала широкъ пласментъ въ всички пазари на Турция. Дубровчанитѣ не могли да не се загрижатъ за това стопанско повдигане на Флоренция и Венеция, което ставало за тѣхна смѣтка. За да не загубятъ своята роль на най-значителни посредници въ размѣната на стоки между двата полуострова и за да осигурятъ поминъка на своето население, дубровчанитѣ се помѫчили да създадатъ своя манифактурна промишленость. За тази цѣль тѣ порѫчали презъ 1433 г. на флорентинеца Пиетро Пантело да имъ построи въ Дубровникъ фабрика за платове, като го възнаградили богато. Дали му нужнитѣ срѣдства безъ лихви за 10 години, построили му фабриката, подарили му кѫща и лозе и му давали за всѣки изработенъ топъ платъ по единъ дукатъ награда. Скоро дубровнишкитѣ платове намѣрили широки пазари. Дубровчанитѣ се грижили да пласиратъ първо своето производство, а после флорентийскитѣ и венециански платове. Дубровнишката манифактура добила толкова добро име, че отъ Франция порѫчали да се изпратятъ отъ Дубровникъ майстори, които да научатъ френскитѣ тъкачи да правятъ подобни платове[1]).

Дубровнишкитѣ манифактурни стоки подбили въ значителна степень платоветѣ, изнасяни отъ Флоренция, Венеция, Анкона и Фландрия. Едновременно съ бързото проникване на дубровнишкитѣ търговци въ Турция и постепенното имъ заселване въ по-голѣмитѣ градове изъ българскитѣ земи, тѣхнитѣ манифактурни стоки почнали да изтикватъ на първо мѣсто флорентийскитѣ платове. Съ изключение атлазитѣ произвеждани въ Флоренция, почти всички други флорентийски стоки били измѣстени отъ българскитѣ пазари. Докато въ Цариградъ, Солунъ и въ другитѣ голѣми приморски градове въ Турция и край Средиземно море продължавали да употрѣбяватъ предимно флорентийска манифактура, дубровчанитѣ, които по-малко търгували на тѣзи тържища, успѣли да я измѣстятъ отъ почти всички български и сръбски области.

Конкретни сведения за пласирането дубровнишки платове въ българскитѣ земи намираме още отъ края на 15 в. Единъ търговецъ въ София презъ 1498 г. ималъ всѣкакъвъ цвѣтъ платове. Споменати сѫ panno negro, pano lino[2]) и др. Между стокитѣ изброени като капиталъ на едно сдружение отъ дубровчани въ София презъ 1547 год. сѫ споменати разни видове panni. Една часть отъ тѣхъ, сигурно, сѫ били дубровнишка фабрикация, тъй като не е означенъ тѣхния произходъ, както това се правѣло обикновено[3]). Подобни платове отъ различна широчина и цвѣтъ сѫ продавали презъ 1556 г. въ Пловдивъ[4]). Презъ сѫщата година сѫ споменати значителни задължения на търговци отъ Нико-

---

[1]) Ср. по подробно Миятовичъ, Чед. op. cit. стр. 102 сл.

[2]) Test. т. 27 f. 61.

[3]) „... Item in braccia nove de panno di settanta cuppo ...“ Div. canc. т. 132 f. 235.

[4]) Div. not. т. 115 f. 96 сл.

полъ къмъ Дубровникъ за доставка на платове[1]). Въ едно нареждане отъ Дубровникъ до софийскитѣ търговци отъ 1586 г. се казва, че сѫ изпратени разни скѫпи платове, различни по качество и по начина на изработката — между тѣхъ и такива, изработвани въ Дубровникъ[2]).

Платоветѣ отъ дубровнишка фабрикация сѫ били нѣколко вида. Различавали сѫ се и по качество и по цвѣтове. Въ книгата на Ресте сѫ споменати panno incarnato, paonazzo, scuro, scarlatini, sopramani, scarlatini in grana и panni di lana.

Panni incarnati се продавали най-много. Това сѫ платове съ телесенъ цвѣтъ. Обикновено тѣ се доставяли по сухо отъ Дубровникъ въ бали по 2—3 топа[3]). Всѣки топъ ималъ срѣдно по 56 лакета[4]). Имало топове и 54 лакета[5]). За превозъ до София се плащало различно. Въ книгата на Ресте е отбелязано единъ пѫть кирия за 3 бали— 392 аспри[6]), а други пѫть за 7 топа — 498 аспри[7]). Освенъ това се плащало бачъ (bagio) и такса за подържане черквата въ София (in chiesa).

Ценитѣ сѫ били различни. Презъ 1590 г. е обетлязано като продажна цена на 21 топа подобни платове 167,162 аспри, което означава, че единъ топъ струвалъ средно 8000 аспри, а само 1 лакетъ—по 140—145 аспри[8]). Презъ 1594 г. сѫ продадени на единъ българинъ въ София — Димитъръ Такаджията — 20 лакета по 142 аспри. Близу година следъ това последниятъ купилъ цѣлъ топъ отъ 56 лакета по 142 аспри[9]).

Въ книгата на Ресте сѫ отбелязани продадени платове въ Провадия. Презъ 1596 г. сѫ изпратени 3 топа на Нико Челеби и Яни Мановъ по цена 190 аспри единъ лакетъ. За превозъ и други разноски отъ София до Провадия сѫ платени 330 аспри[10]). Отбелязани сѫ презъ 1590 и 1591 г. продадени нѣколко топа отъ сѫщитѣ платове и въ Одринъ по 150—155 аспри лакета[11]).

Между платоветѣ дубровнишка фабрикация се споменуватъ сравнително по-редко такива отъ виолетовъ цвѣтъ paonazzo[12]), както и отъ тъменъ цвѣтъ (scuro). Запазени сѫ сведения отъ които се вижда, че тѣ се преизнасяли отъ София за Видинъ, гдето се продавали по 150 аспри лакета[13]).

---

[1]) Div. not. т. 116 f. 222 V⁰ по-горе стр. 105 заб. 1.
[2]) Lett. e com. т. 35 f. 145, 158.
[3]) Resti, f. 27.
[4]) „Addi 24 Ottobre aspri 7,952 per panno uno braccia 56 di incarnato . . .“ п. т. f. 74 V⁰.
[5]) п. т. f. 10.
[6]) п. т. f. 27.
[7]) п. т. f. 9.
[8]) „1590. Panni incarnati ragusei pezze XXI deve dare addi ultimo Decembre aspri 167,162 . . . per saldo e lor netto ritratto . . .“ п. т. f. 13 V⁰.
[9]) „1594. Panni incarnati . . . deve addi 4 di Decembre aspri 2,840 per braccia 20 ad aspri 142 a Dimitri Tacagi . . . Addi 24 Ottobre aspri 7,952 per panno uno braccia 56 di incarnato ad aspri 142 venduti a Dimitri Tacagi . . .“ f. 74 V⁰.
[10]) п. т. f. 99.
[11]) п. т. f. 26.
[12]) Презъ 1595 г. самъ Ресте купилъ въ София единъ топъ отъ такъвъ цвѣтъ съдържащъ 57 лакета за 9,000 аспри. п. т. f. 86.
[13]) Behram Cichaia di Hasan Passa deve dare . . . aspri 3,420 per braccia 18 di panno scuro ad aspri 150 . . .“ п. т. f. 81.

Въ книгата на Done Ресте сѫ споменати „вълнени платове" въ дукяна му въ Дубровникъ[1]). Това сѫ по скѫпи платове, изработвани отъ испанска вълна, която Рести си доставялъ презъ Анкона отъ Флоренция. Отъ тѣхъ били внасяни и въ София. Отбелязани сѫ продажби на българи-занаятчии въ София по 210—290 аспри лакета, на други търговци въ Пловдивъ по 100 аспри[2]).

Нѣкои документи споменуватъ panni sopramanni. Това сѫ сѫщото качество платове, съ по-друга изработка, така че шева оставалъ отгоре на плата[3]).

По-добъръ пласментъ имали т. н. scarlatini — платове съ ярко червенъ цвѣтъ. Въ книгата на Рести сѫ отбелязани за превозъ до София на 2 топа — 120 аспри[4]). Следъ като ги получавалъ въ София, Рести ги пласиралъ въ всички краища на българскитѣ земи. Преди 1590 година тѣ се продавали по 3500—3800 едина топъ[5]). Не е известно, дали и тѣзи платове сѫ съдържали по 56 лакети въ топъ. Нѣкои продажби били сключени на доста високи цени — по 220 аспри единъ лакетъ[6]).

Тѣзи платове намирали широкъ пазаръ особено по селата. Въ Червена вода, Русенско, сѫ отбелязани като купувачи българскитѣ търговци Кондо Стояновъ, Алекси Кокаджи, Атанасъ Лековъ, Лека Гиновъ и др.[7]) Отбелязани сѫ продадени платове и на турци въ Видинъ[8]).

Подобни платове били т. н. scarlatini in grana—отъ червенъ цвѣтъ примесенъ съ други бои. Това сѫ сигурно сѫщитѣ scarlatini mezzo grana, за които се говори въ други по стари източници[9]).

Най-добъръ пазаръ въ Турция имали венецианскитѣ платове (panni veneziani). Тѣ се пласирали въ земитѣ на Балканския полуостровъ още къмъ края на I-то българско царство, когато не е имало друга конкуренция, освенъ отъ Византия. Още отъ тази епоха българското население свикнало да ги предпочита, поради по низката цена въ сравнение скѫпитѣ платове и материи, които то получавало презъ Цариградъ отъ вѫтрешностьта на Сирия и Азия.

Венеция произвеждала нѣколко вида манифактурни стоки, които намирали добъръ пласментъ въ всички страни още преди 10 в. Отъ тази епоха сѫ запазени нѣколко грамоти и договори, съ които византийскитѣ императори разрешавали свободна търговия на венецианскитѣ

---

[1]) „1595. Butega di nostro conto di panni di lana in Ragusa deve dare addi 24 Ottobre aspri 17,940 per scudi 249. 3. 6 di m(one)ta valutati ad aspri 72 per costo e spese di balle 4 di lana spagniolla mandata di Francesco di Resti di Ancona . . . Addi detto aspri 14,964 sono per scudi 207. 16. 7 di moneta per costo e spese di balle due di lana spagniolla fatta venir di Firenze . . ." п. т. 83.

[2]) п. т. f. 19 V⁰. Споменатъ е Jovan Tacagi въ София.

[3]) „Panni di sopramanni ragusei . . . п. т. f. 4 V⁰; сѫщо Lett. e com. т. 27 f. 178.

[4]) Resti, f. 35, 86.

[5]) „Panni VI scarlatini ragusei deve dare . . . aspri 21,528 . . . п. т. 6 V⁰.

[6]) п. т. f. 81.

[7]) п. т. f. 35 V⁰, 43, 75.

[8]) п. т. f. 81.

[9]) Миятовичъ, Ч. ор. с. стр. Въ Iorga, N. Notes et extraits pour servir l'hist. des croisades au XVe siècle. Paris. 1899. Ser. II. стр. 15 сѫ цитирани платове „paonazii de grana" — т. е. боядисани въ синя и червена боя.

търговци въ Тракия и крайбрѣжието на Черно и Срѣдиземно морета. Презъ 11 в. тѣ добили право да посѣщаватъ редица български градове като София, Кюстендилъ, Нишъ, Струмица, Прилепъ, Пловдивъ, Одринъ и др. като внасятъ и изнасятъ свободно всѣкакви стоки[1]). Венецианитѣ успѣли да издействуватъ и специални привилегии, чрезъ които добивали понѣкога почти единственъ монополъ въ вноса и износа на страната. Така тѣ осигурявали постояненъ пласментъ на своитѣ стоки. Между последнитѣ най-значителенъ дѣлъ вземали разни видове платове и скѫпи материи (panni e drappi). Тѣ всички, обаче, не били венецианска фабрикация. Венецианскитѣ търговци вѣкове наредъ сѫ били главнитѣ посредници за пласиране манифактурни стоки отъ Англия, Фландрия и Франция. Венеция била най-удобното стоварище на тѣзи стоки. Поради своята голѣма търговска и военна флота венецианитѣ имали хегемония въ тритѣ морета, около които се извършвали въ продължение на вѣкове левантската търговия[2]). Тѣхнитѣ търговски кораби пласирали стоки както въ севернитѣ брѣгове на Понтуса, тъй и по цѣлото крайбрѣжие на Средиземно и Мраморно морета. Действително, венецианитѣ сѫ първитѣ търговци, които свързали черноморскитѣ дебушета на България презъ 13 в. съ източнитѣ пазари. Варна, Месемврия и Анхиало сѫ станали стоварища на италиянска манифактура още презъ времето на Асеновци. Най-старитѣ сведения, които имаме за търговията на италиянски колонисти се отнасятъ за венецианитѣ. Презъ 1276 г. тѣ изнасяли отъ Варна, Месемврия и Анхиало зърнени храни, а внасяли платове (draparia). Венецианска манифактура се внасяла и чрезъ Солунъ. Отъ тукъ, по течението на пълноводнитѣ рѣки, тѣ сѫ отивали чакъ до Мелникъ[3]). Презъ Цариградъ сѫщитѣ стоки сѫ били пласирани въ Одринъ, Димотика, Пловдивъ, та дори въ София.

Когато презъ 1316 г. царь Светославъ прогонилъ генуезкитѣ колонисти и търговци отъ българскитѣ земи край Черно море, венецианитѣ добили още по-голѣма възможность да пласиратъ своитѣ стоки. Не срещайки почти ничия конкуренция, тѣ стѫпили здраво въ Варна къмъ средата на 14 в., като сключили специаленъ търговски договоръ съ българския владетель[4]).

Дубровчанитѣ, които презъ това време приели върховната власть на Венеция, били длъжни да пласиратъ въ българскитѣ земи по сухо и по море, само платове на венециански търговци[5]). Тѣ внасяли венецианска манифактура въ България най-вече по сухо презъ сръбскитѣ земи. Презъ 1324 и 1331 г. сѫ регистрирани разрешения за вносъ на платове отъ Венеция въ Рашкитѣ земи[6]). Презъ това време въ Венеция вече се произвеждали платове въ голѣми количества.

---

[1]) Вж. хрисовулитѣ на византийскитѣ императори отъ 1092, 1148, 1187 и 1199 г. въ Zach v. Lingental Jus Graeco-Romanum. Coll. IV, стр. 436, 496, 560—61.

[2]) Ср. по-подр. Heyd. G op. cit. стр. 1258 (Итал. изд.).

[3]) Ср. по-подр. моята книга Bulgar. Wirtschaftsgeschichte стр. 153 сл.

[4]) п. т. стр. 155 сл., 164 сл.

[5]) „et misisset suam drapariam ad civitatem Messembrii per Marinum de Bona de Ragusio bis . . .“ G. L. Fr. Tafel und G. M. Thomas Urkunden zur älteren Handels und Staats Geschichte der Republik Venedig, въ Fontes rerum Austricarum Bd. III стр. 244.

[6]) Listine, I, 167.

Идването на турцитѣ засилило още повече вноса на венецианска манифактура. Специално българското население, което употрѣбявало вѣкове преди това предимно такива платове, продължило да си ги набавя чрезъ дубровнишки посредници по сухо — презъ сръбскитѣ земи, както и чрезъ венециански и флорентийски търговци — презъ Цариградъ. Турската столица била превърната на грамадно стоварище, което поглъщало, споредъ докладитѣ на съвременницитѣ на онази епоха, близу половината отъ износа на нѣкои италиянски градове. Редица венециански и флорентийски посланици при Високата порта отъ 16 в. съобщаватъ въ своитѣ релации подробности за голѣмия вносъ на италиянска манифактура въ Турция[1]).

Най-първитѣ подробни сведения за вноса на венециански платове въ българскитѣ земи датиратъ отъ средата на 16 в. Презъ 1555 г. въ София умрѣлъ дубровчанинътъ Иванъ Радивоевичъ, който търгувалъ въ всички български земи. Отъ завещанието му се вижда, че той е търгувалъ най-вече съ Венеция, за гдето изпращалъ кожи, а внасялъ платове. Така, той разпоредилъ срещу изнесенитѣ 2050 кордовани да се заплати съ часть отъ получената сума дълга му къмъ единъ неговъ сънародникъ, съ другата часть — да се купятъ отъ Венеция платове, които да се изпратятъ въ София за смѣтка на наследницитѣ му[2]). Отъ другъ единъ документъ отъ 1547 г. се потвърждаватъ постояннитѣ търговски връзки на този търговецъ съ Венеция. Презъ тази година той доставилъ на едно съдружие между търговци въ София, Дубровникъ и Венеция 6200 разноцвѣтни кордовани и 320 овнешки кожи[3]). Въ София съдружието имало складирани значителни количества вълнени платове и копринени материи отъ различни видове[4]). Безспорно е, че часть отъ тѣзи платове и материи сѫ били венецианска стока. Дубровчанитѣ презъ това време не сѫ произвеждали за износъ копринени платове. Отъ нѣкои източници се вижда, че Венеция е произвеждала още презъ 14 в. твърде много такива материи.

Презъ 1598 г. въ Дубровникъ билъ сключенъ другъ договоръ между нѣколцина дубровчани, търгуващи въ София и други български градове. Трима отъ тѣхъ внесли, като свой капиталъ въ съдружието, за нѣколко хиляди талера венециански и други платове[5]). Споменатитѣ търговци продължили редици години следъ това търговията си въ българскитѣ земи.

Другъ единъ дубровчанинъ, Лука Брайовъ, търгуващъ десятки години наредъ въ Пловдивъ и София, отбелязалъ въ завещанието си отъ 1606 г., че не е уредилъ смѣтката си относно една доставка вене-

---

[1]) Вж. по-долу стр. 173.

[2]) „. . . Item dichiaro che per le mani di s. Lorenzo Michiele di Bobalio ho mandato a Venetie cordovani dua mille cinquanta del ritratto delli quali ho ordinato che paghi a s. Stephano Fr. di Gradi e . . . per le sue mani se compre tanti panni a Venetie, le quali venuti sarano, voglio che se mandino a Sophia a detto Piero di Nale, per conto delli miei heredi . . .“ Test. т. 41 f. 20 V⁰.

[3]) Div. canc. т. 132 f. 235 сл. Вж. по-горе стр. 118 заб. 1.

[4]) „. . . Item in tanti panni et drappi di setta di diverse sorte lassati per detto Giovanni in botega et casa in Sophia . . .“ п. т.

[5]) „. . . Item detti Dimitrij, Michiele et Paulo pongono di loro proprio capitale talari 12,000 . . . delli quali hanno consegnato a detto Secondo qui taleri 4000 in tanti panni veneziani, carisee . . .“ Div. not. т. 129 f. 21 V⁰ (отъ края на тома).

циански платове отъ 4 топа[1]). Въ книгата на Бенедето Рести въ София намираме най-подробни сведения за търговията съ венециански платове въ българскитѣ земи въ края на 16 в. Още отъ 1590 е отбелязана една сума отъ 135,476 аспри за стойностьта на продадени 18 топа венециански платъ[2]). Дадена е за 1596 година цената на 4 топа такива платове. Тѣ стрували съ разноски до Дубровникъ 33,977 аспри или 498 19/24 венециански дуката. За превозъ отъ Дубровникъ до София на сѫщитѣ било платено 1000 аспри[3]). Осемъ години по-късно Рести продалъ на ангросиста Бартоломео Раджионати 7 топа отъ 385 1/2 лакета платъ по 240 аспри единъ лакетъ срещу които получилъ кожи. Всѣки топъ съдържалъ между 50—55 лакета платъ[4]).

На сѫщата цена сѫ били продадени 65 лакета различни цвѣтове венециански платове и на дубровчанина Лука Брайовъ въ Пловдивъ[5]). Най-скѫпи сѫ били червенитѣ платове (scarlatini). Сключени били въ разни години сдѣлки върху 280 и 300 аспри единъ лакетъ[6]).

Венецианскитѣ платове, които били складирани въ София, били препродавани на едро въ всички български земи. Забележително е, обаче, това, че Рести продавалъ тѣзи платове, въ отличие отъ другитѣ, само въ градоветѣ. Като по-скъпи и отъ по-финно качество венецианскитѣ платове редко се продавали по селата.

Рести пласиралъ платове въ всички по-голѣми градове въ българскитѣ земи: Пловдивъ[7]), Провадия[8]), Варна[9]) и др. Купувачи и посредници сѫ били българи[10]), дубровчани[11]), евреи[12]) и турци[13]).

Освенъ Рести венециански платове внасяли още мнозина други дубровчани. Презъ 1610 г. въ София били издадени редица полици

---

[1]) „... A Gioretta Gleghievich in Novo Bassaro che li ha dato quatro panni venetiani di sessanta venderli a provigione in Filipopoli ...“ Test. т. 52 f. 232 V⁰ сл.

[2]) „1590, Panni XVIII venetiani deve dare addi ultimo Decembre aspri 135,476... per saldo e lor netto ritratto“. Resti, f. 10 V⁰.

[3]) „1596. Panni di Venezia deve dare addi 16 Magio aspri 1000 sono per vittura di panni 4 in balle 2... Addi 20 Agosto aspri 33,977 sono per costo e spese fina posti a Ragusa ducati 498 19/24 di moneta di Venezia ...“ п. т. f. 92.

[4]) Panni veneziani di conto deve havere ... addi 6 Agosto aspri 115,440 sono per panni 7 ... braccia 385 1/2 ... ad aspri 240 vendutoli a Bartolomeo Ragionati per cori bovini“ п. т. f. 195 V⁰.

[5]) „1604. Panni veneziani di conto deve havere addi 9 di Luglio aspri 15,600 per braccia 65 coie br. 22 di panno mezo colore e br. 22 di verde e br. 21 di panno scuro ad aspri 240 vendutoli a Lucha Braiov per cori buffalini ...“ Resti, f. 195 V⁰.

[6]) п. т. f. 92 V⁰.

[7]) п. т. f. 195 V⁰.

[8]) п. т.

[9]) „Panni di Venezia di conto deve havere ... addi 23 Giugno aspri 23,590 sono per braccia 43 2/8 di scarlato ... ad aspri 190 il braccio venduto a Ciro Caramanov detto Tura“ п. т. 92 V⁰. Отъ една допълнително получена фотография на фолио 130 V⁰ отъ книгата на Рести, когато настоящия трудъ бѣ вече на привършване, се потвърждава, че този търговецъ е живѣлъ и търгувалъ въ Варна. Между другитѣ стоки, той купилъ отъ Рести презъ 1599 г. единъ топъ платъ съ телесенъ цвѣтъ по 185 аспри лекета. „Panni ... deve havere ... per panno 1 incarnato braccia 54 ad aspri 185... vendutoli a Ciro Tura di Varna ...“ Resti, f. 130 V⁰.

[10]) п. т. f. 130 V⁰.

[11]) п. т. f. 165 V⁰, 195 V⁰.

[12]) п. т. f. 92 V⁰.

[13]) п. т. f. 165 V⁰.

срещу получени на кредитъ венециански платове. Изглежда, че доставкитѣ сж били значителни. Само една отъ тѣхъ възлизала на 3000 дуката[1]). Отъ 1620 г. имаме други сведения за вносъ на венециански scarlatini и за специално съглашение между венецианския посланикъ въ Цариградъ и турскитѣ търговци[2]). Презъ 1629 г. въ Провадия били продавани такива платове по 300 аспри аршина[3]). Петь години по-късно сж споменати въ София и Пловдивъ търговцитѣ Петъръ Боглиевичъ и Радо ди Радо да търгуватъ съ венециански платове. Въ завещанието на Радо ди Радо, се казва, че той дължалъ на единъ свой сънародникъ въ Провадия сумата за 50 лакета „свите бнетачке"[4]).

Такъвъ е билъ до 80-тѣхъ години на 17 в. вносътъ на венециански платове въ българскитѣ земи. Когато къмъ края на сжщия вѣкъ е нѣмало вече дубровчани въ страната, посланикътъ на републиката въ Цариградъ Лука Барка пише въ доклада си, че, за да се възстанови търговията на дубровчанитѣ въ Бѣлградъ и нѣкои български градове, трѣбвало да се основатъ въ тѣхъ търговски кжщи, които да продаватъ английски и венециански платове и копринени материи. „Вѣрвамъ, казва Барка, че ще се пласиратъ и дребни венециански стоки, обаче, не тѣзи, които идватъ отъ Германия презъ Венеция, но венецианска манифактура, която се харчи както въ онѣзи (Бѣлградъ, София и др.) тъй и въ тѣзи мѣста" (т. е. Цариградъ)[5]).

Измежду платоветѣ отъ по-долно качество, които се внасяли въ българскитѣ земи, сж споменати, panni anconitani т. е. платове, внасяни отъ Анкона. Дубровчанитѣ, които водили оживени стопански връзки съ Анкона още презъ 15 вѣкъ, не сж могли да не изнасятъ анконска манифактура срещу внасянитѣ въ голѣми количества кожи. Отъ края на 80-тѣхъ години на 16 в. сж споменати внесени въ София 7 топа анконски червени платове[6]). Презъ 1590 г. сж внесени отново 11 топа за 115,849 аспри т. е. единa топъ, отъ около 56 лакета, — за 10,534 аспри[7]). Като се има предъ видъ, че всѣки топъ ималъ средно по 56 лакета платъ, цената на тѣзи платове възлизала по 190 аспри лакета.

---

[1]) „A. s. Girolamo Grassi a Ragusa. Per adi primo Decembre 1610 in Sofia ducati 3000 di gr. 40 per ducato da hoggi a tre mese pagaro per questa prima di cambio al magnifico s. Jacomo di Biagio Martolossi ducati tre milla di gr. 40 per duc. moneta di Ragusa per la valuta havuta da lui in tanti panni venetiani per conto del presente negozio con sua Signoria di Sofia. G. Grassi. B. Cavriaga, son testimonio, Andrea Ragnina, son testimonio". Div. not. т. 134 f. 13.

[2]) „. . . Intanto con occassione di questo corriere che si spedisce per costi da questi mercanti ci è parso d'avisarle dell'acordo seguito fra Bailo e mercanti turci trattatosi per le mani dell'Ambasciatori fiamengo et è che paghi intieramente in tanti rasi e panni venetiani tanto quelli c'hanno nelle mani le sentenze delli loro crediti, quanto quelli che non s'hanno, ma che sono nell'istesso caso . . ." Писмо отъ София — 18. VI. 1620 на D. Bobali e D. Menze. Fasc. 60 № 1973.

[3]) „. . . di pannina Venetiana ad aspri trecento il bracio . . ." Test. т. 59 f. 108.

[4]) „. . . Joste recenomu imam dati lakata peset svite bnetacche". Test. т. 59 f. 107.

[5]) „. . . credo poche robe di Venezia merci di minutaglie, non quelle che venivano de Germania per via di Venezia, ma manifattura di Venezia, quello passa in quel luocho et in questo luocho . . ." Memoria fasc. 37 № 1784.

[6]) „Panni VII scarlatini anconitani deve havere addi ultimo Decembre aspri 28,285... por lor netto ritratto . ." R e s t i, f. 8 V°.

[7]) „Panni XI anconitani deve havere . . . aspri 115,849 . . . per saldo e lor netto ritratto . . ." п. т. f. 14 V°.

Почти сѫщата цена сѫ имали платоветѣ и 15 години по-късно. Презъ 1605 година Ресни е отбелязалъ на последната страница въ своята търговска книга внесени 91 лакета отъ сѫщия платъ по 180 аспри[1]).

Отъ други извори разбираме, че нѣкои отъ платоветѣ, внасяни въ българскитѣ земи като анконска фабрикация, носили названието „рашете". Въ завещанието на софийския търговецъ Пиетро ди Паоло отъ 1634 г. се вижда, че той е изнасялъ за Анкона вълна въ голѣми количества, а внасялъ т. н. rascette anconitani[2]). За подобни „рашете", съ които се търгувало въ земитѣ на полуострова, се говори въ нѣкои източници и отъ по-ранна епоха.

Най-скѫпитѣ платове, — но затова и най-малко продавани въ българскитѣ земи, — сѫ били т. н. panni di setta — копринени платове. Дубровчанитѣ сѫ внасяли въ Балканския полуостровъ подобни платове, „свильне таканице" или „свиль" още презъ 13 в.[3]), Тѣ сѫ срещали голѣма конкуренция отъ страна на търговци, които внасяли подобни стоки въ по-голѣми количества отъ Цариградъ, Сирия, Испания и пр. Подобни скѫпи материи българитѣ сѫ получавали често презъ 8—9 в. подъ формата на данъкъ отъ византийскитѣ императори. Презъ 11 в. тѣ купували такива платове отъ цариградското тържище, обаче, съ разрешението на градския префектъ[4]).

Скоро, следъ като дубровчанитѣ почнали да внасятъ копринени стоки въ Турция, голѣма известность получили коприненитѣ материи, произвеждани въ Ломбардия и Тоскана. Презъ 14 в. въ България проникнали венецианскитѣ копринени платове, особено следъ 1352 година, когато заседнали първитѣ венециански колонисти въ Варна.

Следъ заселването на турцитѣ въ полуострова, венецианскитѣ копринени платове намирали сигуренъ пазаръ въ Цариградъ въ двора на султана и висшитѣ турски власти. Въ доклада на Марино Кавали се казва, че къмъ срѣдата на 16 в. Венеция внасяла ежегодно въ Цариградъ за повече отъ 250,000 дуката разни стоки, между които на първо мѣсто сѫ били коприненитѣ платове[5]). Отъ друга страна дубровнишкитѣ търговци внасяли по сухо презъ Сърбия подобни стоки. Тѣ били длъжни всѣка година да даватъ на турски паши и бегове между другото копринени материи. Презъ 1568 и 1586 г. намираме между нарежданията отъ Дубровникъ до софийскитѣ колонисти две заповѣди за даряване висши турски власти съ разни копринени материи[6]). Споменати сѫ освенъ panni и drappi di setta, още т. н. велури (veluto). Това били копринени кадифета (велури) отъ разни цвѣтове. Сведенията за вноса на такива стоки въ Турция сѫ твърде ограничени. Отъ едно

---

[1]) „1605. Panni anconitani con Matteo Resti deve dare addi 20 Magio aspri 6406 tanti . . . per nostra ratta di braccia 91½ . . . vendute . . . ad aspri 180 . . . e sono aspri 16470 in tutto debitor detto" п. т. 204 V⁰.

[2]) „ . . . Tengo nelle mani delli servitori di s. Agostino Tudisi pezze cinque di rascette anconitane . . ." т. 61 f. 38 V⁰.

[3]) Закон. Спомен. стр. 152.

[4]) Ср. по-подр. Stöckle, Al. Spätrömische und byzantinische Zünfte. Leipzig, 1911 стр. 24—36, 104—111.

[5]) „. . . non si manda piu di 250,000 ducati di capitale all'anno fra panni di setta, di lana . . ." Вж. споменатия на стр. 142 заб. 5 докладъ на Марино Кавали.

[6]) Lett. e com. т. 35 f. 145, 158.

писмо отъ Цариградъ, въ което се съобщава за износъ на стоки отъ Варна и Анхиало презъ 1565 година се казва, че въ турската столица се пласирали и генуезки велури[1]). Не липсватъ известия за вноса на такива стоки и отъ дубровчанитѣ[2]).

Презъ м. юний 1586 г. било изпратено едно нареждание до Бенедето Рести да предаде на цариградскитѣ посланици изпратенитѣ му скѫпи платове. Между другитѣ материи сѫ изброени: стотина лакета velutino opera verde, giala, bianca, paonazzo и др. Въ София, обаче, стоката била тайно разпакована и часть отъ нея сменена съ друга, по-долнокачествена[3]).

Подобни кадифета доставялъ самъ Рести за препродаване въ София. Презъ 1590 г. е отбелязана продажната стойность на $24\frac{1}{2}$ лакета veluto carmesino въ размеръ общо на 7130 аспри. Единътъ лакетъ струвалъ около 300 аспри[4]). Подобенъ родъ велури сѫ споменати и нѣколко години по-рано[5]).

Рести доставялъ и по-скѫпи материи отъ този родъ. Презъ 1590 г. сѫ отбелязани получени 7024 аспри за 10 лакета „червенъ велуръ на цвѣтя[6]). Такива продажби, обаче, сѫ били редки. Рести е могълъ да пласира подобни скѫпи материи само между висшитѣ турски власти въ София. Поради това до края на неговата стопанска дейность въ града той не е доставялъ повече такива платове.

Въ София е имало и други търговци, които се опитвали да продаватъ копринени платове. Презъ 1547 г. била извършена нотариална ликвидация между нѣколцина дубровчани, търгуващи въ София, Дубровникъ, Венеция и Анкона. Измежду стокитѣ, които били складирани въ дукяна на съдружието въ София, сѫ споменати копринени платове[7]). Шестдесеть години следъ това, отъ завещанието на софийския търговецъ Николо Поповичъ отъ 1612 г. се вижда, че той търгувалъ съ seda di Brussa[8]). Това сѫ скѫпи копринени материи, работени въ малоазиатскитѣ градове, които имали пазаръ въ европейскитѣ владения на Турция още презъ 15 в. Въ завещанието на единъ търговецъ

---

1) Вж. по-горе стр. 148 заб. 2. Въ генуезкия държавенъ архивъ се намиратъ нѣколко документи отъ 1565 г. въ които се съобщава, че въ Цариградъ се пласирали въ голѣми количества генуезки велури. Така въ едно писмо отъ Цариградъ на Battistra Ferraro отъ 7. III. 1565 г. се казва следното: „Veluti genovini negri, valeno a 120 il pico. Veluti detti cremisini e pavonasi valeno a 120 il pico“. Въ друга една фактура отъ 27. XI. 1556 г. сѫ споменати „veluto morello coccimilia ad soldi $37\frac{1}{2}$ lo palmo . . . veluto bialvo, vermilio di grana, veluto negro reforzato и пр. Busta Constantinopoli. Mazzo 1° № g^a 2169.

2) Въ едно нареждане отъ Дубровникъ до софийскитѣ дубровчани отъ 1650 г. се иска да имъ се даде смѣтка относно изпратенитѣ велури. Lett. e com. т. 50 f. 80

3) Lett. e com. т. 35 f. 145, 158.

4) „1590. Veluto carmesino deve havere addi 7130 mi consegna creditor libro vecchio segnato . . . per saldo e lor netto ritratto di braccia $24\frac{1}{2}$ . . .“ R e s t i, f. 10 V°.

5) „braccia 112 opera carmesina e bianca . . .“ Lett. e com. т. 135 f. 145.

6) „1590. Velluti rosso a fiori di nostro conto deve dare addi ultimo Decembre aspri 7024 mi consegna creditor per saldo netto ritratto di braccia 10 . . .“ R e s t i, f. 12 V°.

7) Вж. по-горе стр. 24 заб. 3

8) „. . . Item dichiaro ritrovarmi in seda braccia vinti cinque in circa cioe seda di Brussa“. Test. т. 54 f. 224.

въ София отъ 1498 г. се споменаватъ две парчета платове отъ Бруса на обща сума 312 аспри[1]).

Общо взето коприненитѣ платове се продавали въ твърде ограничено количество. Тѣ не били достѫпни за българското население. Дори нѣмаме никакви сведения тѣ да сѫ бивали пласирани въ други градове освенъ въ София. Дубровчанитѣ сѫ внасяли въ българскитѣ земи и т. н. атлази (rasi). Най-голѣмиятъ пазаръ за тия скѫпи платове билъ Цариградъ, главното стоварище на стоки произходящи отъ Флоренция, Венеция и други италиянски републики презъ 15 и 16 в. Първо мѣсто между тѣхъ заемала Флоренция, гдето твърде рано се развила специална индустрия за по-скѫпи и по-луксозни платове. Презъ 1338 г. въ града имало вече 200 работилници съ годишно производство около 80,000 парчета платъ. Тридесеть години следъ това броятъ на работилницитѣ се увеличилъ съ още 100[2]).

Въ единъ докладъ, съхраняванъ въ архива на библиотеката Викторио Емануеле въ Римъ, се даватъ подробни сведения за връзкитѣ между Цариградъ и Флоренция презъ 1529 г. Флорентийскиятъ посланикъ Фускани, при завръщането си въ отечеството, е успѣлъ да опише въ подробности, какъвъ пазаръ имали флорентийскитѣ стоки въ турската столица и другитѣ страни. Следъ като описва голѣмото производство на вълнени платове, което достигало до 100,000 топа въ годината, посланика казва, че Цариградъ билъ най-голѣмия пазаръ за тѣхъ[3]). Сѫщо, въ държавния архивъ въ Флоренция е запазено едно дълго писмо, изпратено презъ 1578 г. отъ Цариградъ до Тосканския дукъ въ Флоренция. Въ него се съобщаватъ голѣми подробности за търговията съ платове на цариградския пазаръ и специално за пласирането на флорентийска манифактура[4]).

Наредъ съ платоветѣ, приготовлявани отъ испанска вълна, Флоренция пласирала въ българскитѣ земи още голѣмо количество атлази, които не срещали никаква конкуренция. До края на 17 в. дубровчанитѣ, които били единственитѣ посредници въ този вносъ, пласирали въ Турция само флорентийски атлази.

Рести продавалъ флорентийски атласи още отъ самото начало на своето заселване въ София. Най-първо нему сѫ изпращани всѣкакви цвѣтове отъ тѣзи платове, за да ги даватъ въ даръ на турски власти, особено, когато трѣбвало да се издействуватъ нѣкои облаги или да се отстранятъ пречки въ търговията на дубровчанитѣ[5]). Въ неговата тър-

---

[1]) . . . due pezze de panno li die in Brussa lo quale mi costano aspri trecento et dodeci". Test. т. 27 f. 61.

[2]) Cibrario, L'economie politique du moyen âge. т. I стр. 254. Това се потвърждава и отъ други извори. Вж. забел. 3.

[3]) „ . . . in Fiorenza sono l'arti in tanta grandezza et . . . inanzi all'ultima guerra et poste(?) cento milla panni l'anno di quelli ch'essi chiamano Garbi che si fanno di lana spagniolla cosi vendono scudi 25 la pezze de i quali ancora ne spediscono a Constantinopoli panni 14 milla l'anno et il resto spediscano in Fiorenza et anco per Roma, Napoli et altri luoghi fanno apresso da quatro in cinque milla altri panni . . ." Fond. Gesuit. Ms. № 150 fol. 53 V⁰.

[4]) Stroz. t. 32 Lettera di Jacopo Mormorai al Gran Duca, da „Pera, il di XX di X-bre 1578.

[5]) Lett. e com. т. 35 f. 145, 151 V⁰, 158.

говска книга сѫ отбелязани твърде много продажби на атлази въ всички области на турската империя. Въ края на 1590 г. той е записалъ полученитѣ суми отъ продажбата на нѣколко партиди атлази, общо надъ 2200 лакета[1]). Доставкитѣ на флорентийскитѣ платове ставали въ Анкона чрезъ неговия представитель Франческо Рести. Тамъ покупкитѣ били изплащани въ скуди, анконска монета. Презъ 1590 г. той заплатилъ за 4 топа такива платове 46,986 аспри, равняващи се на 652.12.10 скуди. За осигуровка по превоза на стоката отъ Анкона до Дубровникъ сѫщиятъ платилъ 1000 аспри. Платоветѣ по голѣмина били различни. Единътъ топъ съдържалъ 118½ лакета атлазъ желтъ цвѣтъ, втория — 110, светло зеленъ, третия — 118⅔, бѣлъ и четвъртия — 116½ лакета червенъ атлазъ, или всичко 464 лакета[2]). Отъ тази смѣтка се виждало, че на Рести единътъ лакетъ атлазъ струвалъ срѣдно 103 аспри. Продажната цена била доста голѣма. Тя варирала между 125—140 аспри. Така, презъ 1591 г. Рести продалъ разни цвѣтове атлази, предимно на турци по срѣдня цѣна 135—142 аспри, едина лакетъ[3]). Най-голѣма клиентела Рести ималъ между турскитѣ търговци въ София и разнитѣ висши и низши турски чиновници въ разни градове на Турция. Между купувачитѣ сѫ споменати кадията въ София, Хасанъ Бегъ, Геранъ Чаушъ, Чери Башията, Хайдаръ Чаушъ и нѣколцина турски войводи. Редовната цена била 140 аспри, обаче, малцина отъ тѣзи турски чиновници плащали тая цена[4]). Рести изрично споменава, че и кадията и чаушитѣ не искали да платятъ повече отъ 120—125 аспри и като така разликата по 10—15 аспри на лакетъ платъ, той минавалъ въ загуба на касата[5]).

Цвѣтоветѣ, които турцитѣ търсили най-много били: морски цвѣтъ (acqua di mare), сребъренъ (argento), лазуренъ, червенъ, зеленъ и т. н. Разлика въ цената между отдѣлнитѣ цвѣтове и платове не е имало.

Забележителното въ тѣзи продажби било това, че тѣ били всички на дребно. Продавани били обикновено парчета по 10 лакета. Специално въ София и Пловдивъ Рести редко продавалъ на търговци

---

1) „1590. Rasi di Firenze di nostro conto deve havere . . . aspri 33570 . . . per saldo e lor netto ritratto di braccia 378⅞ . . ." Resti, f. 7 V⁰. Сѫщо fol. 10.

2) „1590. Rasi di Firenze deve dare addi 24 Novembre aspri 46,986 per scudi 652. 12. 10 di moneta per costo e spese di pezze 4 di rasi di Firenze mandate come per conto sotto 20 Luglio del 1590 e sono pezze 1 giala braccia 118½, pezze 1 ciaro verde br. 110, pezze 1 biancha br. 118⅔, peze 1 rossa br. 116½ da Francesco di Resti..." Addi detto aspri 1007 per scudi 13. 19. 20 per la sicurta di sopra detti rasi di Ancona

3) п. т. f. 28V⁰.

4) „1591. Rasi di conto deve havere addi 16 Febraro aspri 3000 per braccia 30 di raso di acqua di mare venduto al Cadi di qui le quale lo pago ad aspri 120 debitor cassa.

Addi 17 Marzio aspri 6750 per br. 50 di rasi che br. 10 di gialla e br. 20 di acqua di mare e br. 20 d'argento venduto in casa di hasan beg ad aspri 135.

Addi 18 detto aspri 5258 per br. 40 che 20 di gialla e 20 rosse vendute in magior soma alla bottega di Filipopoli ad aspri 132.

Addi detto aspri 1729 per br. 14 coie 10 dl verde e 4 di acqua di mare vendute a Gerar Ciaus ad aspri 124 . . ." п. т. f. 28 V⁰.

5) „. . . Addi 13 detto aspri 2500 par br. 20 . . . venduto ad aspri 125 a Haidar Ciaus che piu non volse pagare . . .

Addi 15 Magio aspri 4960 sono per br. 40 di raso . . . vendutoli ad volonta alla Cerri detto Eccmecci Sade il quale non lo paga piu che ad aspri 124 e tanto aspri 10 meno debitor cassa . . ." п. т.

ангросисти, защото и въ двата града е ималъ дюкянъ за продажба на дребно. Измежду клиентитѣ се срѣщатъ имена и на туркини-кадъни. Но и тѣ подобно на мѫжетѣ, не си доплащали цѣлата сума. Ресги редко давалъ на такива свои клиенти стока на кредитъ — най-многото той се съгласявалъ да му се брои стойностьта следъ нѣколко дни [1]). Отбелязани сѫ, макаръ и редко, продажби на атлазени материи на женитѣ на нѣкои дубровчани търговци. Въ книгата на Ресги има записани на нѣколко пѫти въ партидата за „различни разноски" подарени парчета отъ по 5 до 10 лакета атлазенъ платъ на разни лица за свадба. Срещатъ се дарени еднакво и българи и турци. На 25 февруарий 1597 г. той подарилъ за свадбата на Иванъ Кожухара въ София 10 лакета жълтъ атлазъ на стойность 1400 аспри [2]).

Презъ 1594 г. Рести е отворилъ въ своята книга специална партида за купени и продадени презъ годината атлази. Една часть отъ купенитѣ стоки изпратилъ направо за София, а другата — на търговци въ Силистра, Букурещъ и Цариградъ. Сѫщиятъ изпратилъ по-малки партиди въ Търново, Пиротъ, Видинъ и Провадия [3]). Продажби на атлази въ Силистра и Цариградъ сѫ отбелязани и по-кѫсно [4]). Отъ нѣкои документи се вижда, че презъ Цариградъ сѫ били понѣкога внасяни манифактурни стоки за София — разбира се, стоки, които сѫ идвали по море отъ Дубровникъ. Въ книгата на Рести сѫ показани въ Цариградъ като негови клиенти повечето турци и евреи. Подобни сдѣлки не сѫ били рѣдкость. Въ София сѫ били внасяни стоки както по сухо презъ сръбскитѣ земи, тъй и по море — презъ Цариградъ, Родосто и Варна. Презъ 1596 г. търговецътъ Рести изпратилъ въ Цариградъ 84 златни дукати (по 120 аспри дуката) за да се плати между другото една доставка отъ 164 лакета атлази по 130 аспри единa лакетъ [5]).

Въ българскитѣ земи били внасяни атлази и отъ Венеция. Въ едно писмо на софийската колония, изпратено за Дубровникъ презъ 1620 г., се съобщаватъ подробности за новия митнически режимъ, който турцитѣ установили за вноса на венециански атлази и платове, както и за износа на стоки отъ София за Венеция [6]). Била постигната една спогодба между венецианския байло въ Цариградъ и турскитѣ търговци. Венецианскитѣ атлази, както и изобщо всички тѣхни стоки, имали въ много области на Турската империя свои тържища, гдето дубровнишката манифактура мѫчно прониквала. Едно отъ голѣмитѣ дебушета на венецианската търговия въ земитѣ на Балканския полу-

1) „1591. Alli Cellebi Caddi fratello di Mustafa Efendi deve dare addi 20 di Giugno aspri 1332 per br. 10²/₈ di raso di Firenze . . . vendutoli ad aspri 150 per aver conto fra pochi giorni . . ." п. т. f. 32.

2) „1597. Addi ultimo Luglio aspri 1400 per br. 10 di raso rosso donato alla noze di Ivan Pelizaro . . . " п. т. 59.

3) п. т. f. 68 и 68 V⁰.

4) п. т. f. 75, 80, 84 V⁰.

5) „1596. Mandati in Constantinopoli con Gianbatista di Bobali deve dare add 2 Settembre aspri 32,120 sono per duc. 84 d'or ad aspri 120 il ducato e in aspri menuti aspri 726 per braccia 164 di rasso ad aspri 130 . . ." Resti, f. 97.

6) Писмо на Jacomo Bobali e Domenico Menze отъ София — 18 юний 1620 г. fasc. 60 № 1973.

островъ билъ градътъ Дурацо. Цѣлата область отъ Драчъ до Солунъ била въ ржцѣтѣ на венециански търговци. Дубровчанитѣ не редко правили голѣми усилия да отклонятъ вносо-износа отъ това пристанище къмъ Дубровникъ. Тѣ използвали умѣло честитѣ политически конфликти между Турция и Венецианската република, за да предизвикатъ затварянето на пристанището Дурацо и по този начинъ да монополизиратъ въ този край търговията съ манифактурни стоки. За да бждатъ фаворизирани въ това отношение отъ турцитѣ, поданницитѣ на малката република на Св. Влахъ били принудени да даватъ постоянно на разнитѣ турски власти (по градоветѣ разположени на пжтя на тѣхната търговия) дарове отъ платове и на първо мѣсто атлази. Въ една подробна смѣтка отъ 1629 г. за изнесени отъ софийски и провадийски търговци кожи за Дубровникъ сж отбелязани на нѣколко пжти дадени по нѣколко метра атлази въ даръ на разни турски кехаи и назъръ-бегове[1]).

Флорентийскитѣ атласи, които се внасяли въ българскитѣ земи, продължавали да намиратъ пазаръ до края на 17 в. Въ завещанието на Пиетро ди Нале, търговецъ въ София, презъ 1634 г. е отбелязано, че той е търгувалъ съ венециански платове и флорентийски атлази[2]). Четиредесеть години по-късно дубровнишкитѣ посланици, които били затворени отъ турцитѣ въ силистренската крепость заради отказа имъ да плащатъ трибута въ увеличенъ размеръ, писали подробно въ Дубровникъ за хода на преговоритѣ. За да склонятъ турцитѣ на отстжпкитѣ, тѣ дали, между другитѣ дарове, и единъ топъ атлази[3]).

Когато по-късно, къмъ изхода на 17 в., дубровнишкитѣ колонисти сж се изселили отъ Турция, вноса на флорентийски атлази намалялъ за смѣтка на увеличения вносъ на венециански и английски стоки.

Последниятъ сортъ платове и материи, внасяни отъ дубровчанитѣ въ българскитѣ земи, сж т. н. *дамаски* (damaschi). Такива въ Дубровникъ не произвеждали, а се внасяли най-вече отъ италиянскитѣ градове. Дубровнишкитѣ източници отбелязватъ, че въ българскитѣ земи били внасяни следнитѣ сортове дамаски: luchesi, messinesi и fiorentini. Презъ 16 вѣкъ най-значителенъ и производителенъ центъръ за дамаски билъ гр. Лука, разположенъ въ провинцията Тоскана, между Флоренция и Пиза. Въ този градъ най-рано било пренесено преработването на коприната. Още въ XI в. тукъ били отворени първитѣ работилници въ Италия за копринени платове. По-късно, къмъ края на срѣднитѣ вѣкове, въ тоя градъ имало вече около 3000 работилници за копринени и други материи. Презъ 16 в. голѣма часть отъ това производство отивала за източнитѣ пазари. Не по-малко прочути били тѣзи манифактурни стоки въ западна Европа, гдето твърде късно била пренесена този видъ индустрия.

---

[1]) Фактура за разноски на Vincenzo Brattuta. fasc. 36 № 1782.

[2]) „ . . . ho lasciato in mano di Benedetto Pellegrini pannina Venetiana rasce di diversi colori, e raso fiorentino tanto quanto appare scritto nel mio libro . . .“ Test. т. 61 f. 38 V⁰.

[3]) Писмо отъ 29 юлий 1678 отъ Castel di Silistria на Marino de Nicolo Gozze e Nicolo di Gio Bona. fasc. 48 № 1859.

Втори градъ на Италия, който внасялъ дамаски въ българскитѣ земи билъ гр. Месина. Тукъ, сѫщо, твърде рано били отворени работилници за преработване памука и коприната. Самото мѣстоположение на града било много згодно за посѣщаване отъ търговци, търгуващи на изтокъ. Всички кораби, които отивали съ стоки за земитѣ покрай Средиземно море и изобщо за Левантъ трѣбвало да минаватъ покрай Месинския протокъ. Поради това и дубровнишкитѣ кораби често посещавали това пристанище, отъ гдето изнасяли най-много дамаски.

Дамаски били изнасяни и отъ Флоренция; чиито манифактурни произведения, както казахме по-горе, намирали пазаръ въ всички страни на Европа. Въ българскитѣ земи, обаче, дамаски — флорентийска фабрикация — се внасяли по-малко въпреки, че дамаскитѣ, които дубровчанитѣ си доставяли отъ Лука, минавали презъ флорентийското тържище. Най-сетне италиянски дамаски, предназначени за българскитѣ земи, били складирани въ Анкона въ дукянитѣ на дубровнишкитѣ търговци въ този градъ. Отъ тамъ тѣ били натоварвани на дубровнишки кораби и пренасяни въ складоветѣ въ Дубровникъ.

Най-старитѣ сведения, които имаме за вноса на дамаски въ българскитѣ земи следъ идването на турцитѣ, сѫ отъ срѣдата на 16 в. Едно, споменато вече нѣколко пѫти сдружение между дубровчани, търгуващи въ София и Дубровникъ презъ 1547 г., имало на складъ въ София между другитѣ стоки „pichi 19 di damascho“[1]). Осемъ години по-късно, други търговци отъ сѫщия градъ, сѫ търгували съ дамаски.

По-подробни сведения за вноса на дамаски въ българскитѣ земи сѫ запазени въ търговската книга на Бенедето Рести. Той е търгувалъ съ следнитѣ видове дамаски: luchesi, missinesi, rossi, leonato и др. Въ едно нареждание до него отъ 1586 г. е казано, че отъ София по погрешка били изпратени за Цариградъ разни цвѣтове атлази и дамаски, нѣкои въ цѣли топове, други нарѣзани на парчета[2]). Сравнително другитѣ манифактурни стоки, които Ресте е внасялъ въ Турция, дамаскитѣ сѫ били въ най-малко количество. Презъ 1590 г. е показано едно дебитно салдо отъ 185,093 аспри — стойностьта на 2024½ лакета месински дамаски (срѣдно по 91 аспри лакета)[3]). Презъ 1591 г. сѫ показани за разноски — превозъ на 7 топа дамаски отъ Дубровникъ до София — 110 аспри. Освенъ това сѫ похарчени за бачъ и такси за църквата 21 аспри[4]). Въ голѣмата си часть доставката била червенъ и бѣлъ цвѣтъ. Часть отъ стоката, 18 лакета, била продадена на нѣкой си Георги, българинъ отъ Разградъ, подъ порѫчителството на другъ българинъ Андрея. Купувачътъ изпратилъ на Рести писмо, съ което се задължилъ да му изплати стоката въ срокъ отъ 8 месеца — по цена

---

[1]) Div. canc. т. 132 f. 235. сл.

[2]) „. . . nella quale cassetta han loro trovato pezze nove di rasi et damaschi di diversi colori, parte intere e parte scavezzate ma tutte bolate di bolo di piombo . . .“ Lett. e com. т. 35 f. 158.

[3]) „1590. Damaschi missinisi di nostro conto deve dare addi ultimo Decembre aspri 185,093 . . . per saldo e netto ritratto di braccia 2024½ . . .“ Resti, f. 8V°.

[4]) „1591. Damaschi missini d'Andrea di Resti di Ragusa deve dare addi 8 Marzo aspri 131 che aspri 110 per resto di vittura et aspri 21 per bagio e per chiesa di pezze VII . . .“ п. т. f. 29.

170 аспри единия лакетъ[1]). Отъ други сведения разбираме, че поржчительтъ се казвалъ Андрея Стояновъ, а синъ му — Петраско. И двамата съставлявали отдѣлна търговска кжща въ Разградъ, която сжщо поржчвала дамаски отъ Рести. Отбелязани сж презъ сжщата 1591 г. купени 27⁶/₈ лакета дамаски, виолетовъ и бѣлъ цвѣтъ по 170 аспри[2]). Срещу тѣзи стоки споменатитѣ разградски търговци продавали биволски и говежди кожи[3]).

Измежду купувачитѣ на дамаски сж споменати още Радо Гюргевичъ и Андрея Петровичъ. Презъ 1591 г. тѣ сж купили 68⁶/₈ лакета дамаски по 163 аспри[4]). Рести продавалъ дамаски и на свои сънародници. Презъ сжщата 1591 г. той продалъ въ кредитъ на Джиовани ди Марино Битения, между другитѣ манифактурни стоки, и 30⁷/₈ лакета дамаски по 160 аспри лакета[5]).

Дамаски били продавани и въ Търново. Тукъ между купувачитѣ е споменатъ българския търговецъ Аврамъ Никовъ, който презъ м. май 1591 г. купилъ отъ Рести 15 лакета месински дамаски по 170 аспри[6]).

Между турцитѣ, клиенти на Рести, презъ сжщата година сж отбелезани: Али Челеби — астарджи, Хасанъ Бегъ, Гюрмишъ Сутали — Чинганъ Харачи и др., които купили разни цвѣтове дамаски по 140—150 аспри лакета[7]). Малко по-късно сж споменати като купувачи нѣкой си Яхинъ Войвода и една кадъна, дъщеря на назъра на единъ отъ софийскитѣ пазари[8]).

Презъ 1593 г. Рести е отбелязалъ въ книгата си сумата 91,705 аспри, стойность на 7 топа дамаски, които били продадени за смѣтка на Андрея Рести на разни лица по цена 150—155 аспри лакета. Между купувачитѣ сж отбелязани турци отъ Пловдивъ[9]).

Другиятъ сортъ дамаски, които Рести пласиралъ въ българскитѣ земи, били т. н. luchesi. Презъ 1592 г. той доставилъ отъ тѣхъ 3¹/₂ топа: единa 190 лакета, втория — 136, третия — 116 и 32³/₈ лакета отъ четвъртия топъ. За тѣхъ платилъ за превозъ, бачъ и за църквата 109

---

[1]) „1591. Giergie di conto con piegaria d'Andrea di Petrascho suo figlio deve dare addi 15 di Settembre aspri 14,910 per pezze . . . e braccia 18 di damascho . . . vendute ad aspri 170 per tempo di mesi 8 come per scritto . . ." п. т. f. 39.

[2]) „1591. Andrea Stoianov e suo figlio Petrascho di Hrasgrad deve dare addi 15 Settembre aspri 9490 . . . per braccia 27⁶/₈ di damascho paonazo e bianco d'Andrea Resti ad aspri 170 vendutoli per tempo come per scritto . . ." п. т.

[3]) п. т. f. 39V⁰.

[4]) „1591. Rado Ghiurgevich et Andrea Petrovich deve dare addi primo Febraro aspri 26,720 sono per braccia 68⁶/₈ di damaschi d'Andrea Resti venduti ad aspri 163 . . ." п. т. f. 43.

[5]) „1591. Gio di Marino Bittenia deve dare addi primo Febraro aspri 11,013 sono per panni uno scarlato br. 66¹/₈ ad aspri 116 e br. 30⁷/₈ di damaschi d'Andrea Resti ad aspri 160 vendutoli per conto di mesi 6 come per scritto" п. т. f. 43.

[6]) „1591. Abram Nicov di Tarnovo deve dare addi 4 di Maggio aspri 4800 che aspri 2550 per br. 15 di damaschi missinisi di conto di Andrea di Resti vendutoli ad aspri 170 . . ." п. т. 30.

[7]) п. т. f. 31.

[8]) „1591. Iahin Voivoda deve dare addi 12 Settembre aspri 1000 per br. 12 di damaschi missinesi . . . Caduna figlia di nazor che sta a çrach pasar deve dare. . . aspri 1395 per br. 9 di damascho . . ." п. т. f. 34.

[9]) п. т. f. 28V⁰, 40, 40V⁰.

аспри, а за самата стока 817·9 скуди, или 57,663 аспри[1]). Тази смѣтка показва, че на Рести тѣзи дамаски стрували по 122 аспри лакета. Като имаме предъ видъ, че сжщиятъ продавалъ по 150—155 аспри лакета, той е печелилъ срѣдно по 20—25%. Презъ 1593 г. сж отбелязани други продажби отъ този родъ дамаски по 170 аспри лакета[2]).

Отъ специалнитѣ партиди, които Рести отворилъ на Франческо Рести, ние разбираме, че въ голѣмата си часть дамаскитѣ били получавани презъ Анкона. Записани сж специално разходвани суми за осигуровки на изпратенитѣ по море дамаски[3]). Продажби на дамаски сж отбелязани и презъ 1596 г.[4]). Презъ 1599 г. Рести си доставялъ такава стока отъ Джакомо Дондини[5]).

Една часть отъ дамаскитѣ, закупувани отъ Рести, били препродавани на търговци въ Букурещъ. Въ края на м. декемврий 1591 г. били продадени 20 лакета на Нико Малрамаджи по 140 аспри на безсроченъ кредитъ[6]). Въ книгата на Рести сж отбелязани правени дарове отъ дамаски на българи и турци при свадби и при други подобни случаи. На 16 февруарий 1597 г. сж подарени 2 6/8 лакета дамаски за изработване на едно фередже[7]). Записани сж разноски за 9 2/8 лакета дамаски, нуждни за една долама[8]).

Дамаски били внасяни въ българскитѣ земи и презъ Цариградъ. Въ едно арбитражно решение отъ 1601 г., отнасящо се до търговци отъ София, Провадия и Цариградъ, е казано, че въ последния градъ били складирани 227 лакета дамаски, получени отъ Бернардо ди Гиорги 217, отъ който въ последствие били експедирани за Провадия и складирани въ нѣкои евреи[9]). Флорентийски дамаски били внасяни сравнително най-малко. Въ завещанието на единъ пловдивски търговецъ отъ 1614 г. се казва, че той ималъ на складъ въ Пловдивъ 15 лакета флорентийски дамаски, виолетовъ цвѣтъ[10]).

---

[1]) „1592. Damaschi luchesi di nostro conto deve dare addi 22 Luglio aspri 109 sono per vittura e bagio et in chiesa di pezze 3½ di detti damaschi . . .“
Addi 24 di Novembre aspri 57,663 per scudi 817·9 di moneta per costo e spese di pezze 3½ sopra dette di damaschi . . .“ п. т. f. 46.

[2]) п. т. f. 59.

[3]) п. т. f. 87V⁰ „ . . . e scudi 8. 6. 8 per sicurta da Ancona a Ragusa . . .“

[4]) п. т. f. 101.

[5]) „1599. Damaschi di Jacomo Dondini deono avere addi 7 Giugno aspri 4000 sono per bracia 20 di damaschi . . .“ п. т. f. 130V⁰.

[6]) „1591. Addi ultimo Decembre aspri 2960 per br. 20 di damascho leonato venduto in magior somma a Nicho Mahlramagi in Bucureste ad aspri 140 per tempo alla volonta . . .“ п. т. f. 40.

[7]) „1597. Addi 12 Febraro aspri 2914 sono aspri 1680 per . . . br. 2 6/8 di damascho per una feregie . . .“ п. т. f. 59.

[8]) п. т.

[9]) „. . . E perche il detto quondam Marco per conto della compagnia predetta ho havuto in Constantinopoli da s. Bernardo Giorgi braccia ducento venti sette di damaschi de queli ne furono donati dieci braccia al Cadi per accomodare un'avanca à finche il Petalmagi non s'impadronisse de i detti damaschi, et gli altri braccia ducento dicisetti si trovano al presente in Provadia, in deposito in mano di certi hebrei, però li detti damaschi nel grado che sono, adgiudichiamo a i detti conservatori per conto delle predetta compagnia“. Div. not. т. 130 f. 103V⁰.

[10]) „ . . . Item in detta bottega braccia quindeci damascho fiorentino paonazzo . . .“ Test. т. 55 f. 82V⁰ сл.

Дубровнишкитѣ търговци сж внасяли въ българскитѣ земи не само италиянска манифактура. Имаме сведения, че още въ срѣдата на 16 в. тѣ пласирали английски стоки. Възможно е, голѣма часть отъ споменатитѣ по-горе карисеи да сж били доставяни не само отъ Фландрия, но и отъ Англия. Самото тѣхно наименование е свързано съ името на английския фабриченъ центъръ Kersey, гдето се произвеждали най-много такива платове. Навѣрно часть отъ внасянитѣ въ българскитѣ земи карисеи отъ Остенде сж доставяни отъ срещуположния английски брѣгъ.

Чисто английски стоки, които имали пазаръ въ българскитѣ градове, сж били т. н. *лондрини* (londrini). Фабрикацията на този видъ платове ставала първоначално въ Англия и по-после въ Провансъ (Франция). Този родъ стоки били предназначени изключително за левантскитѣ земи.

Въ българскитѣ земи тѣ били внасяни къмъ срѣдата на 16 в., а възможно е начална дата на тѣхния вносъ да е единъ вѣкъ по-рано. Презъ 1556 г. дубровнишкитѣ търговци въ София продавали лондрини между населението. Въ нотариалнитѣ книги на Дубровнишката република е вписана една декларация, съставена въ София презъ м-цъ юний 1556 г., съ която се регистрира получаването на разни манифактурни стоки следъ смъртьта на единъ търговецъ въ Пловдивъ. Между стокитѣ сж отбелязани cavezzi di Londra на брой 11 — отдѣлни пакети отъ по нѣколко десятки лакета платове[1]). Подобни пакети отъ лондрини сж били давани подаръкъ на турскитѣ власти отъ дубровчанитѣ до края на тѣхната стопанска дейность въ българскитѣ земи. Презъ 1678 г. сж били дадени лондрини отъ дубровнишкитѣ посланици въ Силистра[2]). Когато презъ 1699 г. търговията на дубровчанитѣ съвършено западнала, тѣхниятъ посланикъ въ Цариградъ Лука Барка въ своя докладъ съобщава, че въ Бѣлградъ се продавали panni londrine и londre, както и други стоки, идващи отъ Венеция и Германия[3]).

Другъ родъ манифактурни стоки, които се продавали въ българскитѣ земи, сж били: *камелоти*, джамбелоти (giambelotti)[4]) — груби и тежки вълнести платове, които се фабрикували първоначално на Изтокъ и после въ разни мѣста на Франция отъ обикновена вълна или козина, или отъ камилска вълна. Работени сж били и върху ленена основа съ вълнена тъканъ. Цената на този платъ не е била висока. Между стокитѣ на нѣколко софийски търговци отъ 1547 г. е спомената една дреха отъ такъвъ платъ (veste di giambelotti)[5]). Отъ 1590 г. е запазено едно нареждане отъ Дубровникъ до софийския търговецъ Рести, съ което се съобщава, че се изпраща една фактура отъ Венеция за про-

---

[1]) Div. not. т. 115 f. 96.

[2]) Писмо на Marino Gozze и Nicolo di Bona отъ Castel di Silistria, li 29 di Luglio 1678. fasc. 48 № 1859.

[3]) „... la si deve provedere capi di mercantie come panni londrine, londre pochi panni veneziani roba di seda et credo poche robe di Venezia merci di minutaglie non quelle che venivano di Germania per via di Venezia, ma manifattura di Venezia, quello possa in quel luocho et in questo luocho si deve praticare ...“ Memoria на Лука Барка отъ 1699 г. fasc. 37 № 1784.

[4]) ср. Heyd, G. op. cit. 916, 1255 not. 5.

[5]) Div. canc. т. 132 f. 235 сл.

даденитѣ тамъ джамбелоти, пратени отъ агата на яничаритѣ[1]). Това показва, че отъ Турция се изнасяли на европейскитѣ пазари подобни платове и кожи. Самъ Рести е търгувалъ съ камилски кожи. Споменати сѫ: pelliza di giambelotti[2]), foldra di giambellotti[3]). Тѣ сѫ служили за облѣкло.

Сведенията отъ дубровнишкия архивъ хвърлятъ известна свѣтлина и върху тогавашното облекло на населението въ Турция. Не малко сведения сѫ запазени и за облеклото, което употрѣбявали българитѣ. Това облекло е било обикновено ушито отъ мѣстни платове, които самото население е тъкало. Въ българскитѣ земи е имало много градове и паланки, които произвеждали още презъ 16 и 17 в. груби платове намиращи добъръ пазаръ. Въ книгата на Рести сѫ споменати *скиавини* отъ Търново[4]) — прости груби платове, произвеждани не само въ Търново, но и на други мѣста и продавани вѫтре въ границитѣ на Турската империя. Съ подобни материи дубровчанитѣ опаковали скѫпитѣ платове и материи, изпращани за българскитѣ тържища[5]). Между стокитѣ на единъ пловдивски търговецъ сѫ споменати „солунски платове", както и карисеи за жени отъ солунски платове[6]). Споменати сѫ и „зубуни отъ солунски платъ"[7]), както и „беневреци отъ разни платове"[8]). По сѫщото време сѫ намирали добъръ пазаръ и мѣстнитѣ аби. Презъ 1556 г. сѫ били складирани въ Пловдивъ „свѣтлосини аби"[9]) Въ други документи сѫ споменати още ментета (minte), „фусти за български жени" (veste di done bulgaresche), „български дрехи — долами" (veste bulgareche dolame), „голѣми фереджета за българи" (feregie grande bulgaresche) и разни други дрехи и вещи, направени отъ мѣстни и чуждестранни платове[10]).

Б) Украшения и скѫпи предмети.

Въ България сѫ внасяни украшения още отъ най-стари времена Цариградъ е билъ главниятъ доставчикъ на по-финни, по качество и изработка, украшения. Майстори на такива сѫ били чужденцитѣ, каквито не липсвали и въ по-голѣмитѣ градове на България. Търговскиятъ

---

[1]) „. . . Vi mandiamo alligato una fede pervenuta da Venezia del prezzo al quale son stati venduti ivi giambelotti che l'aga di gianizzeri di Castelnuovo mandò per mano di Francesco Milli Dragomanno bene servirete in mostrar e a lui, et a chiunque bisognerà il prezzo al quale sono stati venduti . . ." Lett. e com. т. 37 f. 25.

[2]) Resti, 75 V⁰.

[3]) п. т. f. 13.

[4]) „1590. Schiavini da Turnovo deono dare addi ultimo Decembre aspri 455 . . ." п. т. f. 5.

[5]) Lett. e com. т. 35 f. 158.

[6]) „Panno di Solunicchio azurro... Calisee da donne di panno di Solunicchio..." Div. not. т. 115 f. 96.

[7]) „Zubuni di Solunicchio" п. т.

[8]) „Benevrecchie di diversi panni . . ." п. т.

[9]) „Abba azzura braccia nove . . ." п. т.

[10]) „ . . . Uno minte di carisea rossa — aspri 150
veste di done bulgaresche numero quatro ad aspri 150 — aspri 600
veste bulgaresche dolame numero quatro ad aspri 145 — aspri 580
feregie grande bulgaresche cinque ad aspri 180 — aspri 900 . . ." Div. canc. т. 132 f. 235 сл.

договоръ между Дубровникъ и България отъ 1253 г. далъ възможность на българитѣ да изнасятъ отъ Дубровникъ, между другитѣ стоки, и „злато, сребро и златни поставе“. Подъ тѣзи думи трѣбва да разбираме всѣкакъвъ видъ златни и сребърни предмети и украшения, както и скѫпи материи, тъкани съ златни жици. Такива предмети и украшения сѫ били произведени въ Венеция и въ други италиянски градове, както и отчасти въ Дубровникъ. Правото на монополъ върху сребърнитѣ рудници въ сръбскитѣ земи и Босна давало възможность на дубровчанитѣ да засилятъ това производство, като станатъ главни доставчици на сребърни предмети на всички балкански народи презъ 15 в. Отъ Дубровникъ били изнасяни най-вече църковни вещи: кръстове, чаши, потири, кандила, дискоси, иконостаси, икони, евангелия оковани съ сребро, злато и др. Съ идването на турцитѣ на полуострова се засилилъ износа на сребърнитѣ чаши, къмъ които турцитѣ имали голѣма слабость. Още презъ 1494 г. единъ дубровчанинъ въ София притежавалъ една сребърна чаша на стойность 30 перпера[1]). Въ „писмата и нарежданията“ на Републиката отъ началото на 16 в сѫ отбелезани твърде често дарявания на разни турски власти въ българскитѣ земи — сребърни чаши. Въ търговския тевтеръ на софийския дубровчанинъ Бенедето Рести сѫ записани нѣколко сдѣлки съ сребърни чаши, въ голѣмата си часть изработка на чипровскитѣ златари[2]). Презъ м-цъ септемврий Рести си доставилъ сребърни чаши отъ сплавъ, работени въ Чипровци отъ 664 драма — по 5½ аспри единъ драмъ сребро[3]). Сѫщиятъ ги е препродалъ на единъ евреинъ отъ София по 7½ аспри драма, като купилъ въ замѣна волски кожи[4]). Възможно е между дароветѣ да е имало и чипровски чаши. Презъ 1614 г. на софийския беглербей били подарени 100 цехини и две чаши[5]). Четири години по-късно провадийскиятъ търговецъ Никола Златани търгувалъ съ сребърни чаши и други скѫпи сребърни вещи[6]).

Споменаватъ се още разни посребрени предмети. Единъ дубровчанинъ ималъ сабля окована съ сребро[7]). Презъ 1642 г. другъ търговецъ завещалъ 30 реали за направа на една сребърна кандилница за софийската църква[8]). Мнозина дубровчани, живущи въ българскитѣ земи, имали въ покѫщнината си „сребро, злато и покуке“[9]). При ликвидацията на едно съдружие между дубровнишки търговци въ София

---

[1]) Test. т. 27 f. 61.

[2]) Вж. по-подробно статията ми „Чипровци — старъ рударски градъ“.

[3]) „Taze d'argento mescolatto di Ciprovaz deve dare addi 5 di Settembre aspri 3652 sono per taze . . . drami 664 ad aspri 5½ lo dramo auti da Mehmet Tacagi grande . . .“ Resti, f. 74

[4]) „Aron Angel ebreo di qui deve dare addi 5 di Settembre aspri 8407 sono per bracia 21 di damasche luchese ad aspri 195 e drami 575 di argento di Ciprovaz mescolato in taze ad aspri 7½ vendutoli per aver da lui cori bovini pezze cento ..“ п. т. f. 74.

[5]) Писмо отъ София — 17. V. 1614 на J. Bobali и Dom. Menze. fasc. 60 № 1973.

[6]) „ . . . Da Thomaso Latincich sei annelli d'oro, 2 tazze e 2 maniglie et alcune altre bagatelle di argento, che con lui mandò il sopradetto Slatani . . .“ Div. not. т. 134 f. 19V⁰ (отъ края на тома).

[7]) „ . . . Joste imam sabliu demiscchiu okovanu u srebro . . .“ Test. т. 63 f. 84.

[8]) „. . . da se nacini prid Gospu jedna candiella od srebra ad reala tridesti . . .“ Test. т. 63 f. 25.

[9]) Test. т. 50 f. 45.

отъ 1547 г. се прави уговорка, щото всички пръстени, колани и др. украшения да се изключатъ отъ капитала на дружеството[1]). Осемь години по-късно, единъ софийски търговецъ е ималъ между другитѣ стоки колани и пръстени[2]). Разбира се, че голѣмата часть отъ тѣзи сребърни и златни украшения сѫ били мѣстно производство. Въ завещанието на пловдивския търговецъ Лука Брайовъ отъ 1606 г. сѫ показани между стокитѣ за проданъ въ дукяна му и златни пръстени[3]).

Нѣкои извори споменаватъ и други украшения — ornamenta[4]), между които и скѫпоценни камъни. Най-често се споменуватъ перлитѣ. Съ такива търгувалъ дубровчанинътъ Рести въ София. Въ книгата му е показано презъ 1593 г. като салдо отъ предишнитѣ години за покупка на „дребни перли" сумата отъ 2422 аспри[5]). Презъ 1612 г. другъ единъ дубровчанинъ въ София търгувалъ съ нанизи отъ перли — между които и такива съ по 57 и 63 зърна[6]). Като по-специални украшения за женитѣ сѫ били т. н. velieri — украшения за глава, които се носѣли подъ вуалъ[7]). Между другитѣ украшения за глава е споменатъ и сребъренъ вѣнецъ — vienaz d'arzento[8]). Изворитѣ не рѣдко споменаватъ за скѫпи колани[9]).

В) Хранителни продукти и стоки.

Макаръ и презъ епохата на турското робство България да е била земледѣлска страна, тя не е изнасяла зърнени храни за Дубровникъ, защото турцитѣ поставяли подъ силна контрола търговията съ храни съ огледъ да бѫде осигурена прехраната на Цариградъ. Въ богатитѣ дубровнишки архиви никѫде не се говори за износъ на храни отъ българскитѣ земи за Дубровникъ.

Въ Турция, и специално въ българскитѣ земи, се внасяли: захарь, вино, зехтинъ и др. Търговията съ захарь била въ рѫцетѣ на венецианитѣ, които съ своята голѣма флота обикаляли цѣлия свѣтъ. Още презъ 14 в. тѣ внасяли голѣмо количество захарь въ Германия, Франция, както и въ многобройнитѣ италиянски републики. Дубровчанитѣ, които сѫ били съ тѣсни търговски връзки съ венецианския пазаръ, закупвали захарь, която препродавали въ България и по всички области на Балканския полуостровъ още презъ срѣднитѣ вѣкове[10]). Съ

---

[1]) „exceptuati però tanto li vestimenti loro quanto queli de le lor donne et ornamenti de dette come annelle, collane, perle et altri simil cose . . ." Div. canc. т. 132 f. 235 сл.

[2]) Test. т. 41 f. 20V⁰ сл.

[3]) „Jtem a Giorgi di Gradi un anello d'oro, il quale li ha dato a vender, il quale è in Filipopoli in casa . . ." Test. 52 f. 232V⁰ сл.

[4]) Test. т. 59 f. 108 сл.

[5]) „1590. Perle menuti di Jacomo di Boballi deve dare addi 20 di Magio aspri 2422 . . ." Resti, f. 20.

[6]) „ . . . un filzo di perle di grana cinquanta sette, et altro di grana sessanta tre, et ancora di perlette menute . . ." Test. т. 54 f. 224 сл.

[7]) „Velcheri di panno". Div. not. т. 115 f. 96. Срещатъ се и velieri di lana — Resti, f. 189.

[8]) Test. т. 27 f. 61 сл.

[9]) Вж. по-горе заб. 6; Test. т. 41 f. 20V⁰ сл.

[10]) Вж. по-подробно Митатовић, Ч. ор. с. стр. 124 сл.

идването на турцитѣ, дубровчанитѣ давали захарь като подаръкъ на висши турски власти, отъ които зависѣла тѣхната търговия. Въ една подробна смѣтка отъ 1629 г. за разноскитѣ свързани съ износъ на нѣколко голѣми партиди кожи отъ София и Провадия е отбелязана дадена захарь въ подаръкъ на кехаята на единъ отъ пашитѣ и на единъ назъръ[1]). Въ другъ документъ отъ 1664 г. се казва, че на турцитѣ сѫ били давани подаръци отъ сладки и други нѣща, направени отъ захарь[2]). Захарьта презъ това време е била недостѫпна за населението и за това търговията съ нея е била незначителна. Въ голѣмия и подробенъ търговски тевтеръ на Рести не е отбелязана нито една продажба на захарь въ българскитѣ земи въ продължение на 15 години.

Отъ лѣтописитѣ на нѣкои посланици, които минали презъ 16 и 17 в. презъ българскитѣ земи научаваме, че на нѣкои по-голѣми тържища се продавали чуждестранни *вина*. На първо мѣсто въ София се продавали не само въ изобилие мѣстни вина, но се внасяли въ не малки количества малвазийски. Подъ малвазийски вина се разбирали онѣзи, които се произвеждали въ по-голѣмитѣ острови на Средиземно море, като Критъ, Сардиния и др. Презъ 1616 г. презъ София минала една голѣма австрийска дипломатическа мисия за Цариградъ. Единътъ отъ участвующитѣ, Адамъ Веннеръ, е описалъ въ подробности това пѫтуване. Той намѣрилъ на софийския пазаръ повече отъ 50 возилници съ вино, но понеже на вкусъ то било доста кисело, посланицитѣ потърсили чуждо вино, каквото било намѣрено чрезъ единъ чаушъ въ избата на единъ евреинъ — около 10 бъчви малвазийско вино[3]).

По-късно и далматинскитѣ вина, които произвеждали дубровчанитѣ, били наричани малвазийски. Значителна часть отъ тѣхъ били внасяни въ западнитѣ области на Балканския полуостровъ. Такива вина изглежда споредъ нѣкои дубровнишки извори да сѫ били внасяни и въ българскитѣ земи. Въ едно писмо отъ гр. Татаръ-Пазарджикъ посланика Кобога предава разговора си съ кехаята върху отдѣлнитѣ качества на вината отъ Испания, Флоренция, Кандия, Архипелага и за дубровнишкото малвазийско вино[4]).

Отъ нѣкои други архивни материали се вижда, че дубровчанитѣ сѫ имали не малъкъ дѣлъ въ търговията съ вина. Въ едно писмо отъ 1632 г. на софийскитѣ колонисти се казва, че между тѣхъ имало нѣкои, които се занимавали съ продажбата на вино, — тѣ се оплаквали въ Дубровникъ, че цѣлата колония твърде много страдала отъ тази търговия, понеже трѣбвало да се плаща на турцитѣ известна сума пари

---

[1]) Фактура отъ 13. IX. 1629 fasc. 36 № 1782.

[2]) „. . . . detto Signor lo regalarete con confetture, et altre cose di zuccaro . . . .“ Lett. e com. отъ 27. III. 1664 fasc. 35 № 1774.

[3]) Шишмановъ, Д-ръ Ив. op. c. стр. 454.

[4]) „ . . . mentre io havendo havuto commodita di parlare con Signor Cihaia domesticamente, non una ma molte noti intiere nelle sue camare piu segrete, trovando ancora la diversita di vini di Spagnia, di Fiorenza, di Candia, d'Arhipelago e di nostra malvasia...“ Писмо отъ Тат.-Пазарджикъ на посланика Марино Кабога отъ 30 юний 1675 г. fasc. 52 № 1915. Въ единъ документъ отъ 1549 г. находящъ се въ Bibl. Casanatensis въ Римъ е преписанъ единъ докладъ до папата за качеството на вината и специално за малвазийското вино. Говори се и за vino di Turca. Mss. № 2084 fol. 401 сл.

като берии. Лошото било това, че нѣкои дубровчани отказвали да плащатъ тѣзи такси, та ги застрашавали още по-голѣми злини и произволи отъ страна на турцитѣ. Дубровчанитѣ и безъ това се оплаквали, че откакъ дошелъ новиятъ паша въ София, тѣхното положение станало много мизерно, — тѣ страдали ежедневно отъ най-различни беди. Специално въ връзка съ търговията съ вино, тѣ били принудени да платятъ 10,000 аспри повече отъ това, което тѣ обикновено били длъжни да плащатъ. Като една причина за това дубровчанитѣ посочили на обстоятелството, че въ София имало мнозина, които се занимавали съ закупуването вина и се представяли за дубровчани, отъ което за колонията не само, че нѣмало никаква полза, но напротивъ, е имало голѣми вреди. Преди това дубровчанитѣ трѣбвало да платятъ въ добавъкъ много пари на муселима на пашата. За да се избѣгнатъ за въ бѫдеще подобни произволи отъ страна на турцитѣ, колониститѣ поискали отъ републиката нареждане: „никой да не продава вино на турцитѣ, който е подъ патронажа на Св. Влахъ". „Защото, — добавятъ тѣ, като се махне тази търговия съ вина, ние ще можемъ да си отдъхнемъ малко и ще си живѣемъ честно всѣки съ своя занаятъ"[1]).

Дали следъ тѣзи оплаквания на дубровчанитѣ вносътъ на далматински вина е престаналъ, не може да се каже положително. Въ всѣки случай, — както това се потвърждава отъ други извори, — въ българскитѣ земи сѫ се внасяли винаги чуждестранни вина, които намирали особено у турскитѣ власти и чужденци добъръ пазаръ. Българскитѣ вина, поради примитивния начинъ на приготовление и извънредно небрежно и лошо съхраняване, се бързо разваляли. При това тѣ не били и много добри по качество, понеже се приготовлявали отъ смесь на разни сортове грозде, — нѣкое узрѣло, нѣкое не.

По-значителна търговия се е вършила съ *зехтинъ*. Цѣлото далматинско крайбрѣжие презъ срѣднитѣ вѣкове е изнасяло маслиненъ зехтинъ въ всички държавици въ Балканския полуостровъ. Дубровнишкитѣ търговци намирали добъръ пазаръ въ по-голѣмитѣ градове на България. Въ архивитѣ на Дубровникъ сѫ запазени сведения за вносъ на зехтинъ. Дубровчанитѣ сѫ поднасяли зехтинъ въ даръ на царския дворъ. Презъ 1390 г. дубровнишкиятъ патриций Николо ди Гоце е изпратилъ на царь Срацимира въ Видинъ 4 товара първокачественъ зехтинъ[3]). Сѫщиятъ дубровчанинъ е споменатъ още десятки пѫти въ официалнитѣ книжа на републиката да поднася такива дарове въ Босна[4]).

---

[1]) „. . . che nissuna possa vendere li vini alli Turchi, il quale proffessa essere sotto bandiera di San Biagio perche levandosi questa mercantia delli vini questa piaza delli nostri respirava al quanto, li quali sopradetti possono vivere honoratamente con le loro arti... Писмо на софийски търговци отъ 12 декемврий 1632 г. fasc. 51 № 1905.

[2]) Вж. пѫтеписитѣ на М. Безолтъ, Веннеръ и П. Тафернеръ въ Ш и ш м а н о в ъ, Д-ръ Ив. ор. с. стр. 441, 442, 454, 455, 468.

[3]) „Ser Nicolae de Goce in dicto minori consilio facta fuit gracia quod de primo deo advente in Ragusio possit trahere de Ragusio salmas IIII olej pro mittendo illas imperatori Bidini." Lib. Reform. a. 1390—92.

[4]) Consigl. Rogatorum отъ 6. IV и 12. V. 1396 и Lett. e com. a. 1403—1410.

Съ идването на турцитѣ на полуострова, сигурно, се е засилилъ вноса на зехтинъ и то предимно въ западнитѣ области, гдето конкуренцията на гръцкия зехтинъ е била по-слаба. Въ българскитѣ земи се е внасялъ по-малко далматински зехтинъ. Изворитѣ въ това отношение сѫ много оскѫдни. Не се говори нищо за тази търговия и въ голѣмата книга на Ресте, нито въ кореспонденцията на дубровчанитѣ. Отъ това следва да се заключи, че на българскитѣ пазари се продавалъ предимно зехтинъ, внасянъ презъ Тракия — Солунъ и Родосто и изобщо гръцки зехтинъ. Търговията съ този артикулъ била въ рѫцетѣ на еврейски и гръцки търговци. Отъ нѣкои дубровнишки документи се вижда, че въ София не рѣдко сѫ идвали евреи отъ Гюмюрджина и изобщо отъ Тракия[1]). Нѣколко пѫтища сѫ водили отъ Тракия и Македония за София и Пловдивъ. По-горе споменахме за голѣмия вносъ на манифактурни стоки отъ Солунъ[2]). За вносъ на други маслени произведения нѣмаме сведения. Въ книгата на Ресте се споменава само „шафрана" (ciafrano), който се продавалъ на софийския пазаръ по 190—195 аспри оката[3]).

Въ българскитѣ земи се е внасяла соль. Макаръ дубровчанитѣ да сѫ имали отъ преди вѣкове монополъ на производството и търговията съ соль, такава тѣ не сѫ внасяли въ България. Поне за това не притежаваме никакви сведения отъ епохата на турското робство. Колкото и да е подробна и изчерпателна търговската книга на Ресте, въ нея не е записана нито една операция за вносъ и продажба на соль. Между другитѣ стоки дубровчанитѣ внасяли още разни сортове желѣзария и орѫжие. Въ книгата на Ресте е отбелязано презъ 1590 г. дебитно салдо отъ доставка на пирони и желѣзо (chiodi e ferri) сумата 4187 аспри[4]). Подобни стоки 10 години по-късно били внасяни и отъ Анкона по море презъ Варна[5]). Споменати сѫ като търговска стока въ дукяна на единъ дубровчанинъ въ София игли за шевъ (agli di cuscire). Такива били препродавани въ Търново и въ други провинциални градове[6]). Сѫщиятъ търговецъ е продавалъ ножове и ножчета. Споменати сѫ единъ чифтъ ножове за 120 аспри[7]). Други дубровчани продавали разни дръжки (maniglie), лехени (cattini)[8]) и др.

Дубровчанитѣ сѫ внасяли въ Турция и свѣщи. Тѣ сѫ се сигурно твърде много различавали отъ обикновенитѣ восъчни свѣщи, приготвяни отъ населението въ всички области на полуострова. Въ дубровнишкитѣ архиви сѫ запазени сведения отъ които се вижда, че сѫ правени въ даръ на турскитѣ власти свѣщи — candelle. Още презъ 1600 г. се говори за внесени отъ Дубровникъ candelle indorate. Презъ

---

1) Вж. по-горе стр. 45 заб. 5.

2) Вж. по-горе стр. 183 заб. 6 и 7.

3) „1593. Addi detto aspri 385 sono per costo di oche dua di ciafrano . . ." Resti, f. 23.

4) „1590. Chiodi e ferri deonodare addi ultimo Decembre aspri 4187 . . ." п. т. f. 2.

5) Arch. not. Ancona; Fr. Acquila т. f. 61.

6) Test. т. 54 f. 224.

7) „un paro di cortellini per valuta di aspri cento e vinti . . ." п. т.

8) „. . . Da Thomaso Latincich sei annelli d'oro 2 tazze 2 maniglie et alcune altre bagatelle di argento . . ." Div. not. т. 134 f. 20V⁰ (отъ края на тома).

1629 г. въ една фактура отъ София за разноскитѣ, свързани съ износа на кожи отъ българскитѣ земи, сж означени като подаръци на турцитѣ наредъ съ захарьта и свѣщи[1]).

Измежду другитѣ стоки, съ които търгували дубровчанитѣ въ българскитѣ земи сж споменати т. н. bombace. Единъ дубровчанинъ въ София презъ 1612 г. ималъ складирани 21 бали отъ този артикулъ, който тежалъ общо 30 кантара[2]). Подъ bombace трѣбва да се разбира bombage — bombàgia — долнокачественъ памукъ, който между другото се употрѣбявалъ за изпридане на фитилъ. Възможно е да се употрѣбявалъ отъ населението и за тъчене на платна — т. н. tela di bambagia. Не се знае отъ где се е внасялъ въ страната такъвъ памукъ. Отъ книгата на Рести научаваме, че подобни памучни платна се внасяли отъ Драма. Доставчикъ на тѣзи платна билъ нѣкой си гръкъ въ Драма, комуто Рести продавалъ европейски платна. Презъ м. априлъ 1599 г. били доставени 117½ парчета по 140 аспри парчето[3]). Известно е отъ по-късни извори, че Драма билъ центъръ на голѣмо производство на памукъ.

Дубровчанитѣ внасяли и други артикули въ българскитѣ земи. Много отъ стокитѣ, обаче, сж неясно или погрѣшно означени, поради което за сега не можемъ да се спремъ върху тѣхъ.

---

[1]) Fasc. 36 № 1782.

[2]) „. . . Item sacca vinti una di bombace che pesano cantara in circa trenta. . .“ Test т. 54 f. 224.

[3]) „1599. Tella di coton deve dare addi 14 di Aprille aspri 16,427 per pezze 117½ di tella di cotton ad aspri 140 la pezza. . .“ Resti, f. 155.

Приложения

1. Текстъ на фолио 61 отъ книгата на Бенедето Ресте. Приложено е и самото факсимиле въ края на книгата (Вж. І-вата фотография).

Iesus Christus Salvator. Maria MDLXXXIIIJ —

Gusso Canov e Stojan Stamov di Hasgrad deve dare addi ultimo di genaro aspri nove milla cento e vjntti sono per pezze 4 di carisee dua rosa di nostro conto e dua verde di Andrea di Resti vendutoli per il pasato da Marino nostro ad aspri 2250 per cori bovini ad aspri 50 e buffali ad aspri 180 creditor carisse di detti cori 54 as. 9120

Nicho Cirov di Silistria de dare addi ultimo di genaro aspri vintti dua milla nove cento sono per pezze dieci di carisee pezze 5 azure e pezze 4 verde e pezze una rossa ad aspri 2290 vendutoli per mano di Marino nostro sotto il primo di setenbre per tempo Santo Giorgi prossimo come per scrito in magior somma con questo creditor carisse 54 as. 22900

1595 addi 15 di marcio aspri trenta sei milla sei cento vjnti quatro sono per pezze 1 in carnato di nostro conto bracia 54 ad aspri 156 e pezze 12 di carise di Andrea Resti ad aspri 2350 vendutoli in Silistra per mano di 27 Marino nostro per aver da lui li cori creditor detti carisse 54 as. 36624

59524

Addi detto aspri cinque milla sette cento otanta tre sono per bracia 40 di rasso ad aspri 140 e aspri 183 di conto datilli da Marino nostro creditor detto 75 as. 5783

65307

Ciro Pugliov di Silistria de dare addi ultimo genaro aspri undeci milla quatro cento cinquanta per pezze 5 coie pezze 2 azure e pezze 2 verde e pezze 1 rossa vendutoli per mano di Marino nostro per tempo di Sto Giorgi ad aspri 2290 come per scrito in conpagnia e in magior somma di Jagni Ginov e con piegaria di detti Jagni creditor carisse di Andrea Resti 54 as. 11450

Jagni Ginov di Silistria de dare addi ultimo genaro aspri undeci milla quatro cento cinquanta sono per pezze 5 di carisse di Andrea Resti coie pezze 2 azure e pezze 2 verde e pezza 1 rossa vendutoli per mano di Marino nostro ad aspri 2290 per tempo di Santo Giorgi come per scritto in magior somma con Ciro sopra detto e con la piegaria di detto Ciro creditor carisse 54 as. 11450

22900

2. Регистъръ на използуванитѣ архивни материали въ книгата

А. Дубровникъ

1. Lettere e comissioni di Levante

Томъ	Фолио	Използувани въ стр.	Томъ	Фолио	Използвани въ стр.
a. 1359—1380	105	10	„	168 V⁰	36
a. 1411—1416	3 V⁰	158	„	172	68
т. 27	178	53, 168	„	174 V⁰	16, 68
„	270	25	„	213 V⁰	36
28	176	10, 15, 25, 159, 161	„	215 V⁰	36
30	227	54, 121	„	217 V⁰	36
32	22 V⁰	25	„	218 V⁰	36
34	243	11, 26	48	25	48
„	255	18	„	87 V⁰	48
35	4	26	„	142	48
„	145	26, 167, 173 сл. 175	„	150 V⁰	72
„	151	26	„	174	48
„	151 V⁰	175	„	199 V⁰	48
„	158	167, 173 сл. 179	„	200	48
37	25	8, 55, 121, 183	48	228	48
38	200	10, 20, 83	„	238	72
39	87	16, 30, 152	„	275 V⁰	48
41	140	32	50	17	42
„	235	32	„	18 V⁰	42
42	13	32	„	20	42
„	13 V⁰	32	„	29 V⁰	42
„	28 V⁰	16, 32	„	33	42
„	209	17, 34	„	58	42
„	247 V⁰	10, 67	„	80	174
„	259 V⁰	34	55	98 V⁰	43
„	279	102	„	133 V⁰	43
43	16	35	„	153 V⁰	43
„	23	35	„	154	43
„	24	68	„	154 V⁰	43
„	24 V⁰	35	„	155	43
„	25	102	„	155 V⁰	43
„	28	35	„	202	43
„	40	35	59	11 V⁰	45
„	57	17, 35	„	17	45
„	58	35	„	18 V⁰	45
„	59	35	„	19	45
„	60	35	„	33	45
„	60 V⁰	102	„	100	45
„	105 V⁰	10, 16, 25, 68	„	113 сл.	45
„	106 V⁰	35	„	124 сл.	45
„	108 V⁰	35	60	2 V⁰	45
„	136 V⁰	36, 68	„	3	45
„	156	35	„	6	45
„	168	15, 36, 152			

2. Lettere degli mercanti e ambassatori

Fasc.	№	Използвани на стр.	Fasc.	№	Използвани на стр.
15	1635	21, 39, 44, 69	51	1905	11, 16, 19, 20, 38, 41, 43 44, 48, 120
35	1774	74	„	1906	21, 41
36	1782	15, 16, 37, 65, 69, 178	„	1914	70, 90, 111, 130
37	1784	15, 61, 73, 74, 82, 86, 92, 95, 97, 115, 121, 129, 130, 135, 144, 155, 172	„	1915	89
			52	1916	47
40	1803	42, 46, 89	53	1935	17, 89, 90, 91, 97, 108, 115
44	1818	117, 153	„	1940	36, 43
„	1819	35, 57	60	1973	36 сл. 65, 172, 177
45	1832	47	„	1974	36 сл. 17
46	1839	85	„	1976	42, 45 сл.
47	1845	39, 46	89	2214	60
47	1849	47, 61	„	2215	14, 40, 42 сл. 70, 155
„	1851	22, 61	„	2218	31
48	1856	32, 43, 45, 69	90	2219	120
„	1859	8, 22, 48, 85, 95	„	2221	47, 65
51	1904	19, 34, 37, 40, 42, 43, 45, 90, 65, 94, 115	„	(а. 1639 г.)	11, 18, 40, 42, 154

3. Diversa notaria.

Томъ	Фолио	Използвани на стр.	Томъ	Фолио	Използвани на стр.
80	60 V⁰	23	129	21 V⁰ [1])	30, 63, 66, 139, 159, 170
„	146 V⁰	23	„	173	30
81	45	52	130	49 V⁰	31, 136
115	96	160, 166	„	50 V⁰	117
„	104	52 сл.	„	97	18, 20, 31, 119, 141, 143
116	188 V⁰	64, 76 сл. 138	„	98	101
„	222 V⁰	105, 167	„	101	18, 31
117	9 V⁰	25	„	103 V⁰	18, 31
„	36	105	„	109 V⁰	106
„	108 V⁰	25	„	113	143
„	127	19, 110	„	182	31
„	243	110	„	197 V⁰	32
„	243 V⁰	16, 20, 25	„	254	67
121	18 V⁰	99, 129	„	257	127
„	48 V⁰	26, 78, 139	133	104 V⁰	33
„	125 V⁰	26	„	224 V⁰	33
„	175 V⁰	20	„	225 V⁰	13, 34
„	199	118	„	230	19
124	77 V⁰	110	„	242	34
125	26	55, 95, 121	134	13	33
„	199	20	„	18 V⁰ [1])	35
„	199 V⁰	29	„	19 V⁰ [1])	35, 67, 68,
„	250 V⁰	29	„	20 V⁰ [1])	35, 67, 68, 170
126	48	30	„	93 V⁰	34
„	118	29	140	44	85
127	175 V⁰	30	„	60 V⁰	45
128	107 V⁰	110	„	61	45
„	174 V⁰	62	„	101	46

4. Diver. cancel.

Томъ	Фолио	Използвани на стр.	Томъ	Фолио	Използвани на стр.
132	25	24	„	236	117, 133
„	235	159, 170	„	237	109, 142
„	235 V⁰	24, 53, 116, 118, 121, 136, сл. 166	„	237 V⁰	142
			140	44	103

[1]) Отъ края на тома.

Томъ	Фолио	Използвани на стр.	Томъ	Фолио	Използвани на стр.
142	80 V°	24	145	84 V°	76, 138
„	81	24		125 V°	76, 138
„	219 V°	24	146	37 V°	64, 77
144	109 V°	25	„	105 V°	64, 77
„	120	25	„	149	109
„	148 V°	105	„	150 V°	77
„	229	64, 76			

5. Testamenta.

Томъ	Фолио	Използвани на стр.	Томъ	Фолио	Използвани на стр.
3	216 V°	8, 98	55	83	115
26	4	9, 21, 23	56	172	9
27	61	21, 23, 166, 175	59	69	1, 69,
28	171 V°	14, 23	59	107	60, 67, 123, 141
31	181 V°	14, 23 сл.	„	108	69, 172
39	87	30	„	108 V°	102
41	20 V°	19, 20, 118, 142, 170	60	8	14, 95 сл.
„	39	21, 24	„	20 V°	133
42	188	9, 99	„	38 V°	38, 120, 141, 153, 173
45	115	62, 78	„	39 сл.	134
48	57 V°	13 сл. 21, 99, 179	„	120 V°	19, 81
49	148	9, 106	„	121	68
„	249 V°	34, 64, 139	62	121	46, 60, 81,
50	45	26	63	25	42
52	232 V°	123	„	84	42
„	233 V°	32, 57 сл. 67, 117	65	119	44
54	139	20	66	45 V°	85
„	224	32 сл. 59, 84, 94 сл.	„	65 V°	72
		102, 107, 119, 174	„	122	120
	225	13	69	122	46
55	82 V°	59, 83, 123, 160, 161			

6. Benedetto Resti.

Фолио	Използвани на стр.	Фолио	Използвани на стр.	Фолио	Използвано на стр.
1	27	13	28, 93, 117, 124,	29 V°	56, 163
1 V°	29		131, 183	30	27, 29, 101, 161, 180
2	188	13 V°	124, 167	30 V°	56
3	84	14	56, 121	31	29, 180
4	28, 106	15	27, 56, 136, 165	32	177
5	27, 28, 84, 87, 106,	16	29, 58	33	29, 164
	124, 134 сл.	17	93	34	28, 93, 129, 150, 180
6	27, 28, 106, 150, 165	17 V°	93	34 V°	150
7	28, 71, 134	18	28, 93, 130	35	58, 168
8	28 сл. 87, 117, 134,	18 V°	161	35 V°	168
	150	19 V°	168	36	135
8 V°	179	20 V°	185	37	93, 101, 134, 131,
9	28, 84, 115, 124, 134,	21	27		145 сл.
	167	23	27, 188	38 V°	165
9 V°	161	24	27, 58, 101	39	28, 29, 93, 128, 180
10	28, 167, 176, 150	24 V°	129	39 V°	180
10 V°	171, 174	25	117	40	29, 180 сл.
11	28, 84, 115	26	27, 150, 167	40 V°	180
11 V°	124	27	70, 167	41 V°	165
12	28, 56, 115	28 V°	176, 180	42	58
12 V°	174	29	29, 101, 179	43	168, 180

Фолио	Използвани на стр.
43 V^0	28
44	124, 165
46	28, 164, 181
49	93, 115, 124, 131, 135, 145
49 V^0	93, 125, 150
52	125
54	131, 161
54 V^0	163
55	84, 122
55 V^0	122
57	33, 115
59	28, 59, 177, 181
61	84, 124, 129, 163 сл.
61 V^0	28, 93
62	66, 135, 146, 163
62 V^0	33
63	66, 84
63 V^0	33
64	33, 66, 84, 93, 125, 136
64 V^0	132, 136
65	101
66	28, 130, 131
67	101
67 V^0	27
68	177
68 V^0	131, 177
69	161, 163
69 V^0	131
70	66, 84, 101, 124 сл. 129, 135
71	66, 84, 101, 127, 129, 134
72	28, 115, 131
72 V^0	164
73	28, 119, 124, 146, 163
73 V^0	164

Фолио	Използвани на стр.
74	27, 127, 184
74 V^0	167
75	58, 84, 85, 128, 130, 168, 177
75 V^0	122 сл. 131, 136, 183
77	27, 66
77 V^0	127, 134
78	28, 66, 124, 127
79	28, 58, 124 сл. 140, 146
80	160, 177
81	29, 119, 128, 134, 167
81 V^0	131. 168
82	115, 132
82 V^0	28
83	168
84	160
84 V^0	27, 177
85	140, 147
86	146, 167, 168
87	27, 140
87 V^0	181
88	33, 125
91	58, 59, 122, 128
92	163, 171, 192
92 V^0	171
94	28, 132
95	27, 58, 101, 147
96	66, 122, 126, 128
96 V^0	122, 127
97	177
98	122
99	167
100	28, 58
101	124 сл., 181
102	122 сл., 128, 161
104	140
106	129, 162, 164

Фолио	Използвано на стр.
110	164
112	29
114	29
115	140, 147
117	128, 140, 162
118	132
120	27, 34, 140
124	164
128	140
129	33
130 V^0	181
137	127
142	27, 93
143	164
155	150, 189
160	164
162	164
163	28, 140
164	164
165	27
165 V^0	171
168	164
178	160 сл.
179	29, 164
180	126, 128
181	29
182	131, 161, 169
185	28, 131
191	160, 164
192	164
193	151
194	147
195	151
195 V^0	171
199	101
200	134
203	133
204	29, 134

7. Sicurta e nolegiata

Томъ	Фолио	Използвани на стр.
a. 1587/88		80
„ 1588	129	26, 159
„ 1598	105 V^0	64, 80, 139
„	106	116
a. 1612/14	12	81

Томъ	Фолио	Използвани на стр.
a. 1612/14	20 V^0	35, 81
„	21 V^0	31
„	57 V^0	35, 81, 141
„	65	60

Б. Римъ

1. Archivio Propaganda fide
   Томъ 56 fol. 204 сл. — стр. 102
   „ 220 „ 45, 186 — 14
   „ „ „ 217 — 42

2. Arch. Vaticana
   Fondo Borghese I, 692 fol. 96/100—117, 143 стр.
   „ „ „ 169 — 81
   „ III 60 A. fol. 127/134—106

3. Bibliot. Vittorio Emanuele
   Fond. minori B. 40 f. 55/67—108
   „ gesuitico № 402 f. 232 V⁰—142, 149

В. Генуа

Busta: Lettere, Constantinopoli
Mazzo I a. 1564 — 7, 148 стр.
Busta 3 — a. 1565 — 116
„ 4 — „ „ — 115, 148
Mazzo I вр. II a. 1564—148
Busta 2 вр. III a. 1556—148
Massaria t. I (a. 1340)—156

Г. Флоренция

Arch. di Statto. Stroz. t. 32 a. 1578—175 стр.

Д. Венеция

Arch. di Stato. Busta 4. Relazioni di Bailo
„ Constantinopoli. a. 1555—117 стр.
„ Cinque Savii B. 349 № 121 и др. 144

Е. Анкона

Archivio notarile, Fr. Acquila т. I (1603)
fol. 61 сл. — 80, 188

3. Регистръ на собственитѣ имена и по материя

А.

аба 183
Абенсаръ, М. 131
„ Юс. 131
авария, 61
Австрия, 22, 73, 97, 144
Агостино, Вин. 35
Адриатическо море 1, 28, 138
Азия 82, 168
Айтосъ 64
Аквила, Фр. 80
Албания 26
Алдобрандини, 106
Алегрети, Пас. 84
Алегрети, Хр. 110
Александъръ, Ив. царь, 2, 10
Алекси, крамаръ 26, 147
Амановъ, Пульо 124
Ана, бълг. царица 98
Анадолъ 7, 51
Англия 22, 73, 97, 144, 182
Андрея, Джиор. 52 сл. 121, 160
Андрея, Лука ди 25
Андрея, Мих. ди 106
Андрея, Пиетро ди 33
Андрея, Пиеро 132
Андриаши, Нико 44
Андрючъ, Ел. 106
Андрючъ, Мат. 106
Анкона, 4, 7, 20, 27 сл. 35, 38, 82, 93, 101, 106 сл. 114, 119 сл. 125 сл. 128, 132, 138 сл. 147 сл. 157 сл. 172 сл. 181
Антивари 13, 68
Антикевичъ, Лука 91 сл.
Антонио, Геор. 9, 99
Антонио, Ник. ди 53
Антунъ, Винч. 76
Анунциата, Св. 78
Анхиало, 3, 148, 169
Апенинския п-въ, 6, 113, 138
Аронъ, Юда 30
Арсенго, Иер. 79, 83, 86, 100
Асенъ II, царь, 2
атлази, 4, 175 сл.

Б.

Бабадагъ 9, 24, 53, 71, 82, 89, 90, 97, 104, 107, 137
Багне, Джиов. 34
Базелио, Джак. 43
Базелио, Иер. 37
Базели, М. 32, 35, 57
Базелио, Хр. 36
Балашъ, Мар. 32
Бали ефенди (с. Княжево), 43
Балкански п-въ 28, 48, 68, 71, 80 сл. 88, 113 сл. 129, 137 сл. 142
Балунчичъ, Мат. 46
Балчикъ, 128 вж. Карвона—Курвенацъ
Банки, Гради 34
Бараба, Стеф. 11, 30, 35
Барка Лука, 49, 50, 121, 155, 182
Бармозе, Юда 45
Бартули, Пиетро 60
Батаховина, Иосифъ 102
Батиста, св. Джиов. 76
Баязидъ, 8, 52
Бачковски монастиръ 57, 59
бачъ 157, 167, 179 сл.
Безолтъ, М. 187
Бенасаръ, Моисъ 28
Бенасаръ, Юсуфъ 28
беневреци, 183
Бенеса, Пиетро ди 53
Бенки, Дж. 17
Бергамини, Франч. 46
Бернардо, Лор. 139
Беска, Биад. ди 53
Биаджио, Ел. ди 78
биволски кожи 28 вж. кожи
бижутерия 66
Бинчиола, Б. 35, 57
Битения, Дж. 180
Битъ-пазарь 29, 164
Бобали, Джак. 16, 153, 177
Бобали, Джианб. 133, 177
Бобали, Лор. 118
Бобали, Дж. 185
Бобали, Мих. ди 142
Бобали, Ник. ди 26, 31, 110
боброви кожи 136
Богазъ-кьой 46
Богданъ, Пет. 40 сл., 70 сл., 82, 85, 88, 96 сл., 103, 107 вж. Диодатъ, П.
Богиевичъ, Пиеро 37 сл., 82, 173, 120, 153
Боглини, Ник. 119, 136, 141
Боглини, Трояно 33 сл.
Боговъ, Ват. 165
Богославичъ, Ник. 42
Богославичъ, Радосл. 37
Бодиглия, Илия 31, 101
Бодиглия, М. 44

Божиковичъ, Паоло ди Джиов. 13, 14, 21, 99, 100, 129
Богатини, Ник, 37
bombace, 189
Бона, Джиов. ди 53, 97, 102, 178
Бона, Мар. ди 106
Бона, Ник. ди 8, 22, 86
Бона, Сераф. 36
Бонафисъ-евреина 106
Боровиновичъ, Фр. ди Джиов. 75 сл.
Босна 6, 184, 187
Боснезе, Георги, капеланъ 46
Ботунецъ, с. 151
Браила 28, 71
Брайовъ, Лука, 27, 32, 56 сл., 136, 170, 185
Братути, Винч. 16, 65, 69, 178
Брашовъ 28
Брогнардъ, Венц. 88
Брокиеръ, Бертр. де 52
Бруса 33, 147 сл.
буби 103
Будаличъ, Рад. 25
Букия, Мар. 47
Букия, Сек. 19, 37, 39, 69
Букурещъ 28, 104, 106, 109, 165, 177, 181
булгарини-вж. кордовани 148
Бурекчия, Мар. 25
Буричъ, Дж. 25
Бурума, Дам. 41
Бурума, Мих. 44
Бѣлградъ 8, 32, 48 сл., 60, 82, 137, 141
бѣлки, кожи 136
Бѣло-море 28, 121
Бѣлене, с. 104, 108

В.

Валона 77
Варна 3, 9 сл., 59, 61 сл., 64 сл., 71 сл., 74 сл., 86 сл., 92, 97 сл., 101, 106 сл., 118, 126, 137, 139 сл. 143 сл., 148, 157. 169, 177
Ватикана 82, 106
велури 29, 173 сл.
Веннеръ, Адамъ 35, 41, 59, 186 сл.
Венеция 133, 177, сл., 183
Вентури, Винч. 30, 45 сл., 120
венци 185
Веселичъ, Ел. 108
Веселичъ, Марко 62, 78
Веселичъ, Тр. 42, 103
Влаики, Биад. 41
Влашко 4, 36, 40, 65, 72, 83, 88, 99, 104, 106 сл.
Вигура отъ Коньовица 29
Видинъ 2, 4, 9, 12, 24, 28, 59, 86, 88, 90, 108 сл., 118, 131, 137, 157, 167 сл. 177, 187
Видо, Дам. 101
Видо, Марко ди 101
Видо, Марцио 129
Виена 36
Византия 1, 2
вино 38, 88, 107, 186 сл.
Винченцо, Андрея ди 36
Винченцо, Бл. 97
Винченцо, Марино ди 42
Винченцо, Стеф. 46
Витуша, Стр. 37
Вити, Блазио 25
Вито, Руско ди 53
Вица отъ Търново 69
вносъ 157 сл.
Водопичъ, Пиетро 35, 120
„ , Стеф. 37, 69
Волонта, Вин. 37
Волфъ Андрей 26, 54
восъкъ, 4, 27 сл. 71, 101, 114, 121, 131, 137, 139, 156 сл.
Вранчичъ, М. 89
Враца 24, 53
Вукичевичъ, Рад. 25
Вуковичъ, Дж. 69
Вуковичъ, Пет. 105
„ , Ст. 39, 42
Вукашиновъ, Пет. 103
Вучетичъ, Ник. 25
вълна, 4, 15, 18, 27 сл. 36, 38, 40, 42, 59, 61, 71, 73 сл. 88, 96, 107, 114, 121, 137, 139, 149 сл., 157, 168
вълчи кожи 117

Г.

Газиводичъ, Том. 17, 89 сл.
Гардобица, Винч. 47
Генарини, Дж. 41
Генуа, 4, 7, 8, 75, 116, 147 сл. 156 сл. 174 сл.
Георги, Берн. ди 33, 65
Георгиевъ, Лека 132
Георги И. ди 32
Герлахъ 55, 62
Германия 144
Геталди, Иоанъ Вити ди 29
„ Мато 72
„ Сим. ди 40
Гиковъ, Димо 134
„ , Яни 84, 163, 124
Гиопса 28, 61, 119, 123, 131 сл. 135, 140
Гиорги, Берн. ди 181
„ , Леон. ди 66, 122, 126 сл.
Гиорговъ, Пет. 66, 126, 162
Гланe, Степ. 128
Глегевичъ, Джиор. 58
Годинъ, Ник. 62
Гондола, Бен. 78, 138
„ Иер. 30, 34
„ , Ник. ди 34, 187
„ , Орс. 26
„ , Фр. Джиов. 62
Гоце, Мар. ди Ник. 47, 97,178
Гондола, Радо ди 34, 119

Гондола, Раф. ди 21, 25, 41, 48
„ , Сек. 22, 47, 61
Гравоза 109
Гради, Георги 59, 67
„ , Драго ди 80, 141
„ , Мар. ди 75
„ , Ник. ди 30
„ , Стеф. Фр. ди 53, 133
„ , Стеф. ди 76, 78
„ , Фр. 47
Граси, Антонио 33
„ , Джир. 33, 35, 65, 152
Григорио, Ник. ди 110
грозде 40
гугли 29
Гуглияни, Мар. 65
Гушовъ, Лека 134
Гьоковъ, Андрея 130
Гьоковъ, Гьока 130
Гьока, Лаз. 132
„ , Лека 93
„ , Яни 84, 124, 130
гьонове, вж. кожи 157
гюмрюкъ, вж. мито 54
Гюмюрджина 45, 188
Гюргевичъ, Рад. 93, 121, 134, 180
Гюраси, Блаз. 76
Гюрасевичъ, Фр. 138
„ , Юхи 21, 23
Гюрасковичъ, Биад. ди Франческо, 78, 76
Гюрасковичъ, Рад. 21, 23
Гюркевичъ, Барт. 99
Гюровъ, Хр., кюркчия 47
Гъргуре, 33, 66, 70, 93, 123, 140, 145, 150
гърци 57, 81, 106, 189

Д.

Далбенъ, Геор. 69
„ , Джиов. 96
дамаски, 4, 29, 58, сл. 63, 65, 79, 101, 139 178 сл.
Дарса Матео 41
Джакомо, Франч. ди 80
Джиовани, Андрея ди 35, 69
„ , Винч. 46, 48
вж. Ивановъ, Винч. (Вица)
Джиовани, Дам. ди 31, 191
„ Марко 33
„ Милошъ ди 101
„ Мих. ди 35, 109 сл.
„ Ник. ди 68, 105, 107
Джиовани, Нико. ди 67
„ Пас. ди 90
„ Радо ди 56, 54
Джиованъ, Джиов. 89
Джиони, Мат. ди Жак. 78
Джорджевичъ, Пав. 95
Джулияни Андрея 41
Димитри, Антонио ди 37
„ Джиов. 59
„ Ив. ди 32 сл.
Димитри, Ник. 37, 42, 69
Димитровъ, Мишо 84, 124
Димитъръ такаджия 167
Димичъ, Вито 45
Димовъ, Коста 84
Диодати Винч. 37
„ Пиетро 40, 96, 88
добитъкъ, 62, 67, 71, 73, 88, 96, 103, 107. 114, 118, 121, 129
Добруджа 3, 43, 71 сл. 81 сл. 86, 90, 97, 139, 149 сл.
долама 181, 183
Дондини, Дж. 181
Драги, Дж. 19, 39
Драги, Марко 42, 130
Драги, Стеф. ди 119
Драгичевичъ, Пет. 110
Драма 28, 55, 182
Драчъ 155 сл. 178
дръжки 188
Дунавъ, 3, 17, 22, 36, 46, 48, 65, 71, 79, 83, 85 сл. 88, 90, 92, 101, 103 сл. 107 111 сл. 121, 126, 146
Дупница 93, 145
Дѣдовъ, Беко 131
Дѣдовъ, Гушо 130
дървенъ материалъ 78

Е.

евреи 4, 54, 153, 164, 171, 181, 184, 186, 188
Европа 65, 74, 82, 88, 109, 111
Елена 109
Елешъ, Хаджи 28
Епидавъръ 1

Ж.

Жаманья, Лука 32
„ Мих. ди 11, 13, 23, 25
вж. Заманя, Мих.
„ Мих. ди Фр. 34
железарски стоки 66, 188
Желѣзна с. 110
Жиамбелоти (джиамбелоти) 30 вж. камелоти
Жилбати, Флорио ди Андрея 46, 61, 103
жита 62, 67, 78, 88, 96
Жупана, Бон. ди 25

З.

Загора 3, 57, 67, 123, 156
Заманя, Мих. 25
захарь 4, 185 сл. 189
зехтинъ 109, 187 сл.
Златани, Дж. 72
„ Ник. 37, 39, 67 сл. 72, 120, 19, 39, 69, 72, 184
Златаричъ, Сима 44, 45
Златаричъ, Франч. 44, 46
Златаря, Матея 25
Златица 28, 61, 131, 145, 149, сл.
златни пръстени 67
зубуни 183
зърнени храни 144, 126
вж. жито

И.

Иванко 10
Ивановичъ, Винч. 17, 89 сл, 130
„ Ив. 130
„ Пав. 105
Иванъ отъ София 29
игли за шевъ 33
Идризи, I
Иегуличъ, Мат. ди Винч. 103
Илинский, Г. А. 18
Иорга, Н. 168
Иосусовичъ, Ст. 53
Иречекъ, К. 52, 53, 62, 86, сл. 94, 100,
Исмаилъ, 9, 42
Испания, 186
испанска вълна 168
вж. вълна
Италия, 4, 7, 178 сл. 182
Ишарковъ, проф. А. 36

К.

Кабога, Луч. 43 сл.
„ Мар. 47, 186
Кавали, Мар. 173, 142, 149
Кавалканти, Б. 17, 34, сл. 80, 119, 141
Кавалканти, Марко 69
Кавриага, Биад. 37, 57, 59, 123, 33
кадифета 173, сл. вж. велури
Казанджи-оглу 29
Казанлъкъ 28
Калфа, Хаджи 95
камелоти 182 сл. вж. жамбелоти
Кановъ, Гошо 93, 129
капаро 154
капеланъ Марино 23
капеланъ 15, 23 сл. 45,
Карагачъ 85
Карамановъ, Анастасъ 124
„ Геор. 129
„ Киро 79, 101, 141, 171
„ Тура 31, 80, 122
вж. Карамановъ Киро
Карафъ, Хаджи 28
Кара Харманлукъ (с. Кара орманъ) 131 сл. 146
Карваричъ, Фр. 47, 89
карисеи, 34, 56, 58, сл. 69, 79, 101, 127, 159 сл. 139, 182
Карпати 28
Карузовичъ, А. 17
Каруси, Андрея 91
Кацовъ, Яни 124
кервансараи 32
Kersey, 182
Кесяковъ, Х. 65
Кехая, Бехрамъ 167
Килия 71, 83, 137
Кировъ, Геор. 66, 126, 128
кирия 146, 157, 167
Кировъ, Нико 84, 124, 163
Кировъ, Пульо 66, 124, 128
Кировъ, Яни 163
Кладило, Биад. 78
кожи, агнешки, 116 сл.
кожи, боброви 117
кожи, вълчи 116 сл.
„ говежди 115
„ кравешки 28
„ лисичи 116
„ общо, 4, 14, 17 сл. 27, 30, 32 сл. 42, 58 сл. 79, 97, 101 сл. 114, 119 сл. 130, 137 сл. 142, 189 сл. вж. гьонове
кожарство 20
Кожухаръ, Ив. 20, 177
кожухари 20, 29 сл. 19, 118
Коенъ, Иос. Ар. 54
Коенъ, Иосифъ 95
Кокаджи, Алекси 168
коне 40
конски плешки 116, вж. кожи
Контарини, Паоло 54
Коньовица, 29, 164
Копиловци, 47
коприна, 4, 24, 29, 33, 103, 173
Кораджи, Винч. 26
Кораджия, Геор. 163
Корадо, Вич. 25
кордовани, 28, 56, сл. 82, 84, 87, 116, 118 сл. 124, 131, 135, 142, 147, 157
вж. булгарини, кожи
Коси, Марко 42
Косово 38
Костенецъ 133
Которъ 165
крамари (превозачи) 26, 31, 51, 125, 147
Краспотовичъ, Ник. 53
Кратово 7

кредитъ 56
Кривоноси, Антонио 37
Кривошичъ 66
Курвенацъ 123, 127 сл.
Куретичъ, Джак. 32
кюркчии 47, 57, 103
Кюркчия, Дим 57
Кюркчията, Ив. 103
кюселини — кожи 28
Кюстендилъ (Баня) 117, 131, 133, 169

Л.

Лаличъ, Ник. 19
Латинчичъ, Том. 67, 37, 184, 188
Левантъ 76, 179, 182
Лековъ, Атанасъ 123, 131, 168
ленъ, 182
лихварство 47
Ловечъ 24, 53, 142,
лозя 13, 99, 103
Лой, Паоло 108
Ломбардия 138
лондрини 182
Лончиали Пиеро 59
Лука, гр. 178 сл.
Лука, Илия ди 133, 142
Лукари, Джак. 43
Луксичъ, Ив. 23
Лупи, Мар. 126, 82
„ Мат. 44 сл.

М.

Мазареки, П. 14, 68, 82, 87, 93, 96, 102, 107
Макушевъ, В. 95, 118
Малашевци с. (софийско) 24
Малрамаджи, Нико 165, 181
манифактура 2, 4, 27, 29, 33, 58 сл. 65 сл. 71, 84, 91, 101, 114, 120, 124 сл. 127 сл. 134
Мановъ, Яни 124 сл.
Манчичъ, Габр. 49
Маризи, Андрея 37
Марино, Андрея ди 105
„ Дон. 39
Марино, Накси, 104
Марино, Ник. ди 20, 30, 83
Марини, Бл. 87.
„ Марино 37, 39, 42, 44, 60
Мариница, Антонио 126
Мариновъ, Милю 163
Марица р. 52
Маркана, 32
Марко, Андрея ди 99
„ Антонио ди 99
Марковичъ, Ник. 102, 106
Марко, Дам. ди 99 сл. 104
Мартолоси, Биад. 33
Мартолоси, Джак. 35
мась 78
Матео, Антонио ди 40, 60, 81
„ Дан. ди 25
„ Ел. ди 34
материи, 59 вж. платове, манифактура
Матковичъ, П. 6, 26, 41, 59, 63, 108 сл. 139, 144
Маховичъ, Яковъ 91
Меламедъ, Моисъ 54 сл. 95
Менце, Дом. 34, 177
„ Сав. 46
Месина, 179 сл.
Месемврия 2 сл. 58
месо 40, 107
Мехмедъ II 52
„ паша 54
„ Уста 132
Миливоевичъ, Рад. 25
Мили, Ник. ди Марко 73
„ Том. 42
„ Фр. 54
Мизия 107
Миловацъ, Биад. 42
„ Трояно, 4, 18, 154
мито 51, 55
„
Михайловичъ, Пет. 26
Михайловъ, Степанъ 11, 94
Мих. Асѣнъ, царь 158
Михаилъ войвода 87, 106
Михаеле, Георг. ди 58
Миятовичъ, Ч. 166, 168
Молдова 4, 40, 99, 104,
монтонини (овн. кожи) 105 вж. кожи.
Морея 36
Моше, евреинъ 126 сл.
Мраморно море 121, 123, 137
Мустафа-ефенди, 177
Мустафа-Хаджи, 136
Музе, Марко 60
„ Ник. 58, 60, 121, сл. 128
Мурадъ II, 7
Мусе евреинъ 66
Мясковски 65
Мъглишъ 132, 134

Н.

Нале, Берн. ди 160
„ Пиетро ди 26, 30, 34
„ Тадео ди 34
Намеръ, Иос. 54 сл.
Натали Мартино 37, 42, 60
Неаполъ 175
Ненчи, Секондо 63
Никовъ, Авр. 101, 156, 180
Николай, кожухарь 29
Николо, гарцонъ (слуга-момче) 137

Николо, Геор. ди 69
Николо, Дам. 104 сл.
Николо Мат. ди 18, 25, 40
„ Паск. ди 25
„ Ник. ди 37
Николичъ, Ив. 44
„ Матко 25
Никополъ 9, 10, 12, сл. 31, 28, 33, 83 сл. 86, 88, 93, 99, 104 сл. 108, 112, 118, 122, 125, 127, 141, 143, 146, 157
Нишъ 2, 4, 169
Нови-Пазарь 25, 57, 37, 58, 66, 84, 137, 155
Новело, Колендо 100
ножчета 33, 188

О.

Обрадовичъ, Ник. 62
„ Ст. 62
„ Цв. 66
овнешки кожи 28
вж. монтонини, кожи
Одринъ, 7, 46, 51, сл. 54 сл. 59 сл. 64, 87, 114, 123, 137
Ораховица, с. 134
орѫжие, 2
Освиецимъ 65
осигуровки 76, сл. 181
Остенде 160, 162, 182
Оствиновски 65
Охридъ 55, 57, 116 сл.

П.

Павловичъ, Лука 24
„ Ник. 100
Павловъ, Гюро 103
Пазарджикъ 28, 163
пазари, 188
Паланка с. 43
Палмота, Джиов. 43, 60 сл. 165 сл.
Пантело, Пиет. 166
Паоло, Лука ди 26, 105
„ Пиет. ди 141
Палмота, Джак. 45
памукъ, 137. сл. 189
Паскалъ, Дж. 69
„ Ник. 29
Паячевичъ, Марко 49
Пеголоти 156
Пейсонелъ, М. 88
Пелегрини, Бенед. 38 сл. 60, 39, 178
Пенковъ, Дедо 93
Пера 156, 92, 148
перли, 185
Петки, Джиов. 153
Петко отъ Копиловци 47
Петровичъ, Анд. 180
„ Дж. 37
„ Дим. 159
„ Л. 39
„ Паоло 14, 70, 95, 96, 104
Печи, Ник. ди 42
Пигафетъ, Марко 116
Пиери, Пиет. 41 сл.
Пиерицъ, Паоло 30, 63, 139
Пиеро, Винч. ди 105
„ Марко ди 25
„ Ник. ди 20, 30,
Пиетро, Мурго 44
Пиетро, Ник. кожухарь 29
Пиротъ 28, 43, 177
Пиетро, Ник. ди 108
„ Стеф. ди 154
платна, 189
платове 4, 24, 26, 29, 34, 38, сл. 42, 59, сл. 63, 67 сл. 78, 82, 90 сл. 98, 94, 101, 139, 107, 128, 131, 142, 157 сл.
вж. манифактура
„ анконски платове 4
Пловдивъ 3, 7 сл. 10, 12, 14, 23, 25 сл. 31, 33, 38, 51, 61, 95, 98, 106 сл. 114, 117, сл. 121, 123, сл. 133 сл. 136, 138, 141, 143, 164 сл. 166, 170, 176, 180 сл. 185
плодове 96, 107, 103
Плѣвенъ, 28, 31, 106, 141, 143, 162
полици 30, 33 сл. 171
Поло, Алоизио ди 33
Полша 4, 40, 65, 83, 109
Поповичъ, Ник. 12, 33, 59, 84, 102, 107, 119, 174
Поповичъ, Радо 33
Порта, Висока 90, 61
Працати, М. 64, 77
превозъ, вж. кирия, крамари 151, 179, 181
привилегии 2, 7, 54
Призренъ 14
Провадия 3, сл. 9, 10 сл. 23, 27, 31, 37, 39, 36, 43, 49, 50, 58, 60 сл. 78, сл. 82 сл. 92 сл. 99 сл. 107, 118, 121, сл. 171, 134, сл. 157, 162, 177, 181, 186
провизионна 171
Прокупле 3, 32, 46, 82, 87, 112, 123, 137, 140, 141
пръстени, 185
Пульовъ, Киро 140
„ Игод. 132
пчеларство 157
пѫтища 4, 7, 145 сл.

Р.

Радели, Мар. 89
Раджионати, Бартоломео 66, 126, 127, 171
Ради, Марко ди 59
Радивоевичъ, Ив. 20, 24, 118, 142, 170
„ Ст. 84
„ Цв. 9, 30, 105, 109,
Радичовъ, Стою 31
Ради, Радо ди 31, 38, 54, 55, 60, 67, 82, 95 сл., 105, 123, 141
Ради, Радели 89
„ , Радулъ 25
„ , Руско ди 126, 134, 162
„ , Стеф. ди 34
Радичевичъ, Паоло 107
Радовановичъ, Лоренцо ди Радов. 23
„ Р. 14
„ Степ. 29
Радомели Антонио 37
Радосаличъ, Пет. 25
Радотина, крамаръ 56, 125
Раджионати, Б. 134
Радо, Вук. ди 39, 44
„ , Ив. ди 33
„ , Геор. ди 69
Разградъ 11, 27 сл., 33, 78, 82, 92 сл., 107, 118, 125 сл., 128 сл., 139, 145, 162 сл. 179 сл.
Рамберти 116
Ранина, Мар. 16, 43, 60
„ , Сор. 46
„ , Франч. 45 сл.
Раосавъ, Марко 58 сл.
Раосавичъ, Дж. 63
Реничъ, Вуто 44
Рести, Андрея ди 83 сл., 101, 121, 124 сл., 161, 180
Рести, Ант. 44, 45
„ , Бен. 8, 11, 20, 26 сл., 34, 55, 64 сл., 70 сл., 79, 83 сл., 93, 106, 110 сл., 115 сл., 117, 119 сл., 122 сл., 126 сл., 131, 134, 156 сл., 172 сл., 178 сл., 182 сл.' 189
Рести, Джиов. ди 150, 156
„ , Иерол. 146, 159
„ , Мар. 45, 58, 84
„ , Матео 32, 123, 127
Рести, Франч. 121, 140, 181
риба 40, 42, 71, 103, 107
Римъ 4, 7, 13 сл., 21 сл., 40, 42, 79, 82, 87, 102, 106 сл. 138, 143, 175, 186
Римъ, Левинъ 26
рисови кожи 136
Ричиарди, Берн. 42
Родосто 4, 27, 30, 34, 55, 58, 61, 63 сл. 77 сл. 101, 118, 121 сл. 126, 128, 132, 137 сл. 143 сл. 177, 188
Ромѫния, 51
Ромѫния, 7, 51, 156
Роза, Лука 38
Русе, 5, 9, 10, 16 сл. 22, 28, 47, 49, 51, 61, 68, 70 сл. 82. сл. 96 сл. 103 сл. 111 сл. 126, 128, 130, 135,141, 144, 157,

С.

Сакѫзовъ Д-ръ И. 10, 74 сл. 98, 111, 147, 156, 169
Сарака, Пав. 102
сахтияни 116, 119, 124, 130 сл.
Сараево 95
Салфати, евреинъ 27, 66, 69
Самсонъ, Хаимъ 66, 126, 127
Сантули, Филипо 46, 120
свита 158. вж. платове
Свѣтославъ, царь 169
Св. Георги Кратовски 86
Св. Екатерина 142
„ Мария 75, 77, 138
„ Марко 19, 60, 77, 106
„ Параскева 97
свещи, 188
Свинаровичъ, Дж. 41
Сература, Дам. 69, 106
Сература, Дим. 25
Седмоградско 87
Селендо, Мат. ди Франч. 61
Синадиновъ, Стамо 131
Сирия 168
скиавини 183
Силистра 4, 8, 22, 46, 49, 58, 61, 70 сл., 78 сл., 83 сл., 88, 92 сл., 96, 101, 103 сл., 107, 112, 117, 118, 121, 123, 124 сл., 137 сл., 161 сл., 177 сл., 182, 195
Сиса, Мароица ди 98
Сколичъ, Марко 37
Скопие 117, 137
Сладоевъ, Божо 31
„ , Геор. 38
„ , Петко 31
„ , Радо 31, 33, 35, 59, 67, 80, 82, 119, 141
Смирна 103, 141 сл.
смокини 40
соль 107, 188
Созополъ 58
Соранцо, Як. 54, 146
София 2 сл., 8, 11 сл., 19, 50, 118, 188
Солунъ 82, 114, 160, 141 сл., 148, 183 сл.
Сорго, Андрея Лука 69
„ , Барт. 44
„ , Вал. 37
„ , Джуньо 44
„ , Лука 37, 60
„ , Мар. 16
„ , Мих. 63, 26
„ , Орс. 44, 45
„ , Том. 42

Сплитъ, 165
Срацимиръ, Ив. царь 109, 187
сребърни чаши 27
„ , нѣща 67, 183 сл.
Средиземно море 82, 143, 179
Стай, Дж. 41
Стамболъ, Тод. 106
Стамовъ, Стоянъ 28, 93, 129,
Станиславовъ, Филипъ 72, 82, 85, 94, 96, 103, 107, 111
Стара-Загора 22
„ -планина 64, 66, 70, 72, 78, 118, 126
Стела, Антонио 85
„ , Сим. 72, 85
Степановичъ, Ив. 110
„ , Ник. 53
Стефано, Антонио 48 сл.
Стефано, Биад. ди 23, 25, 52
„ , Дам. ди 102, 107
„ , Дим. ди 45 сл.
„ , Марко ди 35
„ , Ник. ди 99
„ , Радо ди 39
„ , Франч. 46
Стефановъ, Антонъ 13, 48 сл. 86, 91, 104, 108,
Стефанъ Владисл. кралъ 165
Стояновъ, Андрея 93, 129, 180
„ , Конда 128, 168
„ , Пет. 93
Струмица 169
Суле, Ант. 151
Сунгуре, с. 123
Сърбия 165

Т.

Татарско, 71
Такаджията, Дим. 57
„ , Ив. 29, 168
Тафернеръ, П. 41, 187
Т.-Пазарджикъ 47, 61, 186
такаджии 57
Тарановски 65
Тодоровъ, Мицо 124
Тома, капеланъ 23
Томазо, Марко ди 25
Томазо, Пиеро ди 104
Томица, кожухара 47
Томицио, Дж. 69
Томицио, Пиет. 96
Тончо, кожухарь 20
Томашекъ, В. 1
Тоскана 178
Тракия 188
Трансилвания 106
трибутъ 8, 22
Трифони, Мих. 89
Трояно, Ник. 39
Тудизио, Агост. 37, 38, 153. 173
Тудизио, Стеф. 44
турци 21, 81, 170, 181, 184
Турция 63, 68, 71, 87 сл., 97, 103 сл., 111
Търговище 104, 109
Търново 2 сл., 8 сл., 13, 20, 22, 27, 49, 78, 98 сл., сл., 123, 129, 135, 141, 143, 157, 162, 177, 180, 188

У.

Ужице 33, 66, 81, 122, 125, 146
украшения 2, 183, 185
Унгария 40

Ф.

фередже 181, 183
Ферменджинъ 13 сл. сл., 40, 48 сл., 59, 62, 68, 70 сл., 79, 81 сл., 86, 91, 96,100, 104, 107, 111, 124
Филипъ, капеланъ 15, 70 сл.
Финдела, Джиов. ди 89, 108
Финдела, Пиет. 108
Финделе, Трояно 89
фитилъ 189
Фландрия 106, 169
Флоренция 4, 7, 101, 114, 138, 166, 174 сл., 176 сл., 177 сл., 181, 186
Флорио, Андрея ди 35 сл., 80 сл.
Флорио, Дж. ди 21, 24, 2
„ , Иоанъ 21
„ , Леон. 24
„ , Ник. ди 110
Флори, Пиетро 108
Флорини, Флор. ди Андр. 46
Форнари, Ник. 19, 31, 37, 39, 69,
„ , Трояно 18, 38, 69
Франа 52 сл.
Франция 22, 73, 94, 166, 169, 144
Франческо, Мар. ди 25
„ , Паоло ди 78
фусти 183

Х.

Хаджи, Николай 52 сл.
Хайесъ, ди 36, 41
Хаимъ, евр. 27
Хамеръ, И. 78
Харманлий 32
Хасанъ бегъ 180
„ Паша 167
„ , такаджи 161

Хасанъ, Хаджи 54 сл., 95
Хиосъ 142
Хлагиевичъ, С. 39, 37, 39, 42 сл.
Холандия 22
Храбри, Марино 42
храни 103, 185 сл.
Христофоръ, Мар. ди 25

Ц.

Цариградъ 3, 6 сл., 30 сл., 50 сл., 60, 64 сл., 69 сл., 86 сл., 97, 106, 114, 116, 130, 137, 143 сл., 147, 153, 160, 166, 169, 173, 177, 181
Цвѣтковичъ, Вес. 27, 101, 129
Цвѣтковъ, Пет. 91
Целестино 83
църква 70, 120, 180, 184
цѣни-кожи 133 сл.

Ч.

чаршия 32
чауши 176
чаши 67
Челебия, Али 85, 103
Челеби, Нико 125
„ „ , Сулфинджe 28
Черва, Влад. 44 сл.
„ „ , Мартолица ди 45, 53
Черва, Орс. Паск. ди 25
„ , Тр. 12, 77 сл,
Червена вода с. (Русенско) 28, 130, 168, 123
Черно-море 28, 64 сл., 70 сл., 79, 92, 101, 111, 126, 137, 144
Чипровци 5, 14, 27, 46, 74, 108, 111, 92, 104, 184
чума 36

Ш.

Шипка 29
шафранъ 188
Шишмановъ, Д-ръ Ив. 41, 186
Шуменъ 14, 22, 61, 64, 70, 73, 78, 92 сл., 107, 128 сл., 139, 4, 9 сл., 22

Я.

Якоби, Ник. 23
Ямболъ 45, 38
Янина 36
Яхинъ войвода 180

4. Библиография на по-важнитѣ сѫчинения за Дубровникъ.

Appendini, Notizie istorico — critiche sulle Antichitá, Storia e Letteratura dé Ragusei. Ragusa 1802.
Voinović, Const. Carinarski sustav dubrovačke republike. Rad jugosl. Akad. т. 129 (1896).
Войновъ, Д-ръ Л. Дубровникъ и Османско царство кн. I Београд. 1898.
„ Дубровникъ и България въ миналото. Пер. Сиис. кн. 70 стр. 146—156
Ганевъ, В. Историческото развитие на търговското право. Год. Соф. Унив. Юрид. фак. София 1921
Gelcich, Gius. Dello sviluppo civile di Ragusa. Ragusa 1884.
Edelberg, K. Eitelberger v. Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens. Wien 1884, S. 308—385.
Zlatarski, D-r W. Geschichte der Bulgaren. Leipzig. 1918.
Jireček, C. Staat und Gesellschaft im mittelalterl. Serbien. Band. I—IV. Wien 1912-1919.
„ Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während der Mitelalters. Prag. 1879.
„ Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel. Prag. 1877.
„ Geschichte der Serben. Gotha 1911.
„ Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters. Wien. 1899.
„ Die Beziehungen der Ragusaner zu Serbien unter Car Uroš und König Vlkasin (1355—1371) Sitz. Berichte der kgl. böhm. Gesellschaft der Wiss. 1885.
„ Dubrovnik, kurzgefasste Übersicht der ragus. Geschichte in Ottuv Slovnik Naučny. VIII (1894).
„ Der ragus. Dichter Šiško Menčetic (1457—1527); Ragusa in der zweiten Hälfte des XV Jahrh. Archiv für Slav. Phil. XIX (1897).
„ Кн. България, ч. II Пѫтувания, Пловдивъ, 1899.
„ Исторія Болгаръ, перев. Бруна и Палаузова. Одесса 1878.
Candioti, Alb. Historia de la institucion consular en la antigüedad y en la edad media. t. I Buenos Aires. 1925.
Костић. К. Стара српска трговина. Београд 1904.
Ljubic, Sim. Ob odnošjih dubrovačke sa mletačkom republikom. Rad. т. V. (1868) XVII (1871) LIII (1880) LIV (1880).
Luccari, G. Annali di Rausa, Venezia 1605.
Макушевъ, В. Изслѣдванія объ историч. памятникахъ и бытоописателяхъ Дубровника. С. П. Б. 1867.
Matković, P. Prilozi k trgovačko—političkoi hist. republike dubrovačke. Rad. т. VII (1869) XV (1871).
Мијатовић, Чед. Студије за историју српске трговине XIII-ог и XIV-ог века. Гласник кн. 33, 37, 38.
Милевъ, Н. Католишката пропаганда въ България презъ 17 в. София, 1914.
Новаковић, Ст. Законик Стеф. Душана. Београд, 1898.
Razzi, S. La storia di Raugia, Lucca 1595.
Sakasov, D-r Iv. Bulgarische Wirtschaftgeschichte. Berlin 1929 стр. 122 сл. 146 сл. 166 сл. 246.
Сакѫзовъ, Д-ръ Ив. Търговията на България съ Анкона презъ 16 и 17 в. по нови извори. Извѣстия на историч. Д-во, кн. 9.
„ Българската търговия презъ 12—14 в. сп. Иконом. Д-во, год. XXI кн. I.
„ За миналото на нашитѣ градове, сп. Самоуправление год. III, кн. X.
Търговията на Черно море презъ 16 и 17 в. Спис. Морски сговоръ. 1929 г.
Sorgo, Ant. Duc. de Fragments sur l'histoir polit. et litteraire de l'ancienne Republique de Raguse. Paris, 1839.
Heyd, W. (Gugl.) Storia del commercio del Levante nel medio evo. Torino, 1913.

5. Библиография за стопанската история на България

Атанасовъ, В. Приносъ къмъ изучване на нашето народно стопанство Пер. спис. кн. 65. (1905).
Благоевъ, Д. Икономическото развитие на България, София, 1902.
„ Н. История на старобълг. държавно право, София, 1906.
Бобчевъ, С. С. История на старобългарското право, София, 1910.
Weiss-Bartenstin, W. K. Bulgariens Volkswirtschaft und ihre Entwicklungsmöglichkeiten, Berlin. 1918.
Ганевъ, В. Историческото развитие на търговското право въ България Год. соф. унив. юрид. фак. кн. 12, София, 1921.
* * * Докладъ на Министерския съветъ до Негово Вел. Фердинандъ I, София, 1912.
Данаиловъ, Г. Страница изъ държ. стопанство на старобълг. време. Български прегледъ, V. кн. 8.
Занетовъ, Г. Българското население въ срѣднитѣ вѣкове. Русе. 1902.
Златарски, проф. В. Политическа и социална история на България и на Балканския полуостровъ. София, 1921.
„ Geschichte der Bulgaren. Leipzig, 1918.
Иречекъ, К. Исторія Болгаръ. Одеса, 1878.
„ Кн. България, ч. II. Пѫтувания, Пловдивъ 1899.
Кинкелъ, И. Стопанската култура на прабългаритѣ, София, 1926.
Константиновъ, Н. Земледѣлието въ България преди освобождението сб. нар. ум. кн. 26 (1912) II, 1.
Милевъ, Н. Католишката пропаганда въ България презъ 17 в. София, 1914.
Милетичъ, Л. Поземлената собственость и войнишкитѣ бащинии. Пер. сп. 66. (1905).
Мишайковъ, Д. Главни моменти въ развитието на нашето народно стопанство сп. Икон. д-во XX (1920).
„ Бележки върху домашната шаечна индустрия въ България ч I. год. VII.
Поповъ, Кир. Г. Стопанска България Сборн. Бълг. Акад. на наук. VIII, 1916.
Sakarov, N. Die ökonomische Entwicklung Bulgariens. Berlin 1904.
Sakasov, D-r Iv. Bulgarische Wirtschaftsgeschichte, Berlin 1929. вж. и литературата посочена тамъ.
„ The industrial development in Bulgaria. Pages from Bulgarias life. New Iork City 1927.
Сакѫзовъ, д-ръ Ив. Българската търговия презъ XII—XIV в. сп. Икон. д-во год. 21, кн. 1.
„ Външна и вѫтрешна търговия на България презъ 7-11 в. сп. Икон. д-во гд. XXII.
„ Известия за българската търговия презъ X в. Изв. Истор. д-во, кн. VI (1925).
„ Търговията на Македония презъ VII—XIV в. Спис. Македония, год. I, (1922) кн. 6.
„ Обществено и стопанско развитие не България презъ епохата на първото царство. Юбилейна книга „България — 1000 години", София, 1930, стр. 91—115.
„ Стопанското положение на българитѣ подъ византийска власть, сп. Юрид. прегл. год. 26, (1925), кн. 4—5.
„ Срѣдневѣковното монастирско стопанство въ България, сп. Икон. д-во гд. XXII, кн. 4—5.
„ Данъчна система въ срѣдневѣковнитѣ ни монастири, сп. Дух. култура 1924, кн. 21—22.

Сакжзовъ, Д-ръ Ив. Една новела на Ал. Комнена за роби-българи. Сборн. въ честь на проф. В. Н. Златарски, София, 1925.
„ Материалната култура на срѣдневѣковната ни църква, сп. Дух. култ. кн. 34. (2928).
„ Храната на срѣдневѣковнитѣ българи, сп. Учит. Мисъль, год. 9. кн. 8.
„ Панаири въ срѣдневѣковна Македония, сп. Мекедонски прегледъ III, кн. 4.
„ Търговскитѣ отношения между България и генуезцитѣ въ началото на 14 в. Изв. Истор. д-во, кн. 7—8.
„ Население и власть въ срѣдневѣковна България, списан. Истор. Библ. год. I, кн. 2.
„ Стопанството въ срѣдневѣковна България, сп. Историч. Библ. год. II, кн. 3.
„ Обществено и стопанско положение на България при Асеновци, сп. Ист. библ., год. III, кн. 2.
„ Монастирското стопанство презъ турско време сп. Дух. култура кн. 30
„ Върху бита на старитѣ българи, сп. Огнище год. 7, кн. 2.
„ Земледѣлието въ срѣдневѣковна България, сп. Иконом. д-во, год. 25, кн. 9—10.
„ Скотовъдството въ срѣдневѣковна България, сп. Юрид. прегледъ, гоц. 29, (1928), кн. 7—8.
„ Търговията на Черно море презъ 16—17 в. Юбилейна книга на сп. Морски сговоръ 1929 г.
„ София като търговски центъръ. Юбил. книга на гр. София, (1878—1928), София.
„ Пощенското дѣло въ българскитѣ земи презъ 19 в. сп. Пощен. дѣло год. I кн. 5.
„ 50 години стопанско развитие на България сп. Обществ. развитие гд. I, кн. 5 и 6.
„ Развитие на градския животъ и на занаятитѣ презъ 18 и 19 в. Юбилейна кн. „България — 1000-год.“ София, 1930.
„ За миналото на нашитѣ градове, сп. Самоуправление год. III, кн. X.
„ Търговията на България съ Анкона презъ 16 и 17 вѣкъ, по нови извори. Изв. на Истор. д-во кн. 9 (1929).
„ Чипровци — старъ рударски градъ. Архивъ Мина Перникъ, год. I, кн. 5.
„ Янко Българитѣ въ своята история, III изд. София, 1912 г.
Тодоровъ, П. Нашето земледѣлие преди освобождението сп. Икономич. д-во год. 22, (1923).
„ Върху стопанското минало на нашата държава, сп. Икон. д-во год. 16, (1912).
Цанковъ, Ал. България преди войната и следъ нея, сп. Икон. д-во. гдд. XX.
„ (Аджера). Занаятитѣ и домашната индустрия въ България преди освобождението, сп. Ново време, год. VI. (1902).
Цончевъ, Д-ръ П. Стопанското минало на гр. Габрово, София, 1929.

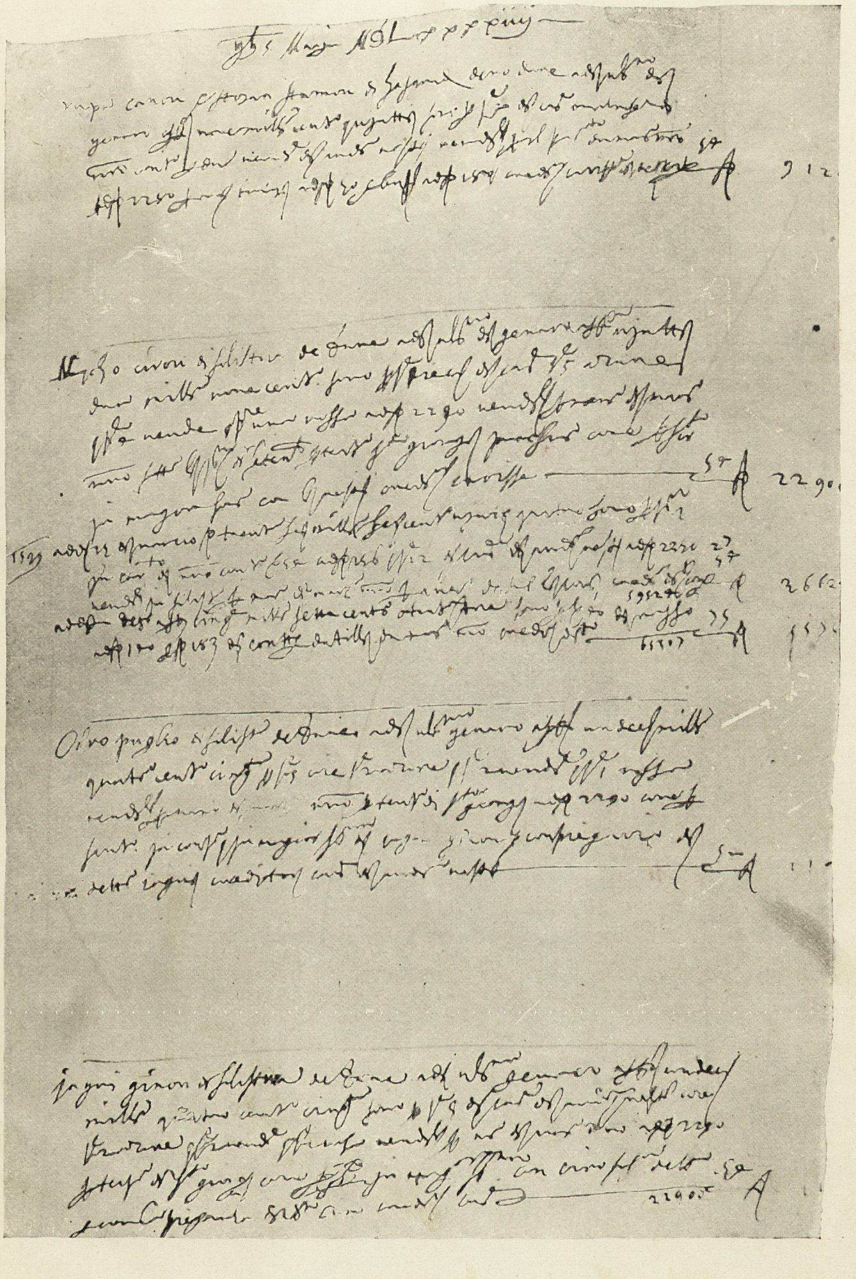

Дубр. арх. Resti f. 61

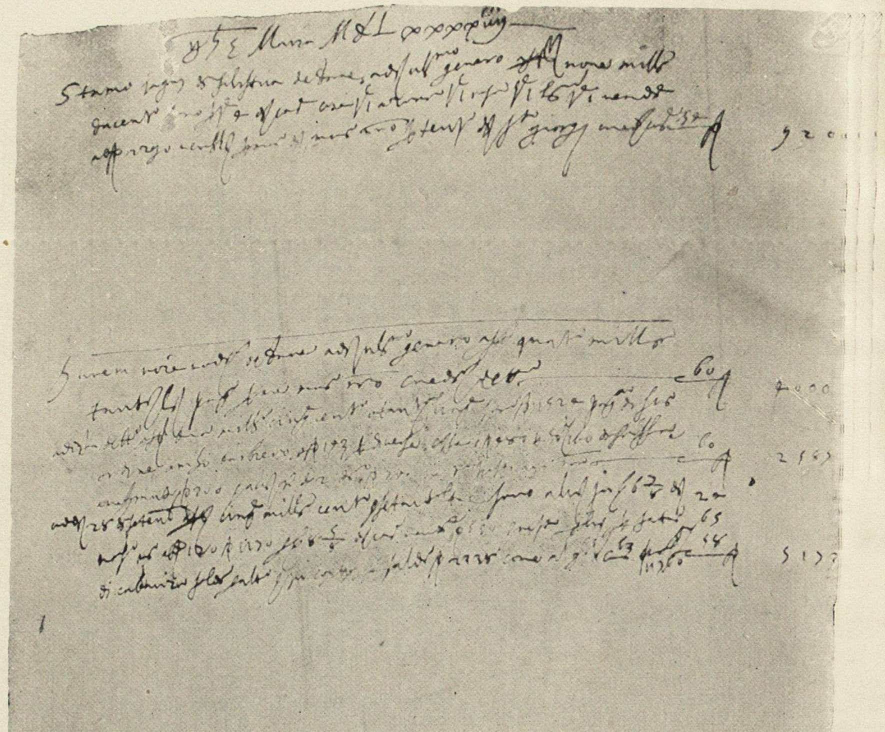

Дубр. арх. Resti f. 62

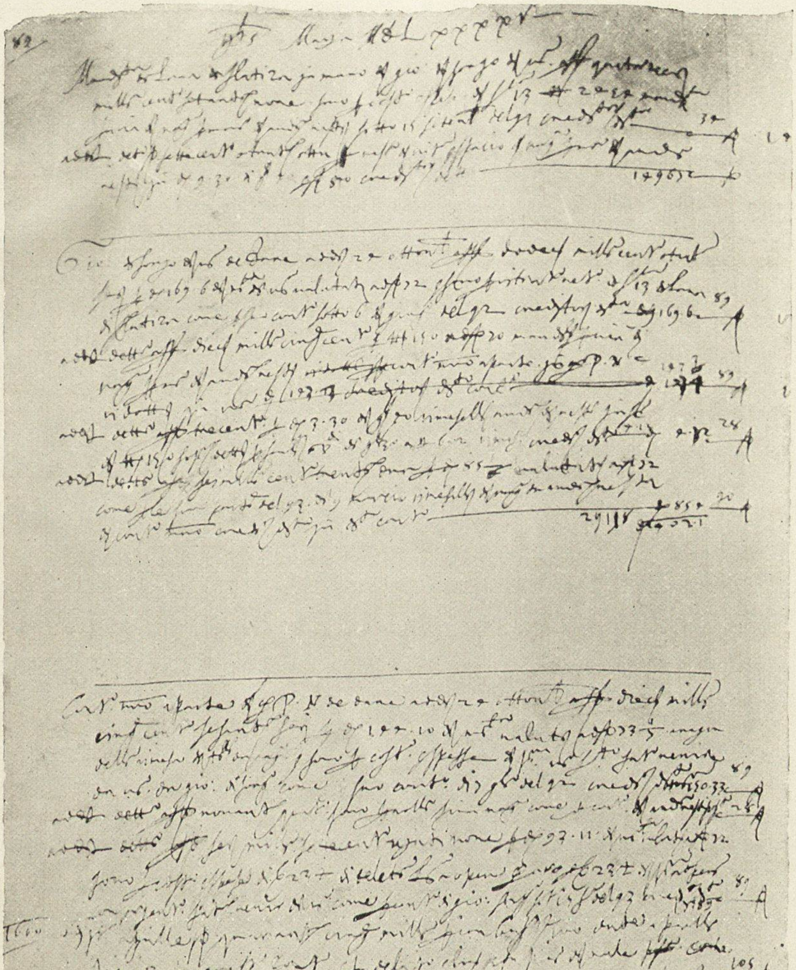

Дубр. арх. Resti f. 89

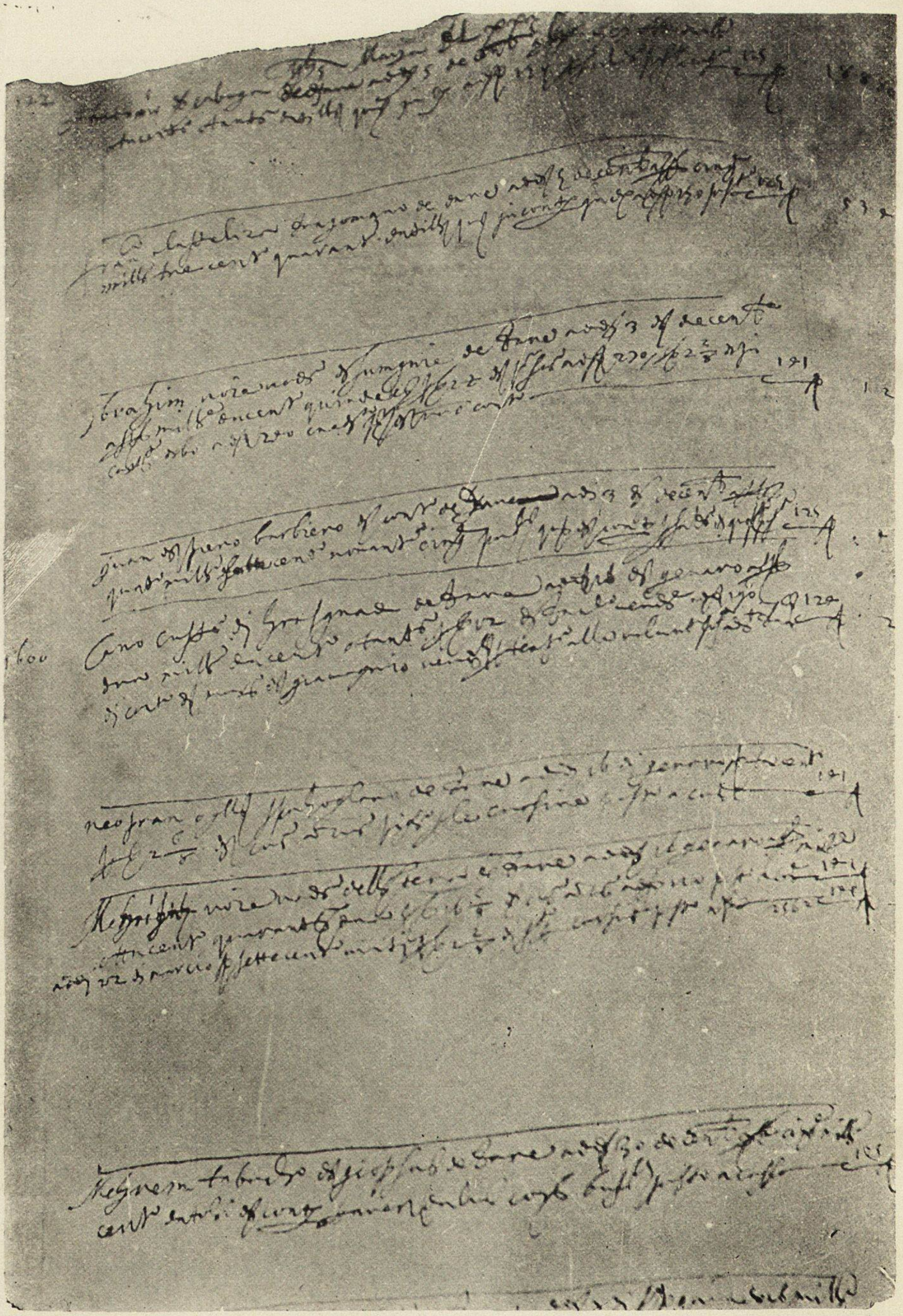

Дубр. арх. Resti f. 142

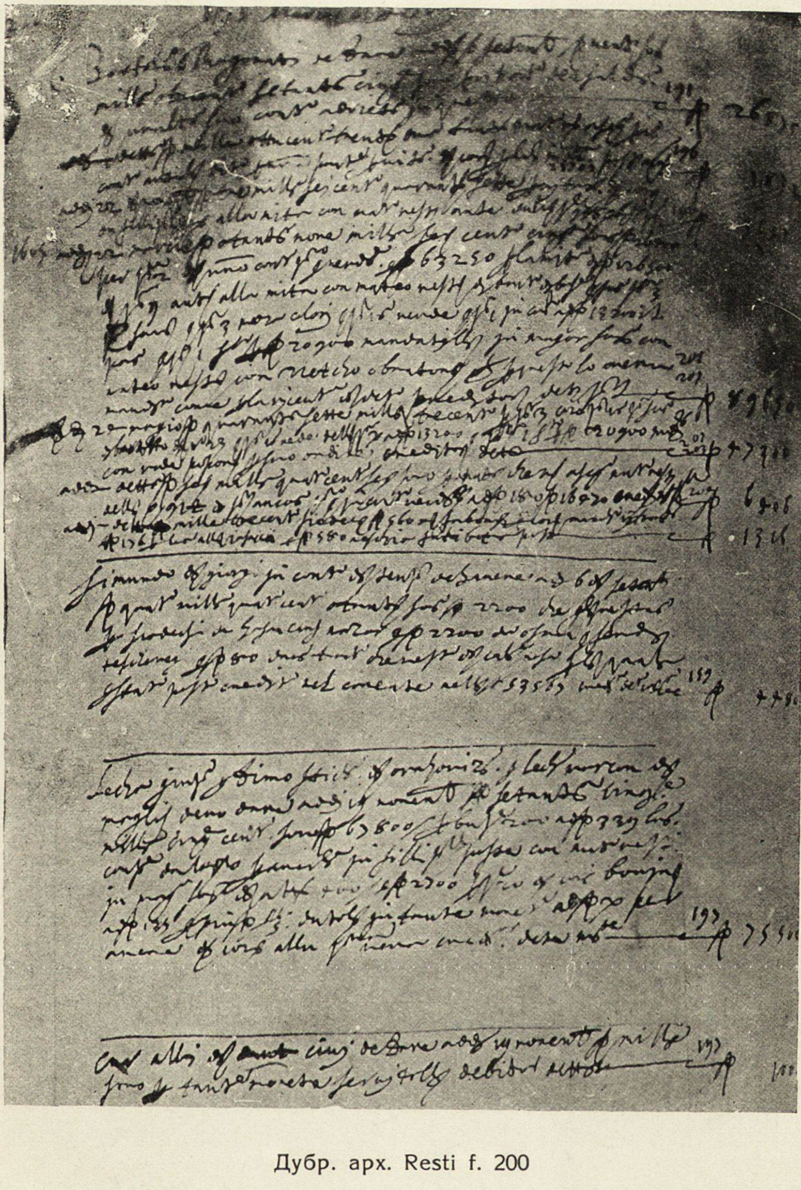

Дубр. арх. Resti f. 200

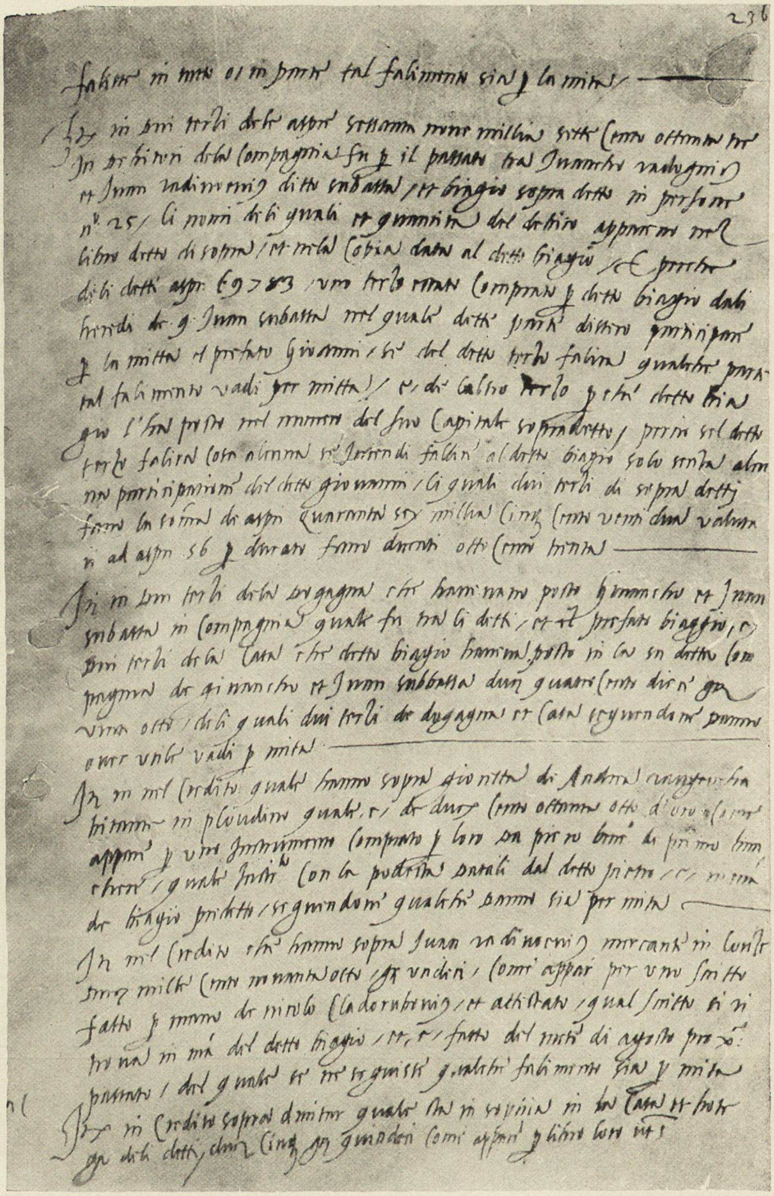

Дубр. арх. Div. canc. т. 132 f. 236

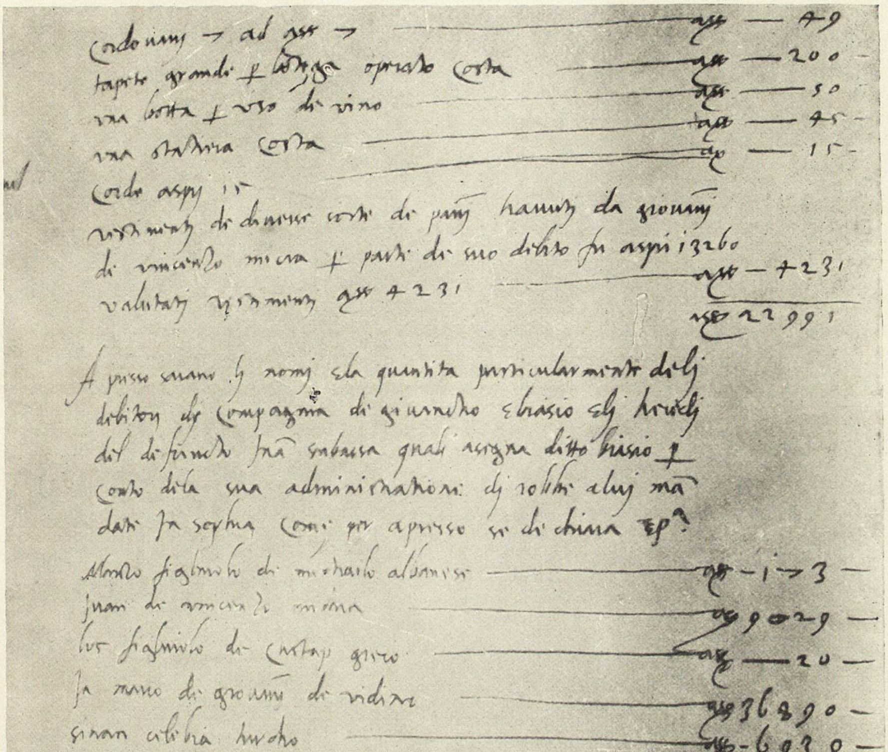
cordouani — ad asp — asp — 49
tapeti grandi + lettiga opriato corta — asp — 200 —
una botta + uso di vino — asp — 50
una stadera corta — asp — 45 —
corde aspri 15 — asp — 15 —
vestimenti di diuerse sorte di panj hauuti da giouanni
di vincenzo micra + parte di suo ditto fu aspri 13260 — asp — 4231
valutati vestimenti asp 4231
asp 22991

A presso seranno lj nomj e la quantita particularmente delj
debitori dj compagnia di [illegible] e biasio elj [illegible]
del di [illegible] fra [illegible] quali assegna ditto biasio p
conto dela sua administratione dj robbe aluj ma
dati in segnia come per apresso se dichiara etc.
[illegible] figliuolo di michaelo albanese — asp — 173 —
juan di vincenzo micra — asp 9029 —
luc figliuolo di costa [illegible] grico — asp — 20 —
in mano di giouanni di vidin — asp 36890 —
sinan celibia turcho — asp 6939 —
nicolo dj [illegible] habitante in [illegible] — asp 4675 —
stipan [illegible] ditto [illegible] asp 36 — asp — 8000 —
gergi sartor — asp — 16 —
[illegible] cigani — asp — 1274 —
baiasit celibia turcho — asp — 627 —
barto dj conrado [illegible] — asp — 846 —
thodoro sartore — asp — 200 —
[illegible] — asp — 69 —
[illegible] — asp — 60 —
[illegible] — asp — 4 —
[illegible] — asp — 10 —
[illegible] — asp — 20

Дубр. арх. Div. canc. т. 132 f. 238

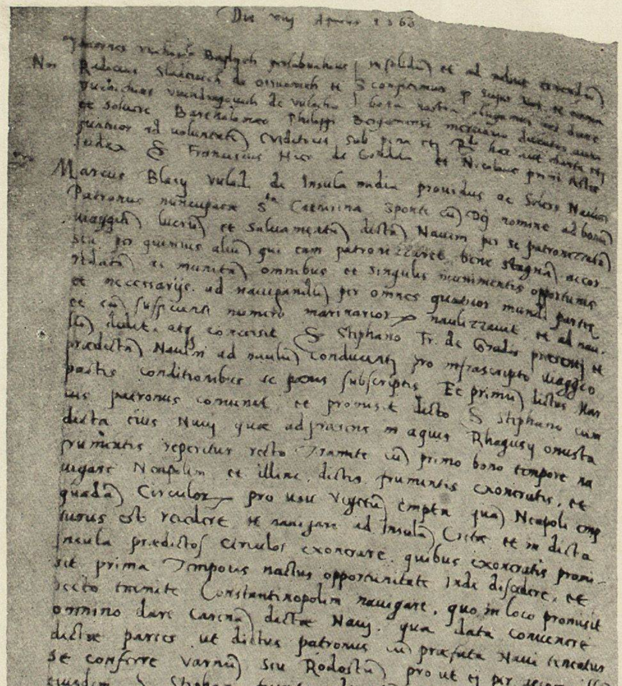

Дубр. арх. Div. canc. т. 146 f. 37V⁰

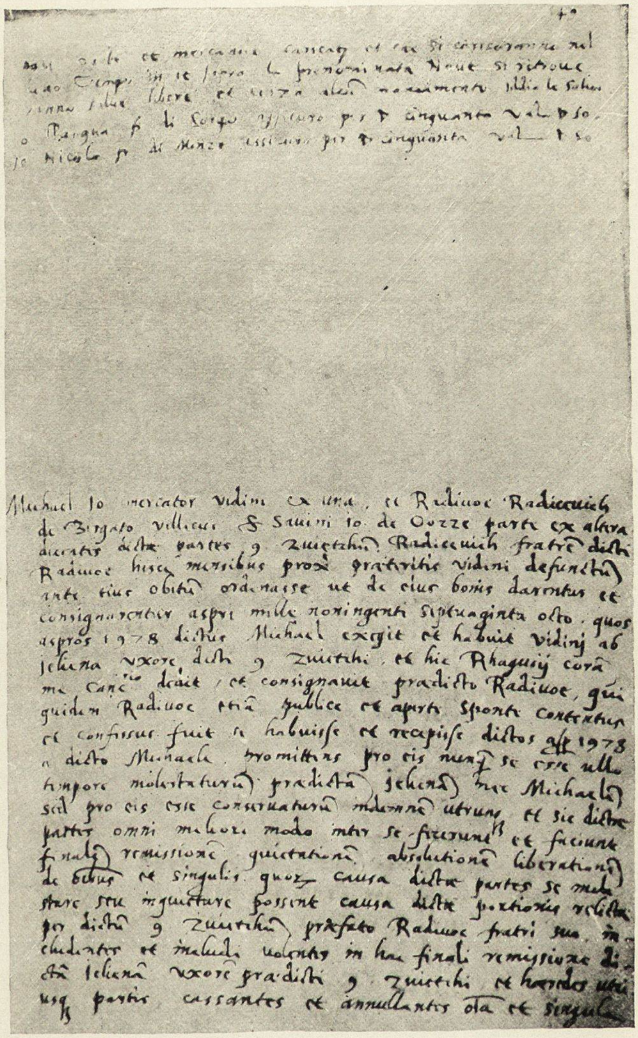

40

... et mercantie [illegible] et [illegible] nel
... [illegible] la prenominata [illegible] si ritrove
... libere et senza [illegible]
... o Pargua fr di Lorgo [illegible] per d cinquanta val. d 50.
so Nicolo fr di Menze [illegible] per d cinquanta val. d 50

Michael Jo mercator Vidini ex una, et Radiuoe Radiceuich de Birgato villicus [illegible] Sauini Jo de Ozze parte ex altera dicentes dicte partes q. Zuietchu[m] Radiceuich fratre[m] dicti Radiuoe hisce[m] mensibus prox[imis] prateritis Vidini defunctu[m] ante eius obitu[m] ordinasse ut de eius bonis darentur et consignarentur aspri mille noningenti septuaginta octo. quos aspros 1978 dictus Michael exegit et habuit Vidinj ab Jelena uxore dicti q. Zuietchi, et hic Rhagusij cora[m] me canc[ellari]o dedit, et consignauit predicto Radiuoe, qui quidem Radiuoe etia[m] publice et aperte sponte contentus et confessus fuit se habuisse et recepisse dictos asp[ros] 1978 a dicto Michaele, promittens pro eis nunq[uam] se esse ullo tempore molestaturu[m] predicta[m] Jelena[m] nec Michaele[m] sed pro eis esse conseruaturu[m] indemne[m] utrunq[ue] et sic dicte partes omni meliori modo inter se fecerunt et faciunt finale[m] remissione[m] quietatione[m] absolutione[m] liberatione[m] de omnibus et singulis quo[rum] causa dicte partes se molestare seu inquietare possent causa dicte portionis relicte per dictu[m] q. Zuietchu[m] prefato Radiuoe fratri suo, includentes et includi uolentes in hac finali remissione dicta[m] Jelena[m] uxore[m] predicti q. Zuietchi et heredes utriusq[ue] partis cassantes et annullantes o[mn]ia et singula

Дубр. арх. Div. canc. т. 146 f. 149

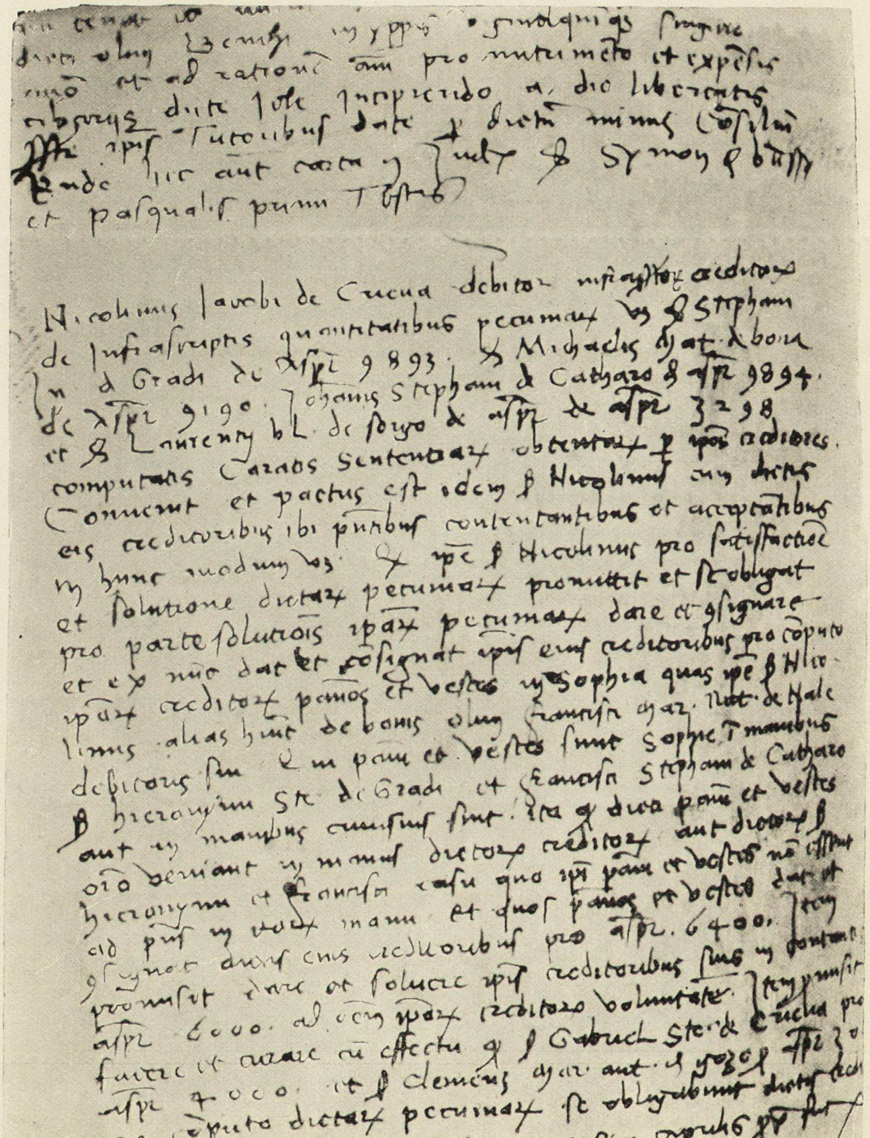

Дубр. арх. Div. not. т. 80 f. 60

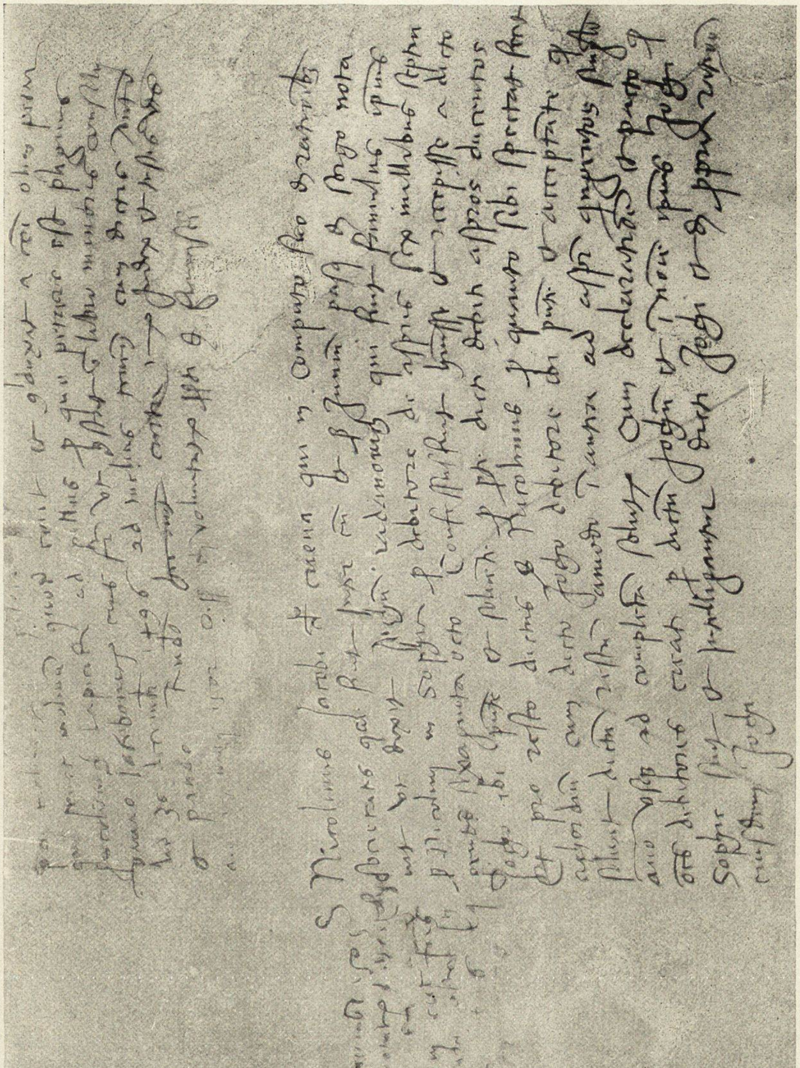

Дубр. арх. Div. not. т. 80 f. 146V°

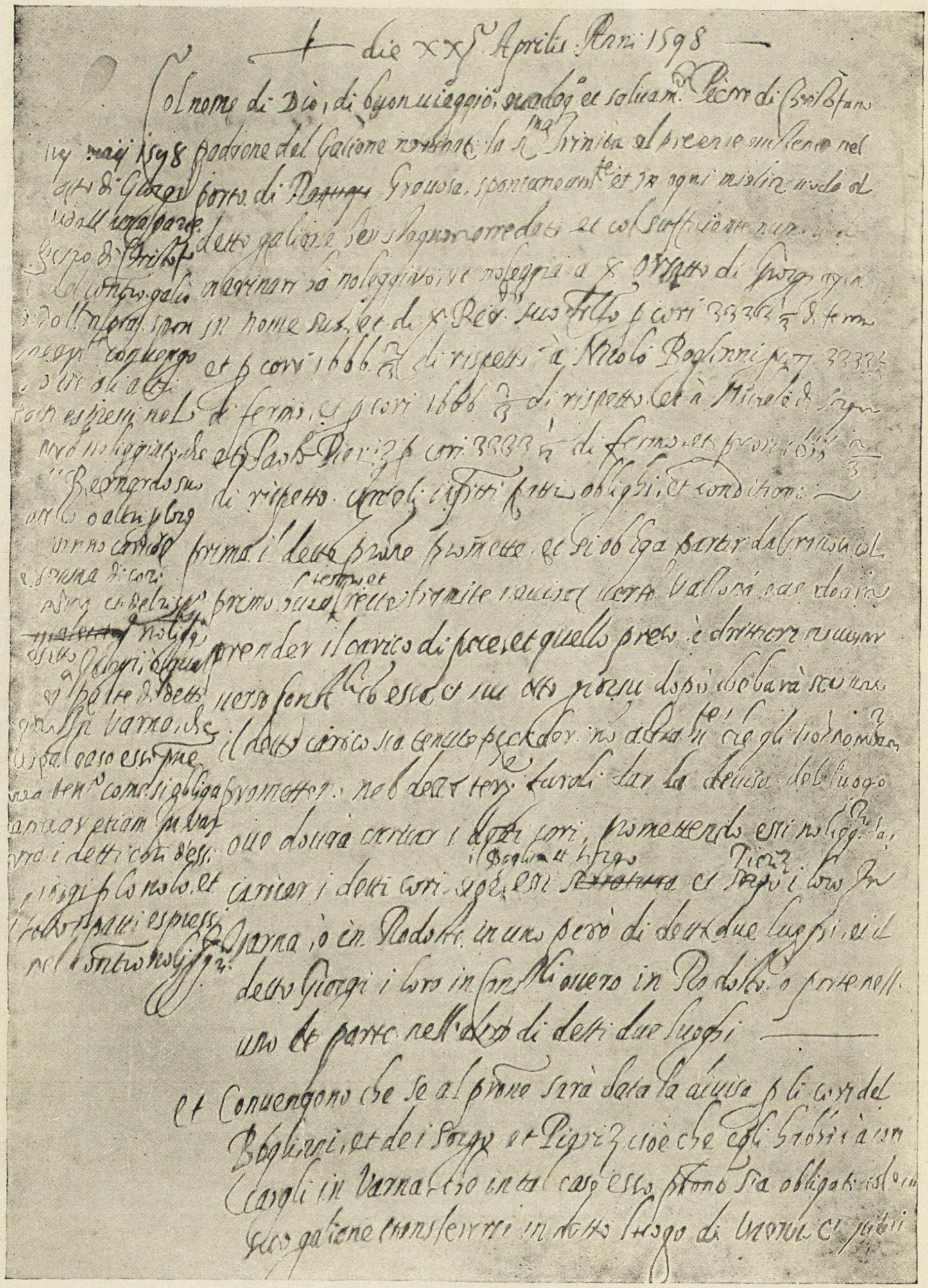

† die XXV Aprilis Anni 1598 —

Col nome di Dio, di buon viaggio, ... Piero di Cristofano ... padrone del Galione ... la S.ma Trinità al presente ... nel porto di Ragusa Gravosa, spontaneamente et in ogni miglior modo ...

Дубр. арх. Sic. e nol. a. 1587—88 f. 105V[o]

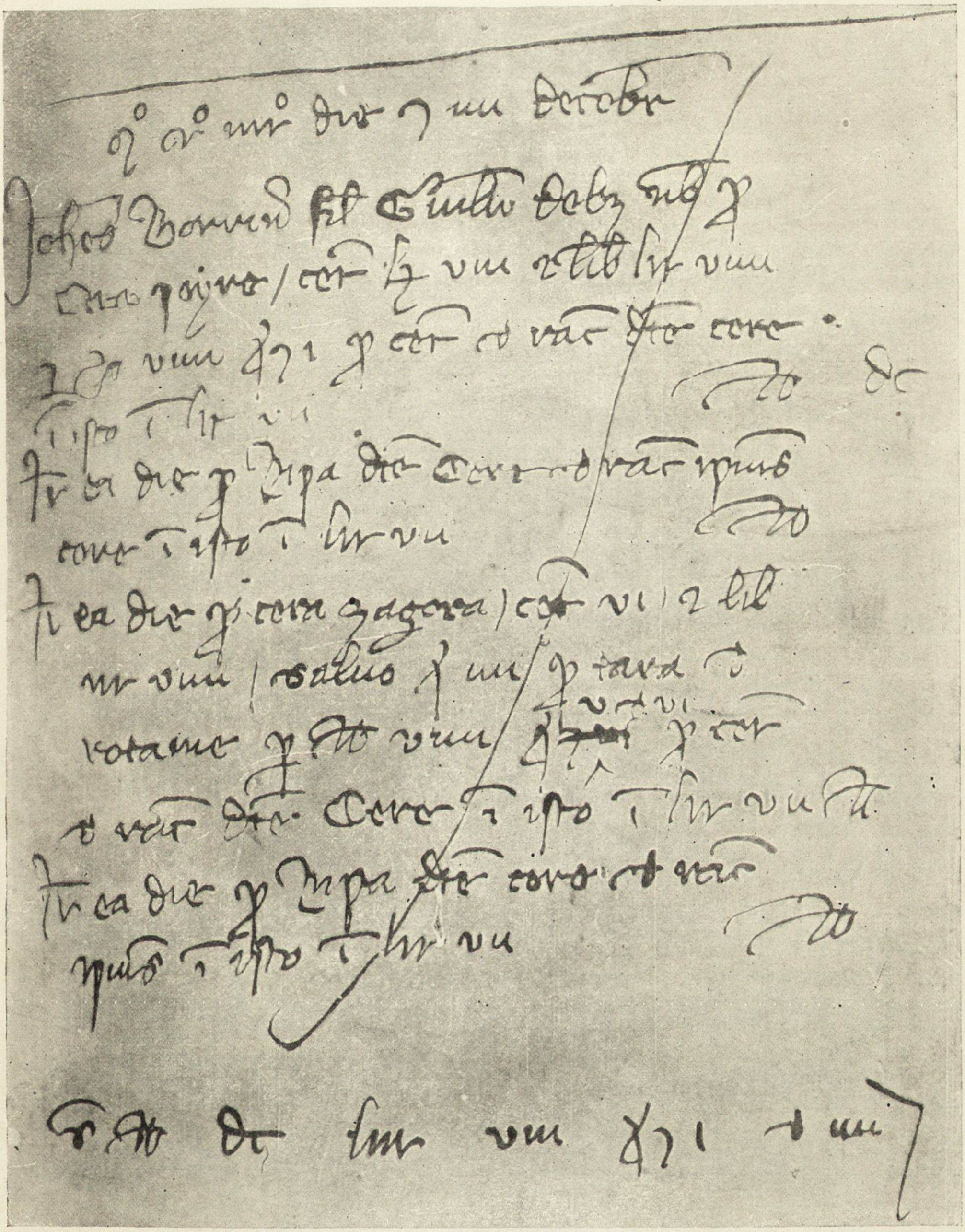

Генуез. арх. Massaria т. I (1340) f. 77V°

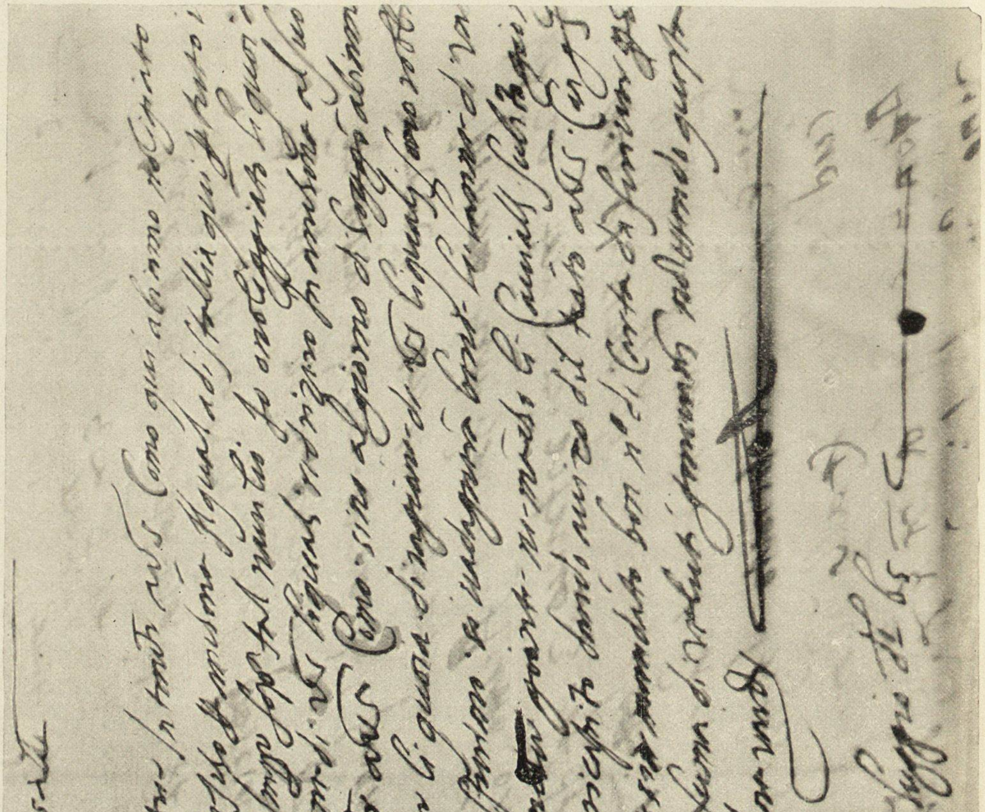

Генуез. арх. Lettere. Busta Constantinopoli. Mazzo I⁰. a. 1565

4878 — 1930

Ey

ПРОВЕРЕНА
1957 г.